

Humanistic Perspective

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches

YEAR 3 (October 2021)

VOLUME 3

ISSUE 3

PERIOD: Tri-annual

PUBLISHER: Fuat AYDOĞDU

FOUNDED: 2019

e-ISSN : 2687-4229

WEB

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hp>

e-MAIL

info@humanisticperspective.com

BİLGİLENDİRME / INFORMATION

Humanistic Perspective, başta psikolojik danışma ve rehberlik olmak üzere psikoloji, sosyoloji, eğitim bilimleri ve eğitim psikolojisi alanında özgün çalışmalara, güncel yaklaşımlara ve araştırmalara yer veren alanında güçlü bilimsel bir yaklaşımla hazırlanmış nitelikli çalışmalarını değerlendirmek üzere dört ayda bir (Şubat, Haziran ve Ekim) yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. **Humanistic Perspective** dergisinde yayımlanan tüm yazıların dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, ilk yayın hakları **Humanistic Perspective** dergisine aittir. Dergide yayımlanan tüm makaleler, [Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\)](#) lisansına tabidir. **Humanistic Perspective** dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, dergimizin web adresinde açıkça belirtilen açık kaynak erişim politikasını ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) koşullarını kabul ederler. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

Humanistic Perspective is an international peer-reviewed journal, appearing tri-annually (February, June and October), which publishes authentic articles, current approaches and researches in the field of psychology, sociology, educational sciences and psychology and especially psychological counseling and guidance. Its main aim is to access high quality studies prepared with a strong scientific approach. Authors assume the responsibility of the articles published in the Journal of Humanistic Perspective with regard to the style, content, scholarly value and legal aspects and grant the journal right of first publication. All articles published in the journal are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](#) license. Every author whose article is published in the **Humanistic Perspective** journal accepts the open access policy and Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) terms, which are clearly stated on the web address of our journal. The Editorial Board is free to publish or not publish the articles sent to the journal.

Humanistic Perspective

Editör / Editor

CİLT 3, SAYI 3 - EKİM 2021

VOLUME 3, ISSUE 3 – OCTOBER 2021

Ekim 2021 Sayısı Editörü / October 2021 Issue Editor

Fuat AYDOĞDU
Uzman Psikolojik Danışman

Email: info@humanisticperspective.com

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/hp>

<https://www.humanisticperspective.com>

UYARI 1 - Bu dergide yer alan makalelerdeki görüşler, bu görüşlerden doğabilecek hukuki ve cezai sorumluluklar, varsa yazım eksiklikleri ve hataları makale sahiplerine ait olup **HUMANISTIC PERSPECTIVE** dergisini bağlamaz.

UYARI 2 - Yayımlanan eserlerin telif hakları yazarları tarafından dergimize devredilmiştir. Bu nedenle **HUMANISTIC PERSPECTIVE** eserini yayımladığı yazara ücret ödemez. Eserlerin izin alınmadan eserin çoğaltılması, basılması veya ticari amaçlar için kullanılması yasaktır. Lütfen yazar ile iletişime geçmek için iletişim bilgilerinin yer aldığı eserin ilk sayfasına bakınız

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches

Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN

Atatürk Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Durmuş ÜMMET

Marmara Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Hakan SARIÇAM

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Halis SAKIZ

Mardin Artuklu Üniversitesi / Psikoloji

Doç. Dr. Arkun TATAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi / Psikoloji

Doç. Dr. Suad SAKALLI GUMUS

Saint Mary of the Woods College

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ÇAM

Muş Alparslan Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Dr. Öğr. Üyesi Gürcan SEÇİM

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Dr. Öğr. Üyesi Zöhre KAYA

Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇEVİK

Yüzüncü Yıl Üniversitesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches

Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

DİĞER KURULLAR / OTHER BOARDS

Editör / Editor

Uzm. Psk. Dan. Fuat AYDOĞDU

Sayı Editörü / Issue Editor

İletişim Sorumlusu / Correspondents

Mehmet DEMİR

Uzman Psikolojik Danışman

Sekreteryaya / Secretariat

Ferda ÖNEY

Öğretmen

Yazım ve Dil Editörü / Spelling and Language Editor

Uzm. Psk. Dan. Oğuzhan TAŞDEMİR

Mizanpaj ve Dizgi / Layout and Design

Uzm. Psk. Dan. Fuat AYDOĞDU

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches

Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

SAYI HAKEMLERİ/ ISSUE REFEREES

Prof.Dr. Seval ERDEN ÇINAR

Marmara Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Prof. Dr. Sefa BULUT

İbn Haldun Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR

Sakarya Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Seda BAYRAKTAR

Akdeniz Üniversitesi/Psikoloji

Doç. Dr. Ahmet BUGA

Gaziantep Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Durmuş ÜMMET

Marmara Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Gökmen ARSLAN

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Doç. Dr. Zeynep Aydın SÜNBÜL

Kocaeli Üniversitesi/Özel Eğitim

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ÖZKAMALI

Gaziantep Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Assoc. Prof. Gökmen ARSLAN

University of Leicester/School of Psychology

Dr. Öğr. Üyesi Serdar KÖRÜK

Yeditepe Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Dr. Öğr. Üyesi Zerrin BÖLÜKBAŞI MACİT

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

*Dr. Öğr. Üyesi İlhan ÇIÇEK
Batman Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*

*Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇEVİK
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*

*Dr. Öğr. Ahmet TANHAN
Adıyaman Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*

*Dr. Öğr. Üyesi İrem ANLI
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/Psikoloji*

*Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAL
Sakarya Üniversitesi/Psikoloji*

*Dr. Öğr. Üyesi Neşe MERCAN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/Çocuk Gelişimi*

*Dr. Öğr. Üyesi Sevinç MERSİN
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/Psikiyatri Hemşireliği*

*Dr. Öğr. Üyesi Dalga Derya TEOMAN ÇETİNKAYA
Medipol Üniversitesi/Psikoloji*

*Dr. Öğr. Üyesi Özlem ŞENER
İstanbul Aydın Üniversitesi/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*

*Dr. Öğr. Üyesi Belgin VAROL
Sağlık Bilimleri Üniversitesi/Psikiyatri Hemşireliği*

*Dr. Öğr. Üyesi Meral KARGIN
Fırat Üniversitesi/Psikiyatri Hemşireliği*

*Dr. Öğr. Üyesi Belgin VAROL
Sağlık Bilimleri Üniversitesi/Psikiyatri Hemşireliği*

*Dr. Öğr. Üyesi Belgin VAROL
Sağlık Bilimleri Üniversitesi/Psikiyatri Hemşireliği*

*Dr. Öğr. Üyesi Didem AYHAN
Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi/Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği*

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches
Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlarımız,

Humanistic Perspective dergisinin son sayısı ile karşınızdayız. Bilimsel birikime sunduğu katkılarında etik ilkeleri temel alan dergimiz, Ekim 2021 sayısı ile birlikte üçüncü yılını geride bırakmaktadır. Bu süre içerisinde yedi sayımızda yayımlanan her makale, titizlikle incelenmiş ve sorumlu her yazara dijital çağın gerektirdiği ölçüde hızlı ve etkili bir biçimde dönütler verilmiştir.

Dergimizin çeşitli ulusal ve uluslararası indekslerde yer alması için sürdürdüğümüz mücadelenin olumlu sonuçlar vermesi bizi mutlu etmektedir. Dergimizin yer aldığı her indeks görünürlüğümüze katkı sunmakta ve büyük emeklerle raporlanan her çalışmanın katkı sunacağı hedef kitlesine ulaşmasını sağlamaktadır. Yazarlarımız, dergimizde yer alan makalelerini çeşitli dijital platformlarda görünür kılarak bu mücadelemize katkı sağlayabilirler. Humanistic Perspective editörü olarak bu sayımızda yayımlanmaya değer bulunan on iki makalenin tüm yazarlarını kutluyorum. Bu makaleleri titizlikle inceleyen hakemlerimize ve yayın kurulumuza, sundukları katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Humanistic Perspective dergisinin Ekim 2021 sayısı bilim dünyasına armağan olsun!

Bir sonraki sayımızda görüşmek dileğiyle...

Uzm. Psk. Dan. Fuat AYDOĞDU

Sayı Editörü / Issue Editor

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches

Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

İNDEKSLER / INDEXES

ASOS İNDEKS

RESEARCHBIB
ACADEMIC RESOURCE INDEX

İDEAL ONLINE

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

TÜRK PSİKIYATRI DİZİNİ

EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL INDEX

TÜRK EĞİTİM İNDEKSİ

ADVANCED SCIENCE INDEX

DRJI - Directory of Research Journals Indexing

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches
Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Ergenlerde Yaratıcılık ve Duygu Düzenlemeyi Yordamada Algılanan Anne Baba Tutumlarının Rolü 569

The Predictive Role of Perceived Parental Attitudes on Adolescents' Creativity and Emotional Regulation

Çocuklar İçin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması 593

Validity and Reliability Study of the Attitudes Towards Bullying Scale for Children

Uzun Form Beş Faktör Kişilik Envanteri ve Gözden Geçirilmiş Uzun Form Altı Faktörlü Kişilik Envanteri Faktör Yapılarının Karşılaştırması 610

Comparison of Factor Structures of the Long Form Five Factor Personality Inventory and Long Form HEXACO Personality Inventory-Revised

Adil Dünya İnancının Yakın Kişilerarası İlişkiler Açısından Ele Alınması 626

Consideration of Belief in a Just World Regarding Close Relationships

Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması 643

Positive Childhood Experiences Scale: Turkish Validity and Reliability Study

Bir İl Merkezinde Yaşayan Bireylerin Ruh Sağlığı Okuryazarlığının İncelenmesi 660

Investigation of Mental Health Literacy of Individuals Living In A City Center

Pozitif Psikoloji Akımının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anneler Örneğinde İncelenmesi 676

An Investigation of the Positive Psychology Current in the Sample of Mothers with Children with Intellectual Disabilities

HUMANISTIC PERSPECTIVE

Journal of International Psychological Counseling and Guidance Researches
Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

The Mediating Role of Self-Sufficiency in the Relationship Between Coronavirus Anxiety and Suicide Probability..... 696

Koronavirüs Anksiyetesiyle İntihar Olasılığı Arasındaki İlişkide Öz Yeterliliğin Aracı Rolü

The Effect of The Schema Therapy-Based Psycho-Education Program on The Depression and Happiness Levels of Teachers..... 720

Şema Terapi Temelli Psiko-eğitim Programının Öğretmenlerin Depresyon ve Mutluluk Düzeyine Etkisi

Öğrencilerin Güçlü Yönlerinin/Karakter Güçlerinin Keşfedilmesine Yönelik Sınıf İçi Uygulama Önerileri..... 737

In-Class Practice Suggestions for Discovering Students' Strengths/Character Strengths

Dijital Teknolojinin Yansımaları: Ebeveyn Teknoferansı ve Sosyotelizmi 753

The Reflections of Digital Technology: Parental Technoference and Phubbing

Ebeveynlerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Ergenlerin İnternet Bağımlılığı..... 780

Parents' Family Life and Child Raising Attitudes and Adolescents' Internet Addiction

Ergenlerde Yaratıcılık ve Duygu Düzenlemeyi Yordamada Algılanan Anne Baba Tutumlarının Rolü*

The Predictive Role of Perceived Parental Attitudes on Adolescents' Creativity and Emotional Regulation

Özge ERDURAN TEKİN^[1] Ayşe Esra ASLAN^[2]

Başvuru Tarihi: 7 Temmuz 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 28 Ağustos 2021

Araştırma ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin yaratıcılık düzeylerini ve duygu düzenleme güçlüklerini ne düzeyde yordadığını incelemek amacıyla tarama modeline göre tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemini uygun örnekleme yöntemiyle seçilen, Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesinde öğrenimlerine dokuzuncu sınıf öğrencisi olarak devam eden ergenler oluşturmaktadır. Araştırmada incelenen değişkenlerin ölçülmesinde araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formunun yanı sıra Anne Baba Tutum Ölçeği, Yaratıcılık Ölçeği ve Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği'nden yararlanılmıştır. Regresyon analizi yapılmadan önce elde edilen puanların dağılımının normalliğine bakılmış ve verilerin normal dağılım göstermediği görülmüştür. Normalliğin sağlanması için uygulanabilir yöntemlerden olan logaritmik dönüşüm ve karekök dönüşüm işlemleri yapılmış, puanların dağılımlarının normalliği tekrar incelenmiştir. Dağılımın normal olduğu ve regresyon analizi yapabilmek için uygun olduğu görülmüştür. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, ergenlerin Anne Baba Tutum Ölçeğinden aldıkları puanlar yaratıcılık düzeylerinin %1,2'sini açıklarken, duygu düzenlemelerinin %22,7'sini açıklamaktadır. Anne Baba Tutum Ölçeği'nin Kabul/İlgi alt boyutundan alınan puanlar yükseldikçe Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği'nden alınan puanlar azalırken, Psikolojik Özerklik boyutundan alınan puanlar yükseldikçe Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği'nden alınan toplam puanlar da azalmaktadır. Bu sonuçlara dayanılarak ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin duygu düzenleme güçlüklerini yordadığı söylenebilir. Elde edilen sonuçlar algılanan anne baba tutumları, yaratıcılık, duygu düzenleme güçlükleri ve ergenlik alanyazını kapsamında tartışılmış, alanda çalışan uzmanlara ve diğer araştırmacılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: algılanan anne baba tutumları, ergenlik dönemi, duygu düzenlemede güçlükler, yaratıcılık

Received Date: 7 July 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 28 August 2021

The research was designed according to the screening model in order to examine how the parental attitudes perceived by the adolescents predict the creativity levels and emotion regulation difficulties of the adolescents. The sample of the study consists of adolescents who continue their education as 9th grade students in Süleymanpaşa district of Tekirdağ province, selected by a convenient sampling method. In addition to the Personal Information Form prepared by the researcher, Parent Attitude Scale, Creativity Scale and Difficulty in Emotion Regulation Scale were used to measure the variables examined in the study. Before performing the regression analysis, the normality of the distribution of the obtained scores was checked and it was seen that the data did not show a normal distribution. Logarithmic and square root transformation processes, which are the applicable methods to ensure normality, were performed and the normality of the distribution of the scores was examined again. The distribution was found to be normal and suitable for regression analysis. According to the results of the regression analysis, the scores of the adolescents from the Parent Attitude Scale explain 1.2% of their creativity levels and 22.7% of their emotion regulation. As the scores obtained from the Acceptance/Care sub-dimension of the Parent Attitude Scale increase, the scores obtained from the Difficulty in Emotion Regulation Scale decrease, while the total scores from the Difficulty in Emotion Regulation Scale decrease as the scores from the Psychological Autonomy sub-dimension increase. Based on these results, it can be said that parental attitudes perceived by adolescents predict adolescents' emotional regulation difficulties. The results obtained were discussed within the scope of perceived parental attitudes, creativity, emotion regulation difficulties and adolescence literature, and suggestions were made to experts and other researchers working in the field.

Keywords: perceived parental attitudes, adolescence, difficulties in emotion regulation, creativity

Atıf Cite Erduran Tekin, Ö., & Aslan, A. E. (2021). Ergenlerde yaratıcılık ve duygu düzenlemeyi yordamada algılanan anne baba tutumlarının rolü. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 569-592. <https://doi.org/10.47793/hp.963703>

* Bu çalışma ilk yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiş ve 2017 IVth International Eurasian Educational Research Congress-EJER Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

^[1] Öğr. Gör. | Milli Savunma Üniversitesi | Hava Harp Okulu | Eğitim Bilimleri Bölümü | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0002-4052-1914 | pskdanozgeerduran@gmail.com

^[2] Prof. Dr. | İstanbul Cerrahpaşa Üniversitesi | Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0002-0113-1745

GİRİŞ

Aile, çocuğun içinde doğup büyüdüğü ve kişiliğinin şekillendiği ilk sosyal ortamdır. Bu yüzden de çocuğun içinde bulunduğu aileyi algılayış tarzı ve aileyle kurmuş olduğu iletişim, çocuk ve ergenin gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Anne babaların çocukların nasıl yetiştirilmesi gerektiğine dair inançları, çocuklarını yetiştirirken sahip oldukları tutum ve değerler, çocuklarına kavram ve davranışları öğretme şekilleri, onların anne baba tutumlarını oluşturmaktadır (Becker ve diğerleri, 2019; Bell, 2020). Anne baba tutumları ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, araştırmacıların ebeveynlik tutumlarını demokratik, otoriter, hoşgörülü ve ihmalkâr gibi kategorilere ayırdığı görülmektedir (Baumrind, 1971; Maccoby ve Martin, 1983). Anne babaların ebeveynlik kavramına yönelik sahip oldukları algı tutum ve davranışlarını etkileyeceğinden; bu algının tüm ebeveynlik sürecinde, çocukların ve ergenlerin gelişimi üzerinde büyük bir etkisi vardır (Guo ve diğerleri, 2021; Lianos, 2015; Moltafet ve diğerleri, 2018).

Ergenlik döneminde aileyle kurulan ilişkilerin sağlıklı olması, ergenin kişilik gelişimi ve ileri yaşam dönemlerinde diğerleriyle kuracağı ilişkilerin sağlıklı olması açısından oldukça önemlidir (Bergström ve diğerleri, 2019; Karmakar ve diğerleri, 2017; Zimmer-Gembeck ve diğerleri, 2019). Yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında ebeveynleri tarafından demokratik ve hoşgörülü anne baba tutumlarının sergilendiği ortamlarda yetişmeye devam eden ergenlerin, pek çok alandaki gelişimleri olumlu olarak desteklenmektedir ve yaratıcılık da bu alanlardan biridir (Deng ve diğerleri, 2016; Guo ve Wu, 2011; Ren ve diğerleri, 2017; Si ve diğerleri, 2018). Yaratıcılık, çok boyutlu düşünen, sorgulayan bir aklın ürünüdür ve her insanda potansiyel olarak bulunan bir yetidir. Fakat bu yetiyi her insanın sergileyişi, pratiğe aktarışı farklıdır. Bu farklılık görülen eğitime ve eğitimin düzeyine, yaşanan çevreye ve kalıtıma bağlıdır (Kırıçoğlu, 2002). Daniels ve Daniel'e (2015) göre, yaratıcılık hem doğuştan getirdiğimiz bir kapasite hem de bir beceri olup, aynı zamanda özgün ve faydalı şeylerin üretimidir ve zamanla geliştirilebilir.

Ergenlik döneminde ergenin beyin gelişiminin devam etmesi ve düşünme süreçlerinde nörogelişimsel farklılıklar yaşanması dolayısıyla, ergenlik dönemi yaratıcılık için önemli bir dönem olarak görülmektedir (Barbot ve Heuser, 2017; Powers ve Casey, 2015). Ergenlerin yaratıcılığını etkileyen faktörleri bilmek, ergen yaratıcılığını geliştirebilmek açısından önemlidir. Araştırmalar yaratıcılığın katılım ve çevreye bağlı olduğunu göstermektedir. Yaratıcılığı etkileyen çevre faktörlerine bakıldığında, içinde bulunulan kültür, aile ve sosyal ortamın önemli olduğu görülmektedir (Glăveanu ve diğerleri, 2019; Kim ve Park, 2020; Korzynski ve diğerleri, 2019; Van der Zanden ve diğerleri, 2020). Aile ortamı ergen yaratıcılığının gelişimi için önemli bir faktör olup ailenin kuralları, rutinleri ve ergen tarafından algılanan anne baba

tutumları ergenin yaratıcılığını etkilemektedir (Lebuda ve diğerleri, 2020; Zhang ve diğerleri, 2018). Aile içinde destekleyici bir ortamda büyüyen, özgür düşünmesi ve özerk olması için gerekli ortam sağlanan, fikirlerine saygı duyulan, gelişim alanları desteklenen, ebeveynler ile ergen arasında sağlıklı ilişkiler kurulan, demokratik anne babalık tutumlarının sergilendiği bir aile ikliminde, erken yaşlardan itibaren ergenlerin yaratıcılıkları gelişmektedir (Fang ve Shen, 2021; Guo ve diğerleri, 2021; Wu ve diğerleri, 2018). Yaratıcılık ve algılanan anne baba tutumları arasında yapılan pek çok çalışma, anne babaların aşırı kontrolcü, otoriter ve korumacı olarak algılanmalarının, anne babalarla ergenler arasında olumsuz ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kurulmasının, ergenlerin yaratıcılık gelişimini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir (Kim, 2016 ; Kim ve Park, 2020; Liang ve Yuan, 2020; Mageau ve diğerleri, 2016; Si ve diğerleri, 2018; Zheng ve diğerleri, 2019). Yapılan başka bir çalışma da anne babaları tarafından ilgi ve değer gören, bağımsız davranışlarda bulunabilmesi desteklenen, başkalarıyla kıyaslanmayan ve olumlu yönde desteklenen ergen ve çocukların anne babalarını demokratik olarak algıladığını ve yaratıcılık düzeylerini arttırdığını göstermektedir (Fang ve Shen, 2021). Alanyazında, algılanan anne baba tutumları ve yaratıcılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında elde edilen sonuçların birbirinden farklılık gösterdiği de görülmektedir (Nejad ve diğerleri, 2015; Si ve diğerleri, 2018). Yapılan başka bir çalışmada algılanan ebeveyn tutumları ve yaratıcılık arasındaki ilişki incelendiğinde, otoriter anne babalık tutumları ile yaratıcılık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür (Mozafari, 2014). Araştırmalarla elde edilen farklı sonuçlar göz önüne alındığında ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının yaratıcılıklarını nasıl yordadığını incelemenin araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir konu olduğu görülmekte ve bu konuda yapılan çalışmaların yerli literatürde sınırlı sayıda olması nedeniyle de çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anne babalar doğum öncesinden yetişkinliğe kadar çocuklarının gelişimi üzerinde geniş bir etkiye sahiptir (Bibi ve diğerleri, 2013). Olumlu ebeveynlik tutumları sergilemenin, ergenlerle iyi iletişim kurmanın, ergenin gelişimini desteklemenin, değişen ihtiyaçlarına duyarlı bir şekilde uyum sağlamanın, ergenler tarafından olumlu algılandığını ve bunun ergenlerin yaşamları, öz yeterlikleri ve duygu düzenlemeleri üzerinde olumlu etki ettiği görülmüştür (Smetana, 2017; White ve Renk, 2012). Gross duygu düzenlemeyi, insanların duygularını deneyimleme veya ifade etme şeklini etkileyen bir mekanizma olarak tanımlar (Fletcher ve diğerleri, 2014). Ruh sağlığının olumlu gelişimi açısından önemli bir kavram olan duygu düzenleme; bireyin duygularını fark ettiği, yönettiği ve ifade edebildiği, dışsal faktörlerden etkilendiği kadar duygusal deneyim ve içsel uyarılma gibi iç süreçleri de içeren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Eisenberg ve Morris, 2002; Gross, 1998; Morris ve diğerleri, 2007). Duygu düzenleme becerileri çocuklukta gelişmeye başlar ve ergenlik döneminde de gelişmeye devam eder. Ergenlik döneminde gelişmeye devam eden duygu düzenleme becerileri,

ergenliğin kendine has doğasından da etkilenir (Morris ve diğerleri, 2007). Gross ve John (2003), yeniden değerlendirme ve bastırma olmak üzere duygu düzenlemede kullanılan iki ana strateji tanımlamışlardır. Yeniden değerlendirme stratejisi, bireyin yaşantısı üzerine tekrar düşünebilmesini ve alternatif bakış açılarını değerlendirebilmesini sağlarken, bastırma stratejisi kişinin yaşadığı duygusal tepkiyi azaltabilmek amacıyla duygularını bastırmasına neden olur. Duygular uygunsuz bir şekilde düzenlenirse duygu düzenleme güçlüğü meydana gelir. Gratz ve Roemer (2004) ise duygu düzenleme güçlüğü; duyguların fark edilememesi, duyguların anlaşılabilmesi, duyguların kabul edilememesi, duruma uygun duygusal düzenleme stratejilerinin kullanılmaması, olumsuz duygular yaşanırken dürtülerin kontrol edilememesi ve olumsuz duygular yaşanırken amaç odaklı davranışların gerçekleştirilememesi olarak tanımlamıştır.

Duygu düzenleme yaşamın ilk yıllarında bebeğe bakım veren kişiler ve içinde yetişilen kültürün özellikleri gibi dış faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve duygu düzenlemede mizaç, nörofizyolojik ve bilişsel süreçlerin yanı sıra, aile ortamı ve anne babanın kişilik özellikleri de etkili bileşenler olarak görülmektedir (Morris ve diğerleri, 2007). Araştırmalar ergenliğin bir geçiş dönemi olması ve beyin gelişimlerinin devam etmesi nedeniyle ergenlerin, yetişkinlere ve çocuklara göre daha yüksek duygu yoğunluğu yaşadığını, olumsuz duygulanımın orta ergenliğe doğru artma eğiliminde olduğunu ve beyin gelişimiyle beraber duygu düzenleme becerilerini gelişiminin de devam ettiğini göstermektedir (Bailen ve diğerleri, 2019 ; Herd ve diğerleri, 2020; Maciejewski ve diğerleri, 2017; Olivari ve diğerleri, 2018; Powers ve Casey, 2015). Yoğun duygulanımın yaşandığı bu dönemde duygu düzenleme ergen gelişiminde önemli bir görev olup duygu düzenleme becerilerinin anne baba tutumları gibi önemli yordayıcılarının araştırılmasına ihtiyaç vardır (Gambin ve diğerleri, 2020; Moreira ve Canavarró, 2019). Anne baba tutumları ve bunun ergenler tarafından algılanmasıyla ilgili yapılan araştırmalar, ebeveynlik tarzlarının ergenlerin duygu durumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceğini göstermiştir (Ebrahimi ve diğerleri, 2017; Ernst ve diğerleri, 2020; Hong ve Cui, 2020; Hou ve diğerleri, 2020). Yapılan araştırmalar çocuklarının duygularını ifade etmelerine izin veren ve çocuğu rahatlatan, cesaretlendiren ve çocuğun sorunlarını çözmesine yardım eden ebeveynlerin, genellikle duygularını daha iyi düzenleyebilen çocuklara sahip olduğunu göstermektedir (Jin ve diğerleri, 2017; Perry ve diğerleri, 2020). Algılanan anne baba tutumlarına göre ergenlerin duygu düzenlemelerinin incelendiği bir çalışmanın sonuçları, otoriter ebeveynlik davranışları sergilemenin ergenlerin uyumsuz duygu düzenleme stratejilerini kullanmalarına aracılık ettiğini göstermiştir (Karimi ve diğerleri, 2021). Yapılan çalışmalara göre ebeveynlerin çocuklarıyla yeterli miktarda ilgilenmemesi, otoriter, reddedici ve depresif tutumlar sergilemesi, gelişimlerini desteklememesi, çocuğa karşı açık ve yapıcı davranılmaması, çocuk ve ergenle iyi ilişkiler kurulmaması, ebeveynlerin yeterli duygu

düzenleme becerilerine sahip olmaması; çocuğun aile yaşamında sorunlar yaşamasına ve olumsuz duygular hissetmesine neden olmaktadır (Hajal ve Paley, 2020; Herd ve diğerleri, 2020; Loechner ve diğerleri, 2019; Shorer ve Leibovich, 2020). Anne babaların çocuklarına karşı ilgili ve sıcak olmasının, çocuklarıyla doğru iletişim kurabilmesinin faydalarına bakıldığında, çocuğa olumlu yönde rol model olması, çocuğun duygularını tanımasına ve ifade etmesine olanak sağlaması ve duygu düzenleme süreçlerine yardımcı olması en temel faydalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Morris ve diğerleri, 2007; Rubin ve Burgess, 2002). Ergenler ebeveynlerinin duyguları ortaya çıkaran durumlara sözlü ve davranışsal olarak nasıl tepki verdiklerini tekrar tekrar gözlemleyerek bu düzenleyici stratejileri içselleştirebilir ve bunları aynı duyguyu uyandıran durumlarda kullanmaya başlayabilirler. Bu yüzden anne babaların öncelikle kendi duygu düzenleme güçlükleriyle baş edebilmeleri, ergenlere doğru rol model olabilmeleri için önem taşımaktadır (Moilanen ve diğerleri, 2018; Rutherford ve diğerleri, 2015). Alanyazına bakıldığında ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ve duygu düzenlemeleri arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmaların giderek arttığı görülmektedir. Ergenin duygu düzenlemesinde, ailenin duygu düzenlemedeki rolünün önemli olduğu düşünüldüğünde yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçların alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, anne baba tutumlarının çocuğun yaratıcılık ve duygusal gelişiminde önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (Fang ve Shen, 2021; İnce, 2020; Liang ve Yuan, 2020; Hajal ve Paley, 2020; Perry ve diğerleri, 2020; Pugsley ve Acar, 2020). Ergenlik dönemi ise kendi içinde gelişimsel açıdan zorluklar taşıyan bir dönem olmakla beraber (Bailen ve diğerleri, 2019; Herd ve diğerleri, 2020), ergenlerin algıladıkları anne babaların tutumlarının yaratıcılık ve duygu düzenlemelerini nasıl yordadığını bilmek; anne babalara ve alanda çalışan uzmanlara, ergenin gelişimini destekleyecek şekilde yaklaşılmasını sağlayacak bilgiler verebilmek açısından önem taşımaktadır. Alanyazın incelendiğinde anne baba tutumlarının ergenlerin yaratıcılık ve duygu düzenlemelerini yordamasını ele alan çalışmaların yerli alanyazında az olduğu görülmektedir. Bu açıdan çalışmadan elde edilen sonuçların alanyazına önemli bir katkı sağlayacağı ve yeni araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin yaratıcılık düzeyleri ve duygu düzenleme güçlüklerini yordama düzeyini incelemektir. Araştırmada yanıt aranan araştırma soruları ise şu şekildedir:

1. Ergenler tarafından algılanan anne baba tutumları yaratıcılıklarını yordamakta mıdır?
2. Ergenler tarafından algılanan anne baba tutumları duygu düzenlemelerini yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Ergenler tarafından algılanan ebeveyn tutumları, ergenlerin yaratıcılıkları ve duygu düzenleme güçlükleri arasındaki ilişkilerin betimlenmesi, araştırmaya konu olan değişkenler arasındaki değişimin ve bu değişimin miktarının belirlenebilmesi amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmış olup, değişkenler arasındaki yordamayı belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır (Karasar, 2005).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın örneklemini 2017 yılında Tekirdağ ili Süleymanpaşa ilçesinde öğrenimlerine dokuzuncu sınıf öğrencisi olarak devam eden; uygun örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 335 ergen oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü belirlenirken %95 güven aralığı ve %5 örnekleme hatası temel alınmıştır (Çıngı, 1990). Araştırmaya katılan ergenlere ait demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgiler

Değişken	N	%
Cinsiyet		
Kız	179	53.43
Erkek	156	46.57
Anne Öğrenim Düzeyi		
İlkokul ve altı	86	25.67
Ortaokul	59	17.61
Lise	102	30.45
Üniversite ve üzeri	88	26.7
Baba Öğrenim Düzeyi		
İlkokul ve altı	57	17.01
Ortaokul	58	17.31
Lise	94	28.06
Üniversite ve üzeri	126	37.61

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ergenlerin 179 (%53.43) kız öğrencilerden, 156 (%46,57) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Ergenlerin annelerinin içinde en fazla lise mezunu anne olduğu (N=102, %30,45) ve en az ortaokul mezunu anne olduğu (N=59, %17.61) görülmektedir. Ergenlerin babalarının içinde en fazla (N=126, %37.61) üniversite ve üzeri mezun baba olduğu, en az da (N=57, %17.01) ilkokul ve altı eğitim seviyesindeki babaların bulunduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılan öğrencilere, araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencilerin cinsiyet, anne öğrenim düzeyi ve baba öğrenim düzeyi gibi demografik bilgilerini öğrenebilmek amacıyla uygulanan Kişisel Bilgi Formu'nun yanı sıra aşağıda özellikleri verilen üç farklı ölçek uygulanmıştır.

Anne Baba Tutum Ölçeği. Yılmaz (2000) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması lise öğrencileri ile yapılarak Türkçe'ye uyarlanan ölçek Lamborn ve diğerleri (1991) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte kabul/ilgi, denetleme ve psikolojik özerklik şeklinde üç farklı boyut bulunmaktadır. Çocukların ebeveynlerini kendilerine karşı ne kadar alakalı olarak algıladıklarını kabul/ilgi boyutu ölçerken, çocukların anne babalarını kontrollü ve denetleyici olarak algılama düzeylerini denetleme boyutu ölçmektedir. Psikolojik özerklik boyutu ise çocukların anne babalarını ne derece demokratik olarak algıladıkları hakkında bilgi verir. Ölçekte kabul ilgi boyutunu ölçmek için 9 madde (1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17), denetleme boyutu için 8 madde (19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26), psikolojik özerklik boyutu için 9 madde (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18) bulunmaktadır (Lamborn ve diğerleri, 1991). Ölçek maddeleri; "tamamen benziyor" için 4, "biraz benziyor" için 3, "benzemiyor" için 2, "hiç benzemiyor" için 1 olarak puanlanmıştır. Ölçek değerlendirilirken tek numaralı maddeler aynen alınmış (kabul/ilgi boyutu); çift numaralı maddeler (12. madde hariç) tersten puanlanmıştır. Uyarlama esnasında ölçek lise öğrencilerine belirli aralıklarla uygulanmış olup, ölçeğin alt boyutlarından elde edilen güvenilirlik katsayılarına bakıldığında .66 ile .88 arasında değiştiği görülmüştür (Yılmaz, 2000). Bu araştırmadan elde edilen iç tutarlılık katsayılarıysa; kabul/ilgi için .78, denetleme için .82 ve psikolojik özerklik alt boyutu için .72 şeklindedir.

Yaratıcılık Ölçeği (Ne Kadar Yaratıcısınız?). Whetton ve Cameron (2002) tarafından öğrencilerin yüksek yaratıcı kişiliklerinin belirlenmesine yardımcı olmak amacıyla geliştirilen ölçek, öncelikle Aksoy (2004) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, her madde gözden geçirilerek değerlendirilmiş ve 40 maddeden oluşan ölçek ön uygulama ölçeği haline getirilmiştir. Öğrencilere her madde için a) Katılıyorum b) Kararsızım c) Katılmıyorum seçenekleri sunulmuş ve kendileri için en uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin her birinin puanlaması farklıdır. Maddelerin sahip olduğu en düşük puan (-2), en yüksek puan ise 4'tür. Ölçekteki diğer sorulardan farklı olarak 40. soru derecelendirme ölçeği türünde değildir. Bu soruda yaratıcılıkla ilgili 54 tane sıfat verilmiştir. Bu sıfatların puan değerleri 0 ile 2 arasında değişmektedir ve sıfatların puan değerleri her öğrencinin toplam yaratıcılık puanlarını hesaplarken dikkate alınmıştır. Whetton ve Cameron'nun (2002) yaratıcılık düzeyleri puan tablosuna göre; yaratıcılığı olmayan kişinin 10'dan az, ortanın altında yaratıcı kişinin 10-19, orta düzeyde yaratıcı kişinin 20-39, ortanın üzerinde yaratıcı olan kişinin 40-64, oldukça yaratıcı

kişinin 65-94 ve olağanüstü yaratıcı kişinin 95-116 arasında puan alması gerekmektedir. Likert ölçek şeklinde hazırlanan 39 maddenin Cronbach alfa güvenirlik katsayısının .94 olduğu görülmüştür (Aksoy, 2004). Bu araştırma için elde edilen güvenirlik katsayısı .78 olarak bulunmuştur.

Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği. Ölçek Gratz ve Roemer (2004) tarafından geliştirilmiş olup, Rugancı (2008) tarafından geçerlik ve güvenirlik çalışması ergenler üzerinde yaparak Türkçe'ye uyarlanmıştır. Likert tipi bir ölçek olan bu ölçme aracında 1 (hemen hemen hiç) ile 5 (hemen hemen her zaman) arasında puanlanan 36 tane madde bulunmaktadır. Ölçek, duygusal tepkilere ilişkin farkındalığın olmamasını anlatan "Farkındalık" (madde 2, 6, 8, 10, 17, 34), duygusal tepkilerin anlaşılmasına işaret eden "Açıklık" (madde 1, 4, 5, 7, 9), duygusal tepkilerin kabul edilmemesini belirten "Kabul Etmeme" (madde 11, 12, 21, 23, 25, 29), işe yarayan duygu düzenleme stratejilerine sınırlı erişimi gösteren "Stratejiler" (madde 15, 16, 22, 28, 30, 31, 35, 36), olumsuz duyguları deneyimlerken duygu kontrolünde güçlük yaşamayı ifade eden "Dürtü" (madde 3, 14, 19, 24, 27, 32) ve olumsuz duygular deneyimlerken amaca odaklı davranmada güçlük yaşamayı belirten "Amaçlar" (madde 13, 18, 20, 26, 33) olmak üzere 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek maddelerinden 1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 17, 20, 22, 24 ve 34 numaralı maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçekte tam bir kesme puanı bulunmamakla birlikte, ölçekten alınan yüksek puanlar daha şiddetli duygu düzenleme güçlüğüne işaret etmektedir. Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği'nin (DDGÖ) Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Alt boyutların iç tutarlılık katsayılarının ise .90 ile .75 arasında değiştiği bildirilmiştir (Rugancı, 2008). Bu çalışmada hesaplanan iç tutarlılık katsayıları alt boyutlar için .89 ile .70 arasında değişirken, ölçeğin toplam puanından elde edilen iç tutarlılık .84 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler IBM SPSS Statistics 20 istatistik paket programı ile incelenmiştir. Regresyon analizi yapılmadan önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelendiğinde, Yaratıcılık Ölçeği ve Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım göstermediği görülmüştür. Uygulamada elde edilen puanlar normal dağılım göstermediğinde, regresyon analizi yapılmadan önce elde edilen puanların dağılımının normalliğine bakılarak pozitif yönlü çarpıklık gözlemlendiğinde karekök, aşırı pozitif bir çarpıklık gözlemlendiğinde logaritmik dönüşüm (transformasyon) yapılarak elde edilen yeni puanlara regresyon analizi uygulanabilmektedir (Büyüköztürk, 2010; Semiz, 2007). Çalışma kapsamında normal dağılım göstermeyen ve pozitif yönlü çarpıklık gözlenen yaratıcılık puanları için karekök dönüşüm işlemi yapılmış, aşırı pozitif çarpıklık gözlenen duygu düzenleme gücüğü toplam puanları için de logaritmik dönüşüm işlemleri yapılmıştır. Elde edilen yeni puanların dağılımı

normal olduğundan, algılanan anne baba tutumlarının ergenlerde yaratıcılık ve duygu düzenlemeyi ne düzeyde yordadığını belirlemek için çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır.

Etik Onay

Araştırma öncesinde ölçek sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığının 26.10.2016 tarih ve 386966 sayılı yazısı ile uygulama yapabilmek için önce üniversiteden, ardından da Milli Eğitim kurumlarından gerekli izinler alınmıştır. Verilerin toplanması sırasında tüm bilimsel ve etik kurallara uyulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

Bağımsız değişken olan ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, bağımlı değişkenler olan ergenlerin yaratıcılık düzeylerini ve duygu düzenleme güçlüklerini yordamalarını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi öncesinde bağımlı değişkenlerin normallik varsayımını karşılamadığı görüldüğünden pozitif yönlü çarpıklık gözlenen yaratıcılık puanlarına karekök dönüşüm işlemi ve aşırı pozitif bir çarpıklık gözlenen duygu düzenlemede güçlük puanlarına logaritmik dönüşüm (transformasyon) işlemi (Büyüköztürk, 2010; Semiz, 2007) yapılarak elde edilen yeni puanların normal dağılım gösterdiği görülmüş ve regresyon analizi uygulanmıştır. Dönüşüm işlemlerinden sonra normallik sınaması için elde edilen yeni p (anlamlılık) değerleri Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2

Dönüştürülmüş duygu düzenleme ve yaratıcılık puanlarının normallik sınaması

Toplam	Kolmogorov Smirnov ^a	df	P	Shapiro Wilk	df	p
Duygu Düzenleme Güçlükleri (Dönüşümlü)	0.044	335	.200*	0.994	335	0.250
Yaratıcılık (Dönüşümlü)	0.046	335	0.081	0.995	335	0.418

Tablo 2'de görüldüğü gibi bağımlı değişkenlerin ölçek toplam puanlarına uygulanan dönüşüm işlemlerinden sonra dağılımı normaldir ($p>.05$) ve regresyon analizi yapmaya uygundur (Büyüköztürk, 2010).

Bağımlı değişkenlerin ölçek toplam puanlarına uygulanan dönüşüm işlemlerinden sonra elde edilen yeni çarpıklık ve basıklık katsayıları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3*Dönüştürülmüş duygu düzenleme ve yaratıcılık puanlarının çarpıklık ve basıklık puanları*

Toplam	N	Çarpıklık	Shçarpıklık	Basıklık	SHbasıklık
Duygu Düzenleme Güçlükleri (Dönüşümlü)	335	-0.086	0.133	-0.398	0.266
Yaratıcılık (Dönüşümlü)	335	-0.093	0.133	-0.176	0.266

Tablo 3'ten anlaşıldığı üzere çarpıklık ve basıklık puanları ± 2 aralığında olduğundan dolayı dağılımın normal olduğu söylenebilir (Büyüköztürk, 2010).

Dağılımda normallik sağlandıktan sonra ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin yaratıcılık düzeylerini yordayıp yordadığını belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4*Anne baba tutumlarının yaratıcılık puanlarını yordamasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonuçları*

Bağımsız değişkenler	Bağımlı değişken	F	R	R ²	ΔR^2	β	p	%95 güven aralığı	
								Düşük	Yüksek
Kabul/İlgi Denetleme	Yaratıcılık	1.368	0.111	0.012	0.003	0.015	0.047*	5.734	7.405
Psikolojik Özerklik						0.025	0.652	-0.024	0.016
						0.107	0.049*	0	0.032

*p<.05

Tablo 4'te görüldüğü üzere, algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin yaratıcılığını ne düzeyde açıkladığını belirlemek amacıyla, "enter yöntemi" kullanılarak yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre anne baba tutum puanları yaratıcılık ölçeği puanının sadece %1,2'sini açıklamaktadır. Kabul-ilgi ve psikolojik özerklik boyutunun yaratıcılık ölçeği puanı üzerindeki yordayıcı rolü anlamlıdır ($p < 0.05$). Kabul ilgi puanı arttıkça yaratıcılık puanı 0.015 kat artmaktadır. Psikolojik özerklik puanı arttıkça yaratıcılık puanı 0.107 kat artmaktadır. Denetleme puanının yaratıcılık puanı ile arasında bir ilişki yoktur ($p > 0.05$). Ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin yaratıcılıklarını açıklama oranının çok düşük olduğu söylenebilir.

Algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin duygu düzenleme güçlüklerini yordayıp yordadığını belirlemek amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5

Anne baba tutumlarının duygu düzenleme puanlarını yordamasına ilişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımlı değişken	F	R	R ²	ΔR ²	β	p	%95 güven aralığı	
								Düşük	Yüksek
Kabul/İlgi Denetleme Psikolojik Özerklik	Duygu Düzenlemede Güçlükler	32.447	0.477	0.227	0.22	0.274	0.001*	5.277	5.863
								-0.028	-0.014
								-0.008	0.007
						0.353	0.001*	-0.026	-0.015

*p<.01

Tablo 5' te görüldüğü üzere, anne baba tutum puanları duygu düzenlemede güçlüğü toplam puanının %22,7'sini açıklamaktadır. Kabul/ilgi boyutundan alınan puanlar yükseldikçe ölçekten alınan toplam puan 0.274 kat azalırken (p<.01); psikolojik özerklik boyutundan alınan puanlar yükseldikçe duygu düzenlemede güçlükler ölçeğinden alınan toplam puan 0.353 kat azalmaktadır (p<.01). Denetleme puanının ise duygu düzenleme güçlüğü toplam puanı ile anlamlı bir ilişkisi yoktur (p>0.05).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin yaratıcılık ve duygu düzenlemelerini nasıl yordadığını bilmek; ergeni tanımak, ebeveynlere ve alanda çalışan uzmanlara, ergenin gelişimini destekleyecek bilgiler verebilmek açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada da ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin yaratıcılık düzeyleri ve duygu düzenleme güçlüklerini yordayıp yordamadığını incelemek amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin yaratıcılıklarını yordama düzeyinin düşük olduğu görülürken, ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının ergenlerin duygu düzenleme güçlüklerini yordadığı görülmüştür. Ergenlerin anne babalarını demokratik ve ilgili olarak algılama düzeyleri arttıkça yaşadıkları duygu düzenleme güçlükleri azalmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde genel olarak ailenin büyüklüğü, doğum sırası, sosyoekonomik özellikleri gibi demografik faktörler ve ergen yaratıcılığı arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmalar fazla olmasına rağmen, algılanan anne baba tutumları ve ergen yaratıcılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar daha azdır (Miller ve diğerleri, 2012; Si ve diğerleri, 2018). Bu çalışmada ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının yaratıcılıklarını nasıl yordadığını incelemek ve ergenlerde yaratıcılık gelişimi için anne babaların hangi tutumları sergilemesinin daha uygun olabileceğini belirlemek amaçlanmıştır. Yapılan regresyon analizinin sonuçlarına göre anne baba tutum ölçeğinden alınan puanların yaratıcılık ölçeğinden alınan puanları yordama oranı çok düşük olup, ergenler tarafından algılanan anne baba tutum puanları

yaratıcılık puanlarının %1.2'sini açıklamaktadır. Bu çalışmada elde edilen sonuçların aksine pek çok çalışmada, algılanan olumlu ebeveynlik davranışları, özellikle ebeveyn kabulünün, sıcaklığının çocuk ve ergenlerin sosyal yaratıcılığının gelişmesine yardımcı olduğu; çocuğun reddi ve özgür düşünmesinin kısıtlanması gibi olumsuz ebeveynlik davranışlarının çocukların sosyal yaratıcılığını azaltabildiği görülmüştür (Fan ve Zhang, 2014; Gralowski ve Jankowska, 2020; Song ve diğerleri, 2013; Suldo ve Huebner, 2004). Yine bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan farklı olarak ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının, ergenlerin yaratıcılıklarını nasıl etkilediğini inceleyen bir çalışmanın sonuçlarına göre, anne babasını demokratik olarak algılamının ergenlerin yaratıcılık gelişmelerinin olumlu yönde etkileyeceğini göstermektedir (Fang ve Shen, 2021). Alanyazın incelendiğinde yaratıcılık ve algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar arasında farklılıklar olduğu görülmekle beraber, genelde bu çalışmada elde edilen sonuçların aksine algılanan anne baba tutumlarının yaratıcılığın gelişmesinde önemli bir role sahip olduğu, (Deng ve diğerleri, 2016; Lebuda ve Csikszentmihalyi, 2020; Lebuda ve diğerleri, 2020; Miller ve diğerleri, 2012; Ren ve diğerleri, 2017), çocuklarda ve ergenlerde yaratıcılığın gelişmesi için ailelerin, çocuk ve ergenlerin yaratıcılıklarını geliştirebilecekleri kişilik özelliklerine değer vermesi, yaratıcılık gelişmelerini destekleyecek davranışlarda bulunması, otoriter ebeveynlikten kaçınarak destekleyici bir aile ortamı sağlaması ve çocuklarını engellemekten kaçınması gerektiği vurgulanmıştır (Borelli ve diğerleri, 2014; Fan ve Zhang, 2014; Fearon ve diğerleri, 2013; Guo ve diğerleri, 2021; Lee ve diğerleri, 2006; Liang ve Yuan, 2020; Madjar ve diğerleri, 2002; Miller ve diğerleri, 2012; Ren ve diğerleri, 2017; Van der Zanden ve diğerleri, 2020; Zhang ve diğerleri, 2018).

Yaratıcılık ve algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında demokratik ve izin verici ebeveynliğin yaratıcılığı desteklediği ve otoriter ebeveynliğin yaratıcılığı olumsuz yönde etkilediğini gösteren çalışmaların sayısı daha fazla olsa da (Esen ve Ayverdi, 2020; Lebuda ve diğerleri, 2020; Shalley ve diğerleri, 2009), bu çalışmadan elde edilen sonuçlara benzer olarak algılanan anne baba tutumu ve ergen yaratıcılığı arasında ilişki görülmeyen çalışmalar da mevcuttur (Mozafari, 2014; Nejad ve diğerleri, 2015). Bu çalışmada da ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin yaratıcılıklarını yordamamış olmasında Türkiye' de ergen olma, örneklemin seçildiği bölgenin genel özellikleri ve çocuk yetiştirme bağlamında çeşitli kültürel faktörlerin de etkili olabileceği ve bunun çalışmanın bir sınırlılığı olduğu düşünülmektedir. Yerli literatürde ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının yaratıcılıkları ile ilişkisini inceleyen çalışmaların az sayıda olduğu görüldüğünden, çalışmanın alana katkı sağlayacağı ve elde edilen bu farklı sonucu etlileyebilecek olan değişkenlerin başka çalışmalar aracılığıyla da araştırılmasının uygun olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen başka bir sonuca göre de ergenler tarafından algılanan anne baba tutumlarının ergenlerin duygu düzenlemelerini yordadığı görülmüştür. Ergenlerin anne babalarını demokratik ve ilgili olarak algılama düzeyleri arttıkça yaşadıkları duygu düzenleme güçlükleri azalmaktadır. Ergenler yetişkinlere ve çocuklara kıyasla daha yüksek duygu yoğunlukları yaşamakta ve devam eden beyin gelişimleri dolayısıyla da duygu düzenlemede zorluk çekmektedir (Bailen ve diğerleri, 2019; Maciejewski ve diğerleri, 2017; Powers ve Casey, 2015; Rönnlund ve Karlsson, 2006). Ergenlerin yoğun duygulanım yaşadıkları bu dönemde algıladıkları anne baba tutumları, onlar için duygusal süreçlerini etkileyen önemli bir çevresel faktör haline gelmektedir (Moreira ve Canavarro, 2019; Morris ve diğerleri, 2007). Bu çalışmada elde edilen regresyon analizi sonuçlarına göre anne baba tutum ölçeğinden alınan puanlar, duygu düzenlemede güçlükler ölçeğinden alınan puanların %22,7'sini açıklamaktadır. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara benzer olarak, erken dönemdeki algılanan anne tutumlarının ergenlik döneminde, ergenin duygu düzenlemesini nasıl etkilediğini inceleyen bir çalışmanın sonuçlarına göre, çocukluk döneminde olumsuz duygulanım yaşayan çocuklarına karşı destekleyici tutumlar sergilemenin, ergenlik döneminde çocuğun duygu düzenlemesini olumlu etkilediği görülmüştür (Perry ve diğerleri, 2020). Yine bu çalışmada elde edilen sonuçlara benzer olarak ebeveynlerin çocuklarına karşı daha ilgili ve sıcak davranmasının, ergenle doğru iletişim yöntemlerini kullanarak iletişim kurmasının, duygu düzenlemede olumlu rol model olmasının ve ergenin kendini, duygu ve düşüncelerini ifade edebileceği bir ortam yaratmasının ergenlerde duygu düzenleme süreçlerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Jin ve diğerleri, 2017; Moilanen ve diğerleri, 2018; Rutherford ve diğerleri, 2015). Algılanan anne baba tutumlarına göre ergenlerin duygu düzenlemelerinin incelendiği başka bir çalışmanın sonuçlarına göre, otoriter ebeveynlik davranışları sergilemenin ergenlerin uyumsuz duygu düzenleme stratejilerini kullanmalarına aracılık ettiği görülmüştür (Karimi ve diğerleri, 2021). Yine bu araştırmadan elde edilen sonuçları destekleyen nitelikteki ergenlerle yapılan bazı çalışmalar da, ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının destekleyiciliği, yargısal olmayan kabulü ve sıcaklığı arttıkça ergenlerin duygusal sıkıntılarının azaldığı, ergenler tarafından algılanan aşırı anne baba korumacılığı ve reddi arttıkça ergenlerin depresif belirtilerinin de arttığı görülmüştür (Cui ve diğerleri, 2014; Ernst ve diğerleri, 2020; Herd ve diğerleri, 2020; Hong ve Cui, 2020; Hou ve diğerleri, 2020; İnce, 2020; Moreira ve diğerleri, 2020). Benzer şekilde ergenlerde algılanan ebeveyn psikolojik kontrolü, duygu engelleme, duygu düzenleme ve depresyon arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara göre de, ebeveyn psikolojik kontrolünün işlevsiz duygu düzenleme ve depresyon üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu görülmüştür (Ha ve Jue, 2018; Hajal ve Paley, 2020; Rutherford ve diğerleri, 2015). Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının duygu düzenlemelerini nasıl yordadığını inceleyen bu çalışma ile de alanda çalışan ruh sağlığı uzmanlarına ve ergen ebeveynlerine, ergenlerin duygu

düzenlemelerini anne baba tutumlarının nasıl etkilediği hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulguların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yaratıcılık ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar giderek artsada çalışmalardan elde edilen sonuçların farklı olması hala araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir alan olduğunu göstermektedir. Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ve yaratıcılıkları arasındaki ilişki kültürel bağlamda ele alınarak da incelenebilir. Bu çalışma da örneklem tek bir bölgeden seçilmiş ve katılımcıların ölçeklere verdikleri yanıtlar doğrultusunda değerlendirmeler yapılmış, aracı olabilecek değişkenler ihmal edilmiştir. Bunlar çalışmanın sınırlılıkları olarak görülmektedir. Buna ek olarak; ergenlik gibi yoğun duygu değişimlerinin yaşandığı bu dönemde anne babaların tutumları çocukların duygu düzenlemeleri açısından da önem taşımaktadır. Ergenler anne babalarıyla sağlıklı iletişim kurdukça daha iyi duygu düzenleme süreçleri yaşamakta ve pek çok yaşamsal olayla daha kolay baş edebilmektedir. Aynı şekilde, ebeveynlerin duygu düzenleme konusunda ergenlere rol model olabilmeleri de ergenlerin sağlıklı duygu düzenlemeyi öğrenebilmeleri için büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlardan yola çıkarak alanda çalışan ruh sağlığı ve eğitim uzmanları, ergenlerin yaratıcılığının ve duygu düzenlemelerinin geliştirilmesi konusunda ailelere yönelik rehberlik çalışmaları gerçekleştirebilir. Ayrıca ebeveynlere, ergenlik döneminde duygu düzenleme gelişiminin nasıl olduğu hakkında da bilgilendirme çalışmaları yapılabilir ve destekleyici anne baba tutumlarının duygu düzenlemeyi nasıl olumlu yönde etkilediği konusunda ebeveynler bilgilendirilebilir. Ergenlerin duygu düzenleme stratejilerini kullanmada ebeveynlerini rol model aldıkları düşünüldüğünde, ebeveynlerin kendi kullandıkları duygu düzenleme stratejilerini fark etmesi sağlanabilir. Ardından ebeveynlerin duygu düzenlemelerini geliştirmeye yönelik psikoeğitim programları düzenlenebilir. Ergenlik döneminde algılanan anne baba tutumları ve yaratıcılık arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görüldüğünden, araştırmacılara bu alandaki çalışmaların artırılması ve aracı değişkenlerin de dikkate alınarak yeni çalışmalar tasarlanması önerilmektedir. Ayrıca ergenlerin duygu düzenlemelerinde algılanan anne baba tutumlarının önemli olduğu görüldüğünden, araştırmacılara ergenlik çağında çocuğu olan anne babaların duygu düzenlemelerini geliştirmeye yönelik derinlemesine nitel çalışmalar yapması, bu konuda ergen ve ebeveyn görüşlerini alarak duygu düzenlemeyi geliştirmeye yönelik çalışmalar planlaması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. (2004). *Coğrafya öğretiminde probleme dayalı öğrenme yaklaşımı* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bailen, N. H., Green, L. M. ve Thompson, R. J. (2019). Understanding emotion in adolescents: a review of emotional frequency, intensity, instability and clarity. *Emotion Review*, 11(1), 63-73. <https://doi.org/10.1177/1754073918768878>
- Barbot, B. ve Heuser, B. (2017). Creativity and identity formation in adolescence: A developmental perspective. M. Karwowski ve J. C. Kaufman (Ed.), *The creative self: Effect of beliefs, selfefficacy, mindset and identity* (s. 87-98) içinde. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12809790-8.00005-4>
- Baumrind, D. (1971). Harmonious parents and their preschool children. *Developmental Psychology*, 4(1), 99-102. <https://doi.org/10.1037/h0030373>
- Becker, A. P. S., Vieira, M. L. ve Crepaldi, M. A. (2019). Attachment behavioral and parenting definitions, based on a cross-cultural approach: a review of the literature. *Psicogenetic*, 22, 211-235. <https://doi.org/10.17081/psico.22.42.3507>
- Bell, A. V. (2020). Bubble wrapping vs. helping him learn his way: gender and definitions of parenting through the case of infertility. *Journal of Family Studies*, 26, 16-31. <https://doi.org/10.1080/13229400.2017.1292943>
- Bergström, M., Sarkadi, A., Hjern, A. ve Fransson, E. (2019). "We also communicate through a book in the diaper bag" Separated parents' ways to coparent and promote adaptation of their 1-4 year-olds in equal joint physical custody. *Plos One*, 14(4), e0214913. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0214913>
- Bibi, F., Chaudhry, A. G., Awan, E. A. ve Tariq, B. (2013). Contribution of parenting style in life domain of children. *JOSR Journal of Humanities and Social Science*, 12(2), 91-95. <https://doi.org/10.21512/humaniora.v10i2.5476>
- Borelli, J. L., Margolin, G. ve Rasmussen, H. F. (2014). Parental overcontrol as a mechanism explaining the longitudinal association between parent and child anxiety. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 1559-1574. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-9960-1>
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (12. Baskı). Pegem Yayıncılık.
- Cui, L., Morris, A. S., Criss, M. M., Houlberg, B. J. ve Silk, J. S. (2014). Parental psychological control and adolescent adjustment: The role of adolescent emotion regulation. *Parenting*, 14(1), 47-67. <https://doi.org/10.1080/15295192.2014.880018>
- Çıngı, H. (1990). *Örnekleme Kuramı*. H.Ü. Fen Fakültesi Basımevi.
- Daniels, S. ve Daniel, B. (2015). *Raising creative kids* (Ü. Ogurlu-F. Kaya, Çev.). Eğiten Kitap Yayıncılık.

- Deng, L., Wang, L. ve Zhao, Y. (2016). How creativity was affected by environmental factors and individual characteristics: a cross-cultural comparison perspective. *Creativity Research Journal*, 28(3), 357-366. <https://doi.org/10.1080/10400419.2016.1195615>
- Ebrahimi, L., Amiri, M., Mohamadlou, M. ve Rezapur, R. (2017). Attachment Styles, Parenting Styles, and Depression. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15(5), 1064-1068. <https://doi.org/10.1007/s11469-017-9770-y>
- Eisenberg, N. ve Morris, A. S. (2002). Children's emotion-related regulation. H. Reese ve R. Kail (Ed.), *Advances in child development and behavior* (s. 189-229) içinde. Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2407\(02\)80042-8](https://doi.org/10.1016/S0065-2407(02)80042-8)
- Ernst, M., Brähler, E., Klein, E. M., Jünger, C., Wild, P. S., Faber, J., Schneider, A. ve Beutel, M. E. (2020). What's past is prologue: Recalled parenting styles are associated with childhood cancer survivors' mental health outcomes more than 25 years after diagnosis. *Social Science & Medicine*, 252, 112916. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.112916>
- Esen, S. ve Ayverdi, L. (2020). Anne-babanın mükemmeliyetçilik algısı ile ortaokul öğrencilerinin yaratıcılıkları arasındaki ilişki. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(2), 253-275
- Fan, J. ve Zhang, L. F. (2014). The role of perceived parenting styles in thinking styles. *Learning and Individual Differences*, 32(3), 204-211. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2014.03.004>
- Fang, Y. C. ve Shen, Y. H. (2021). The relationship between undergraduate students' parenting style and creativity. *Psychology*, 12, 498-510. <https://doi.org/10.4236/psych.2021.124031>
- Fearon, D. D., Copeland, D. ve Saxon, T. F. (2013). The relationship between parenting styles and creativity in a sample of Jamaican children. *Creativity Research Journal*, 25(1), 119-128. <https://doi.org/10.1080/10400419.2013.752287>
- Fletcher, K., Parker, G., Bayes, A., Paterson, A. ve McClure, G. (2014). Emotion regulation strategies in bipolar II disorder and borderline personality disorder: Differences and relationships with perceived parental style. *Journal of Affective Disorders*, 157, 52-9. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2014.01.001>
- Gambin, M., Woźniak-Prus, M., Konecka, A. ve Sharp, C. (2020). Relations between attachment to mother and father, mentalizing abilities and emotion regulation in adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/17405629.2020.1736030>
- Glăveanu, V. P., Hanchett Hanson, M., Baer, J., Barbot, B., Clapp, E. P., Corazza, G. E. ve Sternberg, R. J. (2019). Advancing creativity theory and research: A sociocultural manifesto. *The Journal of Creative Behavior*, 1-5. <https://doi.org/10.1002/jocb.395>
- Gralewski, J. ve Jankowska, D. M. (2020). Do parenting styles matter? Perceived dimensions of parenting styles, creative abilities and creative self-beliefs in adolescents. *Thinking Skills and Creativity*, 38, 100709. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100709>

- Gratz, K. L. ve Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: development, factor structure and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26(1), 41-54. <https://doi.org/10.1007/s10862-008-9102-4>
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2(3), 271-299. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.3.271>
- Gross, J. J. ve John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal Of Personality and Social Psychology*, 85(2), 348. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348>
- Guo, J., Zhang, J. ve Pang, W. (2021). Parental warmth, rejection, and creativity: The mediating roles of openness and dark personality traits. *Personality and Individual Differences*, 168, 110369. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110369>
- Guo, M. ve Wu, Q. (2011). Parenting styles and academic achievement: The mediating role of conscientiousness and motivation. *Psychological Research*, 4(2), 44-47. <https://doi.org/10.29329/epasr.2018.178.5>
- Ha, J. H. ve Jue, J. (2018). The mediating effect of emotion inhibition and emotion regulation between adolescents'perceived parental psychological control and depression. *SAGE Open*, 8(3), 215824401879368. <https://doi.org/10.1177/2158244018793680>
- Hajal, N. J. ve Paley, B. (2020). Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 403-417. <https://doi.org/10.1037/dev0000864>
- Herd, T., King-Casas, B. ve Kim-Spoon, J. (2020). Developmental changes in emotion regulation during adolescence: Associations with socioeconomic risk and family emotional context. *Journal of Youth and Adolescence*. <https://doi.org/10.1007/s10964-020-01193-2>
- Hong, P. ve Cui, M. (2020). Helicopter parenting and college students' psychological maladjustment: the role of self-control and living arrangement. *Journal of Child and Family Studies*, 29, 338-347. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01541-2>
- Hou, Y., Xiao, R., Yang, X., Chen, Y., Peng, F., Zhou, S., Zeng, X. ve Zhang, X. (2020). Parenting style and emotional distress among chinese college students: A potential mediating role of the zhongyong thinking style. *Frontiers in Psychology*, 11, 1-13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01774>
- İnce, Ş. İ. (2020). *Üniversite öğrencilerinde algılanan ebeveyn kabul-reddi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide reddedilme duyarlılığı ve duygu düzenleme güçlüğü'nün aracı rolünün incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Jin, Z., Zhang, X. ve Han, Z. R. (2017). Parental emotion socialization and child psychological adjustment among chinese urban families: Mediation through child emotion regulation and

- moderation through dyadic collaboration. *Frontiers in Psychology*, 8, 2198. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02198>
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karimi, S., Pirmoradi, M., Ashouri, A. ve Aghebati, A. (2021). Relationship of temperament and character traits, emotional regulation and perceived parenting with self-harming behaviors in adolescents. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 26(4), 448-463. <https://10.32598/ijpcp.26.4.2955.2.1>
- Karmakar, M., Elhai, J. D., Amialchuk, A. A. ve Tietjen, G. E. (2017). Do personality traits mediate the relationship between childhood abuse and migraine? An exploration of the relationships in young adults using the add health dataset. *Headache the Journal of Head and Face Pain*, 58(2), 243–259. <https://doi.org/10.1111/head.13206>
- Kim, K. H. (2016). *The Creativity Challenge: How We Can Recapture American Innovation*. Prometheus Books.
- Kim, K. H. ve Park, S. G. (2020). Relationship between parents' cultural values and children's creativity. *Creativity Research Journal*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/10400419.2020.1821566>
- Kırıçoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim: Görmek, Öğretmek, Yaratmak*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Korzynski, P., Paniagua, J. ve Rodriguez-Montemayor, E. (2019). Employee creativity in a digital era: The mediating role of social media. *Management Decision*, 58(1), 1100-1117. <https://doi.org/10.1108/MD-05-2018-0586>
- Lamborn, S., Mounts, N. S., Steinberg, L. ve Dornbusch, S. M. (1991). Parents of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child Development*, 62(5), 1049-1065.
- Lebuda, I. ve Csikszentmihalyi, M. (2020). All you need is love: The importance of partner and family relations to highly creative individuals' well-being and success. *The Journal of Creative Behavior*, 54(1), 100–114. <https://doi.org/10.1002/jocb.348>
- Lebuda, I., Jankowska, D. M. ve Karwowski, M. (2020). Parents' creative self-concept and creative activity as predictors of family lifestyle. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(24), 9558. <https://doi.org/10.3390/ijerph17249558>
- Lee, S. M., Daniels, M. H. ve Kissinger, D. B. (2006). Parental influences on adolescent adjustment: parenting styles versus parenting practices. *The Family Journal*, 14(3), 253–259. <https://doi.org/10.1177/1066480706287654>
- Liang, C. C. ve Yuan, Y. H. (2020). Exploring Children's Creative Self-Efficacy Affected by After-School Program and Parent-Child Relationships. *Frontiers in Psychology*, 11, 2237. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.02237>

- Lianos, P. G. (2015). Parenting and social competence in school: The role of preadolescents' personality traits. *Journal of Adolescence*, 41, 109–120. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.03.006>
- Loechner, J., Sfärlea, A., Starman, K., Oort, F., Thomsen, L. A., Schulte-Körne, G. ve Platt, B. (2019). Risk of depression in the offspring of parents with depression: the role of emotion regulation, cognitive style, parenting and life events. *Child Psychiatry & Human Development*. <https://doi.org/10.1007/s10578-019-00930-4>
- Maccoby, E. E. ve Martin, J. A. (1983). *Socialization in the context of the family: Parent-child interaction*. E. M. Hetherington ve P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: socialization, personality and social development* (s. 1-101) içinde. Wiley.
- Maciejewski, D. F., Van Lier, P. A., Branje, S. J., Meeus, W. H. ve Koot, H. M. (2017). A daily diary study on adolescent emotional experiences: measurement invariance and developmental trajectories. *Psychological Assessment*, 29(1), 35–49. <https://doi.org/10.1037/pas0000312>
- Madjar, N., Oldham, G. R. ve Pratt, M. G. (2002). There's no place like home? The contributions of work and nonwork creativity support to employees' creative performance. *Academy of Management Journal*, 45, 757–767. <https://doi.org/10.2307/3069309>
- Mageau, G. A., Bureau, J. S., Ranger, F., Allen, M. ve Soenens, B. (2016). The role of parental achievement goals in predicting autonomy-supportive and controlling parenting. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 1702–1711. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0341-1>
- Miller, A. L., Lambert, A. D. ve Neumeister, K. L. S. (2012). Parenting style, perfectionism, and creativity in high-ability and high-achieving young adults. *Journal for the Education of the Gifted*, 35, 344–365. <https://doi.org/10.1177/0162353212459257>
- Moilanen, K. L., Padilla-Walker, L. M. ve Blaacker, D. R. (2018). Dimensions of short-term and longterm self-regulation in adolescence: associations with maternal and paternal parenting and parentchild relationship quality. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 1409–1426. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0825-6>
- Moltafet, G., Sadati Firoozabadi, S. S. ve Pour-Raisi, A. (2018). Parenting style, basic psychological needs, and emotional creativity: a path analysis. *Creativity Research Journal*, 30, 187–194. <https://doi.org/10.1080/10400419.2018.1446748>
- Moreira, H. ve Canavarro, M. C. (2019). Mindful parenting is associated with adolescents' difficulties in emotion regulation through adolescents' psychological inflexibility and self-compassion. *Journal of Youth and Adolescence*. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01133-9>
- Moreira, H., Caiado, B. ve Canavarro, M. C. (2020). Is mindful parenting a mechanism that links parents' and children's tendency to experience negative affect to overprotective and supportive behaviors? *Mindfulness*. <https://doi.org/10.1007/s12671-020-01468-6>

- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S. ve Robinson, L. R. (2007). The role of family context in development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361-388. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00389.x>
- Mozafari, S. (2014). Prediction of creativity and academic achievement based on child rearing styles. *International Journal of Psychology and Behavioral Research*, 3(3), 166-176. <https://doi.org/10.1515/ctra-2019-0012>
- Nejad, B., Jenaabadi, H., Ghafarsuja, N. ve Heydarribisafar, H. (2015). Study of the relationship between parenting attitude of youth fostering and creativity among students of universities. *Journal of Behavioral and Brain Science*, 5, 148-156.
- Olivari, M. G., Cucci, G., Bonanomi, A., Tagliabue, S. ve Confalonieri, E. (2018). Retrospective paternal and maternal parenting styles, regulatory self-efficacy and adolescent risk taking. *Marriage & Family Review*, 54(3), 282-95. <https://doi.org/10.1080/01494929.2017.1403990>
- Perry, N. B., Dollar, J. M., Calkins, S. D., Keane, S. P. ve Shanahan, L. (2020). Maternal socialization of child emotion and adolescent adjustment: Indirect effects through emotion regulation. *Developmental Psychology*, 56(3), 541-552. <https://doi.org/10.1037/dev0000815>
- Powers, A. ve Casey, B. J. (2015). The adolescent brain and the emergence and peak of psychopathology. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 14(1), 3-15. <https://doi.org/10.1080/15289168.2015.1004889>
- Pugsley, L. ve Acar, S. (2020). Supporting creativity or conformity? influence of home environment and parental factors on the value of children's creativity characteristics. *The Journal of Creative Behavior*, 54(3), 598-609. <https://doi.org/10.1002/jocb.393>
- Ren, F., Li, Y. ve Zhang, J. (2017). Perceived parental control and Chinese middle school adolescents' creativity: The mediating role of autonomous motivation. *Psychology of Aesthetics, Creativity and the Arts*, 11(1), 34-42. <https://doi.org/10.1037/aca0000078>
- Rönnlund, M. ve Karlsson, E. (2006). The relation between dimensions of attachment and internalizing or externalizing problems during adolescence. *The Journal of Genetic Psychology*, 167, 47-63. <https://doi.org/10.3200/gntp.167.1.47-63>
- Rubin, K. H. ve Burgess, K. (2002). Parents of aggressive and withdrawn children. M. Bornstein, (Ed.), *Handbook of parenting* (s.383-418) içinde. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Rugancı, R. N. (2008). *The relationship among attachment style, affect regulation, psychological distress and mental construction of the relational world*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Rutherford, H. J. V., Wallace, N. S., Laurent, H. K. ve Mayes, L. C. (2015). Emotion regulation in parenthood. *Developmental Review*, 36, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.12.008>
- Semiz, M. (2007). *İstatistik Laboratuvarı & SPSS-MP*. Dizgi Ofset Matbaacılık.

- Shalley, C. E., Gilson, L. L. ve Blum, T. C. (2009). Interactive effects of growth need strength, work context, and job complexity on self-reported creative performance. *Academy of Management Journal*, 52, 489–505. <https://doi.org/10.5465/AMJ.2009.41330806>
- Shorer, M. ve Leibovich, L. (2020). Young children's emotional stress reactions during the COVID-19 outbreak and their associations with parental emotion regulation and parental playfulness. *Early Child Development and Care*, 1–11. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1806830>
- Si, S., Zhang, S., Yu, Q. ve Zhang, J. (2018). The interaction of DRD2 and parenting style in predicting creativity. *Thinking Skills and Creativity*, 27, 64–77. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2017.11.001>
- Smetana, J. G. (2017). Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 19–25. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.02.012>
- Song, J. J., Gu, C. H. ve Zhang, Y. X. (2013). The effect of left-at-home adolescents' Internet use on their social creativity: The mediating role of social relationship network. *Chinese Journal of Special Education*, 161(11), 63–69.
- Suldo, S. M. ve Huebner, E. S. (2004). The role of life satisfaction in the relationship between authoritative parenting dimensions and adolescent problem behavior. *Social Indicators Research*, 66(1/2), 165–195. <https://doi.org/10.1023/B:SOCI.0000007498.62080.1e>
- Van der Zanden, P. J. A. C., Meijer, P. C. ve Beghetto, R. A. (2020). A review study about creativity in adolescence: Where is the social context? *Thinking Skills and Creativity*, 38, 100702. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100702>
- Whetton, D. A. ve Cameron, K. S. (2002). *Answer to exercises taken from developing management skills* (3. Baskı). Pearson Education.
- White, R. ve Renk, K. (2012). Externalizing behavior problems during adolescence: an ecological perspective. *Journal of Child and Family Studies*, 21(1), 158–171. <https://doi.org/10.1007/s10826-011-9459-y>
- Wu, Y., Yuan, C.-H. ve Pan, C. I. (2018). Entrepreneurship education: An experimental study with information and communication technology. *Sustainability*, 10(3), 691–704. <https://doi.org/10.3390/su10030691>
- Yılmaz, A. (2000). Anne Baba Tutum Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7(3), 160–172.
- Zhang, D., Zhou, Z., Gu, C., Lei, Y. ve Fan, C. (2018). Family socioeconomic status and parent-child relationships are associated with the social creativity of elementary school children: the mediating role of personality traits. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 2999–3007. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1130-4>
- Zheng, W., Wu, Y. J., Ma, Z. ve Mai, Y. (2019). Is overparenting harmful to creativity? *Creativity and Innovation Management*, 1–12. <https://doi.org/10.1111/caim.12346>

Zimmer-Gembeck, M. J., Kerin, J. L., Webb, H. J., Gardner, A. A., Campbell, S. M., Swan, K. ve Timmer, S. G. (2019). Improved perceptions of emotion regulation and reflective functioning in parents: two additional positive outcomes of parent-child interaction therapy. *Behavior Therapy*, 50, 340–352. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2018.07.002>

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

The attitudes and values that parents have while raising their children, the way they teach concepts and behaviors to their children, constitute their parental attitudes (Becker et al., 2019; Bell, 2020). Considering the results of the studies, adolescents who continue to grow up in environments where democratic and tolerant parental attitudes are exhibited by their parents are positively supported in many areas and creativity is one of these areas (Deng et al., 2016; Guo and Wu, 2011; Ren et al., 2017; Si et al., 2018). Knowing the factors affecting the creativity of adolescents is important in terms of developing adolescent creativity. It has been observed that exhibiting positive parenting attitudes, communicating well with adolescents, supporting the development of adolescents, adapting sensitively to their changing needs are perceived positively by adolescents and this has a positive effect on adolescents' lives, self-efficacy and emotion regulation (Smetana, 2017; White & Renk, 2012). Studies on parenting attitudes and their perceptions by adolescents have shown that parenting styles can have a significant impact on the mood of adolescents (Ebrahimi et al., 2017; Ernst et al., 2020; Hong and Cui, 2020; Hou et al., 2020). Studies show that parents who allow their children to express their feelings and comfort, encourage and help the child solve problems generally have children who can regulate their emotions better (Jin et al., 2017; Perry et al., 2020).

Method

Correlational screening method was used in order to describe the relationships between perceived parental attitudes by adolescents, their creativity and emotional regulation difficulties. A multiple linear regression analysis was used to reveal the predictive role of perceived parental attitudes on adolescents' creativity and emotion regulation difficulties. When the scores obtained do not show a normal distribution, regression analysis can be performed to the new scores taken by performing the square root when positive skewness is observed and logarithmic transformation scores when an extremely positive skewness is observed (Büyüköztürk, 2010; Semiz, 2007). In this study, the square root transformation was applied to the creativity scores that did not show normal distribution, and logarithmic transformation was performed for the total emotion regulation scores before the regression analysis.

Results

According to the results of the regression analysis conducted to determine to what level parents' attitudes explain creativity, parental attitude scores explained 1.2% of the creativity scores. Given another regression analysis testing the predictive role of parents' attitudes on emotion regulation difficulties, the scores obtained from the parental attitude scale explained

22.7% of the total scores obtained from the Difficulties in Emotion Regulation Scale. As a result of the analyzes, it was seen that the parental attitudes perceived by the adolescents were very low in predicting the creativity of the adolescents, while the perceived parental attitudes of the adolescents predicted the adolescents' emotional regulation difficulties. As the level of adolescents' perception of their parents as democratic and caring increases, their difficulty in emotion regulation decreases.

Discussion & Conclusion

As a result of parents' democratic attitudes towards adolescents, adolescents will have the opportunity to think and produce more freely and grow up as a more autonomous individual. It is also thought that it is important for the family to support the development of the adolescent's imagination and to be a role model for the adolescents in terms of creativity and divergent thinking. In the overprotective parenting style, the child's ability to cope with the difficulties and problems is prevented by being protective, and the child's characteristics such as problem solving and creativity are damaged (Fang & Shen, 2021; Zhang et al., 2018). If parents want adolescents to develop creativity, they should value behaviors that support creativity development and support the development of autonomy and opportunities for self-expression; should avoid imposing their own ideas and provide a free thinking and productive environment for the adolescent (Lebuda, Jankowska, & Karwowski, 2020; Liang & Yuan, 2020; Wu et al., 2018).

In adolescence period when intense emotional changes are experienced, the attitudes of parents are also important in terms of emotional regulation of children (Jin et al., 2017; Karimi, Pirmoradi, Ashouri, & Aghebati, 2021; Moreira & Canavarro, 2019). As adolescents establish healthy communication with their parents, they experience better emotion regulation processes and cope with many life events more easily. Likewise, it is of great importance for parents to be role models for adolescents in emotion regulation, so that adolescents can learn healthy emotion regulation.

Çocuklar İçin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması*

Validity and Reliability Study of the Attitudes Towards Bullying Scale for Children

Abdulkadir M.M. FAKİRULLAHOĞLU^[1] S.Armağan KÖSEOĞLU^[2]

Başvuru Tarihi:28 Temmuz 2021

ÖZET

Kabul Tarihi:20 Eylül 2021

Bu araştırmanın amacı 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarını belirlemek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Ölçek geliştirme çalışması üç çalışma grubu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Birinci çalışma grubunu 120, ikinci çalışma grubunu 401 ve üçüncü çalışma grubunu 329 katılımcı oluşturmuştur. Literatür incelemesi, odak grup görüşmesi ve örnek olay incelemesi sonucunda deneme formu oluşturulmuştur. Deneme formu, alanında uzman on bir kişiye sunulmuştur. Ölçeğin kapsam geçerliliği uzman görüşleri alınarak sağlanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20 ve LISREL 8.51 programlarından yararlanılmıştır. Verilerin faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek için açımlayıcı analizden önce Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre KMO 0,82 ve Bartlett Sphericity Test ki-kare değerinin ($X^2=1216$) anlamlı olduğu görülmüştür ($p<0,001$). Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu (onaylayıcı tutum, reddedici tutum ve çekimser tutum) ve toplam varyansın %49,42'sini açıkladığı saptanmıştır. Ölçekte üç faktör altında yer alan 15 madde için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri ise ,779 çıkmıştır. Test tekrar test korelasyonu ,75 bulunmuştur. Maddelere göre %27'lik alt-üst grup arasındaki farklar incelenmiş ve maddelerin puan ortalamalarının t-testi değerleri anlamlı bulunmuştur ($p<0,001$). Doğrulayıcı faktör analizi sonunda ise uyum indeksleri RMSEA=0.053, CFI=0.93, SRMR=0.052, GFI=0.94 AGFI=0.91 olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucu elde edilen sonuçlar Çocuklar için Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: zorbalık, tutum ölçeği, çocuk, geçerlilik, güvenilirlik

Received Date:28 July 2021

ABSTRACT

Accepted Date:20 September 2021

The aim of this research is to develop a valid and reliable scale to determine the attitudes of 4th, 5th, and 6th grade students towards bullying. The study of the scale development was applied to three study groups. The first study group consisted of 120 participants, the second study group consisted of 401 and the third study group consisted of 329 participants. A trial form was created as a result of the literature review, focus group discussion and case study. The trial form was presented to a total of eleven experts in the field for their opinion. The content validity of the scale was confirmed by the panel of judges. SPSS 20 and LISREL 8.51 software were utilized in the analysis of the data. To assess the suitability of factor analysis of the data, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett's test was conducted prior to exploratory factor analysis. The test results indicated the significance in KMO 0,82 and Bartlett Sphericity Test chi-square value 1216 ($p<0,001$). As a result of exploratory factor analysis, it was found that the scale had a three-factor structure (affirming attitude, rejecting attitude and agnostic attitude) and explained 49,42% of the total variance. Cronbach's Alpha value calculated for 15 substances under three-factors on the scale is 779. The difference among %27 sub and super-group items mean was evaluated and the t-test values of the mean scores of the items were found to be significant meaningful ($p<0.001$). As a result of the confirmatory factor analysis, cohesion indices were calculated as RMSEA=0.053, CFI=0.93, SRMR=0.052, GFI=0.94 AGFI=0.91. The results of the analyses showed that the Attitudes Towards Bullying Scale for Children is a valid and reliable scale.

Keywords: bullying, attitude scale, children, validity, reliability

Abf Cite Fakirullahoğlu, A. M. M., & Köseoğlu, S. A. (2021). Çocuklar İçin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 593-609. <https://doi.org/10.47793/hp.975578>

* Bu makale birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

[1] Doktora Öğrencisi | İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa | Eğitimde Psikolojik Hizmetler | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0001-6941-199X | abdulkadir_fakirullahoglu@outlook.com

[2] Doç. Dr. | İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa|Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi| Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık |İstanbul | Türkiye| ORCID: 0000-0001-7794-9650

GİRİŞ

Çocukluk döneminde görülen sorunlar arasında yer alan zorbalık; güç dengesizliğinin hakim olduğu durumlarda bir kişinin diğer kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı ve sürekli bir şekilde olumsuz eylemlere maruz bırakılması şeklinde tanımlanmıştır (Olweus, 1993; Rigby, 2002; Smith, 2000). Zorbalık eşit ya da yakınlar arasında görülen basit bir tartışma veya kavga olarak görülmemektedir (Smith,2018). Taraflar arasında güç dengesizliği mevcuttur ve bu güç fiziksel olarak elde edilebileceği gibi, sosyal statü, grup büyüklüğü ve karşıdaki kişinin zayıf yönlerini bilerek ona zarar verme gibi sosyal ve psikolojik yönleriyle de ortaya çıkmaktadır (Menesini ve Salmivalli, 2017).

Zorbalık daha önceki yıllarda “büyüme ve gelişmenin doğal bir parçası” olarak görülmüştür. Ancak 1970’lerden sonra Olweus’un (1973, 1978) yaptığı çalışmalarla birlikte zorbalık, başta İskandinav ülkeleri olmak üzere Japonya, İngiltere, Hollanda, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya dahil olmak üzere birçok ülkede çocuk ve ergenler için önemli bir sorun olarak kabul edilmiştir (Olweus ve Limber, 2010). Bu konu ile ilgili yapılan kesitsel ve boylamsal çalışmalar her geçen yıl artmıştır (Cook ve ark., 2010). Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO, 2019) tarafından yayınlanan raporda, tüm çocuklar için şiddetten arınmış eğitim alanları ve güvenli öğrenme ortamları yaratmanın küresel bir öncelik olarak görüldüğü açıklanmıştır.

İlişkisel bir sorun olarak kabul edilen zorbalığın hem bu tür davranışları sergileyen zorbalılar hem de bu davranışlara maruz kalan kurbanlar üzerinde zihinsel, fizyolojik, davranışsal ve psikososyal açıdan olumsuz etkileri bulunmaktadır. Kısa ve uzun süreli olmak üzere zorbalığa maruz kalan çocuklarda depresyon, düşük özgüven ve yüksek düzeyde kaygı (Kapıcı, 2004; Olweus ve ark., 2019), düşük benlik saygısı (Hawker & Boulton, 2000), akran reddi ve okula aidiyet duygusunun azalması (Espelege ve ark., 2013), psikosomatik belirtiler (Rigby, 2003) ve intihar eğilimi (Hinduja & Patchin, 2010) görülürken zorbalık yapan çocuklarda ise kurallara uymama, şiddet ve yetişkinlikte suç işleme eğilimi (Olweus vd., 2019), düşük empati ve saldırganlık eğilimi (Menesini & Salmivalli, 2017) akademik alanda başarısızlık (Dake ve ark., 2003) görülmektedir.

Zorbalık ile ilgili yapılan kuramsal açıklamalar ışığında kavramın birçok açıdan incelenebilecek bir olgu olduğu görülmektedir. Zorbalığın nedenleri ve ilişkili olduğu kavramlar ile ilgili son yıllarda yapılan araştırmaların artmasına rağmen çocukların zorbalığa yönelik tutumları ile ilişkisini inceleyen araştırmalar oldukça sınırlıdır (Craven, 2014; Eslea ve Smith, 2000; Espelage vd.,2018; Van Goethem ve ark., 2010). Yapılan sınırlı çalışmalarda araştırmacılar, zorbalara ve zorbalığa karşı tutumları incelemenin önemini belirtmişlerdir (Boulton ve ark., 2002; Menesini ve ark., 1997; Nesdale ve Scarlett, 2004; Salmivalli ve Voeten, 2004). Bir kişinin belirli davranışları onaylamayan tutumları ne kadar yüksek olursa, kişinin bu davranışları

gerçekleştirme olasılığı o kadar düşük olması beklenir (Tavşancıl, 2019). Dolayısıyla tutum kavramı, zorbalık davranışı ile beraber kasıtlı yada kasıtlı olmayan birçok davranışın yordayıcısı olarak görülmektedir (Salmivalli ve Voeten, 2004). Yapılan araştırmalarda da zorbalığa yönelik tutum ve davranış ilişkine de baktığımızda bu iki değişken arasında orta düzeyde ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Dill ve ark., 2004; McConville ve Cornell, 2003; Rigby, 1997). Bununla birlikte çocukların büyük çoğunluğu zorbalığı sevmeyip zorbalık davranışları hakkında olumsuz ve reddedici tutumlara sahip olmasına rağmen (Eslea ve Smith, 2000; Menesini ve ark., 1997) birçok çocuk zorbalığa doğrudan veya dolaylı olarak dahil olmaktadır. Ortega ve MoraMerchan (1999) öğrencilerin % 43.5'i zorbaca davranışları gördüğünde bu davranışları durdurmak için eyleme geçmemesine rağmen yapılan davranışları onaylamadıklarını belirlemiştir. Bir başka araştırmada öğrencilerin % 32'si okulun zorbalığı azaltmak için çok az şey yaptığını veya hiçbir şey yapmadığını bildirmiştir (Kevorkian ve ark., 2016). Bu paradoksu açıklayabilmek için tutum ölçeklerini daha detaylı incelemek gerekmektedir.

Yurt dışında yapılan çalışmalar ve bu çalışmalarda kullanılan ölçekler dikkate alındığında zorbalığa yönelik çocukların tutumunu değerlendirmeye yarayan ölçme araçları bulunmaktadır (Craven, 2014; Eslea & Smith, 2000; Rigby, 1997; Salmivalli & Voeten 2004;). Yurt içinde ise zorbalığa yönelik tutum konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde ortaokul ve lise dönemindeki ergenlerin zorbalık davranış eğilimlerini belirlemek için ölçme araçları geliştirilmesine rağmen (Dölek 2002; Keleş & Raşit 2020; Satan & Kulaksızoğlu 2008) 8-12 yaş çocuklarının zorbalığa yönelik tutumlarını inceleyebilmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı bulunmamaktadır. Bu araştırmada geliştirilen ölçekle 8-12 yaş grubundaki çocukların zorbalığa yönelik tutumları belirlenerek zorbalık sistemi içerisinde yer alan öğrencilerin olumsuz davranışlarının önlenmesinde etkili olacağı düşünülmektedir. Yapılan açıklamalar doğrultusunda bu araştırma kapsamında çocukların zorbalığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla ölçek geliştirme çalışması gerçekleştirilmiş ve ölçme aracının psikometrik özellikleri incelenmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırma çocukların zorbalığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanmış bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Çalışma gruplarına ve ölçeğin geliştirilme sürecine ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırma 2019-2020 ve 2020-2021 eğitim öğretim yılında İstanbul ve Eskişehir ilinde öğrenim gören 4, 5 ve 6.sınıf öğrencilerinden oluşan üç çalışma grubu ile yürütülmüştür. Ölçek geliştirme sürecinde ilk olarak katılımcıların zorbalık kavramı ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını açıklayarak madde yazımı aşamasında kullanmak amacıyla birinci çalışma grubu

ile odak grup görüşmesi ve örnek olay incelemesi tamamlanmıştır. Ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak amacıyla ikinci çalışma grubundan toplanan verilerle açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan yapıyı doğrulamak için üçüncü çalışma grubu üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Araştırmanın birinci çalışma grubu İstanbul ilinden 3 farklı okuldan %54,1'i (n=65) kız ve %45,9'u (n=55) erkek olmak üzere 120 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın ikinci çalışma grubunu İstanbul ilinden 9 farklı okuldan %44,8'i (n=180) kız ve %55,2'si (n=221) erkek olmak üzere 401 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların %35,7'si (n=143) dördüncü, %32,7'si (n=131) beşinci ve %31,6'sı (n=127) altıncı sınıfta öğrenim görmektedir. Araştırmanın üçüncü çalışma grubu Eskişehir ilinden 6 farklı okuldan %53,1'i (n=175) kız ve %46,9'si (n=154) erkek olmak üzere 329 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %33,4'si (n=110) dördüncü, %33,7'si (n=111) beşinci ve %35,9'sı (n=118) altıncı sınıfta öğrenim görmektedir.

Ölçeğin Geliştirilmesi

Çocukların zorbalığa yönelik tutumlarını belirleyebilmek için öncelikle zorbalık kavramı, zorbalığa ilişkin kuramlar ve zorbalığa yönelik tutum ile ilgili yapılan çalışmalar taranarak alanyazın incelemesi yapılmıştır. Ölçek geliştirme çalışması kapsamında katılımcıların zorbalık kavramı ile ilgili düşüncelerini açıklamak ve zorbalığa yönelik tutumlarını ifade etmelerini sağlamak amacıyla odak grup görüşmesi yapılmıştır. Ölçekte yer alacak maddelerde katılımcıların bilgi, deneyim ve ifadelerinden faydalanarak ölçeğin özgünlüğüne katkı sunulmak istenmiştir. Bu kapsamda araştırmacı tarafından açılış, giriş, geçiş, anahtar ve kapanış bölümlerinden oluşan 9 sorunun yer aldığı yarı yapılandırılmış form hazırlanmıştır. Odak grup görüşmeleri ilgili alanda doktora yapmakta olan ilk yazar tarafından yapılmıştır. Katılımcılarla gerekli iletişimi sağlayacak gerekli terapötik becerilerle ilgili donanıma sahiptir. Odak grup görüşmesinin açılış bölümünde katılımcıların zorbalık ile ilgili genel düşünceleri sorulmuştur. Giriş bölümünde hangi davranışları zorbalık olarak gördükleri ve zorbalık ve şiddet kavramları arasındaki farklar tartışılmıştır. Geçiş bölümünde zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan çocukların özellikleri paylaşılmıştır. Anahtar bölümünde zorbalığa yönelik duygu, düşünce ve davranışları ile ilgili ifadeler belirlenmiştir. Kapanış bölümünde genel bir çerçeve çizilmiştir. Görüşme sırasında ses kaydı alınmış ve daha sonra bu kayıtlar yazıya geçirilmiştir.

Araştırma kapsamında zorbalık kavramını günlük yaşamda karşılaşılan olaylarla somutlaştırarak katılımcıların görüşlerine başvurmak amacıyla örnek olay incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan iki farklı örnek olayda farklı cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyinde sıklıkla karşılaşılan zorbalık davranışları yer almıştır. Bu davranışlar betimlenerek katılımcıların örnek olayları derinlemesine incelemelerine fırsat verilmiştir. Katılımcıların duygu, düşünce ve davranış ifadeleri madde yazımı aşamasında kullanılmıştır.

Alanyazın taraması, odak grup görüşmeleri ve örnek olay incelemeleri sonucunda zorbalığa yönelik tutumu belirleyen öğelerden duygu, düşünce ve davranış odaklı 60 madde yazılmıştır. Zorbalığa yönelik tutumu ölçmeye yönelik yazılan 60 maddeye ilişkin uzman görüşü almak amacıyla Rehberlik ve Psikolojik Danışma alanından 2 Profesör, 5 Doçent, 4 Doktora seviyesinde olan 11 uzmana ulaşılmıştır. Elde edilen bilgilerle kapsam geçerliliği analizi yapılarak 52 maddelik taslak ölçek oluşturulmuştur. İstanbul ilinde uygulama yapıldıktan sonra veriler ile öncelikle açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda 3 boyut ve 15 maddeden oluşan ölçeğin yapısını doğrulamak için Covid-19 Pandemisi sürecinde yüksek riskli illerde yüz yüze eğitime ara verildiğinden uygulamalar 22-26 Mart 2021 tarihleri arasında okulların açık olduğu Eskişehir ilinde tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Burada araştırmada ölçek geliştirme amacıyla geçerlilik işlemleri kapsamında benzer ölçek geçerliliği için kullanılan veri toplama araçlarına yer verilmiştir.

Çocuk Saldırganlık Ölçeği. Şahin (2004) tarafından geliştirilen ölçek 10-11 yaş grubundaki çocukların saldırganlık düzeylerini belirlemektedir. 18 madde ve 3'lü likert şeklinde oluşan ölçekteki 5, 7, 10, 15 ve 17. maddeler tarafsız madde olarak yazılmıştır. Bu maddeler puanlamaya dâhil edilmemektedir. Ölçekten alınabilecek puanlar 13 ve 39 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puan arttıkça saldırgan davranışlara sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Grup ortalamasından bir standart sapma yüksek puan alan katılımcılar saldırgan olarak nitelendirilmektedir. Ölçeğin, Cronbach alfa katsayısı 0.77'dir. Ölçekte yer alan maddelerden bazıları şu şekildedir: "Söylediğim sözlerle arkadaşlarımı kızdırmak çok hoşuma gider" ve "Bazen tepki göstermek için bahane ararım".

Zorbalık Eğilimi Ölçeği. Dölek (2002) tarafından geliştirilen ölçek 26 madde ve altı boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutlar "olumsuz yansıtma", "duygusal paylaşım eksikliği", "haklı görme", "başkalarını üzme", "gücü kullanma" ve "rahatsız olmama" şeklindedir. Bireysel ve grup halinde uygulanabilen ölçek, 4'lü likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları ortaokul öğrencileri ile yapılmıştır. Ölçekteki 9 madde ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça zorbalık eğiliminin arttığı anlaşılmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.67'dir. Ölçekte yer alan maddelerden bazıları şu şekildedir: "Bazı çocuklar hiçbir neden yokken birisine taktıklarında çok rahatsız oluyorum" ve "Kendimizi kötü hissettiğimizde bunun acısını başkalarından çıkartmak normaldir".

Verilerin Analizi

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılabilmesi için SPSS 20 ve LISREL 8.51 programlarından faydalanılmıştır. SPSS 20 programına ulaşılan

veriler kodlandıktan sonra faktör analizi için uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile incelenmiştir. Eğik döndürme tekniklerinden direct oblimum kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, faktör yükü .32'nin altında olmaması ve birden fazla faktöre en az .10 yükleme yapmamasına dikkat edilmiştir (Büyüköztürk, 2008). Açıklayıcı faktör analizinden sonra LISREL programı ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Boyutlar arası ilişkiler incelenerek elde edilen yapılar doğrulanmıştır.

Etik Onay

Çalışmanın etik kurul onayı İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Etik Kurulu tarafından 2020/36 karar sayılı 16.03.2020 tarihli onay ile verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları geçerliliğe ilişkin bulgular ve güvenilirliğe ilişkin bulgular olarak iki alt başlıkta sunulmuştur. Geçerlilik analizlerinden kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği ve benzer ölçek geçerliliği bulgularına yer verilmiştir. Güvenirlik analizlerinden Cronbach alfa katsayısı, madde analizi, %27'lik alt ve üst gruplar arasındaki madde ortalama puan farklarına ilişkin t testi ve test tekrar test analizi bulgularına yer verilmiştir.

Geçerliliğe İlişkin Bulgular

Kapsam geçerliği kapsamında oluşturulan deneme formu öncelikle ilgili alandan 11 uzmanın görüşlerine sunulmuştur. Lawshe (1975) tekniğine göre hazırlanan uzman görüş formu “madde hedeflenen yapıyı ölçüyor”, “madde yapı ile ilişkili ancak gereksiz” ve “madde hedeflenen yapıyı ölçmüyor” şeklinde derecelendirilmiştir. Uzmanların maddeler ile ilgili belirttiği görüşlere göre kapsam geçerlilik oranları (KGO) hesaplanmıştır. KGO oranına göre tüm maddeler incelenmiş ve sıfırdan küçük değere sahip olan 1 madde (45.madde) deneme formundan ilk olarak çıkarılmıştır. Deneme formundaki sıfırdan büyük maddeler için KGO değerlerinin istatistiksel olarak anlamlılığına Tablo 1'de yer alan kapsam geçerlilik indeksi (KGİ) değerlerine göre belirlenmiştir (Yeşilyurt ve Çapraz, 2018).

Tablo 1

Uzman sayısına göre maddelerin minimum KGİ değerleri

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0.99	13	0.54
6	0.99	14	0.51
7	0.99	15	0.49
8	0.78	20	0.42
9	0.75	25	0.37
10	0.62	30	0.33
11	0.59	35	0.31
12	0.56	40+	0.29

Tablo 1'e göre bu çalışma kapsamında görüş belirten 11 uzman için KGİ değeri 0.59'dur. Dolayısıyla deneme formunda kalan 59 maddeden 7'sinin (7, 8, 17, 23, 39, 46 ve 48. maddeler) KGO değeri 0.59'dan küçük olduğu için bu maddeler deneme formundan çıkarılmış ve 52 madde kalmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliği çalışması kapsamında 52 maddelik deneme formu için 401 öğrenciye uygulama yapılmış öncelikle açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Ulaşılan verilerin açımlayıcı faktör analizi yapmak için uygunluğunu belirlemek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett ölçütlerine bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda KMO (0.82) ve Bartlett-Küresellik testi ($X^2=1216$; $p<0.001$) değerleri hesaplanmıştır. Bu kapsamda analiz sonuçlarına göre ölçeğin açımlayıcı faktör analizi yapılabilmesi için uygun olduğu görülmüştür. Faktör çıkarma yöntemi olarak direct oblimin seçilmiştir. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, faktör yükü .32'nin altında olan ve birden fazla faktöre en az .10 yükleme yapan maddeler çıkarılarak analizler tekrarlanmıştır. Bu sonuca göre, zorbalığa yönelik tutumun üç boyut altında toplandığı görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2

Faktörlere yönelik özdeğer ve varyans oranları

	Özdeğer	Açıklanan Varyans%	Toplam Varyans%
1	3.817	25.444	25.444
2	1.924	12.830	38.273
3	1.672	11.147	49.421

Tablo 2 incelendiğinde birinci faktör toplam varyansın %25,444'ünü açıklamakta ve özdeğeri 3,817 olarak hesaplanmıştır. İkinci faktör toplam varyansın % 12,830'unu açıklamakta ve özdeğeri 1,924 bulunmuştur. Üçüncü faktör ise toplam varyansın % 11,147'sini açıklamakta ve özdeğeri 1,672 olarak görülmüştür. Üç faktörden oluşan ölçek toplam varyans'ın %49,421'ini açıklamaktadır.

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin maddelerinin ve dağılım yüklerinin yer aldığı bilgiler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin taslak ve orijinal maddelerinin faktör yükleri

Maddeler	Birinci Faktör	İkinci Faktör	Üçüncü Faktör
20(5) Kendini savunamayan çocuklara yardımcı olmak gerekir.	.731		
21(6) Hiçbir çocuk arkadaşları tarafından dışlanmayı hak etmez.	.711		
23(7) Gücsüz bir çocuğun başkaları tarafından itilmesine karşı çıkılmalıdır.	.664		
26(8) Bilerek arkadaşlarına zarar veren çocukları sevmem.	.648		
22(9) Zarar göreceğimi bilsem bile gücsüz çocukları korumak isterim.	.618		

42(10) Kendini savunamayan çocuklara sataşıldığını gördüğümde susarım.	.709	
51(11) Arkadaşları tarafından ezilen çocuğa yardım etmek istesem de geri çekilirim.	.702	
49(12) Arkadaşlar arasında kavga çıktığında uzaktan izlemeyi tercih ederim.	.657	
46(13) Güçlü çocuklar başkalarına sataştıklarında, bana da sataşırlar diye tarafsız kalırım.	.648	
50(14) Arkadaşlarına kötü davranan güçlü çocukları görmezden gelirim.	.625	
48(15) Bir çocuk oyuna alınmadığında sessiz kalırım.	.525	
8(1) Bazı çocuklarla alay etmek keyiflidir.		.812
13(2) Dalga geçilen çocukları daha da kızdırmak için ben de onlarla dalga geçerim.		.688
7(3) Bazı çocuklara sataşmak eğlencelidir.		.732
11(4) Benden güçsüz çocukları iteklemeyi severim.		.661

Tablo 3 incelendiğinde ölçeğin 3 boyut ve 15 maddeden oluştuğu görülmektedir. Birinci faktörde beş maddenin yer aldığı ve 20, 21, 22,23 ve 26. maddelerin bir boyut oluşturduğu görülmektedir. Maddelerin faktör yükleri .61 ile .73 arasında değişen değerler almaktadır. Maddeler incelendiğinde zorbalığı reddeden ifadeler yer almaktadır. Bu maddeler ters madde olarak kodlanmaktadır. İkinci faktörde ise altı maddenin yer aldığı ve 42, 46, 46, 49, 50 ve 51. maddelerin bir boyut oluşturduğu görülmektedir. Maddelerin faktör yükleri .52 ile .70 arasında değişen değerler almaktadır. Maddeler incelendiğinde zorbalık ifadelerine yönelik çekimser kalındığı görülmektedir. Üçüncü faktörde dört maddenin yer aldığı ve 7, 8, 11 ve 13. maddelerin bir boyut oluşturduğu görülmektedir. Bu maddelerin faktör yükleri ise .66 ile .81 arasında değişen değerler almaktadır. Maddeler incelendiğinde zorbalığı onaylayan ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Ölçeğin boyutlarının isimlendirilmesinde; odak grup çalışmasında elde edilen temalar ve uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Ölçeğin boyutlarının isimleri orjinal ölçekte yer alan madde sıralamasına göre onaylayıcı tutum, reddedici tutum ve çekimser tutum olarak belirlenmiştir.

Ölçeğin alt boyutları ve toplam puanları arasındaki korelasyon analizleri yapılmıştır (Tablo 4).

Tablo 4

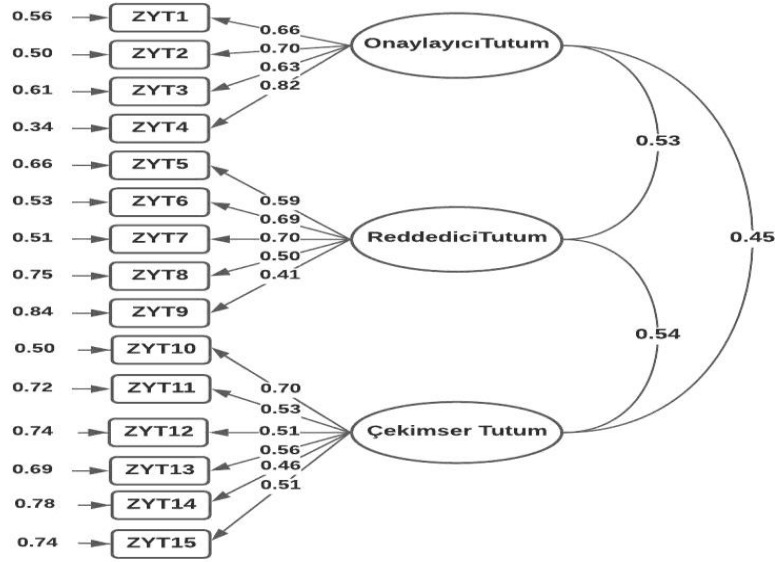
Ölçeğin Alt Boyut ve Toplam Puan Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Onaylayıcı T.	Reddedici T.	Çekimser T.	Toplam Puan
Onaylayıcı T.	1			
Reddedici T.	.275**			
Çekimser T.	.233**	.325**		
Toplam Puan	.567**	.717**	.835**	1

Not:**p<01

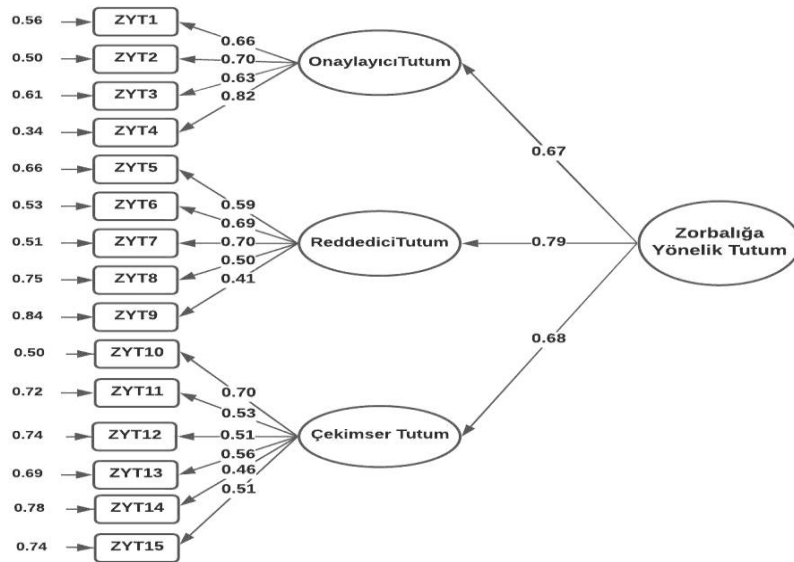
Analiz sonuçlarına göre alt boyutlar ve toplam puan arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır.

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeğinin açımlayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan modeli doğrulamak için LISREL 8.51 programı ile yapı geçerliliği test edilmiştir. Doğrulamalı faktör analizi sonucuna göre üç boyut altında yer alan maddelerin faktör yükleri ve hata varyansları gösterilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Birinci düzey doğrulamalı faktör analizi

Yapılan analizlere göre standartlaştırılmış faktör yüklerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte üç alt boyutun tek bir üst boyuttaki yapıyı oluşturup oluşturmadığını saptamak amacıyla ikinci düzey doğrulamalı faktör analizi yapılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. İkinci düzey doğrulamalı faktör analizi

Analiz sonuçlarına göre üç alt boyut zorbalığa yönelik tutumun genel yapısını oluşturmaktadır. Doğrulamalı faktör analizi sonucunda ulaşılan uyum iyiliği indeksleri Tablo 5'te gösterilmiştir. Ulaşılan uyum indeksleri de bu görüşü desteklemektedir.

Tablo 5*Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin model uyum iyiliği indeksleri*

Uyum Ölçüsü	İyi Uyum Aralığı	Kabul Edilebilir Uyum Aralığı	Değeri	Uyum
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd < 2$	$2 \leq \chi^2/sd < 5$	1.931	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA < 0.05$	$0.05 \leq RMSEA < 0.10$	0.053	Kabul Edilebilir
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0.93	Kabul Edilebilir
SRMR	$0 \leq SRMR < 0.05$	$0.05 \leq SRMR < 0.10$	0.052	Kabul Edilebilir
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$	0.94	Kabul Edilebilir
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	0.91	İyi Uyum

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ulaşılan modelin uyum iyiliğine bakıldığında [$\chi^2=168.08$, $sd=87$, $\chi^2/sd=1.931$, $RMSEA=0.053$, $CFI=0.93$, $SRMR=0.052$, $GFI=0.94$, $AGFI=0.91$] değerlerin iyi ve kabul edilebilir değerlerde olduğu görülmüştür.

Ölçeğin geçerliliğini sınamak için benzer ölçek geçerliliği çalışması yapılmıştır. 3. çalışma grubundan 122 katılımcıya Çocuk Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. 164 katılımcıya ise Zorbalık Eğilim Ölçeği uygulanmıştır.

Tablo 6*Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği ile benzer ölçek puanları arasındaki ilişki*

Ölçekler	Çocuk Saldırganlık Ölçeği	Zorbalık Eğilimi Ölçeği
Zorbalığa Yönelik Tutum	.432**	.583**

* $p < .01$

Uygulamalar sonucunda yapılan analizlerde Tablo 6'da görüldüğü gibi pozitif düzeyde anlamlı ilişkiler görülmüştür. Yapılan analizler sonucunda Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği geçerli bir ölçme aracıdır.

Güvenirliliğe İlişkin Bulgular

Ölçeğin güvenirliliğine ilişkin öncelikle Cronbach alpha katsayısı hesaplanarak Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7*Ölçeğin boyutlarına ilişkin Cronbach Alfa değerleri*

Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
Onaylayıcı Tutum	4	.699
Reddedici Tutum	5	.726
Çekimser Tutum	6	.735
Toplam	15	.779

Tablo 7 incelendiğinde Toplam Cronbach Alpha değeri .77 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar için Cronbach Alpha değeri sırasıyla .69, .72, ve .73 olduğu bulunmuştur.

Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin yer alan maddelerin güvenilirliğini bulmak ve bu maddelerin toplam puan ile ilişkisini anlamak için madde analizi yapılmıştır. Ayrıca maddelere göre %27'lik alt-üst grup arasındaki farklar incelenmiştir. Çalışmaya katılan 401 öğrencinin puanları sıralandıktan sonra en düşük ve en yüksek puana sahip 108'er öğrenci alt ve üst grup olarak belirlenmiştir. Bu gruplara yönelik t-testi ile madde puan ortalamaları arasındaki fark incelenmiş analiz sonucuna göre elde edilen bilgiler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8

Madde analizine ilişkin katsayılar ve madde-toplam korelasyonları

Madde	X	SS	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Çıkarıldığında Cronbach a Katsayısı	T
1	1.19	.534	.357**	.779	-8.903
2	1.10	.400	.388**	.771	-5.690
3	1.09	.373	.443**	.774	-6.380
4	1.14	.466	.492**	.767	-7.544
5	1.16	.475	.445**	.772	-8.225
6	1.16	.490	.540**	.764	-8.550
7	1.30	.569	.505**	.766	-24.380
8	1.24	.578	.572**	.760	-11.993
9	1.19	.528	.420**	.775	-9.619
10	1.38	.611	.592**	.756	-29.510
11	1.68	.743	.474**	.776	-36.126
12	1.49	.704	.598**	.758	-30.349
13	1.37	.631	.455**	.774	-29.317
14	1.45	.710	.581**	.762	-30.670
15	1.42	.636	.582**	.758	-29.317

Tablo 8 incelendiğinde madde toplam korelasyonları .357 ile .598 arasında değişmektedir. Yapılan bağımsız gruplar t-testi sonucuna göre alt ve üst grup ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Güvenirliğe ilişkin bulgulara ek olarak test tekrar test katsayısı hesaplanmıştır. İstanbul ili Avcılar ilçesinde bulunan bir ortaokuldan çevrimiçi olarak 41 öğrenciye 15 gün arayla ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir. Test tekrar test korelasyonu .75 bulunmuştur ($p < .01$). Bu doğrultuda Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği güvenilir bir ölçme aracıdır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı 4, 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin zorbalığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmektir. Ölçek geliştirme çalışması üç çalışma grubu üzerinden yürütülmüştür. Bu amaçla öncelikle alanyazın incelemesi, odak grup görüşmesi ve örnek olay incelemesi tamamlanmıştır. Araştırmanın birinci çalışma grubu olan 120

katılımcıdan elde edilen verilerle 60 maddelik deneme formu hazırlanmıştır. Ölçeğin geçerlilik analizleri doğrultusunda kapsam geçerliliği için 11 uzmanın görüşü alınmıştır. Uzman görüşü sonrası 52 maddelik deneme formu ikinci çalışma grubu olan 401 katılımcıya uygulanmış ve elde edilen verilerle açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucuna göre ölçeğin üç boyutlu ve toplam varyansın %49.21'ini açıkladığı görülmüştür. Üçüncü çalışma grubu olan 329 katılımcıdan elde edilen verilerle doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ulaşılan modelin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde [$\chi^2=168.08$, $sd=87$, $\chi^2/sd=1.931$, $RMSEA=0.053$, $CFI=0.93$, $SRMR=0.052$, $GFI=0.94$, $AGFI=0.91$] iyi ve kabul edilebilir olduğu görülmüştür. Benzer ölçek geçerliliği kapsamında ise Çocuk Saldırganlık Ölçeği ve Zorbalık Eğilimi ölçeği arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik işlemleri için sırasıyla iç tutarlılık katsayısı, madde analizi ve test tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır. Ölçeğin toplam Cronbach Alpha değeri .77 bulunmuştur. Madde toplam korelasyonları ve %27'lik alt-üst grupları arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin güvenilir olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak "Çocuklar için Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği" onaylayıcı, reddedici ve çekimser tutum olmak üzere üç alt boyutta 15 maddeden oluşan geçerli ve güvenilir bir ölçektir.

Geliştirilen ölçeğin 4., 5. ve 6. sınıf ile ilgili yapılacak araştırmalarda çok faktörlü yapısı ve kısa sürede uygulanabilmesi nedeniyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik işlemlerinin farklı illerde tamamlanmış olması diğer bölgelerde yapılacak çalışmalar için avantaj olarak görülmektedir. Ölçeğin Covid-19 Pandemisi sürecinde geçerlilik ve güvenilirlik işlemlerinin yapılması ise bazı sınırlılıkları oluşturmuştur. Katılımcıların ilişkisel bir sorun olan zorbalık ile ilgili deneyimleri ve sıklığının bu süreçten etkilenecek şekilde değişim gösterdiği düşünülebilir. Dolayısıyla akranlarıyla daha az etkileşim içerisinde olan çocukların zorbalığa yönelik tutumlarını nasıl etkilediği farklı değişkenlerle birlikte araştırılabilir. Bununla birlikte daha küçük yaş grubundaki çocuklara da ölçeğin uygulanabilmesi için geçerlilik ve güvenilirlik işlemleri farklı örneklem gruplarına uygulanabilir.

KAYNAKÇA

- Boulton, M. J., Trueman, M., & Flemington, I. (2002). Associations between secondary school pupils' definitions of bullying, attitudes towards bullying, and tendencies to engage in bullying: Age and sex differences. *Educational studies*, 28(4), 353-370. <https://doi.org/10.1080/0305569022000042390>
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: a meta-analytic investigation. *School psychology quarterly*, 25(2), 65. <https://doi.org/10.1037/a0020149>
- Craven, J. S. (2014). *Measuring students' attitudes toward bullying*, [Master's thesis]. Humboldt State University.
- Dake, J. A., Price, J. H., & Telljohann, S. K. (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of school health*, 73(5), 173-180. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2003.tb03599.x>
- Dill, E. J., Vernberg, E. M., Fonagy, P., Twemlow, S. W., & Gamm, B. K. (2004). Negative affect in victimized children: The roles of social withdrawal, peer rejection, and attitudes toward bullying. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32(2), 159-173. <https://doi.org/10.1023/B:JACP.0000019768.31348.81>
- Dölek N. (2002). *İlk ve Ortaöğretim Okullarındaki Öğrenciler Arasında Zorbaca Davranışların İncelenmesi ve Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirmek İçin Hazırlanan Bir Programın Etkisinin Araştırılması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Eslea, M., & Smith, P. K. (2000). Pupil and parent attitudes towards bullying in primary schools. *European Journal of Psychology of Education*, 15(2), 207-219. <https://doi.org/10.1007/BF03173175>
- Espelage, D. L., Hong, J. S., Kim, D. H., & Nan, L. (2018). Empathy, attitude towards bullying, theory-of-mind, and non-physical forms of bully perpetration and victimization among US middle school students. In *Child & Youth Care Forum*, 47(1), 45-60. <https://doi.org/10.1007/s10566-017-9416-z>
- Espelage, D. L., Hong, J. S., Rao, M. A., & Low, S. (2013). Associations between peer victimization and academic performance. *Theory into practice*, 52(4), 233-240. <https://doi.org/10.1080/00405841.2013.829724>
- Hawker, D. S., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 41(4), 441-455. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00629>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of suicide research*, 14(3), 206-221. <https://doi.org/10.1080/13811118.2010.494133>
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000087
- Keleş, S., & Raşit, A. (2020). Ortaokul Öğrencileri İçin Zorbalığa Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (54), 415-434. <https://doi.org/10.21764/mauefd.648755>
- Kevorkian, M. M., Rodriguez, A., Earnhardt, M. P., Kennedy, T. D., D'Antona, R., Russom, A. G., & Borrer, J. (2016). Bullying in elementary schools. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 9(4), 267-276. <https://doi.org/10.1007/s40653-016-0085-0>

- Lawshe, C. H. (1975). A Quantitative approach to content validity. *Personnel psychology*, 28(4), 563-575.
- McConville, D. W., & Cornell, D. G. (2003). Aggressive attitudes predict aggressive behavior in middle school students. *Journal of Emotional and Behavioral disorders*, 11(3), 179-187. <https://doi.org/10.1177/10634266030110030501>
- Menesini, E., & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 240-253. <https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740>
- Menesini, E., Eslea, M., Smith, P. K., Genta, M. L., Giannetti, E., Fonzi, A., & Costabile, A. (1997). Cross-national comparison of children's attitudes towards bully/victim problems in school. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 23(4), 245-257. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)10982337\(1997\)23:4<245::AID-AB3>3.0.CO;2-J](https://doi.org/10.1002/(SICI)10982337(1997)23:4<245::AID-AB3>3.0.CO;2-J)
- Nesdale, D., & Scarlett, M. (2004). Effects of group and situational factors on pre-adolescent children's attitudes to school bullying. *International Journal of Behavioral Development*, 28(5), 428-434. <https://doi.org/10.1080/01650250444000144>
- Olweus, D. (1973). Hackkycklingar och oversittare. Forskning om skolmobbing [Victims and bullies: Research on school bullying]. Stockholm: Almqvist & Wicksell.
- Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: Bullies and whipping boys*. Hemisphere.
- Olweus, D. (1993). *Bullying At School. What We Know And What We Can Do*. Blackwell.
- Olweus, D., & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American journal of Orthopsychiatry*, 80(1), 124. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01015.x>
- Olweus, D., Limber, S. P., & Breivik, K. (2019). Addressing specific forms of bullying: A large-scale evaluation of the Olweus bullying prevention program. *International Journal of Bullying Prevention*, 1(1), 70-84. <https://doi.org/10.1007/s42380-019-00009-7>
- Ortega, R., & Mora-Merchán, J.A. (1999). Spain. In P.K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross-national perspective*. Routledge.
- Rigby K (2002). *New perspectives on bullying*. Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *The Canadian journal of psychiatry*, 48(9), 583-590. <https://doi.org/10.1177/070674370304800904>
- Şahin, H. (2004). Saldırganlık ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 180-190.
- Salmivalli, C., & Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 246-258.
- Satan, A., & Kulaksızoğlu, A. (2008). Zorbalık Davranış Eğilimi ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Eğitim Bilimler Dergisi*, 28(1), 115-126.
- Smith, P. K. (2000). Bullying and harassment in schools and the rights of children. *Children & Society*, 14(4), 294-303. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2000.tb00184.x>
- Smith, P. K. (2018). Commentary: Types of bullying, types of intervention: reflections on Arseneault (2018). *Journal of child psychology and psychiatry*, 59(4), 422-423. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12897>
- Unesco, I. (2019). Behind the numbers: ending school violence and bullying.
- Van Goethem, A. A., Scholte, R. H., & Wiers, R. W. (2010). Explicit and implicit bullying attitudes in relation to bullying behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38(6), 829-842. <https://doi.org/10.1007/s10802-010-9405-2>
- Yeşilyurt, S., & Çapraz, C. (2018). Ölçek geliştirme çalışmalarında kullanılan kapsam geçerliği için bir yol haritası. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 251-264. <https://doi.org/10.17556/erziefd.297741>

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Considering the studies conducted abroad and the scales used in these studies, there are measurement tools to evaluate children's attitudes towards bullying (Rigby, 1997; Eslea & Smith, 2000; Salmivalli & Voeten 2004; Craven, 2014). When the studies on attitudes towards bullying in Turkey are examined, although measurement tools have been developed to determine the bullying behavior tendencies of adolescents in middle school and high school (Dölek 2002; Satan & Kulaksızoğlu 2008; Keleş & Raşit 2020) there is no valid and reliable scale to the attitudes of young children towards bullying. Therefore, this research aims to develop a valid and reliable scale to show the attitudes of 4th, 5th, and 6th grade students towards bullying.

Method

This research is a scale development study. The study of the scale development was applied to three groups. The first study group consisted of 120 participants, the second study group consisted of 401 and the third study group consisted of 329 participants. SPSS 20 and LISREL 8.51 software were utilized in the analysis of the data.

Results

The scale was presented to a total of eleven experts in the field for their opinion, according to which the items in the scale were reviewed. In the scale development process, exploratory and confirmatory factor analyses were performed. To assess the suitability of factor analysis of the data, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett's test was conducted prior to principal component analysis. The test results indicated the significance in KMO 0,82 and Bartlett Sphericity Test chi-square value 1216 ($p < 0,001$). Using the Kaiser Eigen values criterion, three factors were extracted that collectively explained 49.42% of the variance, thus suggesting the instrument exhibited satisfactory construct validity. The scale's factor loads vary between .52 and .81. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was implemented to test the accuracy of the structure revealed by EFA. According to the results of the confirmatory factor analysis conducted by LISREL, it is showed that the convenience value of the scale is between acceptable values. ($[\chi^2=168,08, sd=87, \chi^2/sd=1.931, RMSEA=0.053, CFI=0.93, SRMR=0.052, GFI=,0.94 AGFI=0.91]$).

Cronbach's alpha coefficient of the 15-item scale was evaluated at a 95% confidence interval and was found to be 0.778. Findings also demonstrated that item total correlations ranged from .35 to .59. This scale that is prepared as 3 degree Likert is 45, while the lowest score is 15. The test-retest correlations of the scale were .75. The difference among %27 sub and super-group items mean was evaluated and the t-test values of the mean scores of the items were found to be significant meaningful ($p < 0.001$).

Discussion & Conclusion

In this research, a valid and reliable scale was developed to indicate the attitudes of 4th, 5th, and 6th grade students towards bullying. It is regarded that the scale will contribute to the field due to its multidimensional structure and short time of application in the studies to be conducted on the 4th, 5th, and 6th grades. The fact that the validity and reliability processes of the scale have been completed in different provinces is considered as an advantage for studies to be conducted in other regions. The validity and reliability procedures of the scale during the Covid-19 Pandemic process created some limitations. It is supposed that the participants' experiences and frequency of bullying, which is a relational problem, changed by being affected by this process. Therefore, it would be investigated with different variables how children who interact less with their peers affect their attitudes towards bullying. However, validity and reliability procedures can be applied to different sample groups to apply the scale to younger children.

Uzun Form Beş Faktör Kişilik Envanteri ve Gözden Geçirilmiş Uzun Form Altı Faktörlü Kişilik Envanteri Faktör Yapılarının Karşılaştırması

Comparison of Factor Structures of the Long Form Five Factor Personality Inventory and Long Form HEXACO Personality Inventory-Revised

Arkun TATAR^[1]

Başvuru Tarihi: 4 Ağustos 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 18 Eylül 2021

Bu çalışmada, Altı Faktörlü Kişilik Envanteri uzun formunun (HEXACO-KE-100-Tr) ve Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE-UF) uzun formunun faktör yapılarının karşılaştırılması ve farklı faktör yapılarına sahip iki envanter arasındaki benzerlik ve farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 18-68 yaşları arasında 483 erkek, 522 kadın olmak üzere toplam 1005 kişi katılmıştır. HEXACO-KE-100-Tr faktör puanlarının 5FKE-UF faktör ve alt boyut toplam puanlarıyla, 5FKE-UF faktör puanlarının da HEXACO-KE-100-Tr faktör ve alt boyut toplam puanlarıyla yordanması için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. HEXACO-KE-100-Tr faktörleri, 5FKE-UF alt boyut ve faktör toplam puanlarıyla, sırasıyla Dürüstlük-Alçak Gönüllülük %27, %21, Duygusalılık %49, %37, Dışadönüklük %65, %62, Uyumluluk %55, %51, Sorumluluk %65, %57 ve Deneyime açıklık %38, %35 oranında yordanmıştır. 5FKE-UF faktörleri, HEXACO-KE-100-Tr alt boyut ve faktör toplam puanlarıyla, sırasıyla Duygusal Tutarsızlık %59, %50, Dışadönüklük %58, %55, Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik %63, %57, Öz-Denetim / Sorumluluk %66, %60 ve Gelişime Açıklık %48, %43 oranında yordanmıştır. Her iki envanterin faktörlerinin, diğer envanterin alt boyut toplam puanlarıyla yordama oran ortalamaları arasında ve faktör toplam puanlarıyla yordama oran ortalamaları arasında farklılık görülmemiştir. Ayrıca, alt boyutlarla yordama oranları ile faktörlerle yordama oranları arasında 0.98 düzeyinde bağıntı katsayısı hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beş Faktör Kişilik Modeli, Beş Faktör Kişilik Envanteri, Altı Faktörlü Kişilik Modeli, Altı Faktörlü Kişilik Envanteri

Received Date: 4 August 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 18 September 2021

The aim of the present study was to compare the factor structures of the long form of the HEXACO Personality Inventory-Revised (HEXACO-PI-R) and the long form The Five Factor Personality Inventory (5FPI-LF), and to examine similarities and differences between these two inventories that have different factor structures. A total of 1005 people, 483 men and 522 women, between the ages of 18 and 68 participated in the study. Multiple linear regression analyses were conducted to predict the HEXACO-PI-R scores with the 5FPI-LF factor and sub-dimension scores, and the 5FPI-LF scores with the HEXACO-PI-R factor and sub-dimension scores. 5FPI-LF factor and sub-dimension scores predicted the HEXACO-PI-R factors, respectively, Honesty-Humility at the rates of 27%, 21%, Emotionality at the rates of 49%, 37%, Extraversion at the rates of 65%, 62%, Agreeableness at the rates of 55%, 51%, Conscientiousness at the rates of 65%, 57%, and Openness to Experience at the rates of 38%, 35%. HEXACO-PI-R factor and sub-dimension scores predicted the 5FPI-LF factors, respectively, Emotional Instability at the rates of 59%, 50%, Extraversion at the rates of 58%, 55%, Agreeableness at the rates of %63, 57%, Conscientiousness at the rates of 66%, 60%, and Openness to Experience at the rates of 48%, 43%. There was no difference observed between the average values obtained in predicting factor total scores of the two inventories with each others' sub-dimension and factor total scores. In addition, the correlation coefficient of 0.98 was computed between the rates obtained in predicting the factors and the sub-dimensions.

Keywords: Five Factor Personality Model, Five Factor Personality Inventory, HEXACO Personality Model, HEXACO Personality Inventory

Abf Cite Tatar, A. (2021). Uzun Form Beş Faktör Kişilik Envanteri ve Gözden Geçirilmiş Uzun Form Altı Faktörlü Kişilik Envanteri faktör yapılarının karşılaştırması. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 610-625. <https://doi.org/10.47793/hp.978662>

[1] Doç. Dr. | Manisa Celal Bayar Üniversitesi | Fen Edebiyat Fakültesi | Psikoloji | Manisa | Türkiye | ORCID: 0000-0002-2369-9040 | arkuntatar@yahoo.com

GİRİŞ

Kişilik psikolojisi alanında, bireysel farklılıkları temsil eden kişilik özelliklerinin sınıflamasının yapılması ve kişiliği açıklayan boyutların çerçevesinin belirlenmesi, özellik yaklaşımının (trait) temel problemini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımla ortaya konulan modellerin ve bu modellere dayalı olarak geliştirilen ölçüm araçlarının ise bireysel farklılıkların geçerli ve güvenilir bir şekilde değerlendirilmesine yönelik sistematik veriler sağladığı görülmektedir (Allport ve Odbert, 1936; Ashton ve Lee, 2001; Cattell, 1943; Digman, 1990; Goldberg, 1993; McCrae ve Costa, 1985; Norman, 1963). Farklı dillerde yürütülen faktör analitik çalışmalar sonucunda faktör sayısı üç ile sekiz arasında değişen farklı yapılarda farklı modeller önerilmiştir (Almagor, Tellegen ve Waller, 1995; Barrett, Petrides, Eysenck ve Eysenck, 1998; Caprara, Barbaranelli ve Comrey, 1992; Eysenck, Eysenck ve Barrett, 1985; Hogan ve Hogan, 2007; Goldberg, 1990; McCrae ve Costa, 1987; Saucier, 2002; Zuckerman, Kuhlman, Joireman, Teta ve Kraft, 1993). Hangi modelin daha güçlü bir kişilik sınıflaması içerdiği konusunda tam bir uzlaşma olmasa da önerilen modeller arasından Beş Faktör Kişilik Modeli (Five-Factor Model) daha yaygın olarak kabul görmektedir (Piedmont ve Aycock, 2007; Simms, Williams ve Nus, 2017). Bununla birlikte, görece daha yakın bir dönemde ortaya konulan HEXACO Kişilik Modeli birçok dilde geçerliğinin sağlanmış olması nedeniyle alternatif bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Ashton ve ark., 2006; Ashton, Lee ve Goldberg, 2004; Lee ve Ashton, 2008; Thielmann ve ark., 2019). HEXACO Kişilik Modelini Beş Faktör Kişilik Modelinden ayıran en temel fark, sözcük temelli (lexical) yaklaşımla, Dürüstlük-Alçak Gönüllülük (Honesty-Humility) olarak isimlendirilen altıncı bir faktörün kişilik sınıflamasına dahil edilmiş olmasıdır (Ashton ve Lee, 2005, 2008a).

Fenotipik kişilik özelliklerini ayırt etmede pek çok pratik yarar sağladığı belirtilen sözcük temelli yaklaşım, insanların davranışlarında kendini gösteren bireysel farklılıkların, kişiliği betimleyici nitelikteki sözcükler / sıfatlar aracılığıyla bütün dillerde temsil edildiği hipotezine dayanmaktadır (Allport ve Odbert, 1936; Goldberg, 1993; Lee, Ogunfowora ve Ashton, 2005; Lee ve Ashton, 2014). Bu hipotezden hareketle, kişiliğe ilişkin terimler faktör analizi yöntemiyle gruplandırılarak kişiliği açıklayan temel boyutlar elde edilmeye çalışılmaktadır (Ashton ve Lee, 2008b; Tatar, 2018a). Bu yaklaşımla yürütülen pek çok çalışma sonucunda, Dışadönüklük, Uyumluluk, Sorumluluk, Duygusal Denge ve Deneyime Açıklık faktörlerinden oluşan Büyük Beş Kişilik Modeli ortaya konulmuştur (Goldberg, 1992, 1993). Takip eden çalışmalarda, geçerliği gösterilen beş faktörlü yapı önerisi temel alınarak Beş Faktör Kişilik Modeli geliştirilmiştir (Costa ve McCrae, 1995; Digman, 1990). İki modelin büyük oranda birbirleriyle örtüştüğü, buna karşın özellikle beşinci faktör olan Deneyime Açıklığın kapsamında ve isimlendirilmesinde belirgin bir farklılık olduğu ifade edilmektedir (Ashton ve Lee, 2005; Tatar, 2017). Birçok dilde yürütülen

sözcük temelli çalışmaların altı faktörlü yapı önerisini desteklemesi üzerine ise HEXACO modeli tanımlanmış ve model ile aynı ismi taşıyan ölçüm aracı geliştirilmiştir (Ashton ve ark., 2004; Lee ve Ashton 2004).

HEXACO Modelinde yer alan Dışadönüklük, Sorumluluk ve Deneyime Açıklık faktörlerinin Beş Faktör Kişilik Modelindeki ilgili faktörlerle benzer özellikleri içerdiği, buna karşın Duygusal Denge ve Uyumluluk faktörlerinin kapsamlarının değiştirildiği belirtilmektedir (Ashton ve Lee, 2009). Ayrıca Uyumluluk faktörü altında sınıflandırılan özelliklerin bir kısmının Dürüstlük-Alçak Gönüllülük adında ayrı bir faktör olarak tanımlandığı görülmektedir (Ashton ve Lee, 2005, 2008a). Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörü, Doğruluk, İçtenlik, Tevazu ve Hırstan Kaçınma boyutlarından oluşmaktadır. Doğruluk ve İçtenlik boyutları faktörün isminde yer alan dürüstlük kavramına işaret ederken, Tevazu ve Hırstan Kaçınma boyutları alçak gönüllülük kavramına işaret etmektedir (Ashton ve Lee, 2005, 2007, 2008a). Beş Faktör Kişilik Modelinde tanımlanan Uyumluluk faktörünün Açıklık / Dürüstlük ve Alçak Gönüllülük boyutlarının, HEXACO Kişilik Modelinde yer alan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörünü anlamlı düzeyde yordadığı, ancak bu iki boyutun tek başına faktörün bütününe açıklamakta yetersiz kaldığı belirtilmektedir (Ashton ve Lee, 2008b). Diğer bir ifadeyle, Beş Faktör Kişilik Modelinde yer alan Uyumluluk faktörünün, HEXACO Kişilik Modelinde yer alan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörünün boyutlarının bir kısmını da içeren geniş kapsamlı bir faktör olduğu, buna karşın söz konusu özelliklerin Uyumluluk faktörünün altında değil de ayrı bir faktör olarak tanımlanması gerektiği ileri sürülmektedir (Ashton ve Lee, 2005). HEXACO Modelinde yer alan Uyumluluk faktörü ise Bağışlayıcılık, Yumuşaklık, Esneklik ve Sabır boyutlarından oluşmaktadır (Lee ve Ashton, 2008). Bu faktörün pozitif ucu hoşgörülük, nazik, barışçıl, ılımlı ve uzlaşılabilir olma gibi özelliklerle (Ashton, Lee ve de Vries, 2014), negatif ucu ise Beş Faktör Modelindeki Duygusal Denge faktörünün negatif ucunda yer alan özelliklerle tanımlanmaktadır ve inatçı, geçimsiz, kavgacı, tutarsız, öfkeli olma gibi özellikleri içermektedir (Ashton ve ark., 2014; Ashton ve Lee, 2007).

Son olarak, duygusal tutarsızlık ifadesinin genel anlamda küçük düşürücü (pejorative) olması nedeniyle Beş Faktör Modelindeki isimlendirmeye HEXACO Modelinde yer verilmediği ve faktörün Duygusal olarak kavramsallaştırıldığı ifade edilmektedir (Ashton ve ark., 2004; Lee ve ark., 2005). Duygusal faktörünün, Beş Faktör Modelindeki Duygusal Denge faktöründen farklı olarak, duygu durumunda görülen dalgalanmayı ve süreğen tutarsız değişimi (temperamentalness) içermediği belirtilmektedir (Ashton ve ark., 2014; Ashton ve Lee, 2009). Faktörde yer alan Korkaklık, Kaygı, Bağımlılık ve Duyarlılık alt boyutları, korkak, kaygılı, endişeli ve aşırı duyarlı olma eğilimini değerlendirmektedir (Ashton ve ark., 2014). Faktörün pozitif ucu ise cesurlük, dayanıklılık ve kendine güven gibi Beş Faktör Modelindeki Dışadönüklük faktörü altında yer alan özelliklerle tanımlanmaktadır (Ashton ve Lee, 2007; Lee ve Ashton, 2004).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, 24 alt boyut ve altı faktörle değerlendirilen HEXACO Kişilik Envanteri (HEXACO-KE-Tr) Türkçe uzun formunun ve 17 alt boyut ve beş faktörle değerlendirilen Beş Faktör Kişilik Envanteri uzun formunun (5FKE-UF) birbirleriyle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu yolla farklı faktör yapılarına sahip iki farklı kişilik envanterinin, dolayısıyla kişiliği açıklamaya çalışan iki farklı kişilik modelinin benzerliklerinin ve farklılıklarının ortaya konulması düşünülmüştür. Böylece özellikle beş faktör modelinde yer almayan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörünün, beş faktör modelinde yer alan faktörlerle ne oranda örtüştüğünün incelenmesi planlanmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Çalışmaya 483 erkek (% 48.1), 522 kadın (% 51.9) olmak üzere toplam 1005 kişi katılmıştır. Katılımcılar, 18-68 yaşları arasında (34.66 ± 10.74 yıl); 118'i ilk ve orta okul (% 11.7), 277'si lise (% 27.6) ve 610'u üniversite (% 60.7) mezunu; 436'sı bekar (% 43.4), 520'si evli (% 51.7), 49'u dul ve / veya boşanmış (% 4.9); 47'si gelir durumu kötü (% 4.7), 671'i gelir durumu orta düzeyde (% 66.8) ve 287'si gelir durumu iyi (% 28.6) kişilerden oluşmuştur.

Veri Toplama Araçları

HEXACO Kişilik Envanteri Türkçe uzun formu (HEXACO-KE-Tr). HEXACO Kişilik Envanteri uzun formu, her biri dört alt boyut içeren Dürüstlük-Alçak Gönüllülük, Duygusalılık, Dışa Dönüklük, Uyumluluk, Sorumluluk ve Deneyime Açıklık olarak isimlendirilen altı faktörden oluşmaktadır (Lee ve Ashton, 2004). HEXACO Kişilik Envanterinin uzun formu (HEXACO-KE-100-Tr) 100 madde, kısa formu (HEXACO-KE-60-Tr) ise 60 madde içermektedir. Envanterin, 1-5 arasında beşli Likert tipi (1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 5 = Kesinlikle Katılıyorum) değerlendirmeyle uygulandığı ve faktörlerinin 0.72-0.78 arasında, alt boyutlarının 0.29-0.77, arasında iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı gösterdiği belirtilmiştir (Tatar, 2018b).

Beş Faktör Kişilik Envanteri uzun formu (5FKE-UF). 5FKE-UF ise 220 madden oluşan, 1-5 arasında beşli Likert tipi (1 = Tamamen Uygun, 5 = Hiç Uygun Değil) değerlendirme ile uygulanan, Duygusal Tutarsızlık, Dışadönüklük, Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik, Öz-Denetim / Sorumluluk ve Gelişime Açıklık olarak isimlendirilen beş üst düzey faktör yapısı altında 17 alt boyutla değerlendirilen bir envanterdir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002, 2004). Envanterin faktörlerinin 0.84-0.91 arasında, alt boyutlarının 0.69-0.87 arasında iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı gösterdiği belirtilmiştir (Somer ve ark., 2002).

İşlem

Çalışma uygulaması İstanbul ilinde kolay örnekleme yöntemiyle ulaşılabilen kişilerle bir yıllık dönem içerisinde bireysel uygulamalarla yürütülmüştür. Katılımcılar, basılı form olarak verilen HEXACO-KE-100-Tr ve 5FKE-UF'ünü "gönüllü olur formuyla" çalışma hakkında bilgilendirilerek almışlardır. Formlar, sıra etkisini kontrol etmek amacıyla çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcıların yarısına önce HEXACO-KE-100-Tr, sonra 5FKE-UF olacak şekilde, diğer yarısına ise tersi sırayla verilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi için HEXACO-KE-100-Tr ve 5FKE-UF formlarının faktör toplam puanları için betimleyici istatistikler, iç tutarlılık güvenilirlik analizleri, her iki envanterin birleriyle ve kendi faktörleri arası Pearson bağıntı analizi, daha sonra da HEXACO-KE-100-Tr faktör puanlarının 5FKE-UF faktör ve alt boyut toplam puanlarıyla ve 5FKE-UF faktör puanlarının da HEXACO-KE-100-Tr faktör ve alt boyut toplam puanlarıyla yordanması için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Veriler önce ölçme araçlarının faktör toplam puanları için betimleyici istatistikler ve iç tutarlılık güvenilirlik analizinin yapılmasıyla incelenmiştir. HEXACO-KE-100-Tr faktörlerinin 0.71 ile 0.77 arasında, 5FKE-UF faktörlerinin 0.80 ile 0.92 arasında iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı gösterdiği görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1

Altı Faktörlü Kişilik Envanteri uzun formu ve Beş Faktör Kişilik Envanteri uzun formu için iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları ve toplam puan ortalamaları

(n = 1005)	α	Ort.	s
HEXACO-KE-100-Tr			
Dürüstlük-Alçak Gönüllülük	0.76	3.78	0.58
Duygusalılık	0.71	3.41	0.56
Dışa Dönüklük	0.77	3.57	0.57
Uyumluluk	0.74	2.90	0.58
Sorumluluk	0.76	3.73	0.59
Deneyime Açıklık	0.75	3.35	0.64
5FKE-UF			
Duygusal Tutarsızlık	0.92	2.52	0.61
Dışadönüklük	0.85	3.44	0.48
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	0.87	3.75	0.44
Öz-Denetim/Sorumluluk	0.80	3.84	0.49
Gelişime Açıklık	0.82	4.01	0.39

Kullanılan iki envanterin, kendi faktörlerinin arasındaki ilişki düzeyleri incelendiğinde HEXACO-KE-100-Tr faktörlerinin 0.02 ile 0.26 arasında, 5FKE-UF faktörlerinin ise 0.12 ile 0.41 arasında değişen bağıntı katsayıları gösterdiği görülmüştür. HEXACO-KE-100-Tr faktörlerinden

Dürüstlük-Alçak Gönüllülük ile Uyumluluk (0.26) ve Dışa Dönüklük ile Deneyime Açıklık (0.26) en yüksek bağıntıyı gösteren faktör ikilileri olmuştur. 5FKE-UF faktörlerinin ise Duygusal Tutarsızlık ile Gelişime Açıklık (0.30), Dışadönüklük ile Gelişime Açıklık (0.40), Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik ile Gelişime Açıklık (0.36) ve Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik ile Öz-Denetim / Sorumluluk (0.41) 0.30 ve üzerinde bağıntı gösteren faktör ikilileri olmuştur. HEXACO-KE-100-Tr faktörleri ile 5FKE-UF faktörleri karşılaştırıldığında ise envanterlerin verildiği sırayla, Dürüstlük-Alçak Gönüllülük ile Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik (0.38), Duygusal Tutarsızlık ile Duygusal Tutarsızlık (0.44), Dışa Dönüklük ile Duygusal Tutarsızlık (0.49), Dışa Dönüklük ile Dışadönüklük (0.71), Dışa Dönüklük ile Gelişime Açıklık (0.44), Uyumluluk ile Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik (0.67), Sorumluluk ile Duygusal Tutarsızlık (0.35), Sorumluluk ile Öz-Denetim / Sorumluluk (0.71) ve Deneyime Açıklık ile Gelişime Açıklık (0.55) arasında 0.30 ve üzerinde bağıntı olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre her iki envanterin benzer / aynı yapıya ilişkin faktör karşılaştırmalarında Dışa Dönüklük ve Öz-Denetim / Sorumluluk faktörleri arası bağıntılar en yüksek düzeyde gerçekleşmiştir (Tablo 2).

Tablo 2

Altı Faktörlü Kişilik Envanteri uzun formu ve Beş Faktör Kişilik Envanteri uzun formu için faktörler arası korelasyon analizi sonuçları

(n = 1005)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
HEXACO-KE-100-Tr										
1-Dürüstlük-Alçak Gönüllülük										
2-Duygusal Tutarsızlık	0.05									
3-Dışa Dönüklük	-0.16***	-0.15***								
4-Uyumluluk	0.26***	0.05	-0.02							
5-Sorumluluk	0.17***	0.05	0.17***	0.03						
6-Deneyime Açıklık	0.05	-0.14***	0.26***	0.03	0.17***					
5FKE-UF										
7-Duygusal Tutarsızlık	-0.13***	0.44***	-0.49***	-0.08*	-0.35***	-0.24***				
8-Dışadönüklük	-0.18***	-0.01	0.71***	-0.06*	-0.02	0.16***	-0.27***			
9-Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik	0.38***	0.13***	0.18***	0.67***	0.23***	0.12***	-0.29***	0.13***		
10-Öz-Denetim/Sorumluluk	0.29***	0.20***	0.02	0.16***	0.71***	-0.07*	-0.29***	-0.12***	0.41***	
11-Gelişime Açıklık	0.08*	0.03	0.44***	0.07*	0.26***	0.55***	-0.30***	0.40***	0.36***	0.13***

*p < 0.05; **p < 0.01; ***p < 0.001

HEXACO-KE-100-Tr faktörleri, 5FKE-UF alt boyut ve faktör toplam puanlarıyla çoklu doğrusal regresyon analiziyle, sırasıyla, Dürüstlük-Alçak Gönüllülük % 27, % 21, Duygusal Tutarsızlık % 49, % 37, Dışadönüklük % 65, % 62, Uyumluluk % 55, % 51, Sorumluluk % 65, % 57 ve Deneyime Açıklık % 38, % 35 oranında yordanmıştır. Aynı şekilde 5FKE-UF faktörleri, HEXACO-KE-100-Tr alt boyut ve faktör toplam puanlarıyla, sırasıyla Duygusal Tutarsızlık % 59, % 50, Dışadönüklük % 58, % 55, Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik % 63, % 57, Öz-Denetim / Sorumluluk % 66, % 60 ve Gelişime Açıklık % 48, % 43 oranında yordanmıştır (Tablo 3). Sonraki işlem olarak her iki

envanterin faktörleri için elde edilen bu yordanma oranlarının ortalamaları aynı ve farklı gruplar için t-testiyle karşılaştırılmıştır. Sonuçlara göre her iki envanterin faktörlerinin, diğer envanter alt boyut toplam puanlarıyla yordanma oran ortalamaları arasında ($t(9) = -1.22$; $p > 0.05$) ve faktör toplam puanlarıyla yordanma oran ortalamaları arasında ($t(9) = -1.31$; $p > 0.05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Benzer şekilde envanterlerin yordanma oran ortalamaları birlikte alınarak diğer envanterin alt boyut ve faktörleri ile yordanma oran ortalamaları karşılaştırıldığında ise oran ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık elde edilmiştir ($t(11) = 6.89$; $p < 0.001$). Envanterlerin, diğer envanterin alt boyutlarla yordanma oran ortalaması (0.54 ± 0.12) faktörlerle yordanma oran ortalamasından (0.48 ± 0.13) daha yüksektir. Alt boyutlarla yordanma oranları ile faktörlerle yordanma oranları arasında ise 0.98 düzeyinde yüksek bağıntı vardır.

Tablo 3

Altı Faktörlü Kişilik Envanteri uzun formu ve Beş Faktör Kişilik Envanteri uzun formu faktör toplam puanlarının, diğer envanter alt boyut ve faktörler puanlarıyla yordanması

(n = 1005)	Alt Boyut Toplam Puanlarıyla		Faktör Toplam Puanlarıyla	
	R ²	F	R ²	F
HEXACO-KE-100-Tr				
Dürüstlük-Alçak Gönüllülük	0.27	21.92***	0.21	52.56***
Duygusalılık	0.49	54.98***	0.37	118.41***
Dışa dönüklük	0.65	108.40***	0.62	319.14***
Uyumluluk	0.55	69.84***	0.51	207.83***
Sorumluluk	0.65	109.87***	0.57	260.09***
Deneyime açıklık	0.38	35.89***	0.35	106.89***
Ortalama	0.50		0.44	
5FKE-UF				
Duygusal Tutarsızlık	0.59	57.86***	0.50	163.83***
Dışadönüklük	0.58	57.40***	0.55	198.96***
Yumuşakbaşlılık/Geçimlilik	0.63	68.01***	0.57	223.10***
Öz-Denetim/Sorumluluk	0.66	78.80***	0.60	245.68***
Gelişime Açıklık	0.48	38.28***	0.43	126.62***
Ortalama	0.59		0.53	
Genel Ortalama	0.54		0.48	

***p < 0.001

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, HEXACO Kişilik Envanteri Türkçe uzun formu ve Beş Faktör Kişilik Envanteri uzun formunun birbirleriyle karşılaştırılması yapılmıştır. Her iki kişilik modelinin, Dışadönüklük, Sorumluluk ve Deneyime Açıklık faktörlerinde büyük oranda örtüştüğü ama Duygusal Denge ve Uyumluluk faktörlerinde farklılaştığı belirtilmektedir (Ashton ve Lee, 2009). Bu nedenle bu çalışmada, iki farklı faktör yapısına sahip iki farklı Türkçe envanter üzerinden beş ve altı faktörlü kişilik modellerinin benzerliklerinin ve farklılıklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde özellikle HEXACO Modelinde yer alan ama Beş Faktör Kişilik Modelinde bulunmayan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörünün (Ashton ve Lee, 2005, 2008a) gizil olarak Beş Faktör Kişilik Modelinde ne oranda yer aldığına da incelemesi yapılmış olmaktadır.

HEXACO Modelinde yer alan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörü için 5FKE-UF faktörleri ile 0.08 ile 0.38 arasında değişen düzeyde bağıntı katsayıları hesaplanmıştır. Beş Faktör Kişilik Modelinde yer almayan bu faktör, en yüksek düzeyde ilişkiyi Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik faktörü ile göstermiştir. Beş Faktör Kişilik Modelinde yer alan Uyumluluk faktörünün ve bu çalışmada kullanılan envanterdeki yapı adıyla Yumuşakbaşlılık / Geçimlilik faktörünün aynı zamanda HEXACO Modelinde yer alan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörünün boyutlarının bir kısmını içerdiği ve kapsam olarak daha geniş bir faktör olduğu belirtilmektedir (Ashton ve Lee, 2005). Elde edilen bağıntı katsayısı bu durumu yansıtır niteliktedir. Diğer taraftan HEXACO Kişilik Modelinde yer alan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörü 5FKE-UF alt boyutlarıyla % 27, faktörleriyle % 21 oranında yordanmıştır. Ancak bu oranlar, 5FKE-UF faktör ve alt boyutlarıyla HEXACO-KE-100-Tr faktörlerinin yordanması işlemlerinde elde edilen en düşük oranlardır. Bu sonuç ise HEXACO-KE-100-Tr faktör yapıları içerisinde yer alan Dürüstlük-Alçak Gönüllülük faktörünün 5FKE-UF faktör ve alt boyutlarıyla örtüşmediğinin ve farklı bir yapıyı temsil ettiğinin kanıtı niteliğindedir.

HEXACO Kişilik Modelinde yer alan Dışadönüklük, Sorumluluk ve Deneyime Açıklık faktörlerinin Beş Faktör Kişilik Modelindeki faktörlerle benzer içerik taşıdığı belirtilmektedir (Ashton ve Lee, 2009). Bu çalışmada da her iki envanterin dışa dönüklük yapıları arasında 0.71, sorumluluk yapıları arasında 0.71 ve deneyime açıklık yapıları arasında da 0.55 bağıntı katsayıları elde edilmiştir. Her iki envanterin dışa dönüklük ve sorumluluk yapıları arasında elde edilen bağıntı katsayıları görece yüksek düzeydedir ve bu katsayıların, yapıların benzerliğini yansıttığı görülmektedir. Her iki envanterin deneyime açıklık yapıları arasında ise daha düşük bağıntı elde edilmiştir. Ancak bu şekilde düşük bağıntı elde edilmesinin nedenini büyük oranda deneyime açıklığa ilişkin kapsam sorunu oluşturmaktadır. Beş ve altı faktörlü model farklılıkları dışında olacak şekilde sadece bu faktörün kapsamı ve isimlendirilmesi konusunda ayrı bir tartışma bulunmaktadır (Ashton ve Lee, 2005; Tatar, 2017). Bu doğrultuda iki farklı kişilik modelinde benzer olduğu belirtilen üç faktörün (Ashton ve Lee, 2009) ikisinde yüksek, birinde düşük bağıntı düzeyiyle benzerlik elde edilmesinin nedenini temelde bu sorunun oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Sonuçlarda, yordanma oranları arasında HEXACO-KE-100-Tr ile 5FKE-UF'un yordanma oranlarının, 5FKE-UF ile HEXACO-KE-100-Tr'nin yordanma oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç HEXACO-KE-100-Tr'nin dolayısıyla da HEXACO Kişilik Modelinin varyans alanının genişliğine işaret etmektedir. Ancak kullanılan envanterlerin birbirlerini faktör ve alt boyutlarla yordama oranları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu sonuç envanterlerin kişiliğin ölçüm alanı olarak ölçme araçlarıyla kapsanan varyans açısından farklılık göstermediklerini yansıtmaktadır. Ölçme araçlarının birinin altı, diğerinin beş faktör ve birinin 24, diğerinin 17 alt boyut içermesi nedeniyle ölçülen özelliği kapsama / yakalama

açısından farklılık taşıması beklenebilecekken bu durumun büyük oranda gerçekleşmediği görülmüştür. Böylece bu çalışmada karşılaştırması yapılan her iki ölçme aracının kişilik ölçüm alanını benzer oranlarda kapsadıkları / ölçtükleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç özellikle HEXACO Kişilik Modeli ile Beş Faktör Kişilik Modelinde yer almayan altıncı bir faktörün eklenmiş olmasının, kişilik ölçüm alanını belirgin şekilde genişletmediğini yani ölçülen varyansı artırmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, elde edilen bu sonuç, beş yerine altı faktörlü modelin önerilmesinin kişiliğin ölçülen varyans alanını artırmadığını, ölçülebilen ya da ölçme araçlarıyla kapsanabilen varyans alanının beş yerine altıya bölünmüş olduğunu gösterir niteliktedir. Ancak ölçme araçlarında yer alan faktörlerin, faktörlerle ve alt boyutlarla yordanması oranları arasında farklılık görülmüştür. Bu farklılık da açıkça anlaşılır niteliktedir. Çünkü faktörlerin, faktörlerle yordanma oranları ile alt boyutlarla yordanma oranları arasında 0.98 düzeyinde bağıntı vardır ve her iki ölçme aracı için de geçerli olmak koşuluyla bir faktörün beş ya da altı faktörle yordanması ve bir faktörün 17 ya da 24 alt boyutla yordanması, yordayıcı / bağımsız değişken sayısı ile orantılı olacak şekilde yordanan / bağımlı değişkende farklılık göstermiş olmaktadır. Elde edilen sonuçlar da bu durumu yansıtmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan iki ölçüm aracının temsil ettiği yapılar arasında olduğu belirtilen bir diğer farklılık da duygusal denge faktörüdür (Ashton ve ark., 2014; Ashton ve Lee, 2005, 2007, 2008a, 2009; Lee ve Ashton 2004, 2008; Lee ve ark., 2005). Duygusal denge faktörü HEXACO-KE-100-Tr'de Duygusalılık, 5FKE-UF'unda ise Duygusal Tutarsızlık ismiyle verilmektedir. Diğer faktörlerde olduğu gibi bu faktörde de 5FKE-UF yapısı olarak Duygusal Tutarsızlık, HEXACO-KE-100-Tr yapısı olarak Duygusalılık faktörüne oranla daha yüksek açıklanma oranları göstermiştir. Ayrıca iki yapı arasında 0.44 düzeyinde bağıntı katsayısı hesaplanmıştır. Duygusal Tutarsızlık, HEXACO-KE-100-Tr yapısı olarak Dışa Dönüklük ve Sorumluluk ile de görece yüksek bağıntı göstermektedir. Bu durum da HEXACO Kişilik Modelinin, Beş Faktör Kişilik Modelinden farklılığı ve Duygusalılık faktörünün kapsamı olarak daha önce belirtilmiştir (Ashton ve ark., 2004; Ashton ve ark., 2014; Ashton ve Lee, 2007, 2009; Lee ve Ashton 2004; Lee ve ark., 2005). Elde edilen sonuçlar da Duygusalılık faktörünün kapsamı için daha önce belirtilenleri yansıtır niteliktedir.

Bu çalışmada Beş Faktör Kişilik Modelini temsil eden ölçme aracı olarak 5FKE-UF, HEXACO Kişilik Modelini temsil eden ölçme aracı olarak ise HEXACO-KE-100-Tr alınmıştır. Kuramsal arka planda kişilik olgusunun altında yatan gerçek yapıların ortaya konulması temel amaç olarak yer aldığı için bu türden farklı kuramları yansıtan ölçme araçlarının karşılaştırılmasıyla kişiliği açıklamada ölçme araçları aracılığıyla kuramların başarısı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla ölçme araçları arasındaki benzerlik ve farklılıklar da bunu yansıtır niteliktedir. Ancak yapısal farklılıklarla Beş Faktör Kişilik Modelini temsil eden başka birçok ölçme aracı bulunmaktadır (Tatar, 2016, 2017, 2018a). Benzer işlemlerin Beş Faktör Kişilik

Modelini temsil eden farklı ölçme araçları kullanılarak tekrarlanması belirtilen bağlamda sonuçların güvenilirliğini artıracaktır. Diğer taraftan bir kişilik modelinin bir kişilik envanteriyle temsil edilmesi gibi bir zafiyetin oluşmaması ve HEXACO Kişilik Modeline dayalı olarak ortaya konulmuş farklı ölçme araçlarının geliştirilerek modelin geçerliliğinin artırılması için yeni envanterlere de gereksinim duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. ve Odbert, H. S. (1936). Trait-names: A psycho-lexical study. *Psychological Monographs*, 47 (1), 1-171. <https://doi.org/10.1037/h0093360>
- Almagor, M., Tellegen, A. ve Waller, N. G. (1995). The Big Seven Model: A cross-cultural replication and further exploration of the basic dimensions of natural language trait descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69 (2), 300-307. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.2.300>
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2001). A theoretical basis for the major dimensions of personality. *European Journal of Personality*, 15 (5), 327-353. <https://doi.org/10.1002/per.417>
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2005). Honesty-Humility, the Big Five, and the Five-Factor Model. *Journal of Personality*, 73 (5), 1321-1354. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00351.x>
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11 (2), 150-166. <https://doi.org/10.1177/1088868306294907>
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2008a). The HEXACO model of personality structure and the importance of the H factor. *Social and Personality Psychology Compass*, 2 (5), 1952-1962. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2008.00134.x>
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2008b). The prediction of Honesty-Humility-related criteria by the HEXACO and Five-Factor Models of personality. *Journal of Research in Personality*, 42 (5), 1216-1228. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.03.006>
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2009). An investigation of personality types within the HEXACO personality framework. *Journal of Individual Differences*, 30 (4), 181-187. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.30.4.181>
- Ashton, M. C., Lee, K. ve de Vries, R. E. (2014). The HEXACO honesty-humility, agreeableness, and emotionality factors a review of research and theory. *Personality and Social Psychology Review*, 18 (2), 139-152. <https://doi.org/10.1177/1088868314523838>
- Ashton, M. C., Lee, K. ve Goldberg, L. R. (2004). A hierarchical analysis of 1,710 English personality-descriptive adjectives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87 (5), 707-721. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.5.707>
- Ashton, M. C., Lee, K., de Vries, R. E., Perugini, M., Gnisci, A. ve Sergi, I. (2006). The HEXACO model of personality structure and indigenous lexical personality dimensions in Italian, Dutch, and English. *Journal of Research in Personality*, 40 (6), 851-875. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2005.06.003>
- Ashton, M. C., Lee, K., Perugini, M., Szarota, P., de Vries, R. E., di Blas, L., ...Raad, B. (2004). A six-factor structure of personality-descriptive adjectives: Solutions from psycholexical studies in seven languages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86 (2), 356-366. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.86.2.356>
- Barrett, P. T., Petrides, K. V., Eysenck, S. B. ve Eysenck, H. J. (1998). The Eysenck Personality Questionnaire: An examination of the factorial similarity of P, E, N, and L across 34 countries. *Personality and Individual Differences*, 25 (5), 805-819. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00026-9](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00026-9)
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C. ve Comrey, A. L. (1992). Validation of the Comrey Personality Scales on an Italian sample. *Journal of Research in Personality*, 26 (1), 21-31. [https://doi.org/10.1016/0092-6566\(92\)90056-A](https://doi.org/10.1016/0092-6566(92)90056-A)
- Cattell, R. B. (1943). The description of personality: Basic traits resolved into clusters. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 38 (4), 476-506. <https://doi.org/10.1037/h0054116>

- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1995). Primary traits of Eysenck's PEN system: Three-and five-factor solutions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69 (2), 308-317. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.2.308>
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the Five-Factor Model. *Annual Review of Psychology*, 41 (1), 417-440. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.41.020190.002221>
- Eysenck, S. B., Eysenck, H. J. ve Barrett, P. (1985). A revised version of the Psychoticism Scale. *Personality and Individual Differences*, 6 (1), 21-29. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(85\)90026-1](https://doi.org/10.1016/0191-8869(85)90026-1)
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59 (6), 1216-1229. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.6.1216>
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4 (1), 26-42.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*, 48 (1), 26-34. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.48.1.26>
- Hogan, R. ve Hogan, J. (2007). *Hogan Personality Inventory manual* (3rd Ed.). Tulsa, OK: Hogan Press.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39 (2), 329-358. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr3902_8
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2008). The HEXACO personality factors in the indigenous personality lexicons of English and 11 other languages. *Journal of Personality*, 76 (5), 1001-1054. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00512.x>
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2014). The Dark Triad, the Big Five, and the HEXACO model. *Personality and Individual Differences*, 67, 2-5. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.048>
- Lee, K., Ogunfowora, B. ve Ashton, M. C. (2005). Personality traits beyond the Big Five: Are they within the HEXACO space? *Journal of Personality*, 73 (5), 1437-1463. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00354.x>
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1985). Updating Norman's "adequate taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49 (3), 710-721.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1987). Validation of the Five-Factor Model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (1), 81-90. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.81>
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66 (6), 574-583. <https://doi.org/10.1037/h0040291>
- Piedmont, R. L. ve Aycock, W. (2007). An historical analysis of the lexical emergence of the Big Five personality adjective descriptors. *Personality and Individual Differences*, 42 (6), 1059-1068. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.015>
- Saucier, G. (2002). Gone too far-or not far enough? Comments on the article by Ashton and Lee (2001). *European Journal of Personality*, 16 (1), 55-62. <https://doi.org/10.1002/per.432>
- Simms, L. J., Williams, T. F. ve Nus, E. (2017). Assessment of the Five Factor Model. In T. A. Widiger (Eds.), *The Oxford handbook of the Five Factor Model* (pp. 353-380). New York: Oxford University Press.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2002). Beş faktör kişilik envanterinin geliştirilmesi-I: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49), 21-33.

- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2004). *Kuramdan uygulamaya Beş Faktör Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE)*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Tatar, A. (2016). Beş Faktör Kişilik Envanterinin Kısa Formunun Geliştirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17 (Ek.1), 14-23. <https://doi.org/10.5455/apd.202977>
- Tatar, A. (2017). Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçeye çevirisi ve Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu ile karşılaştırılması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18 (1), 51-61. <https://doi.org/10.5455/apd.220580>
- Tatar, A. (2018a). Çok Boyutlu Kişilik Envanterinin geliştirilmesi: Madde seçimi ve faktör yapısının oluşturulması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19 (Ek 2), 5-13. <https://doi.org/10.5455/apd.1977>
- Tatar, A. (2018b). Gözden Geçirilmiş Uzun ve Kısa Form Altı Faktörlü Kişilik Envanteri (HEXACO-PI-R) Türkçe Formunun psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19 (Özel sayı.1), 5-13. <https://doi.org/10.5455/apd.283098>
- Thielmann, I., Akrami, N., Babarovic, T., Belloch, A., Bergh, R., Chirumbolo, A., ...Lee, K. (2020). The HEXACO-100 across 16 languages: A large-scale test of measurement invariance. *Journal of Personality Assessment*, 102 (5), 714-726. <https://doi.org/10.1080/00223891.2019.1614011>
- Zuckerman, M., Kuhlman, D. M., Joireman, J., Teta, P. ve Kraft, M. (1993). A comparison of three structural models for personality: The Big Three, the Big Five, and the Alternative Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65 (4), 757-768. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.65.4.757>

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Although there is no consensus regarding the more comprehensive and useful structural framework of personality variation, the Five Factor Model is among the commonly accepted models (Piedmont and Aycocock, 2007; Simms, Williams and Nus, 2017). However, in recent years, the HEXACO Model has been proposed as an alternative personality model and it's claimed that the six-dimensional framework captures some substantial personality variance that Five Factor Model does not (Ashton, Lee and Goldberg, 2004; Lee and Ashton, 2008). The main difference that distinguishes the HEXACO Personality Model from the Five Factor Personality Model is the conceptualization and theoretical interpretation of a sixth dimension (Honesty-Humility) based on psycho-lexical studies (Ashton and Lee, 2005, 2008a). Moreover, although Extraversion, Conscientiousness, and Openness to Experience dimensions in the HEXACO Personality Model correspond directly to the Five Factor Personality Model counterparts, Agreeableness and Emotionality dimensions capture different aspects of each personality domain (Ashton and Lee, 2005, 2009).

This study aimed to compare the long version of the HEXACO Personality Inventory that contains 24 facets within six factors, and the long form of the Five Factor Personality Inventory that contains 17 facets within five factors. Thus, it is planned to examine the similarities and differences between these two inventories that have different factor structures.

Method

A total of 1005 people (483 men, 522 women) between the ages of 18 and 68 (34.66 ± 10.74 years) participated in the study. Materials

Participants completed the 5FPI-LF and the HEXACO-PI-100-Tr. 5FPI-LF consists of five factors and 17 sub-dimensions, containing 220 items that scored on a 5-point Likert-type scale (Somer, Korkmaz and Tatar, 2002, 2004). HEXACO-PI-100-Tr consists of six factors and 24 facets, containing 100 items that has a 5-point Likert type response scale (Tatar, 2018).

The data of this study were collected from people who volunteered to participate in a scientific study, using the convenience sampling method. Half of the participants were asked to complete the HEXACO-PI-100-Tr before the 5FPI-LF, and the other half were asked to complete the inventories in reverse order.

Results

Results of the reliability analysis showed that the internal consistency coefficients for the HEXACO-PI-100-Tr factors ranged from 0.71 to 0.77 and for the 5FPI-LF factors ranged from 0.80

to 0.92. Intercorrelations among factor scores revealed that the correlations coefficients between Honesty-Humility and Agreeableness, Emotionality and Emotional Instability, Extraversion and Emotional Instability, Extraversion and Extraversion, Extraversion and Openness to Experience, Agreeableness and Agreeableness, Conscientiousness and Emotional Instability, Conscientiousness and Conscientiousness, and Openness to Experience and Openness to Experience were above 0.30.

Results of the regression analyses showed that 5FPI-LF factor and sub-dimension scores predicted the HEXACO-PI-100-Tr factors, respectively, Honesty-Humility at the rates of 27 %, 21 %, Emotionality at the rates of 49 %, 37 %, Extraversion at the rates of 65 %, 62 %, Agreeableness at the rates of 55 %, 51 %, Conscientiousness at the rates of 65 %, 57 %, and Openness to Experience at the rates of 38 %, 35 %. HEXACO-PI-100-Tr factor and sub-dimension scores predicted the 5FPI-LF factors, respectively, Emotional Instability at the rates of 59 %, 50 %, Extraversion at the rates of 58 %, 55 %, Agreeableness at the rates of 63 %, 57 %, Conscientiousness at the rates of 66 %, 60 %, and Openness to Experience at the rates of 48 %, 43 %.

There was no significant difference observed between the mean values of the rates obtained in predicting factor total scores of the two inventories with each others' sub-dimension ($t(9) = -1.22$; $p > 0.05$) and factor total scores ($t(9) = -1.31$; $p > 0.05$). However, there was significant difference found between the mean values of the rates obtained in predicting factor total scores with factor scores and sub-dimension scores ($t(11) = 6.89$; $p < 0.001$). Results showed that sub-dimensions predicted better than the factors. Finally, the correlation coefficient of 0.98 was computed between the rates obtained in predicting factor scores with factors and sub-dimension scores with sub-dimensions.

Discussion

This study was conducted in order to compare two different personality inventories that represent different personality models and have different factor structures. Results of this study reveal that the HEXACO-PI-100-Tr and 5FPI-LF have quite similar structures except for the Honesty-Humility factor. 5FPI-LF factors explained 21 % of the Honesty-Humility variance and sub-dimensions explained 27 %. These rates are the lowest ones obtained in regression analyses, indicating that Honesty-Humility has limited overlap with the 5FPI-LF factors. For this reason, it may be concluded that Honesty-Humility is a rather distinct factor representing substantially different personality variance that is not covered to a large extent within the five-dimensional personality framework.

In this study, the rates obtained in explaining the 5FPI-LF variance by the HEXACO-PI-100-Tr were found to be higher than those obtained in explaining the HEXACO-PI-100-Tr variance by the 5FPI-LF. This result reveals that the six-dimensional framework covered a larger personality space than did the five-dimensional framework. However, the average rates obtained in predicting factor scores of each inventory with each other's factors and sub-dimensions did not differ. In other words, HEXACO-PI-100-Tr and the 5FPI-LF show similar rates in capturing the personality variance. This result indicate that proposing a six-factor model instead of the Five Factor Model does not increase the explained personality variance and that the personality space is simply divided into six dimensions rather than five with the theoretical interpretation of a sixth factor.

Adil Dünya İnancının Yakın Kişilerarası İlişkiler Açısından Ele Alınması

Consideration of Belief in a Just World Regarding Close Relationships

Ayşegül SAYAN KARAHAN^[1]

Başvuru Tarihi:25 Temmuz 2021

ÖZET

Kabul Tarihi:6 Eylül 2021

Bu alanyazın incelemesi, adil dünya inancı kavramının yakın kişilerarası ilişkiler açısından ele alınması hakkında bilgileri sunmaktadır. Adil dünya inancı; ruh sağlığı, adli psikoloji, endüstri-örgüt psikolojisi, sosyal psikoloji ve din psikolojisi gibi alanlarda çalışılmış olsa da yakın kişilerarası ilişkiler alanında sınırlı olarak ele alındığı ve bu alanda bir boşluk ve gereksinim olduğu görülmüştür. Bireylerin hak ettiklerini yaşadıklarına ve yaşadıklarını hak ettiklerine inanmaları anlamına gelen adil dünya inancı kavramının işlevleri, özellikleri ve gelişimi hakkında kuramsal açıklamalar gözden geçirilmiş, genel ve kişisel adil dünya inancı ayrımı ile hemen gelen adalet ve önünde sonunda gelen adalet ayrımı ele alınmış, adil dünya inancını destekleyen kuramlar kısaca açıklanmıştır. Ulaşılabilen ve yakın kişiler arası ilişkilerle ilişkili olabilecek alanyazın özetlenmiştir. Adil dünya inancının bireylerin çift ve evlilik ilişkisi içinde yaşadıkları olumlu ve şiddet, istismar, ihmal, aldatma gibi olumsuz deneyimleri bilişsel ve davranışsal olarak nasıl ele alacaklarını etkileyebileceği görülmektedir. Adil dünya inancının yakın kişilerarası ilişkilerde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabileceği görülmektedir. Bireylerin çift ve evlilik ilişkisi içinde yaşadıkları bu tür deneyimlerde içine girecekleri döngüler ile affetme, ilişkide kalma ya da ayrılma süreçlerinde görülebilecek adil dünya inancının yansımaları vurgulanarak tartışılmıştır. Adil dünya inancının yakın kişiler arası ilişkilerde ele alınmasına ilişkin daha ileri nitel ve nicel araştırmalarla ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *adil dünya inancı, yakın kişilerarası ilişkiler, aile danışmanlığı*

Received Date:25 July 2021

ABSTRACT

Accepted Date:6 September 2021

This review provides information on just world belief in terms of close relationships. Although just world belief has been studied regarding mental health, forensic, industrial-organizational, social and religion psychology, there have been limited studies regarding close relationships and there is a gap and need in this field. Theoretical explanations regarding functions, characteristics and development of just world belief, which means that individuals believe that they live what they deserve and deserve what they live, has been reviewed, the distinction between general-personal belief in a just world and immediate-ultimately justice has been discussed, supporting theories were briefly explained. The accessible related literature were summarized. Belief in a just world can affect how individuals handle cognitively and behaviorally positive and negative experiences such as violence, abuse, neglect, infidelity in a couple and marital relationship. Belief in a just world can have both positive and negative effects on close relationships. The cycles that individuals will enter in case of such experiences in a couple or marital relationship and the reflections of the belief in a just world that can be seen in the processes of forgiveness, staying in a relationship or separation were discussed. Suggestions for further qualitative and quantitative research were presented.

Keywords: *belief in a just word, close relationsihps, family counseling*

GİRİŞ

Adil dünya inancı; son on yıllar boyunca ruh sağlığı, adli psikoloji, endüstri-örgüt psikolojisi, sosyal psikoloji ve din psikolojisi gibi çalışma alanlarında ilgi görmeye başlayan bir kavram olarak gelişmektedir. Adil dünya inancı kavramının hem bireysel, hem ilişkisel, hem de sosyal düzeyde nitelik, süreç, etki ve sonuçları hakkında alanyazın gelişmektedir. Bu derleme çalışmasında öncelikle adil dünya inancı kavramı tanıtılmış, bu kavram ile ilişkili araştırmalar gözden geçirilmiş ve daha sonra adil dünya inancı yakın kişiler arası ilişkiler alanı açısından tartışılmıştır.

Adil dünya inancının çift, evlilik, aile ilişkileri çalışmaları kapsamında ele alındığı yurt dışı ve yurt içi sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmış ve bu alanda bir boşluk olduğu görülmüştür. Adil dünya inancının yakın kişilerarası ilişkilerin ele alındığı çift, evlilik, aile ve boşanma süreci danışmanlığı alanları kapsamında da ele alınabilecek önemli bir kavram olabileceği düşünülmüştür. Çift, evlilik, aile ve boşanma süreci danışmanlığı alanları özel bir yakın kişilerarası ilişki türü olan evliliğin hazırlık, sürdürme ve sonlandırma aşamalarıyla ilgili iyileştirici ve geliştirici uygulamaları içermektedir. Çift, evlilik, aile ya da boşanma süreci danışmanlığı alan bireylerin sahip oldukları adil dünya inancına ilişkin özellikleri ile bu özelliklerin bireyler, bireylerin oluşturduğu çift ve evlilik ilişkileri, çift ve evlilik ilişkilerinde çözmeleri gereken kriz ve problem durumları, çift ve evlilik ilişkilerinde güçlü yönleri gibi açılardan nasıl ele alınabileceğine ilişkin bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır.

Adil dünya inancı kavramının yakın kişilerarası ilişkiler alanında ele alınmasının, bu kavramın bireyler ve aralarındaki ilişki dinamikleri üzerindeki etkileri ve sonuçlarının çift, evlilik, aile ve boşanma süreci danışmanlığı uygulama ve çalışmalarında daha iyi anlaşılabilmesi açısından katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Böylelikle adil dünya inancının çift, evlilik, aile ve boşanma süreci danışmanlığı alanındaki çalışma ve uygulamalara yansımalarını fark etmenin bu alanlarda etkililiği artırmaya hizmet edebileceği düşünülmüştür. Buna ek olarak, adil dünya inancının kişilerarası ilişkiler alanında ele alındığı daha ileri araştırmalara olan gereksinimin vurgulanması amaçlanmıştır.

Adil Dünya İnancı Kavramının Kuramsal Çerçevesi

Lerner'in (1965; 1977; 1980) adil dünya inancı kuramına göre, bireyler dünyanın adil bir yer olduğuna, herkesin hak ettiğini yaşadığına ve yaşadığını hak ettiğine inanmaktadırlar. Lerner aslında dünyanın adil bir yer olmamasına rağmen bireylerin dünyanın adil bir yer olduğuna inanma ihtiyacı, motivasyonu ve isteği nedeniyle inanmalarından dolayı adil dünya inancının bir yanılısama olduğunu ileri sürmektedir. Bu yanılısamanın işlevleri olduğu ileri sürülmüştür.

Lerner'e göre adil dünya inancı varsayımı yani bireylerin davranışları ile istendik sonuçlara ulaşip istenmedik sonuçlardan kaçınabileceklerine olan inançları, bireylerin fiziksel ve sosyal çevrelerini sabit ve kararlı olarak algulamalarını, geleceğe dönük planlar yapabilmelerini, geleceği yordayabilmelerini ve yaşadıkları çevreyi kontrol edebilmelerini sağlamaya, bir diğer ifadeyle bireylerin çevreye uyumuna katkı sağlamaktadır. Kontrol edilebilir ve yordanabilir bir çevre içinde yaşayan bireylerin uzun vadeli amaçlara yönelik davranışlarda bulunabilecekleri öngörülmektedir. Hafer'e (2000) göre, adil dünya inancı, harcanan gayretin ve yapılan yatırımın bireye olumlu yönde geri döneceği beklentisiyle bireylerin amaçları ve planları için motivasyon sağlamaktadır. Dünyanın adil bir yer olduğu inancı, bireylere hak ettikleri gibi davranılacağı ve haksız yere kurban konumunda olmayacakları konusunda bir güvence işlevi görmekte ve bu güven bireylerin içinde yaşadıkları dünyayı aktif olarak yapılandırabilmelerini sağlamaktadır. Adil dünya inancı, bireylerin gelecek algılarında güven duygusunun daha fazla yer almasına yol açmaktadır (Coşgun, 2010; Çakır ve Şen, 2012; Giray, 2009; Gökler Danışman ve Berberoğlu, 2016; Otto ve Dalbert, 2005; Öcel ve Aydın, 2010).

Adil dünya inancının; bireyin kendi kendine adil davranmasını sağlaması, diğerlerinin ona adil davranacağını düşünerek uzun süreli amaçlar edinebilmesi ve adaletsizliğe uğradığında bu durumu sindirebilmesi olmak üzere üç işlevinden söz edilebilmektedir (Correia, Kamble ve Dalbert, 2009; Demir, 2012). Adil dünya inancının eksikliği; bireyin şüpheli, tedirgin ve savunmasız hissetmesine, geleceği yordayamadığı durumlarda çevreye uyum problemleri yaşamasına neden olmaktadır. Yaptıkları olumlu davranışların ödüllendirildiği, olumsuz davranışların cezalandırıldığı, herkesin hak ettiği sonuca ulaştığı ve hiç kimsenin haksız yere mağdur durumunda olmadığı adil bir dünyada yaşadıklarına inanmadıklarında bireylerin çabaları anlamını yitirmektedir. Sonucu yordanamayan adaletsiz olaylar, bireyin içinde yaşadığı kaotik çevreye uyum problemlerine, güçsüzlük, çaresizlik ve acizlik gibi duygular yaşamasına yol açmaktadır (Coşgun, 2010; Giray, 2009; Öcel ve Aydın, 2010). Lipkus ve Siegler (1993) bireylerin davranışları ile karşılaştıkları sonuçların uygunluğuna inanma eğiliminde olduklarını ve bu uygunluğun aksine durumlarda geleceğin öngörülemez bir hal alacağını, dolayısıyla insanların bu yanılsamalarını ancak davranışlar ve sonuçlar arasındaki ilişkiye inanarak sürdürebildiklerini vurgulamaktadır.

Adil dünya inancı kuramının ileri sürülmesinde, bireylerin karşılaştıkları olaylardaki adaletsizlikleri akla uygun hale getirme yatkinlıklarının fark edilmesi etkili olmuştur. Dolayısıyla, adil dünya inancına ilişkin erken çalışmalar yaygın olarak adaletsizliği meşrulaştırma ve kurbanı suçlama eğilimi üzerine odaklanmaktadır (Kılınc ve Torun, 2011). Adil dünya inancının yansımaları çeşitli bilişsel stratejiler ile görülebilmektedir.

Janoff-Bulman'ın (1989) ileri sürdüğü Temel Varsayımlar Modeli'ne göre bireyler; dünyanın iyiliği, dünyanın anlamlılığı ve kendilik değeri olmak üzere üç temel varsayıma sahiptirler. Dünyanın iyiliği varsayımı, bireyin dünyayı ne kadar olumlu gördüğünün derecesini ifade etmektedir. Dünyanın iyiliği varsayımının bir boyutu kişisel olmayan dünyanın iyiliği iken diğer boyutu insanların iyiliğidir. Kişisel olmayan dünyanın iyiliği inancının yüksek olmasının dünyayı daha olumlu görmekle ilişkisi bildirilmektedir. Adalet, kontrol edilebilirlik ve rastlantı ilkeleri doğrultusunda kimin olumlu, kimin olumsuz deneyimler yaşayacağına ilişkin düşüncelere dayanan dünyanın anlamlılığı varsayımı, bireylerin dünyayı anlamlı ve kabul edilebilir olarak algılamasına katkı sağlamaktadır.

Heider (1958) adil dünya inancının daha genel bir bilişsel denge ilkesinden kaynaklanan yaygın bir bilişsel yanlılık olduğunu ileri sürmüştür. Bireyler, iyilik ve mutluluğu, kötülük ve cezayı ilişkili olarak düşünmekte ve adaletin hüküm sürmesi için bu ikililerin birlikte bulunmasını beklemektedir. Öte yandan iyilik ile mutsuzluk, kötülük ile mutluluk birlikte bulunduğu ise bu durum bireyde bilişsel çelişkiye yol açmakta, bu bilişsel çelişki bireyi rahatsız etmekte ve birey bu çelişkiyi gidermeye güdülenmektedir (Akgün,2019). Heider'in "Denge Kuramı", Festinger'in "Bilişsel Çelişki Kuramı", Rosenberg ve Abelson'un "Bilişsel Denge Kuramı", Newcomb'un "Objektif Denge Kuramı" bireylerin bu tür bir tutarsızlıkla karşılaştığında bu durumdan psikolojik uyum durumuna ulaşabilmek için çeşitli yollar deneyeceğini ve bunun bir gereksinim olduğunu ifade etmektedir (Kılınç ve Torun, 2011).

Dünyanın aslında sabit, düzgün ve hakkaniyetli olmadığını gösteren ağır travmatik yaşantılar ya da tekrarlayan adaletsiz deneyimlerin varlığında bireyler bu inançlarını değiştirmek zorunda kalabilmektedir (Kılınç ve Torun, 2011). Hafer (2000) bireylerin bu inançtan vazgeçmemek için direndiklerini belirtmektedir. Adaletsizliklere tanık olmak ya da hak etmeyen bireylerin kurban durumunda olması adil dünya inancını tehdit ettiğinde bireyler adil dünya inançlarını sürdürebilmek için adaletsizliği meşrulaştırmakta, yaşanan olumsuzluğu olduğundan küçük görmekte, başına gelen olumsuzluklara kurbanın kendisinin neden olduğuna inanma eğiliminde olmakta, hatta kurbanı suçlamaktadır (Furnham ve Proctor, 1992; Giray, 2009; Harper ve Manesse, 1992; Harper, Wagstaff, Newton ve Harrison 1990; Kleinke ve Meyer, 1990; Lerner ve Simon, 1966; Montada, 1998; Uğur ve Akgün, 2005).

Adil dünya inancını kişisel adil dünya inancı ve genel adil dünya inancı olarak iki kategoride ele almak mümkündür. Kişisel adil dünya inancı bireyin kendi yaşantısındaki deneyimlerini ne kadar adil gördüğüyle ilgili olarak ele alınmaktadır. Genel adil dünya inancı ise esasen dünyanın ne kadar adil bir yer olduğuna ilişkin bireyin algısı ile ilgili olarak ele alınmaktadır. (Dalbert ve Stoeber, 2006). Her ne kadar aralarında bir ilişki bulunsa da, genel ve

kişisel adil dünya inancı farklı alanlara ilişkin adalet algılarını içermekte olduğundan ayırt edilmeleri gerekmektedir (Dalbert, 1999).

Bireylerin kişisel yaşantılarını genel anlamda dünyadan daha az tesadüfi, daha adil ve olumlu olarak gördükleri yani bireylerin kendi kişisel dünyalarını daha öngörülebilir ve güvenli olarak algıladıkları ileri sürülmektedir. Dalbert (1999; 2001) bireylerin daha bağlı oldukları kişisel adil dünya inancının bireylerin adaletle ilişkin tutumlarını ve inançlarını daha çok yansıttığını vurgulamaktadır. Calhoun ve Cann (1994) bireylerin genel adaletsizliklere daha tarafsız bakabiliyorken, kendi yaşamlarında uyum ve tutarlılığı daha çok önemsediklerini ve kendilerine ilişkin daha pozitif bir yaklaşım geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Yapılan çalışmalar bireysel adil dünya inancı ile ruh sağlığı arasında ve genel adil dünya inancı ile katı sosyal tutumlar arasında bir ilişkiye işaret etmektedir.

Rokeach (1971) ve Festinger'e (1957) göre, hayattaki adaletsiz sonuçların yol açtığı bilişsel uyumsuzluk ve çelişkileri gidermek için bireyler bir takım savunma stratejilerine yönelmektedir (Akt,Uğur,2007). Bazen iyi insanların kötü deneyimlerine tanık olduğunda yani adaletsizliği gösteren işaretler ile karşılaşıldığında adil dünya inancı sarsılabilmektedir. Adil dünya inancının tehdit edilmesi durumunda bireyler bu inançlarını korumak için rasyonel veya irrasyonel (savunmacı) çeşitli stratejiler kullanabilmektedir. Rasyonel stratejiler; kurbanı yardım etme, zararı tazmin etme girişimi gibi adaletsizliğin varlığını kabul ederek bunun en aza indirilmesine ya da adaletin yeniden yapılandırılmasına yöneliktir. İrrasyonel stratejiler ise adaletsizliğin varlığını yok saymayı ya da inkâr etmeyi ve adaletsiz olayın nedenini, sonucunu ve kurbanın karakterini yeniden yorumlamayı içermektedir. Dünyanın adil olduğu inancını sürdürmeyi garanti etmek onu hiç test etmemekle mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla yetişkinler çocuklardan farklı olarak ödül ve cezaların anında geleceğine (immanent justice) değil, adaletin uzun vadede sağlanabileceğine yani nihai adaletle (ultimate justice) inanabilmektedir. Böylece adaletin sağlanmasında bir zaman sınırı bulunmamaktadır. Adil dünya inancı bireyin kendi dünyasını "kurbanların dünyasından" ayırıştırması yoluyla da sürdürülebilmektedir (Akgün, 2019).

Piaget'in ileri sürdüğü ve çocukların iyiliğin hemen ödüllendirileceğine ya da kötülüğün hemen cezasını bulacağına yönelik beklentilerini ifade eden "hemen gelen adalet" kavramı, adil dünya inancının kökenini oluşturmaktadır. Dalbert ve Stoeber'a (2006) göre bilişsel gelişim sürecinde çocuklar zamanla erişkinlerin güçlerinin her şeye yetmediğinin farkına varmakta ve adaletsizliğe dair edinilen deneyimlerle adalet beklentileri ergenlikte değişime uğramaktadır. Maes (1998) tarafından ileri sürülen "önünde sonunda gelecek adalet" kavramı herhangi bir adaletsizlikle karşılaşılması durumunda kişinin eninde sonunda, bu dünyada ya da ölümden

sonra hakkı olanı alacağına inancıdır. Böylece bireylerin adil dünya inancından vazgeçmeksizin adaletin sağlanmasını beklemesi sağlanmaktadır.

Adil Dünya İnancı ile İlişkili Özellikler

Adil dünya inancına ilişkin alanyazın farklı alanları kapsamaktadır. Adil dünya inancı hakkında yürütülmüş olan ve ulaşılabilen araştırmalardan bu derlemenin kapsamıyla ilişkili olabilecek olan; aile yetiştirme ortamı, yaşam olayları ve baş etme biçimleri, ruh sağlığı, sorumluluk alma ve affetme gibi davranış biçimleri ile ilişkili olanlar özetlenmiştir. İş ve çalışma yaşamı ile ilgili olan araştırmalar bu alanyazın taramasında ele alınmamıştır.

Adil dünya inancının gelişimsel olarak nasıl bir seyir izlediğini ortaya koyan çalışmalarında Jose ve Brewer (1984) öyküler kullanarak adil dünya inancını çocuklarda test etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre erken dönemlerdeki çocukların hikâyelerdeki kahramanın neyi hak ettiğinden bağımsız olarak mutlu sonla biten hikâyeleri daha fazla sevdikleri görülürken, aynı çocuklar birkaç yaş büyüdüklerinde kötü insanların başlarına kötü sonların gelmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bir diğer değişle, yaşla birlikte adil dünya inancının geliştiği bulgusu bildirilmektedir. Çeşitli araştırmalarda adil dünya inancı cinsiyete göre ele alınmıştır. Adil dünya inancının cinsiyete bağlı bir farklılık göstermediği bildirilmektedir (Benson, 1992; O'Connur vd, 1996; Wagstaff, 1983).

Pek çok kültürde dünyanın adil bir yer olduğu vurgusunu aktarılmaktadır (Uğur ve Akgün, 2015). Ailenin yetiştirme şeklinin ve adil bir aile ortamının kişisel adil dünya inancını desteklediği, çatışmalı aile ortamının ise hem kişisel hem de genel adil dünya inancını azalttığı bildirilmektedir. Çatışma ve kişilerarası manipülasyon bulunmayan uyumlu bir aile ortamında yetişmenin güven duygusunu ve adil bir dünyaya olan inancı arttırdığı belirtilmektedir (Erdem Çevikbaş, 2018).

Adil dünya inancını içinde yetişilen kültür ve aile tutumlarının yanı sıra karşılaşılan yaşam olayları açısından da ele alan çalışmalar mevcuttur. Alanyazında travmaya maruz kalmayan bireylerle karşılaştırıldığında mağdurların dünyaya dair daha olumsuz sayılıtlara sahip oldukları belirtilmektedir. Furnham ve Procter (1992) adaletsizlikle karşı karşıya kalma deneyimi arttıkça adil dünya inancının azaldığını ileri sürmüştür. Suça yönelen ergenlerle yürütülen araştırma bulgularına göre de örselenme deneyimlerini ne kadar sık yaşarlarsa o kadar az adil dünya inançları olduğunu saptanmıştır (Gökler Danışman ve Berberoğlu, 2016).

Adaletsiz deneyimlere doğrudan maruz kalmanın adil dünya inancını etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu vurgulanmaktadır. Toplumdaki adaletsizlikle ilişkili deneyimlere daha fazla maruz kalma özelliği doğrultusunda dezavantajlı grup üyelerinin dünyanın adil olduğu inancına daha az sahip olacakları beklenmektedir (Giray, 2009; Göregenli, 2003). Araştırmalar

adil dünya inancı yüksek bireylerin, ait olduğu dini grubun içinde yaşadığı toplumdaki avantajlı ya da dezavantajlı durumuna bağlı olarak değişmekle birlikte, daha baskın ve dindar gruplardan çıktığını göstermektedir (Giray, 2009; Göregenli, 2003; Rubin ve Peplau,1973).

Adil dünya inancı ile ruh sağlığı, iyilik hali, stresle başa çıkma, stresli durumları ele alma arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmaların bulguları adil dünya inancı ile pozitif duygulanım, iyimserlik, stresle etkin şekilde başa çıkma, kaliteli uyku, düşük depresyon düzeyi ve daha az yalnızlık hissi arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Kılınç ve Torun, 2011). Adil dünya inancı ile affetme arasındaki ilişkiyi kişisel ve genel adil dünya inancı açısından ve kendini affetme açısından ele alan araştırma bulguları adil dünya inancı ile affetme kavramlarının ilişkili olduğunu göstermektedir (Demir, 2012; Strelan, 2007).

Olumsuz deneyimlerin ne gibi olumsuz sonuçları olabileceği ve bireyin ne gibi tepkiler verebileceği açısından adil dünya inancı göz ardı edilmemesi gereken bir faktördür (Dalbert, 1999, 2002). Tomaka ve Blascovich'in (1994) adil dünya inancı zayıf olanlarla karşılaştırıldığında güçlü olanlar için günlük stres yaratıcı olaylarla başa çıkma ve bu tür olayları tehdit edici olarak algılama açısından daha olumlu sonuçlar bildirmiştir. Dzuka ve Dalbert (2006), adil dünya inancı olan insanların olumsuz olaylarla karşılaştıklarında bu olayları çok fazla düşünmekten kaçınma eğilimi gösterdiklerini belirtmiştir.

Bireyler, kendi yaşantıları ve başkalarının yaşantılarını adaletsizliklere maruz kalma açısından karşılaştırmakta, bu sosyal karşılaştırmalar sonucunda ruh sağlıklarını korumak için kendi yaşantılarını başkalarının yaşantıları kadar adil algılamaya ihtiyaç duymaktadırlar. Başkalarının yaşantılarını kendi yaşantılarından daha adil algılamaları depresyon ile sonuçlanabilmektedir. Çeşitli çalışmalar (Begue ve Bastounis, 2003; Dalbert, 1999; Lipkus, Dalbert ve Siegler, 1996) bireylerin kişisel yaşantılarını genel yaşantılardan daha adil bulduklarını bildirmektedir. Lerner (1980) bireylerin mevcut adaletsizlikleri kendi yaşantısının dışındaki dünyada gerçekleşiyor olarak algılama ve kendi dünyasını adil değerlendirme eğiliminde olduğunu ifade etmektedir.

Bireylerin sahip oldukları adil dünya inancı doğrultusunda kendilerinin de adil biçimde davranma eğilimi gösterdikleri ileri sürülmektedir (Dalbert, 1999; Otto, Glaser ve Dalbert, 2009). Adil bir dünyada olumlu sonuçları ancak olumlu nitelikler ile hak edecekleri düşüncesiyle bireylerin dünyanın adil olduğuna inandığı ölçüde kendisini adil bir biçimde davranmaya zorunlu hissedeceği belirtilmektedir. Adil dünya inancı ile sosyal sorumluluk, kural ihlal edici davranışlar ve suç işleme niyeti arasında ilişkileri gösteren bulgular rapor edilmiştir (Correia ve Dalbert, 2008; Hafer, Begue, Choma ve Dempsey, 2005; Öcel ve Aydın, 2010).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Günlük kişilerarası iletişimlerde adil dünya inancı yaygınlıkla vurgulanmakta, “ne ekersen onu biçersin”, “alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste”, “etme bulma dünyası” gibi yaygınlıkla kullanılan atasözü ve deyimler aracılığıyla adil dünya inancı nesilden nesile aktarılmaktadır. Buna ek olarak dinlerin çoğu iyiliğin ödüllendirildiği ve kötülüğün cezalandırıldığı bir dünyada yaşadığımızı söylemekte ve bu dünyada olmasa bile öteki dünyada adalet vaat etmektedir (Dik, 2010; Lerner, 1980; Rubin ve Peplau, 1975). Masallar, mitolojik hikayeler, filmler aracılığıyla da dünyanın adil bir yer olduğu mesajı verilmektedir. Erken çocukluk dönemlerinde dinlenen hemen hemen tüm masallar iyi kalpli kahramanların ödüllendirilmesi ve kötülerin cezalarını çekmeleri ile sonuçlanmaktadır (Akgün, 2019).

Gerek ilk öğrenme ortamı olan ailede, gerek sosyalleşme ve eğitim yoluyla çevreden alınan mesajlarda, gerekse daha geniş bir sistem olan kitle iletişim araçları ve kültür yoluyla adil dünya inancı beklentisi oluşmakta; bir yakın ilişki biçimi olan çift ya da evlilik ilişkisi içinde birey adil dünya inancının yansımalarını yaşamaktadır. Bir diğer deyişle adil dünya inancı olan bir birey çift ya da evlilik ilişkisi içinde hak ettiğini yaşadığını ya da yaşadığını hak ettiğini düşünebilmektedir. Çift ya da evlilik ilişkisi içinde olumlu deneyimler yaşanabileceği gibi şiddet, istismar, ihmal ya da aldatma gibi olumsuz olarak değerlendirilebilecek deneyimler de yaşanabilmektedir. Bu tür olumsuz deneyimleri bireyin kendi davranışlarının bir sonucu olarak görüp görmediği ise bu deneyimleri nasıl ele alacağını belirleyecektir. Bu deneyimlerin birey tarafından ele alınırken adil dünya inancı özelliklerinin yansımalarının göz önünde bulundurulmasının çift, evlilik ve boşanma terapisi uygulamalarında katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Correia ve Dalbert’a (2008) göre, adil dünya inancı bireylerin yaşamı algılamalarında, karşılaştıkları durumları yeniden yapılandırmalarında ve günlük yaşamda karşılaştıkları problemlerle baş etmelerinde bir anlam ve yorum çerçevesi sağlamaktadır (Dalbert, 2002; Tiftik, 2012). Bireyler adil dünya inancını korumak amacıyla diğerlerine ilişkin algılarını çarpıtmakta ve geçmiş olayları tekrar yorumlamaktadır (Kılınç ve Torun, 2011). Adil dünya inancı başlarına gelenleri hak ettiklerine ve hak ettiklerini elde ettiklerine inanma yatkınlıkları olduğunu ve bu yatkınlığı sürdürmek için kendi düşünme süreçlerini buna göre şekillendirdiklerini göstermektedir (Giray, 2009).

Bireylerin çift ve evlilik ilişkileri içinde yaşadıkları deneyimleri nasıl anlamlandırıp yorumladıkları sahip oldukları adil dünya inancından etkilenebilecektir. Çift ve evlilik ilişkisi içinde yaşantılarını nasıl anlamlandırıp yorumladıkları ise bu yaşantıların sonucunda nasıl hissedecekleri ve nasıl bir davranışta bulunacakları ile ilişkili olduğundan olumsuz yaşantıların sürmesine izin verip vermeme, çözüm arayışına girip girmeme, alternatif yollar geliştirip

geliştirmeme gibi söz konusu ilişkilerin sağladığı doyum ve sürekliliğine ilişkin etkilere sahip olması beklenebilir. Böyle bir etkinin test edildiği ve derinlemesine ele alındığı nicel ve nitel araştırmalara gereksinim olduğu görülmektedir.

Dünyanın düzenli ve kararlı bir yer olduğunu düşünmeleri yoluyla bireyleri belirsizlikten koruması nedeniyle adil dünya inancının ruh sağlığının korunması üzerinde olumlu etkileri olduğu düşünülebilmektedir. Bu inancın sarsıldığı durumlarda kişi nedenler ile sonuçların uyumunu sağlayabilmek için bazı psikolojik stratejiler geliştirerek olayları tekrar gözden geçirmektedir. (Kılınç ve Torun, 2011). Adil dünya inancı kavramının gelişiminde ve devamlılığının sağlanmasında kurbanı suçlama ve değersizleştirme, adaletsizliği meşrulaştırma kavramlarından faydalanılmıştır. Bir diğer ifadeyle, başa gelen olumsuz duruma bireyin kendisinin sebep olduğu ve dolayısıyla hak ettiği, olumsuz etkilerin abartıldığı ya da gerçek olmadığı düşünülebilmektedir. Özellikle bir konuda suçlu olan kişi, örneğin şiddet uygulayan biri ya da tecavüz girişiminde bulunan biri, kendisini savunmak amacıyla söz konusu eyleme diğer tarafın davranışlarının neden olduğu belirtebilmektedir (Giray, 2009; Göregenli, 2003).

Adil dünya inancını korumak amacıyla kullanılan bilişsel stratejiler, çift ve evlilik ilişkilerinde bireylerin hem kendilerini hem de eşlerini nasıl algıladıklarını etkileyebilmektedir. Çift ve evlilik ilişkilerinde oluşan sağlıklı ve sağlıklı olmayan örüntülerin oluşması ve sürmesinde tüm tarafların pay ve sorumlulukları olduğu, ayrıca tarafların birbirlerini etkileyebildiği düşünüldüğünde çift ya da evlilik ilişkisinde bir tarafın suçlanmasının diğer tarafın pay ve sorumluluğunu görmesini engelleyebileceği beklenebilir. Adil dünya inancı bağlamında adaletsizliği meşrulaştırma, kurbanı suçlama ve değersizleştirme eğiliminin kişilerarası yakın ilişkilerde var olan döngüsel nedensellik ve etkileşim bağlamında bireylerin kendi pay, katkı ve sorumluluklarını fark etmelerini engelleyebilir.

Dalbert (1999) diğerlerinin kurbanı suçlama eğilimine ek olarak ve benzer şekilde, bir adaletsizlik durumunda adil dünya inancı güçlü olan bireylerin kendi kendilerini suçlayarak ve kendilerinin bu duruma yol açacak bir şey yaptıklarını düşünerek dünyanın adil olduğuna inanmaktan vazgeçmeden adil dünya inançlarını koruduklarını ileri sürmektedir. Comer ve Laird de (1975) adaletsizliğe uğrayan bireyin adil dünya inancını sürdürebilmek amacıyla olumsuz sonuçlara içsel nedensel yüklemeler yaptığını ileri sürmüşlerdir. (Aktaran, Öcel ve Aydın, 2010). Bir yakın kişilerarası ilişki içindeki bireyin adil dünya inancı doğrultusunda kendini suçlama eğiliminin de ilişki dinamiklerine yansımaları olacağı beklenebilir.

İnsanların adil dünya inancı yükseldikçe aile içi şiddet kurbanlarını (Kristiansen ve Giuliatti, 1990), cinsel taciz kurbanlarını (Adolfsson ve Strömwall, 2017; De Judicibus ve McCabe, 2001) ve tecavüz kurbanlarını (Strömwall, Alfredsson ve Landström, 2012; Yalçın ve Öztürk, 2018) daha çok suçladıklarını gösteren çok sayıda araştırma vardır. Kurtay (2018)

tarafından 208 kişiyle yapılan bir araştırmada evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddeti meşrulaştırma ve adil dünya inancı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Genel adil dünya inancı arttıkça evlilikte kadına yönelik şiddeti meşrulaştırmanın da artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Diğer yandan, adil dünya inancını çift ve evlilik ilişkilerinde daha farklı yönleriyle ele alan çalışmalar da mevcuttur. Hafer'e (2000) göre adil dünya inancı bireylere kendilerine adil davranılacağı ve haksız yere mağdur olmayacakları açısından güven vererek geleceklerine yatırım yapmalarını sağlamaktadır. Maes (1998) tarafından ileri sürülen önünde sonunda gelecek adalet kavramı herhangi bir haksızlık durumuyla karşılaşılması halinde kişinin önünde sonunda hakkı olanı alacağına inancıdır. Adil dünya inancının, aynı zamanda bireyleri adil biçimde davranmaya zorladığı da belirtilmektedir (Dalbert, 1999; Otto, Glaser ve Dalbert, 2009). Adil dünya inancı ile sosyal sorumluluk ve bağışlama arasında pozitif (Strelan, 2007) ilişki bildirilmektedir. Tüm bu bulgular bir arada ele alındığında adil dünya inancı dolayısıyla bireyin çift ve evlilik ilişkisi içinde daha fazla yatırım yapması, sorumlu ve adil davranması ve karşılaştığı olumsuz durumları affetmesi beklenebilir.

Adil dünya inancı bir savunma stratejisi olarak bireylere daha güvenli ve pozitif bir bakış açısı sağlama görevine hizmet etmektedir. Adil dünya inancı yüksek bireyler daha sabit, düzgün, rasyonel ve uyumsal bir yaşam tarzına yönelmekte ve istenmedik deneyimler karşısında daha dayanıklı ve güçlü davranmaktadır. Bu bireyler, tekrarlayan istenmedik yaşantılar karşısında kolay kolay pes etmemekte ve bu yaşantıları yeni bir bilişsel şema çerçevesinde ele almaktadır (Dalbert, 2002).

Adil dünya inancının çift ve evlilik ilişkilerinde ilişkiye yatırım düzeyi ve ilişki istikrarı ya da sürekliliğiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Çift ve evlilik ilişkilerinin doğasında var olan olumsuz yaşantılara dayanma gücü ve ilişkiyi sürdürebilme dayanıklılığı açısından adil dünya inancının olumlu katkı sağlayabileceğini söylemek mümkündür. Adil dünya inancının uzun vadede alınabilecek sonuçlara ilişkin umudu pekiştirdiği söylenebilir. Bununla beraber diğer yandan, çift ya da evlilik ilişkisinde sağlıklı olmayan olumsuz yaşantılara da tolerans ve dayanıklılık gösterilmesini sağlayabilecektir.

Begue ve Muller (2006), adil dünya inancının kişilerarası güvenle ilişkili bir adaletsizliğin algılandığı istenmedik yaşantılarda bir tampon gibi işlev gösterdiğini ileri sürmüştür. Adil dünya inancının yüksek olması kişilerarası ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir. Bir diğer ifadeyle bir ilişki ya da evlilik içindeki partnerler adil dünya inançlarının yüksekliği ölçüsünde diğer tarafın olumsuz davranışlarını tolere edebilmektedir (Lipkus & Bissonnette, 1996).

Bu açılardan ele alındığında adil dünya inancı bir yandan bireyin olumsuz deneyimleri hak ettiğine inanmasına yani deneyimin mağduru olarak kendisini suçlamasına yol açabilmekte,

fakat diğer yandan birey olumsuz deneyimleri gelecek adalet beklentisi ile de ele alabilmektedir. Çift ya da evlilik ilişkisi içinde yaşanabilecek şiddet, istismar, ihmal ya da aldatma döngüleri ve affetme, ilişkide kalma ya da ilişkiden ayrılma süreçleri açısından adil dünya inancının bu iki yönünün çift, evlilik, aile ya da boşanma süreci danışmanlığında ele alınmasının katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Adil dünya inancının yakın kişiler arası ilişkiler ve aile çalışmalarında ele alınmasına yönelik bu derleme çalışmasından elde edilen sonuçların, bu alandaki çalışmaların eksikliğine işaret etmesi ve daha ileri çalışmalara olan gereksinime dikkat çekmesi beklenmektedir. Yakın kişilerarası ilişkiler ve aile çalışmalarında şiddet, ihmal, istismar, aldatma, terk edilme gibi durumlarda bireylerin bu duruma maruz kalan partneri ve bu duruma yol açan partneri adil dünya inancı açısından nasıl ele aldığı, kendisi böyle durumlara maruz kaldığında ya da yol açtığında adil dünya inancına göre nasıl bir tutum sergilediği, ilişki ya da evlilik beklentilerinin ve bir ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair inançlarının adil dünya inancına göre nasıl şekillendiği, ilişki ya da evlilik içinde kendi davranışlarını, yatırımlarını ve sorumluluğunu adil dünya inancına göre nasıl düzenlediği, affetme, ilişki ya da evliliği sürdürme veya sonlandırma döngü ve kararlarında adil dünya inancının nasıl bir etkisinin olduğu, evlilik ilişkisinin sonlanması anlamına gelen boşanma durumunu adil dünya inancı açısından nasıl anlamlandırdığı ve bu ele alış biçiminin boşanma süreci ve sonrası uyumunu nasıl etkilediği gibi konularda gerek nitel, gerekse nicel ya da her iki türde daha ileri araştırmaların planlanıp yürütülmesi önerilmektedir. Bu tür araştırmaların bulgularından çift, evlilik, aile ve boşanma terapisi alanındaki araştırmacı ve uygulayıcılar fayda sağlayabilecek ve böylelikle çift, evlilik, aile ve boşanma terapisi uygulamalarının daha etkili olarak yürütülmesine katkı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Adolfsson, K. & Strömwall, L. A. (2017). Situational variables or beliefs? A multifaceted approach to understanding blame attributions. *Psychology, Crime & Law*, 23(6), 527-552. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2017.1290236>
- Akgün, S. (2019). Adil dünya inancı ve toplumsal sonuçları. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14 (20), 2227- 2247. <https://doi.org/10.26466/opus.610173>
- Begue, L. & Bastounis, M. (2003). Two spheres of belief in justice: Extensive support for the bidimensional model of belief in a just world. *Journal of Personality*, 73, 435-463. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.7103007>
- Begue, L. & Muller, D. (2006). Belief in a just world as moderator of hostile attributional bias. *British Journal of Social Psychology*, 45, 117-126 <https://doi.org/10.1348/014466605X37314>
- Benson, D. (1992). Why do people believe in a just world: Testing explanations. *Sociological Spectrum*, 12, 73-104 <https://doi.org/10.1080/02732173.1992.9981988>
- Çakır, K. & Şen, E. (2012). Psikolojik doğum sırasına göre adil dünya inancı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 57-69.
- Calhoun, L., & Cann, A. (1994). Differences in assumptions about a just world: Ethnicity and point of view. *Journal of Social Psychology*, 134(6), 765. <https://doi.org/10.1080/00224545.1994.9923011>
- Correia, I., Kamble, S. V. & Dalbert, C. (2009). Belief in a just world and well-being of bullies, victims and defenders: A study with Portuguese and Indian students. *Anxiety, Stress, & Coping: An International Journal*, 22(5), 497-508. <https://doi.org/10.1080/10615800902729242>
- Correria, I., & Dalbert, C. (2008). School bullying: Belief in a personal just world of bullies, victims, and defenders. *European Psychologist*, 13, 248-254. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.4.248>
- Coşgun, E. (2010). *Suçta yönelen ergenlerde çocukluk döneminde örseleyici yaşantılara maruz kalma düzeyi ile adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Dalbert D. E. & Stoeber J. (2006). The belief in a just world and domain-specific beliefs about justice at school and in the family: A longitudinal study with adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 200-207. <https://doi.org/10.1177/0165025406063638>
- Dalbert, C. (1999). The world is more just for me than generally: About the personal belief in a just world scale's validity. *Social Justice Research*, 12, 79-98. <https://doi.org/10.1023/A:1022091609047>
- Dalbert, C. (2002). Beliefs in a just world as a buffer against anger. *Social Justice Research*, 15, 123-145. <https://doi.org/10.1023/A:1019919822628>
- De Judicibus, M., & McCabe, M. P. (2001). Blaming the target of sexual harassment: Impact of gender role, sexist attitudes, and work role. *Sex Roles*, 44, 401-417. <https://doi.org/10.1023/A:1011926027920>
- Demir, A. (2012). *Akran zorbalığına karışan ve karışmayan ilköğretim öğrencilerinin utanç ve suçluluk duygularının ve adil dünya inançlarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Dik, T. (2010). Atasözlerinde adil dünya inancı. *Milli Folklor*, 22 (88), 28-32.

- Dzuka, J., & Dalbert, C. (2006). The belief in a just world's impact on subjective well-being in old age. *Aging and Mental Health, 10*, 439-444. <https://doi.org/10.1080/13607860600637778>
- Erdem Çevikbaş, P. (2018). *Ortaokul ve lise öğrencilerinin adil dünya inançlarının denetim odağı ve anne baba tutumu açısından gelişimsel olarak incelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Furnham, A., & Procter, E. (1992). Sphere-specific just world beliefs and attitudes to AIDS. *Human Relations, 45*, 265-280. <https://doi.org/10.1177/001872679204500303>
- Giray, F. S. (2009). *Suç işlemiş ve işlememiş ergenlerin adil dünya inancı ve bağışlayıcılık tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Gökler Danışman, B., & Berberoğlu, I. (2016). Suça yönelen ergenlerde, çocukluk döneminde örseleyici yaşantılara maruz kalma düzeyi ile adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 17*(2), 111-119. <https://doi.org/10.5455/apd.177638>
- Göregenli, M. (2003). *Şiddet, kötü muamele ve işkenceye ilişkin değerlendirmeler, tutumlar ve deneyimler*. İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi Raporu. İzmir.
- Hafer, C. (2000). Investment in long-term goals and commitment to just means drive the need to believe in a just world. *Personality and Social Psychology Bulletin, 26*, 1059-1073. <https://doi.org/10.1177/01461672002611004>
- Hafer, C., Begue, L., Choma, B., & Dempsey, J. (2005). Beliefs in a just world and commitment to long-term deserved outcomes. *Social Justice Research, 18*, 429-443. <https://doi.org/10.1007/s11211-005-8569-3>
- Harper, D. J. & Manesse, P. R. (1992). The just world and the third world: British explanations for poverty abroad. *Journal of Social Psychology, 132*(6), 783-785. <https://doi.org/10.1080/00224545.1992.9712107>
- Harper, D. J., Wagstaff, G. F., Newton, J. T., & Harrison, L. R. (1990). Lay causal perceptions of third world poverty and the just world theory. *Social Behavior and Personality, 18*, 235-238. <https://doi.org/10.2224/sbp.1990.18.2.235>
- Heider, F. (1958), *The psychology of interpersonal relations*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition, 7*, 113-136. <https://doi.org/10.1521/soco.1989.7.2.113>
- Jose, P. E., & Brewer, W. F. (1984). Development of story liking: character identification, suspense, and outcome resolution. *Developmental Psychology, 20*(5), 911-924. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.20.5.911>
- Kılınç, S. & Torun, F. (2011). Adil dünya inancı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3* (1), 1-14.
- Kleinke, C. L., & Meyer, C. (1990). Evaluation of rape victim by men and women with high and low belief in a just world. *Psychology of Women Quarterly, 14*, 343-353. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1990.tb00024.x>
- Kristiansen, C., & Giulietti, R. (1990). Perceptions of wife abuse: Effects of gender, attitudes toward women, and just-world beliefs among college students. *Psychology of Women Quarterly, 14*, 177-189. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1990.tb00013.x>
- Kurtay, C. (2018). *Evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddeti meşru görme ile cinsiyetçi tutumlar ve adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Arel Üniversitesi.

- Lerner, M. & Simmons, C. (1966). Observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4, 203-210. <https://doi.org/10.1037/h0023562>
- Lerner, M. (1965). Evaluation of performance as a function of performer's reward and attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 355-360. <https://doi.org/10.1037/h0021806>
- Lerner, M. (1977). The justice motive: Some hypotheses as to its origins and forms. *Journal of Personality*, 45, 1-52. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1977.tb00591.x>
- Lerner, M. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York Plenum Press
- Lipkus, I. M. & Siegler, I. C. (1993). The belief in a just world and perceptions and discrimination. *Journal of Psychology*, 127, 465-474. <https://doi.org/10.1080/00223980.1993.9915583>
- Lipkus, I., & Bissonnette, V. (1996). Relationships among the belief in a just world, willingness to accommodate and marital well-being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 1943-1956. <https://doi.org/10.1177/01461672962210008>
- Lipkus, I., Dalbert, C., & Siegler, I. (1996). The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: Implications for psychological well being. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 666-677. <https://doi.org/10.1177/0146167296227002>
- Maes J. (1998). Immanent justice and ultimate justice: two ways of believing in justice. In L. Montada & M. J. Lerner (Eds), *Responses to Victimization and Belief in a Just World* (pp. 9-40). Plenum Press.
- Montada, L. (1998). Belief in a just world: A hybrid of a justice motive and self-interest? In L. Montada & M.J. Lerner (Eds), *Reponses to Victimization and Belief in a Just World* (pp. 217-241). Plenum Press.
- O'Connor, W., Morrison, T., Mcleod, L. & Anderson, D. (1996). A meta-analytic review of the relationship between gender and belief in a just world. *Journal of Social Behavior and Personality*, 1, 141-148.
- Öcel, H., & Aydın, O. (2010). Adil dünya inancı ve cinsiyetin üretim karşıtı iş davranışları üzerinde etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25 (66), 73-83.
- Otto, K., & Dalbert, C. (2005). Belief in a just world and its function for young prisoners. *Journal of Research in Personality*, 39, 559-573. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2005.01.004>
- Otto, K., Glaser, D., & Dalbert, C. (2009). Mental health, occupational trust and quality of working life: Does belief in a just world matter? *Journal of Applied Social Psychology*, 39, 1288-1315. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2009.00482.x>
- Rubin, Z., & Peplau, A. (1975). Who believes in a just world? *Journal of Social Issues*, 31, 65-89. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00997.x>
- Rubin, Z., & Peplau, A. (1973). Belief in a just world and reactions to another's lot: A study of participants in the national draft lottery. *Journal of Social Issues*, 29, 73-93. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1973.tb00104.x>
- Strelan, P. (2007). The prosocial, adaptive qualities of just world beliefs: implications for the relationship between justice and forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 43, 881-890. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.02.015>
- Strömwall, L. A., Alfredsson, H., & Landström, S. (2012). Blame attributions and rape: effects of belief in a just world and relationship level. *Legal and Criminological Psychology*, 18, 254-261. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8333.2012.02044.x>

- Tiftik, N. (2012). *Adam öldürme eylemi nedeniyle hüküm giymiş olan kadınlarda, çocukluk örselenme yaşantılarına maruz kalma düzeyi, adil dünya inancı ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Tomaka, J., & Blascovich, J. (1994). Effects of justice beliefs on cognitive appraisal of and subjective, physiological, and behavioral responses to potential stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 732-740. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.4.732>
- Uğur, D. (2007). *Dünyayı adil algılama ve geleceğe dair umut/umutsuzluk: depresyon tanısı alan ve almayan kişilerde adil dünya inancı*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Uğur, D., & Akgün, S. (2015). Bireysel ve genel dünya inancının depresyon ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1). 103-116.
- Wagstaff, G. (1983). Correlates of just world in Britain. *The Journal of Social Psychology*, 121, 145-146. <https://doi.org/10.1080/00224545.1983.9924476>
- Yalçın, M. A., & Öztürk, E. (2018). Cinsel saldırı suçu mağduru kadınlara karşı toplumsal tutumlar ile adil dünya inancı ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin ilişkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 15(2), 43-51.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Belief in a just world has been an emerging concept in the fields such as mental health, forensic psychology, industrial-organizational psychology, social psychology and religion psychology in the last decades. The literature on the quality, process, impact and consequences of the concept of belief in a just world has been developing at both individual, relational and social levels. According to Lerner's (1965; 1977; 1980) just world belief theory, individuals believe that the world is a fair place, that everyone lives what they deserve and deserves what they live. The recognition of the tendency of individuals to rationalize the injustices in the events they encounter has been effective in suggesting the theory of belief in a just world. Thus, early studies of belief in a just world commonly focus on the tendency to justify injustice and victim blaming (Kılınç ve Torun, 2011).

The fields of couple, marriage, family and divorce counseling include remedial and developmental practices related to the preparation, maintenance and termination stages of marriage, which is a special type of close interpersonal relationship. A limited number of studies have been found in which the belief in a just world is discussed within the scope of couple, marriage and family relations studies, and it has been seen that there is a gap in this field. It is thought that the belief in a just world can be an important concept that can be considered within the scope of couple, marriage, family and divorce process counseling fields where close interpersonal relationships are discussed. It is thought that considering the concept of belief in a just world in the fields of close interpersonal relations may contribute to a better understanding of the effects and results of this concept on individuals and the relationship dynamics between them, and in the practices of couple, marriage, family and divorce process counseling. Thus, it was thought that recognizing the reflections of the belief in a just world on the practices in the fields of couple, marriage, family and divorce counseling could serve to increase effectiveness of these interventions.

Discussion & Conclusion

The belief in a just world is widely emphasized in daily interpersonal communications, and cultural elements such as religions, fairy tales, mythological stories, movies, commonly used proverbs and idioms. Through these messages, the expectation of belief in a just world is emerging and in the couple or marriage relationship, which is a form of close relationship, the individual experiences the reflections of this belief in a just world. In other words, an individual with a belief in a just world may think that s/he deserves what s/he lives and s/he lives what s/he deserves in a couple or marriage relationship. While there may be positive experiences in

the couple or marital relationship, there may also be negative experiences such as violence, abuse, neglect or cheating. How the individual perceives such negative experiences will determine how s/he will handle these experiences. According to Correia and Dalbert (2008), belief in a just world provides a framework of meaning and interpretation for individuals to perceive life, reconstruct the situations they encounter, and cope with the problems they encounter in daily life. It can be expected that this framework can effect how the partners will feel and how they will behave regarding the satisfaction and the stability of their close relationship. In the context of belief in a just world, the tendency to justify injustice, victim blaming and victim derogation may prevent individuals from realizing their share, contribution and responsibilities in the context of circular causality and interaction in interpersonal close relationships.

Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği: Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Positive Childhood Experiences Scale: Turkish Validity and Reliability Study

İlhan ÇİÇEK^[1] Veysi ÇERİ^[2]

Başvuru Tarihi: 7 Ağustos 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 21 Eylül 2021

Bu çalışmanın amacı, Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması ve geçerlik ve güvenilirliğinin test edilmesidir. Araştırma, yaşları 18-56 arasında değişen, 252 kadın ve 198 erkek olmak üzere 450 yetişkin üzerinde yapılmıştır (M= 31.61, SD= 4.79). Bu bağlamda, ilk olarak ölçeğin dilsel eşdeğerliliğine bakıldı. Uzmanlardan alınan görüşler sonucunda ölçeğin dilsel eşdeğerliğe sahip olduğu değerlendirilmiştir. Sonrasında alan uzmanlarından ölçeğin kapsam geçerliliğine ilişkin görüş alındı. Değerlendirmeye katılan alan uzmanlarının çoğunluğu, ölçeğin kapsam geçerliliğinin yeterli düzeyde olduğu görüşünü dile getirdiler. Ölçeğin yapı geçerliliği, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ile yapıldı. Ölçeğin Açımlayıcı faktör analizinde, ölçeğin tek faktörlü, Cronbach alfa katsayısının .78 olduğu ve toplam varyansın %45,22'sini açıkladığı ortaya çıkmıştır. DFA'dan elde edilen sonuçlar, ölçeğin uyum iyiliği değerlerinin büyük kısmının iyi uyum değerlerine sahip olduğu ve orijinalinde olduğu gibi tek faktörlü olarak doğrulandığı saptanmıştır. Sonuç olarak, elde edilen bulgulara göre, Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Türkçe formunun tek boyutlu ve geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Literatürde olumlu çocukluk yaşantılarıyla ilgili sınırlı sayıda ölçeğin bulunmasından dolayı, Türkçe uyarlaması yapılan bu ölçeğin alana katkı sağlayacağı ve önemli bir boşluğu dolduracağı değerlendirilmektedir. Olumlu çocukluk yaşantılarının etkisine yönelik yetişkinlik dönemindeki farklı yaş gruplarında çalışmaların (depresyon, stres, psikolojik iyi oluş, anlamlı yaşam vb.) yapılması yerinde olacağı düşünülmektedir. Araştırmanın sonuçları, ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: olumlu çocukluk yaşantıları ölçeği, geçerlik, güvenilirlik, pozitif psikoloji

Received Date: 7 August 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 21 September 2021

The aim of this study is to adapt the Positive Childhood Experiences Scale into Turkish and to test its validity and reliability. The study was conducted on 450 adults, 252 women and 198 men, whose ages range from 18 to 56 (M= 31.61, SD= 4.79). In this context, initially, the linguistic equivalence of the scale was examined. In the light of the views taken from experts, it was evaluated that the scale had linguistic equivalence. Then, opinions on the content validity of the scale were obtained from the field experts. A great majority of the field experts who participated in the evaluation expressed the opinion that the content validity of the scale was sufficient. Construct validity of the scale was carried out with exploratory and confirmatory factor analyses. In the exploratory factor analysis of the scale, it was revealed that the scale had one factor, the Cronbach's alpha coefficient was .78, and it explained 45,22% of the total variance. The results obtained from CFA showed that most of the goodness of fit values of the scale had good fit values and it was confirmed as a single factor as in the original scale. In conclusion, the findings show that the Turkish form of the Positive Childhood Experiences Scale is a single dimension dimensional and valid and reliable measurement tool. Due to the limited number of scales related to positive childhood experiences in the literature, it is considered that this scale, which has been adapted into Turkish, will contribute to the field and fill an important gap. It is thought that it would be appropriate to conduct studies (depression, stress, psychological well-being, meaningful life, etc.) in different age groups in adulthood on the effect of positive childhood experiences. The results of the research were discussed within the framework of the relevant literature.

Keywords: positive childhood experiences, validity, reliability, positive psychology

Atıf Cite Çiçek, İ., & Çeri, V. (2021). Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği: Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 643-659. <https://doi.org/10.47793/hp.980149>

[1] Dr. Öğr. Üyesi | Batman Üniversitesi | Sağlık Bilimleri Fakültesi | Batman | Türkiye | ORCID: 0000-0003-0266-8656 | cicekilhan7272@gmail.com

[2] Doç. Dr. | Batman Üniversitesi | Sağlık Bilimleri Fakültesi | Batman | Türkiye | ORCID: 0000-0001-6152-0227

GİRİŞ

Çocukluk döneminde yaşanan yaşantılar, bireyin sonraki dönemlerdeki davranışları üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır (Burger, 2006). Bireyin yaşam boyu gelişiminde çocukluk yaşantılarının niteliği öne çıkan konular arasındadır. Bu bağlamda literatürde birçok kuramcı, çocukluk yaşantılarını merkeze almışlar (Cervone ve Pervin, 2018; Çiçek, 2020). Öte yandan çocukluk yaşantıları temelli araştırmalarının çoğunluğunun odağında olumsuz çocukluk yaşantılarının yer aldığı görülmektedir (Bonanno, 2004; Doğan ve Aydın, 2020; Domhardt vd., 2014; Huh vd., 2017; Kayman vd., 2021; Kaynar ve Er, 2015; Terock vd., 2016). Olumlu çocukluk yaşantıları, bireyin güvenli bir ortamda büyümesi, sosyal katılım fırsatlarına sahip olması, ebeveynleriyle olumlu bir etkileşim içerisinde büyümesi ve duygusal yeterlilikleri öğrenmesi sürecidir. Ayrıca çocuk-ebeveyn arasında kaliteli ve saydam bir ilişkinin olmasıdır (MasoomAli vd, 2020; Özaslan vd., 2021; Sege ve Browne, 2017). Çocukluk yaşantılarını olumlu koşullarda geçiren bireylerin ilerleyen yıllarda bu deneyimlerin olumlu yansımaları görülmektedir (Alshehri, Yıldırım ve Vostanis, 2020; Bethell vd., 2019; Oliviera vd., 2016; Özaslan ve Yıldırım, 2021). Olumlu çocukluk yaşantıları, bireylerin ilerleyen dönemlerde psikolojik olarak daha güçlü olmalarını ve kendi benliklerine ilişkin pozitif bir düşünce geliştirmelerini sağlamaktadır. Nitekim araştırmalar, olumlu çocukluk yaşantılarının, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık (Çiçek, 2020; Kocatürk ve Çiçek, 2021), mutluluk (Coffey, Warren ve Gottfried, 2015), psikolojik sağlamlık ve algılanan mutluluk (Doğan ve Yavuz, 2020) ve fiziksel sağlık (Chopik ve Edelstein, 2019) arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Richards ve Huppert (2011) yaptıkları araştırmada, olumlu çocukluk yaşantılarının iyi oluş üzerinde uzun süreli etkilerinin olduğunu ortaya çıkartmışlar. Ayrıca olumlu çocukluk yaşantıları diğer olumsuz çevre koşullarının bireylerin yaşamları üzerindeki olası olumsuz etkilerini azaltmada önemli bir işlev görmektedir (Masoon Ali vd., 2020; Yıldırım vd., 2020). Sonuç olarak olumlu çocukluk yaşantılarının bireylerin daha sonraki yıllardaki yaşantıları üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Bethell vd., 2019; Kocatürk ve Çiçek, 2021). Bireyin çocukluk döneminde olumsuz yaşantılar geçirmemiş olması kadar, yeteri kadar olumlu yaşantılar deneyimlemesi de büyük önem arz etmektedir. Bu boyutuyla bakıldığında bireyin çocukluk dönemindeki olumsuz yaşantılarının araştırıldığı kadar, olumlu yaşantılarının da araştırılması, bireyin psikolojik durumunun daha objektif ele alınması açısından faydalı olacağı varsayılmaktadır (Arslan ve Yıldırım, 2021; Doğan ve Aydın, 2020; Kocatürk ve Çiçek, 2021). Bu düşüncelerden yola çıkılarak bu araştırmanın amacı, Bethell vd. (2019) tarafından geliştirilen Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanmasıdır.

Araştırmanın Önemi

Literatüre bakıldığında ülkemizde olumlu çocukluk yaşantılarını ölçen ölçme araçlarının çok sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’de olumlu çocukluk yaşantıları ile ilgili ilk ölçme aracının geliştirilmesi Doğan ve Aydın (2020) tarafından yapılmıştır. Ölçme aracı, bireylerin on bir yaş öncesi dönemdeki olumlu yaşantılarını ölçmektedir. Dolayısıyla Doğan ve Aydın (2020) tarafından geliştirilen ölçme aracı, çocukluk dönemindeki belli bir aralığı kapsamaktadır. Bu durum, bu ölçme aracının bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Türkçe’ye uyarlamasını yaptığımız Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği ise bireyin on sekiz yaş öncesi dönemde geçirdiği olumlu yaşantıları kapsamaktadır. Bu amaç doğrultusunda uyarlaması yapılan bu ölçeğin alanda büyük bir boşluğu dolduracağı ve olumlu çocukluk yaşantıları ile bireyin yetişkinlik dönemindeki farklı değişkenlerle (yaşamın anlamı, psikolojik sağlamlık, mutluluk, umut, sosyal destek, iyi oluş, öz yeterlilik, kişilik özellikleri vb.) nasıl bir ilişki olduğu konusunun incelenmesinin anlamlı olacağı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Bethell vd. (2019) tarafından geliştirilen Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği’nin Türkçe uyarlamasının yapılmasıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışmanın yöntemi, ilişkisel tarama modelidir. Literatürde tarama modeli, bir grubun belirli özelliklerini ortaya çıkartmak için verilerin toplanmasını hedefleyen çalışmalar şeklinde tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun oluşturulmasında veri setinin faktör analizindeki uygunluğu dikkate alınmıştır. Zira ölçek uyarlama çalışmalarında örneklem büyüklüğünün, tahmin edilecek parametre sayının en az 10 katı örneklem büyüklüğüne ulaşılması ve araştırma için gerekli olan örneklem büyüklüğünün en az 150 olması gerekmektedir (Gürbüz, 2018; Huck, 2012; Pallant, 2007). Bu şartlara bağlı olarak 7 madden oluşan Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği için 450 kişiye ulaşılmıştır. Uyarlama çalışmasında veriler, üç farklı çalışma grubundan toplanmıştır. Birinci çalışma grubu İngilizcesi iyi düzeyde olan 20 akademisyenden oluşmaktadır. Bu gruptan toplanan veri ölçeğin dilsel açıdan eşdeğerliliğini test etmek için kullanılmıştır. İkinci çalışma grubu 220 kişiden oluşmaktadır. Bu gruptan toplanan veriler, Açıklayıcı Faktör Analizi

(AFA)'inde kullanılmıştır. Üçüncü çalışma grubu 230 kişiden oluşmaktadır. Bu gruptan toplanan veriler, Doğrulayıcı Faktör Analizinde (DFA) kullanılmıştır.

Tablo 1

Katılımcılara ilişkin bilgiler

Değişken	Grup			AFA		DFA	
		Yaş	SS	n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın			125	56.8	127	54.5
	Erkek			95	43.2	103	45.5
	Toplam	31.61	8.79	220		230	

Veri Toplama Araçları

Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği (OÇYÖ). Araştırmada, Bethell ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği (OÇYÖ) kullanılmıştır. 7 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert tipi (1 Hiçbir zaman -5 Her zaman) bir ölçektir. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten en az 7, en yüksek 35 puan alınmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, bireylerin çocukluk dönemlerinde daha fazla olumlu yaşantı geçirdiklerini göstermektedir. Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği, bireylerin 18 yaşından önceki olumlu yaşantılarını ölçmektedir. Bu bağlamda ölçek, 18 yaş ve üzeri kişiler üzerinde uygulanmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Çalışmanın verileri 19 Şubat ile 5 Mart 2021 tarihleri arasında sosyal medya platformları üzerinde online olarak toplanmıştır. Katılımcılara çalışma hakkında gerekli bilgilendirme yapılarak, katılımcılara herhangi bir ücret ödenmemiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 24 ve AMOS 21 kullanılmıştır. OÇYÖ'nin geçerliliği, kapsam ve yapı geçerliliği yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, ölçeğin kapsam geçerliliği için alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Yapı geçerliliğini test etmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeğin faktörlenebilirliğini test etmek için Bartlett'in küresellik testi, örneklem yeterliliğini ölçmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizine Cronbach's alfa ve Spearman-Brown güvenilirlik katsayılarıyla bakılmıştır.

Etik Onay

Araştırmanın yürütülmesi için Batman Üniversitesi Etik Kurul'undan 2021/02-13 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Dil ve Kapsam Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin kapsam geçerliliğini sınamak için on akademisyenin görüşüne başvurulmuştur. Ölçeklerin kapsam geçerliliği için minimum beş uzman görüşü yeterli görülmektedir (Lawshe, 1975). Bir maddenin ölçekte yer almasına karar vermek için uzmanların yarısından fazlasının ilgili madde için “gerekli” olduğunu ifade etmesi yeterlidir (Alpar, 2014; Lawshe, 1975; Sürücü ve Maslakçı, 2020). Araştırmada görüşlerine başvurulmuş akademisyenlerin çoğunluğu tüm maddeler için “gerekli” şeklinde değerlendirme yaptıklarından araştırmada kullanılan ölçeğin kapsam geçerliliğine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Ölçek, İngilizceye hâkim 10 akademisyenin birlikte çalışması ile Türkçeye çevrilmiştir. İki akademisyen tarafından Türkçe metin İngilizce metne tekrar çevrilmiştir. İngilizce ilk metin ile son metin arasında farklılığın olmadığı görülmüştür. Asıl uygulamadan önce ölçek, 20 alan uzmanı üzerinde uygulanmıştır. Sonuç olarak, ölçeğin Türkçe çevirisinin İngilizce formu ile tutarlı olduğu, aralarındaki korelasyonun anlamlı olduğu ($p < .001$) ve ölçek maddelerinin anlaşılır olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapı Geçerliliğine İlişkin Bulgular

OÇYÖ'nin Türkçe formunun faktör yapısını incelemek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için Cronbach alfa katsayısına ve Spearman-Brown güvenilirlik katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı ,78'dir. Spearman-Brown Güvenirlik katsayısı (ikiye bölünmüş yöntem) ise ,71'dir. Çalışmada ayrıca Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'ne ait korelasyon ve madde toplam istatistiklerine bakılmıştır. Ölçek maddelerine ait korelasyon katsayıları ve madde-toplam istatistik analiz sonuçları tablo halinde verilmiştir (Tablo 2). Analiz sonuçlarına göre maddeler arasındaki korelasyon katsayılarının ,271 -,597 arasında olduğu görülmüştür. Cronbach alfa katsayısının ve Spearman-Brown güvenilirlik katsayısının ,70'in üzerinde olması ölçeğin orta düzeyde bir güvenilirliğe sahip olduğu değerlendirilmektedir (Alpar, 2014; Büyüöztürk, 2013).

Tablo 2*Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçek maddelerine ait korelasyon katsayıları*

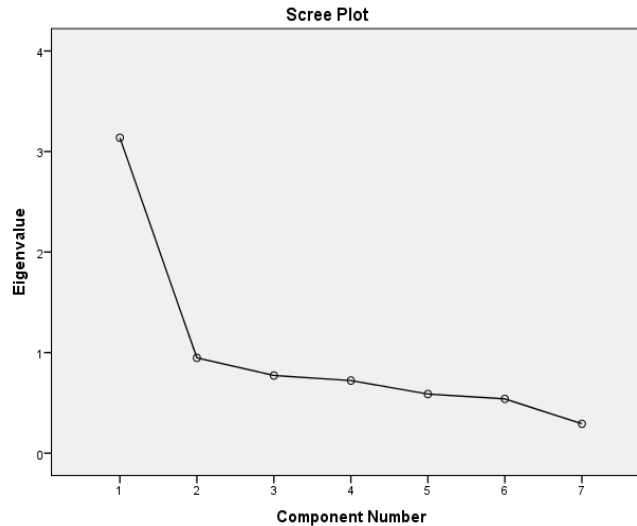
Ölçekte Yer Alan Maddeler	1	2	3	4	5	6	7
OÇYÖ 1. Ailenizle, duygularınız hakkında hangi sıklıkta konuşabiliyordunuz?	1						
OÇYÖ 2. Zor zamanlarda ailenizin yanınızda olduğunu hangi sıklıkta hissediyordunuz?	.59*	1					
OÇYÖ 3. Çocukluk döneminizin ne kadarında sizi evinizde güvende ve korunmuş hissettiren bir yetişkin vardı?	.29*	.56*	1				
OÇYÖ 4. Çevrenizde hangi sıklıkta anne ve babanızın dışında sizinle gerçekten ilgilenen en az iki yetişkin oldu?	.35*	.35*	.32*	1			
OÇYÖ 5. Arkadaşlarınız tarafından ne kadar sık desteklendiğinizi hissediyordunuz?	.34*	.39*	.31*	.31*	1		
OÇYÖ 6. Hangi sıklıkta kendinizi okuduğunuz liseye ait hissediyordunuz?	.28*	.29*	.28*	.27*	.44*	1	
OÇYÖ 7. Geleneksel ve toplu etkinliklere katılmaktan hangi sıklıkta keyif alırdınız?	.34*	.43*	.32*	.34*	.37*	.38*	1

Faktör analizi için veri yapısının uygunluğunu ve faktörlenebilirliğini belirlemek üzere yapılan testlerde KMO katsayısı ,77 olarak belirlenmiştir ve Bartlett'in küresellik testi sonucu anlamlı ($\chi^2=409,254$; $p<,000$) bulunmuştur. Faktör sayısını belirlemek için, yamaç birikinti grafiğinden yararlanılmıştır (Şekil 1). Şekil 1 incelendiğinde; özdeğeri 1'den büyük bir faktörün olduğu görülmektedir. Ölçeğin faktör öz değeri: 3,138'dir. Tek faktörlü olarak çıkan ölçek, toplam varyansın %45,22'lik kısmını açıklamaktadır. Toplam varyansı açıklama oranı sosyal bilimlerde, yüzde %40 üstü yeterli kabul edilmektedir (Alpar, 2014; Büyüköztürk, 2013). Bu ölçüte göre, ölçeğin gerekli şartları sağladığı söylenebilir. Son adım olarak, ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi işlemidir. Bu doğrultuda, faktör yük ve ortak faktör yük değerlerine bakılmıştır. Ortak faktör yüklerinin $>.20$ (Tabachnick & Fidell, 2013) ve faktör değerlerinin $>.45$ (Büyüköztürk, 2013) olması dikkate alınmıştır. Tablo 3'te görüldüğü gibi faktör yükleri incelendiğinde maddelerin ortak faktör yüklerinin .33 ile .63 arasında değiştiği ve faktör yük değerleri ise .58 ile .79 değişmektedir. Sonuç olarak, bütün maddelerin birinci faktöre yüksek düzeyde yüklenebildiği görülmüştür.

Tablo 3

Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin betimsel istatistikleri, güvenilirlik katsayıları ve açımlayıcı faktör analiz sonuçları

Ölçekte yer alan maddeler	Faktör Yüğü	Ortak Faktör Yüğü
OÇYÖ 1. Ailenizle, duygularınız hakkında hangi sıklıkta konuşabiliyordunuz?	.69	.48
OÇYÖ 2. Zor zamanlarda ailenizin yanınızda olduğunu hangi sıklıkta hissediyordunuz?	.79	.63
OÇYÖ 3. Çocukluk döneminizin ne kadarında sizi evinizde güvende ve korunmuş hissettiren bir yetişkin vardı?	.66	.43
OÇYÖ 4. Çevrenizde hangi sıklıkta anne ve babanızın dışında sizinle gerçekten ilgilenen en az iki yetişkin oldu?	.58	.33
OÇYÖ 5. Arkadaşlarınız tarafından ne kadar sık desteklendiğinizi hissediyordunuz?	.67	.46
OÇYÖ 6. Hangi sıklıkta kendinizi okuduğunuz liseye ait hissediyordunuz?	.60	.47
OÇYÖ 7. Geleneksel ve toplu etkinliklere katılmaktan hangi sıklıkta keyif alırdınız?	.64	.42
Cronbach-alpha Güvenirlik Katsayısı	.78	
Spearman-Brown Güvenirlik Katsayısı	.71	
Öz Değer	3,138	
Açıklanan Varyans (%)	45,22	
Bartlett'in Küresellik Testi p değeri:	.000	
Kaiser-Mayer-Olkin (KMO)	.78	

Şekil 1. Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin yamaç birikinti grafiği

Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları (DFA)

Ölçek geliştirmede ve uyarlamada açımlayıcı faktör analizi ile birlikte doğrulayıcı faktör analizinin yapılması gerekmektedir (Huck, 2012). Bu yüzden ölçeğin tek boyutlu yapısı DFA ile test edildi. DFA'ya geçilmeden önce verilerin normal dağılımı test edilmiştir. Değişkenlere ait basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin ± 1 değerleri arasında ve çoklu basıklık kritik değerinin (multivariate kurtosis critical value) 10'un altında (3,227) olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre verilerin normal dağıldığı söylenebilir (Gürbüz, 2019). Doğrulayıcı faktör analizinde, ilk olarak uyum iyiliği değerlerine bakıldı. Sonrasında faktör yapısı analiz edildi.

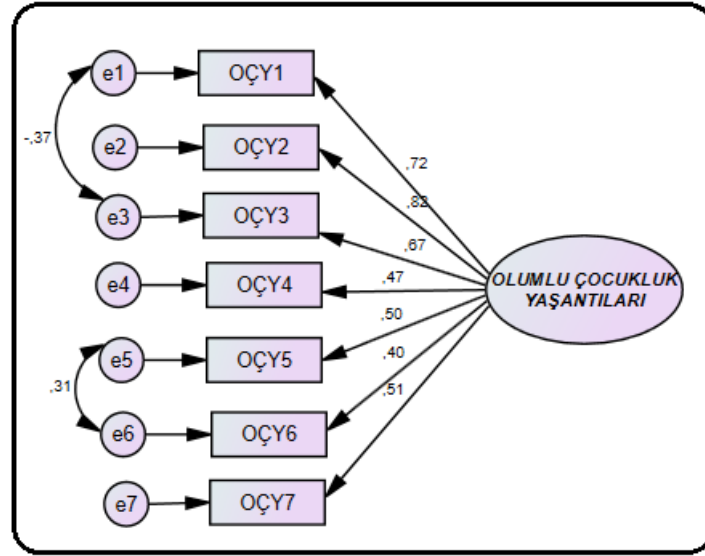
Araştırmada, aşağıda yer alan model uyum değerleri temel alındı. Bu değerler; χ^2 / df (serbestlik derecesi), tahmin hatalarının ortalamasının karekökü (Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA), karşılaştırmalı uyum indeksi (Comparative Fit Index-CFI), fazlalık uyum indeksi (Incremental Fit Index-IFI), iyilik uyum indeksi (Goodness of Fit Index-GFI), hata kareleri ortalamasının karekökü (Root Mean Square Residual-RMR) ve normlaştırılmış uyum indeksi (Normed Fit Index-NFI)'dir. Revizyon öncesi uyum değerleri (χ^2 / df : 3.30, RMSEA: .079, NFI: .89, IFI: .92, CFI: .92, GFI: .95, RMR: .83) olarak bulunmuştur. Uyum iyiliği indekslerine bakıldıktan sonra modifikasyon (düzeltme) indeksleri incelenmiştir. Araştırmada kovaryanslara ilişkin düzeltme indeks değerlerinden yola çıkılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Kovaryanslara ilişkin düzeltmelerde modelde yer alan değişkenlerin denekler tarafından neredeyse aynı şekilde algılanan maddelerin birleştirilmesini sağlar (Gürbüz, 2019). Düzeltme yapılırken dikkat edilmesi gereken belli hususlar vardır. Bu hususlar; düzeltmelerin teker teker yapılması ve eşik değerlere ulaşıldığında başka düzeltme yapılmamasıdır. Ayrıca 6 ile 11 maddeden oluşan ölçeklerde 2'den fazla düzeltme yapılmaması önerilmektedir (Johnson, 2016; Meydan ve Şeşen, 2011). Ölçekte yer alan OÇYÖ1-OÇYÖ3 maddeleri ile OÇYÖ5-OÇYÖ6 maddelerinin birleşim modifikasyonları yapıldıktan sonra ölçeğin beklenen uyum değerlerinde olduğu tespit edilmiştir (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003).

Tablo 4

Uyum iyiliği indeksleri

İndeks	İyi uyum	Kabul edilebilir uyum	Sonuç	Değerlendirme
χ^2	-	-	-	-
Ki-kare / sd	$0 \leq \chi^2 / df \leq 2$	$2 \leq \chi^2 / df \leq 3$	2,25	Kabul edilebilir
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	.076	Kabul edilebilir
NFI	$.95 \leq NFI \leq 1.00$	$.90 \leq NFI \leq .95$	.96	İyi uyum
IFI	$.97 \leq IFI \leq 1.00$	$.95 \leq NNFI \leq .97$	.96	Kabul edilebilir
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.95 \leq CFI \leq .97$	.97	İyi uyum
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	.97	İyi uyum
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGI \leq .90$	.92	İyi uyum
RMR	$.05 \leq RMR \leq .07$	$.08 \leq RMR \leq .09$	.076	İyi uyum

Uyum iyiliği indeksleri için “kabul edilebilir” değerler, “iyi uyum” değerleri ve modele ait uyum değerleri tablo halinde verilmiştir (Tablo 4). Analiz sonuçlarına göre RMSEA (.076), χ^2/df (2,25), IFI (.96) v değerinin “kabul edilebilir” uyum düzeyinde, diğer indeks değerlerin (GFI: .97; CFI: .97; RMR: .76 ve NFI: .96) ise “iyi uyum” düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin son şekline ait DFA modeli Şekil 2’de gösterilmiştir. Sonuç olarak, Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği’ nin tek faktörlü olarak doğrulandığı saptanmıştır.

Şekil 2. Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, bireylerin olumlu çocukluk yaşantılarını ölçen, Bethell ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen ve 7 maddeden oluşan “Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin” Türkçe'ye uyarlanmasıdır. Türkçe uyarlaması yapılan bu ölçeğin alanda büyük bir boşluğu dolduracağı değerlendirilmektedir. Zira ülkemizde olumlu çocukluk yaşantılarını ölçen sınırlı sayıda ölçme aracının olduğu ve bu ölçme araçlarının çocukluk döneminin belli bir aralığına odaklandıkları (Akın vd., 2013; Doğan ve Aydın, 2020) ya da çocukluk yaşantılarını daha çok sosyal ilişkiler perspektifinde ölçtükleri görülmektedir (Manap, 2015). Öte yanda uyarlaması yapılan Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği ise çocukluk döneminin tümünü kapsayan -on sekiz yaş öncesi-bir ölçme aracı olması bakımından diğer ölçeklerden ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu ölçeğin yeni çalışmalara kaynaklık edeceği ve çocukluk döneminde yaşanan olumlu deneyimlerin sonuçlarının ne olduğu konusunda diğer psikolojik değişkenlerle inceleme fırsatı vereceği düşünülmektedir.

Analiz sonuçları, ölçeğin orijinalinde olduğu gibi tek faktörlü bir yapıda olduğunu göstermiştir. Ölçeğin uyarlama çalışmasında öncelikle dilsel eşdeğerlik uygulamaları yapılmış. Dilsel eşdeğerlik sonuçları, ölçeğin orijinal formu ile Türkçe formu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Dilsel eşdeğerlik analizinden sonra, ölçeğin kapsam geçerliliği ile ilgili alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Alan uzmanlarının olumlu görüş bildirmelerinden sonra, ölçeğin yapı analizi için gerekli istatistiksel çalışmalar yapıldı. Ölçeğin yapı geçerliliği, AFA ve DFA ile incelenmiştir. AFA için 220 yetişkinden elde edilen verilerle analiz edilmiştir. Ölçeğin faktör

analizinin uygunluğu için KMO örneklem uygunluk katsayısına bakılmıştır. Ölçeğin KMO örneklem uygunluk katsayısı (.78) ve Barlett Sphericity testi değeri (403.906, $p < .000$) yüksek uygunlukta bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach alfa değeri .78 olarak hesaplanmıştır. Tek faktörlü olan OÇYÖ'nin, toplam varyansın %45.22'sini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bütün ölçek maddelerinin faktör yüklerinin .30'dan yüksek olduğu saptanmıştır (Büyüköztürk, 2013). DFA, OÇYÖ'nin orijinal formunun faktör yapısının Türkçe örnekleminde doğrulanıp doğrulanmayacağını ortaya koymak amacıyla 230 yetişkinden elde edilen veriler ile yapılmıştır. Sonuçlar, AFA'da olduğu gibi ölçeğin tek boyutlu olduğu ve uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir sınırları içerisinde olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Olumlu Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Türkçe uyarlanmasının uygulanmasında herhangi bir sakıncanın olmadığı ve yeterli geçerlik ve güvenilirliğe sahip olduğu saptaması yapılabilir. Araştırmacıların pozitif psikoloji ile ilgili yeni ölçeklerin geliştirilmesine dönük çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKÇA

- Alpar, R. (2014). *Spor sağlık ve eğitim bilimlerinden örneklerle uygulamalı istatistik ve geçerlik güvenirlik*. Detay Yayıncılık.
- Alshehri, N. A., Yildirim, M., & Vostanis, P. (2020). Social Support and Mental Health Problems. *Arab Journal of Psychiatry, 31*(2), 130-143.
- Akın, A., Uysal, R. ve Çitemel, N. (2013). Çocukluk Dönemi Mutluluk/Huzur Anıları Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakülte Dergisi, 26*(1), 71-80.
- Arslan, G., & Yildirim, M. (2021). Okulda Mutluluğun Ölçülmesi ve Desteklenmesi. In Arslan G. & Yildirim, M. (Eds), *Okulda Pozitif Psikoloji: Kuramdan Uygulamaya* (pp. 5-15). Pegem Akademi.
- Axelsson R. (2000). The organizational pendulum: Healthcare management in Sweden 1865-1998. *Scandinavian Journal of Public Health, 28*(1), 47-53. <https://doi.org/10.1177/140349480002800109>
- Bethell, C., Jones, J., Gombojav, N., Linkenbach, J., & Sege, R. (2019). Positive Childhood Experiences and Adult Mental and Relational Health in a Statewide Sample. *JAMA Pediatrics, 173*(11), e193007. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2019.3007>
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, Trauma, and Human Resilience: Have We Underestimated the Human Capacity to Thrive After Extremely Aversive Events? *American Psychologist, 59*(1), 20-28. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.59.1.20>
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik; psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri*. Kaknüs Yayınları.
- Büyüköztürk Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Demirel, F., Erkan-Çakmak, Ö., Kılıç-Çakmak, E., & Karadeniz, Ş. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları.
- Cervone, D., & Pervin, L. A. (2018). *Personality: Theory and research* (14th ed.). Jefferson City, MO: John Wiley & Sons.
- Chopik, W. J., & Edelstein, R. S. (2019). Retrospective memories of parental care and health from mid-to late life. *Health Psychology, 38*(1), 84-93. <https://doi.org/10.1037/hea0000694>
- Coffey, J. K., Warren, M. T., & Gottfried, A. W. (2015). Does infant happiness forecast adult life satisfaction? Examining subjective well-being in the first quarter century of life. *Journal of Happiness Studies, 16*(6), 1401-1421. <https://doi.org/10.1007/s10902-014-9556-x>
- Çiçek, İ. (2020). *Çocuk psikolojisi ve ruh sağlığı*. Eğiten Kitabevi.
- Dogan, T., & Aydın, F. T. (2020). The Development of the Positive Childhood Experiences Scale/Olumlu çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *HAYEF: Journal of Education, 17*(1), 1-21. <https://doi.org/10.5152/hayef.2020.1925>
- Doğan, T., & Yavuz, K. (2020). Yetişkinlerde psikolojik sağlık, olumlu çocukluk deneyimleri ve algılanan mutluluk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 12*, 312- 330. <https://doi.org/10.18863/pgy.750839>
- Domhardt, M., Münzer, A., Fegert, J. M., & Goldbeck, L. (2015). Resilience in survivors of child sexual abuse: A systematic review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse, 16*(4), 476-493. <https://doi.org/10.1177/1524838014557288>
- Gürbüz S. (2019). *AMOS ile yapısal eşitlik modellenmesi*. Seçkin Yayıncılık.
- Hansson, A.-S., Vingård, E., Arnetz, B. B., & Anderzén, I. (2008). Organizational change, health, and sick leave among health care employees: A longitudinal study measuring stress markers,

- individual, and work site factors. *Work & Stress*, 22(1), 69–80. <https://doi.org/10.1080/02678370801996236>
- Huck, S. W. (2012). *Reading statistics and research*. Pearson Education.
- Huh, H. J., Kim, K. H., Lee, H.-K., & Chae, J.-H. (2017). The relationship between childhood trauma and the severity of adulthood depression and anxiety symptoms in a clinical sample: The mediating role of cognitive emotion regulation strategies. *Journal of Affective Disorders*, 213, 44–50. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2017.02.009>
- Johnson, K. J. (2016). The dimensions and effects of excessive change. *Journal of Organizational Change Management*, 29(3), 445–459. <https://doi.org/10.1108/jocm-11-2014-0215>
- Kayman, E., Dilsiz, K., Üğücü, G., & Yiğit, R. (2021). Intörn hemşirelik öğrencilerinin olumsuz çocukluk deneyimleri ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişki. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 177-185. <https://doi.org/10.46237/amusbfd.773826>
- Kaynar, G., & Er, N. (2015). Otobiyoğrafik bellekte aşırı genelleme: Çocukluk örselenme yaşantılarının otobiyoğrafik bellek açısından incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 30(76), 1-14.
- Kocatürk, M., & Çiçek, İ. (2021). Relationship between positive childhood experiences and psychological resilience in university students: The mediating role of self-esteem. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 1-12. <https://doi.org/10.1017/jgc.2021.16>
- Lawshe C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563–575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- Manap, A. (2015). Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 822-826.
- Masoom Ali, S., Yildirim, M., Abdul Hussain, S., & Vostanis, P. (2020). Self-reported mental health problems and post-traumatic growth among children in Pakistan care homes. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 30(1), 62–76. <https://doi.org/10.1080/02185385.2019.1710726>
- Meydan C. H., & Şeşen H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Detay Yayıncılık.
- Oliveira, S., Ferreira, C., & Mendes, A. L. (2016). Memórias precoces de calor e segurança e a psicopatologia alimentar: o papel do social safeness e da body appreciation. *Psychologica*, 2(59), 45–60. https://doi.org/10.14195/1647-8606_59_2_3
- Özaslan, A., & Yıldırım, M. (2021). Internalized stigma and self esteem of mothers of children diagnosed with attention deficit hyperactivity disorder. *Children's Health Care*, 50(3), 312–324. <https://doi.org/10.1080/02739615.2021.1891071>
- Özaslan, A., Yıldırım, M., Güney, E., Güzel, H. Ş., & İşeri, E. (2021). Association Between Problematic Internet Use, Quality of Parent-Adolescents Relationship, Conflicts, and Mental Health Problems. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-17. <https://doi.org/10.1007/s11469-021-00529-8>
- Pallant, J. (2007). *Spss survival manual a step by step guide to data analysis using spss for windows*. McGraw Hill.
- Richards, M., & Huppert, F. A. (2011). Do positive children become positive adults? Evidence from a longitudinal birth cohort study. *The Journal of Positive Psychology*, 6(1), 75–87. <https://doi.org/10.1080/17439760.2011.536655>
- Sege, R. D., & Browne, C. H. (2017). Responding to ACEs with HOPE: Health outcomes from positive experiences. *Academic Pediatrics*, 17(7), S79-S85.

- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Sürücü, L., & Maslakçı, A. (2020). Validity and reliability in quantitative research. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(3), 2694-2726. <https://doi.org/10.15295/bmij.v8i3.1540>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Pearson Education.
- Terock, J., Van der Auwera, S., Janowitz, D., Spitzer, C., Barnow, S., Miertsch, M., . . . Grabe, H.-J. (2016). From childhood trauma to adult dissociation: The role of PTSD and alexithymia. *Psychopathology*, 49(5), 374-382.
- Yildirim, M., Iqbal, N., Khan, M. M., O'Reilly, M., ve Vostanis, P. (2020). Psychosocial needs and supports for street children in India: Stakeholder perspectives: Psychosocial supports for street children. *International Journal of Child Development and Mental Health*, 8(2), 19-28.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

The experiences lived in childhood leave serious effects on the behavior of the individual in the following periods (Burger, 2006). The quality of childhood experiences is among the prominent issues in the lifelong development of the individual. In this context, many theorists in the literature have centered childhood experiences (Cervone & Pervin, 2018; Çiçek, 2020). On the other hand, it is seen that the majority of childhood experiences-based studies focus on negative childhood experiences (Bonanno, 2004; Doğan & Aydın, 2020; Domhardt et al., 2014; Huh et al., 2017; Kayman et al., 2021; Kaynar & Er, 2015; Terock). et al., 2016). Positive childhood experiences are the process of growing up in a safe environment, having opportunities for social participation, growing up in positive interaction with their parents, and learning emotional competencies. In addition, there is a quality and transparent relationship between the child and the parent (MasoomAli et al., 2020; Özaslan et al., 2021; Sege and Browne, 2017). The positive reflections of these experiences are seen in the following years of individuals who spent their childhood in positive conditions (Alshehri, Yıldırım, & Vostanis, 2020; Bethell et al., 2019; Oliviera et al., 2016; Özaslan & Yıldırım, 2021). The aim of this study is to adapt the Positive Childhood Experiences Scale into Turkish.

Method

The suitability of the data set in factor analysis was taken into account in the creation of the study group. Because, in scale adaptation studies, the sample size should be at least 10 times the number of parameters to be estimated, and the sample size required for the research should be at least 150 (Gürbüz, 2018; Huck, 2012; Pallant, 2007). Depending on these conditions, 450 people were reached for the Positive Childhood Experiences Scale, which consists of 7 items. In the adaptation study, data were collected from three different study groups. The first study group consists of 20 academicians with a good level of English. The data collected from this group was used to test the linguistic equivalence of the scale. The second study group consists of 220 people. Data collected from this group were used in Exploratory Factor Analysis (EFA). The third study group consists of 230 people. Data collected from this group was used in Confirmatory Factor Analysis (CFA).

Results*Results on Language and Content Validity*

In order to test the content validity of the scale, ten academicians were consulted. A minimum of five expert opinions is considered sufficient for the content validity of the scales (Lawshe, 1975). In order to decide whether an item should be included in the scale, it is sufficient

for more than half of the experts to state that it is "necessary" for the relevant item (Alpar, 2014; Lawshe, 1975; Driver & Maslakçı, 2020). It was concluded that the scale used in the research had content validity, since the majority of the academicians whose opinions were consulted in the study evaluated all the items as "necessary".

Exploratory Factor Analysis (EFA)

To test the reliability of the scale, Cronbach's alpha coefficient and Spearman-Brown reliability coefficient were examined. The Cronbach alpha coefficient of the scale is .78. The Spearman-Brown Reliability coefficient (split method) is .71. The study also looked at the correlation and item total statistics of the Positive Childhood Experiences Scale. Correlation coefficients of scale items and item-total statistical analysis results are given in table (Table 2). According to the results of the analysis, the correlation coefficients between the items were found to be between .271 -.597. If the Cronbach alpha coefficient and the Spearman-Brown reliability coefficient are over .70, it is considered that the scale has a moderate level of reliability (Alpar, 2014; Müzezoztürk, 2013).

Confirmatory Factor Analysis

In confirmatory factor analysis, firstly, the values of goodness of fit were examined. Then, the factor structure was analyzed. In the study, the following model goodness fit were taken as a basis. These values are; χ^2 / df (degrees of freedom), root mean square of estimation errors (Root Mean Square Error of Approximation-RMSEA), comparative fit index (CFI), excess fit index (Incremental Fit Index-IFI), goodness fit index (Goodness of Fit Index-GFI), the square root of the mean squares of error (Root Mean Square Residual-RMR) and the normed fit index (Normed Fit Index-NFI). Fit values before revision (Chi-square / sd: 3.30, RMSEA: .079, NFI: .89, IFI: .92, CFI: .92, GFI: .95, RMR: .83). After looking at the goodness of fit indices, modification (correction) indices were examined. In the study, necessary corrections were made based on the correction index values for covariances. In corrections for covariances, the variables in the model are combined with items that are perceived by the subjects as almost the same (Gürbüz, 2019). There are certain points that need to be considered when making corrections. These issues are; corrections are made one by one and no further corrections are made when the threshold values are reached. In addition, it is recommended not to make more than 2 corrections in the scales consisting of 6 to 11 items (Johnson, 2016; Meydan & Şeşen, 2011). After the combination modifications of the PCES1-PCES3 items and the PCES5-PCES6 items in the scale were made, it was determined that the scale was within the expected goodness of fit values.

Discussion & Conclusion

The aim of this study is to adapt the "Positive Childhood Experiences Scale", which consists of 7 items, developed by Bethell et al. (2019) and measures positive childhood experiences of individuals, into Turkish. It is evaluated that this scale, which has been adapted into Turkish, will fill a big gap in the field. Because, it is seen that there are a limited number of measurement tools measuring positive childhood experiences in our country and these measurement tools focus on a certain range of childhood (Akın et al., 2013; Doğan & Aydın, 2020) or they measure childhood experiences more in the perspective of social relations (Manap, 2015). On the other hand, the Positive Childhood Experiences Scale, which was adapted, differs from other scales in that it is a measurement tool that covers the entire childhood –before the age of eighteen. The Cronbach's alpha value of the scale was calculated as .78. It was found that the single-factor PCES explained 45.22% of the total variance. In addition, factor loads of all scale items were found to be higher than .30 (Büyüköztürk, 2013). CFA was conducted with data obtained from 230 adults in order to determine whether the factor structure of the original form of PCES could be confirmed in the Turkish sample. The results showed that, as in EFA, the scale was unidimensional and the goodness of fit values were within acceptable limits. Therefore, it can be determined that there is no problem in the application of the Turkish adaptation of the Positive Childhood Experiences Scale and that it has sufficient validity and reliability.

EK

LÜTFEN Aşağıda verilen ifadeleri 18 yaşından önceki yaşantınıza/duygularınıza göre cevaplandırın.	HİÇBİR ZAMAN	NADİREN	BAZEN	ÇOĞU ZAMAN	HER ZAMAN
Ailenizle, duygularınız hakkında hangi sıklıkta konuşabiliyordunuz?	1	2	3	4	5
Zor zamanlarda ailenizin yanınızda olduğunu hangi sıklıkta hissediyordunuz?	1	2	3	4	5
Çocukluk döneminizin ne kadarında sizi evinizde güvende ve korunmuş hissettiren bir yetişkin vardı?	1	2	3	4	5
Çevrenizde hangi sıklıkta anne ve babanızın dışında sizinle gerçekten ilgilenen en az iki yetişkin oldu?	1	2	3	4	5
Arkadaşlarınız tarafından ne kadar sık desteklendiğinizi hissediyordunuz?	1	2	3	4	5
Hangi sıklıkta kendinizi okuduğunuz liseye ait hissediyordunuz?	1	2	3	4	5
Geleneksel ve toplu etkinliklere katılmaktan hangi sıklıkta keyif alırdınız?	1	2	3	4	5

Notlar.

1. Ölçek, tek boyutlu olup toplam puan üzerinde değerlendirilmektedir. Ölçekte tersten kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar, bireyin olumlu çocukluk yaşantılarının fazla olduğunu göstermektedir. Ölçek, 18 yaşından büyük kişilere uygulanmaktadır.
2. Bu ölçeğin yazarları, yazarlara atıfta bulunmak kaydıyla ölçeğin sadece akademik amaçla kullanılmasına izin verirler.

Bir İl Merkezinde Yaşayan Bireylerin Ruh Sağlığı Okuryazarlığının İncelenmesi

Investigation of Mental Health Literacy of Individuals Living In A City Center

Hilal SEKİ ÖZ^[1]

Başvuru Tarihi: 15 Eylül 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 15 Ekim 2021

Ruh sağlığı okuryazarlığı bireyin ruhsal hastalıkları anlama, tanıma ve yönetmedeki yetkinliği olarak tanımlanabilir. Toplum ruh sağlığını koruma ve geliştirmede önemli olan bu kavrama yönelik ülkemizde yeterli sayıda araştırma olmadığı görülmektedir. Tanımlayıcı türde yapılan bu araştırmayla bir il merkezinde yaşayan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyinin incelenmesi amaçlanmıştır. İç Anadolu'da bir il merkezinde yaşayan 388 bireye gelişigüzel kartopu yöntemiyle ulaşılmış, araştırma verileri çevrimiçi form ile toplanmıştır. Veriler için Tanıtıcı Bilgi Formu ve Ruh Sağlığı Okuryazarlığı Ölçeği kullanılmıştır. Veri analizinde tanımlayıcı istatistikler, Bağımsız Örneklemelerde t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Tukey testi yapılmıştır. Araştırmada bireylerin Bilgi Odaklı alt boyut puan ortalaması 7.20 ± 2.39 , İnanç Odaklı alt boyutu 4.76 ± 1.76 , Kaynak Odaklı alt boyutu 2.80 ± 1.25 ve ölçek toplamının 14.76 ± 3.67 olduğu; cinsiyetin, eğitim düzeyinin, çalışma durumunun, ruhsal konulara ilgili olmanın ve ruhsal hastalığı olan bireyi tanımanın önemli farklılık yarattığı saptanmıştır ($p < 0.05$). Araştırmada yaş, medeni durum, ekonomik durum ve kronik hastalığa sahip olmanın ise önemli bir fark yaratmadığı bulunmuştur ($p > 0.05$). Ölçek maddelerinden alınan ortalama puan incelendiğinde şizofreni, depresyon, hastalık oluşumu, intihar, iyileşme, tedaviler ve hizmet kullanımına yönelik maddelerin diğerlerine göre daha düşük puan aldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların ruh sağlığı okuryazarlığının yüksek düzeyde olduğu ve sosyodemografik değişkenlerden etkilendiği saptanmış olup, ruh sağlığı okuryazarlığının incelendiği ileri düzey araştırmalar önerilir.

Anahtar Kelimeler: ruh sağlığı, ruh sağlığı okuryazarlığı, sağlık okuryazarlığı

Received Date: 15 September 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 15 October 2021

Mental health literacy can be defined as an individual's competence in understanding, recognizing, and managing mental illnesses. It is seen that there is not enough research in our country on this concept, which is important in protecting and improving community mental health. With this descriptive study, it was aimed to examine the mental health literacy level of individuals living in a city center. 388 individuals living in a city center in Central Anatolia were reached by random snowball method, and the research data were collected with an online form. Introductory Information Form and Mental Health Literacy Scale were used for the data. Descriptive statistics, Independent Samples t-Test, One-Way ANOVA and Tukey's test were used in data analysis. In the study, the Knowledge-oriented sub-scale mean score of the individuals was 7.20 ± 2.39 ; the Belief-oriented sub-scale was 4.76 ± 1.76 , the Resource-oriented sub-scale was 2.80 ± 1.25 , and the total scale was 14.76 ± 3.67 , and gender, education level, working status, being interested in mental issues and knowing the individual with mental illness made a significant difference ($p < 0.05$). In the study, it was found that age, marital status, economic status and having a chronic disease did not make a significant difference ($p > 0.05$). When the items of the scale were examined, it was seen that the items related to schizophrenia, depression, disease occurrence, suicide, recovery, treatments, and service use had lower scores than the others. As a result of the research, it was determined that the participants had a high level of mental health literacy and were affected by sociodemographic variables, and advanced studies examining mental health literacy are recommended.

Keywords: mental health, mental health literacy, health literacy

Atıf
Cite

Seki Öz, H. (2021). Bir il merkezinde yaşayan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığının incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 660-675. <https://doi.org/10.47793/hp.993929>

GİRİŞ

Ruh sağlığı ile ilgili sorunların artışı tüm dünya için bir endişe kaynağı olabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) (2011) göre, her dört kişiden biri yaşamı boyunca bir nöropsikiyatrik bozukluktan etkilenecektir. Türkiye nüfusunu yansıtan ruhsal hastalıklarla ilgili ilk geniş çaplı araştırma olan Ruh Sağlığı Profili çalışmasında ruhsal hastalıkların ülkemizdeki yaygınlığının %17,2 olduğu, ruhsal hastalığı olan bireylerin sadece %14'ünün tedavi için başvurduğu bildirilmiştir (Kılıç, 1998). Yardım arama davranışında özellikle kişinin ruhsal hastalıklara ve tedavilere yönelik bilgi, tutum ve inançları belirleyici olurken, toplumun ruhsal hastalığı olan bireylere negatif tutumu ve damgalama düzeyi de önemli bir etkiye sahiptir (Jung vd., 2016). Genel olarak toplumda ruhsal hastalıklar, fiziksel hastalıklardan daha fazla mitleri, streotipleri, olumsuz ve yanlış inançları barındıran, bu etkiyle erken tanı ve etkin tedavinin aksadığı hastalıklar olup, mücadelede ruh sağlığı okuryazarlığının gelişmesi kritik öneme sahiptir (Vimalanathan ve Furnham, 2019; Reavley ve Jorm, 2011).

Sağlık okuryazarlığının bir bileşeni olan ruh sağlığı okuryazarlığı bireysel ve toplumsal olarak sağlığı iyileştirme potansiyeliyle ruh sağlığının önemli bir belirleyicisidir (Özel, 2018). Ruh sağlığı okuryazarlığı "Ruhsal bozuklukların tanınmasına, yönetilmesine veya önlenmesine yardımcı olan bilgi ve inançları" ifade eden bir kavramdır (Jorm vd., 1997). Ülke sağlık politikalarını kapsayan bir bakış açısıyla toplumu oluşturan bireylerin ruhsal hastalıkların önlenmesi, tanınması, tedavi ve rehabilitasyonu hakkında bilgi sahibi olması ve damgalamanın azaltılarak yardım arama davranışının geliştirilmesi hedeflenir (Reavley ve Jorm, 2011). Düşük sağlık okuryazarlığına sahip hastalar, bilgileri iyi anlayamayacakları veya daha az koruyucu sağlık hizmeti alabilecekleri için yardım aramada dezavantajlı olabilmektedir (Naidu, 2008). Herhangi bir ruhsal hastalığı olan bireylerin yalnızca yarısının ruh sağlığı hizmetlerini kullandığı bildirilmekte (Bjørnsen vd., 2017) ve bu durum hastalığın ileri evresinde yardım aranması nedeniyle ruhsal hastalıkların kronikleşmesi ve ağırlaşması ile sonuçlanmaktadır (Kutcher vd., 2016; Li, 2012).

Bir toplumda ruh sağlığı okuryazarlığının artması olumsuz inançların değişmesini sağlayarak ruh sağlığına ilişkin parametreleri olumlu etkileyecektir (Jorm, 2012). Ruh sağlığı hizmetlerinin faydalı ve etkili olduğuna inanan bireyler, yardım aramak için daha olumlu tutumlara sahip olacak ve ruh sağlığı hizmetlerini kullanmada daha istekli davranacaklardır (Jung vd., 2016). Aynı zamanda ruh sağlığı okuryazarlığının artışı ruhsal hastalığı olan bireylere yönelik davranışların da iyileşmesine, damgalamanın azalmasına ve ruhsal hastalığı olan bireylerin sağlık hizmetlerinden optimal düzeyde faydalanmasına imkân sunacaktır (Yap vd., 2012; Evans-Lacko vd., 2013; Corrigan vd., 2015). Bu bağlamda ruh sağlığı okuryazarlığının geliştirilmesi için

öncelikle toplumdaki bireylerin ruhsal hastalıklara yönelik bakış açılarının tanımlanmasına yönelik bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Toplum ruh sağlığına yönelik hizmetlerin planlanmasında ve politikaların oluşturulmasında o toplumu oluşturan bireylerin ruhsal sorunlara yönelik bilgi, inanç ve tutumlarının tanımlanması ilk adımdır. Böylece bireylerin yaşına, cinsiyetine, yaşadığı yer gibi değişkenlere göre özel müdahaleler yapılarak bireylerin ve dolayısıyla toplumun ruh sağlığı okuryazarlığının artması sağlanacaktır. İlk kez 1997’de tanımlanan ruh sağlığı okuryazarlığı kavramı batılı ülkelerde daha erken dönemlerde incelenmeye başlanmış olsa da ülkemizde son yıllarda gündeme gelmiştir ve bu doğrultuda araştırmaların azlığı dikkat çeken düzeydedir. Yapılan alanyazın incelemesinde ülkemizde ölçek geliştirme çalışmaları dışında az sayıda araştırmanın yapıldığı görülmüştür (Öztaş ve Aydoğan, 2021; Göktaş vd., 2019). Ruh sağlığı okuryazarlığına yönelik araştırmalar ile destek duyan grupların belirlenmesi ve önceliklerin oluşturulması mümkün olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma ile ülkemizde sınırlı sayıda araştırma yapılmış olan ruh sağlığı okuryazarlığı ile ilgili alanyazına katkı sağlamak ve bir il merkezinde yaşayan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeylerini incelenmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1. Bir il merkezinde yaşayan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığı ne düzeydedir?
2. Araştırmaya katılan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyinde yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu, çalışma durumu, ekonomik durumu, kronik hastalık varlığı, ruhsal konulara ilgili olma ve ruhsal hastalığı olan bireyi tanıma durumu gibi tanıtıcı özelliklerine göre farklılık var mıdır?
3. Katılımcıların yanıtlarına göre ruh sağlığı okuryazarlığında hangi maddeler daha düşük puan almıştır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, bir durumun bulunması/görülmesi hakkında genel bir bakış açısı oluşturan araştırma türü olan tanımlayıcı türde (Karasar, 2017) tasarlanmış olup evreni belli örneklem hesaplaması ile örneklem büyüklüğü belirlenmiş ve gelişigüzel kartopu yöntemi (Baştürk ve Taştepe, 2013) ile veriler toplanmıştır. COVID-19 pandemisi nedeniyle veriler yüz yüze yöntemlerle toplanmamış, çevirimci form aracılığı ile katılımcılara ulaştırılmıştır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Kırşehir il merkezinde yaşayan 18-65 yaş aralığındaki yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Kırşehir ili İç Anadolu bölgesinde yer alan, başkente yakın mesafede olan, farklı kültürleri barındıran küçük bir ildir. Kırşehir’de 2020-2021 yılı resmi nüfus kayıtlarına göre il merkezinde yaşayan birey sayısı 158.954 olarak bildirilmiştir (Kırşehir Nüfusu, 2021). Evreni belli örneklem hesaplaması kullanılarak %95 güven düzeyi ve %5 güven aralığı ile 383 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmaya dahil olma kriterleri; 18-65 yaş aralığında olma, il merkezinde yaşama ve araştırmaya katılmayı kabul etmedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri Tanıtıcı Bilgi Formu ve Ruh Sağlığı Okuryazarlığı Ölçeği (RSOY) ile toplanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu. Araştırmacı tarafından hazırlanan bu form demografik verileri ve ruh sağlığına yönelik bazı bilgileri içeren toplam 11 sorudan oluşmaktadır.

Ruh Sağlığı Okuryazarlığı Ölçeği (RSOY). Ruh sağlığı okuryazarlığı ölçeğinin orijinal formu Jung ve arkadaşları tarafından (2016) geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik-güvenilirliği ise Göktaş ve arkadaşları tarafından (2019) yapılmıştır. RSOY Ölçeği 22 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bilgi Odaklı RSOY (ROSY-BO) alt boyutunda 10 madde, İnanç Odaklı RSOY (ROSY-İO) alt boyutunda 8 madde, Kaynak Odaklı RSOY (ROSY-KO) alt boyutunda 4 madde bulunmaktadır. Ölçeğin ilk iki alt boyutunda bulunan 18 madde altılı Likert tiptedir. RSOY-KO alt boyutunda bulunan dört madde ise “evet” ve “hayır” olarak cevaplanmaktadır. Ölçek değerlendirmesinde maddelere verilen “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum” ve “evet” cevabından bir puan, diğer cevaplardan puan alınmamaktadır. Ölçeğin 11,12,13,14,15,16,17 ve 18’inci maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek toplam puan 0-22 arasında değişmektedir (Göktaş vd., 2019). Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasında cronbach alfa katsayısı 0.71, bu çalışmada ise 0,72 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri ölçek kullanım izni ve etik kurul izni alındıktan sonra çevrimiçi formun katılımcılara gönderilmesi ile 8-10 Eylül 2021 tarihlerinde toplanmıştır. Anket uygulamasında gelişigüzel kartopu yöntemi ile katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcıların uygulamayı tamamlamaları yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Veri kaybı düşünülerek 410 kişi araştırmanın uygulamasına katılmıştır. Araştırmaya katılma kriterlerini karşılamayan (ilçe ya da köyde ikamet etme ve 18 yaş altında olma gibi) 22 katılımcı araştırma dışında bırakılmış ve araştırma 388 katılımcı ile tamamlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın istatistiksel analizleri Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 25.0 for Windows programı ile yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma uyup uymadığı Shapiro-Wilk-W Testi ile değerlendirilmiş ve normal dağılım gösterdiği saptanmıştır. Verilerin sunumunda tanımlayıcı istatistikler, analizler için Bağımsız Örneklemde t Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve ileri analizler için Tukey testi kullanılmıştır. İstatistiksel kararlarda $p<0,05$ önemli farklılığın göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Etik Onay

Araştırmaya katılmadan önce araştırma hakkında detaylı bilgi içeren ve araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayalı olduğunu bildiren bir açıklama çevrimiçi forma yerleştirilmiş ve katılımcılar onaylarını verdikten sonra anketin uygulaması başlatılmıştır. Helsinki Bildirgesine uygun olarak gerçekleştirilen araştırma için Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulundan 07.09.2021/ 2021- 14/159 karar nosu ile etik onay alınmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Araştırmaya katılan bireylerin tanıtıcı özelliklerine göre dağılımları incelendiğinde %54.6'sının kadın, %34.5'inin 18-25 yaş aralığında ve yaş ortalamasının 33.84 ± 11.56 olduğu, %59.8'i üniversite mezunu, %50.7'si bekar ve %59'unun bir işte çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun ekonomik durumunu orta olarak değerlendirdiği, kronik hastalığı olmadığı ve ruh sağlığına yönelik konulara ilgi duydukları görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğunun ruhsal hastalığa sahip bireyleri tanımadıkları belirlenmiş, tanıyanların ise en çok aileden veya akrabalarından olduğunu bildirmiştir (Tablo 1).

Tablo 1*Katılımcıların tanıtıcı özelliklerine göre dağılımı (n=388)*

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Erkek	176	45.4
	Kadın	212	54.6
Yaş	18-25	134	34.5
	26-34	76	19.6
	35-42	88	22.7
	43 ve üstü	90	23.2
Eğitim durumu	İlköğretim	26	6.7
	Lise	65	16.8
	Üniversite	232	59.8
	Lisansüstü	65	16.7
Medeni durum	Bekar	197	50.7
	Evli	191	49.3
Çalışma durumu	Çalışan	229	59.0
	İş arayan	22	5.7
	Öğrenci	93	23.9
	Ev hanımı	44	11.4
Ekonomik durumu	Kötü	111	28.6
	Orta	191	49.2
	İyi	86	22.2
Kronik hastalık varlığı	Evet	352	90.7
	Hayır	36	9.3
Ruhsal sağlıkla ilgili konulara ilgisi olma	Evet	345	88.9
	Hayır	43	21.1
Ruhsal hastalığı olan bireyi tanıma	Hayır, tanıımıyor	258	66.5
	Evet, aile ya da akraba	89	23.0
	Evet, arkadaş ya da komşu	41	10.5
Yaş	Ort. ± SS	33.84 ± 11.56	

Katılımcıların tanıtıcı özelliklerine göre RSOY ölçeği puan dağılımları ikili gruplar için Bağımsız Örneklemde t Testi, üç ve üstü gruplar için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi ile incelenmiştir. RSOY-BO alt boyutunda erkek olanların, öğrenci olanların ve ruhsal hastalığı olan bireyi tanımayanların; RSOY-İO alt boyutunda erkek olanların, öğrenci olanların ve ruhsal sağlıkla ilgili konulara ilgisi olmayanların; RSOY-KO alt boyutunda ise ruhsal sağlıkla ilgili konulara ilgisi olmayanların puan ortalamalarının düşük düzeyde olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre RSOY ölçek toplamında erkeklerin, lise mezunu olanların, öğrenci olanların, ruhsal sağlıkla ilgili konulara ilgisi olmayan ve ruhsal hastalığı olan bireyi tanımayanların puan ortalamalarının düşük düzeyde olduğu bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 2).

Tablo 2

Katılımcıların tanıtıcı özelliklerine göre RSOY alt boyut ve ölçek toplam puanları

	Bilgi Odaklı RSOY		İnanç Odaklı RSOY		Kaynak Odaklı RSOY		Ölçek Toplamı	
	X±SD	Test P	X±SD	Test P	X±SD	Test P	X±SD	Test P
Cinsiyet								
Kadın	7.51±2.26	t= -2.852	4.93±1.69	t= -2.108	2.90±1.26	t= 1.533	15.16±3.71	t= -2.334
Erkek	6.82±2.49	.005	4.55±1.82	.036	2.71±1.25	.126	14.28±3.59	.020
Yaş								
18-25	7.04±2.45		4.52±1.86		2.74±1.21		14.31±3.90	
26-34	7.40±2.42	F=.551	4.90±1.83	F=2.652	2.71±1.34	F=.458	14.68±3.42	F=1.336
35-42	7.20±2.10	.647	5.06±1.58	.055	2.88±1.29	.712	15.05±3.73	.262
43 ve üstü	7.35±2.21		4.98±1.63		2.87±1.23		15.22±3.45	
Eğitim durumu								
İlköğretim	7.31±2.38		5.00±2.09		2.75±1.00		15.05±3.38	
Lise	7.35±2.21	F=1.818	4.70±1.78	F=2.637	2.67±1.31	F=.769	14.61±3.38 ^a	F=3.632
Üniversite	7.02±2.38	.243	4.61±1.72	.050	2.78±1.26	.512	14.82±3.64	.013
Lisansüstü	7.80±2.21		5.29±1.72		3.00±1.26		16.09±3.97 ^a	
Medeni durum								
Bekar	7.18±2.43	t= -.144	4.59±1.82	t= -1.891	2.70±1.22	t= -1.540	14.47±3.70	t= -1.526
Evli	7.21±2.35	.886	4.92±1.68	.059	2.89±1.28	.124	15.04±3.64	.128
Çalışma durumu								
Çalışan	7.37±2.34		4.98±1.76		2.89±1.24		15.24±3.56 ^a	
İş arayan	7.63±2.10 ^a	F=3.058	5.36±1.76 ^a	F=6.152	2.81±1.40	F=1.577	15.81±3.59 ^b	F=7.563
Öğrenci	6.55±2.58 ^a	.028	4.12±1.63 ^a	.000	2.55±1.24	.195	13.24±3.73 ^{a,b}	.000
Ev hanımı	7.43±2.21		4.72±1.71		2.81±1.28		14.97±3.42	
Ekonomik durumu								
Kötü	7.27±2.46		4.76±1.78		2.76±1.28		14.81±3.74	
Orta	7.12±2.40	F=.212	4.70±1.70	F=.357	2.84±1.22	F=.203	14.66±3.53	F=.165
İyi	7.27±2.30	.809	4.89±1.87	.700	2.75±1.31	.816	14.93±3.93	.848
Kronik hastalık varlığı								
Evet	7.50±2.94	t= -.786	5.05±1.60	t= -1.046	2.94±1.06	t= -.713	15.50±2.90	t= -1.259
Hayır	7.17±2.43	.432	4.73±1.77	.296	2.78±1.27	.496	14.69±3.74	.209
Ruhsal sağlıkla ilgili konulara ilgili olma								
Evet	7.20±2.42	t= .048	4.83±1.71	t=2.619	2.84±1.23	t= 2.388	14.88±3.67	t=2.096
Hayır	7.18±2.09	.962	4.00±2.09	.009	2.30±1.44	.017	13.48±3.51	.030
Ruhsal hastalığı olan bireyi tanıma								
Hayır, tanımıyor	6.96±2.41 ^a		4.53±1.79 ^a		2.79±1.71		15.25±3.61 ^a	
Evet, aileden, akrabamdan	7.64±2.25	F=3.810	5.12±1.60	F=6.741	2.86±1.22	F=.852	15.62±3.67	F=8.032
Evet, arkadaşım, komşum	7.73±2.43 ^a	.023	5.39±1.65 ^a	.001	3.00±1.09	.457	16.12±3.46 ^a	.000

a,b: fark yaratan alt gruplar

Katılımcıların RSOY ölçek toplam puan ortalaması 14.76±3.67'dir. Ölçek toplam puan ortalaması, ölçekte yer alan 22 maddeye bölünmüş ve katılımcıların 1 soru için doğru yanıt

ortalaması 0.670 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda düşük ortalamaya sahip ölçek maddeleri incelendiğinde RSOY-BO alt boyutunda 'Şizofreni'ye ve 'Depresyon'a yönelik, RSOY-İO alt boyutunda 'Hastalık oluşumu', 'Depresyon', 'İntihar', 'İyileşme' ve 'Tedavi' kavramlarına yönelik, RSOY-KO alt boyutunda ise 'İntihar' ve 'Hizmet kullanımı' na yönelik maddelerin olduğu görülmüştür (Tablo 3).

Tablo 3

RSOY ölçeğinden alınan ortalama puanın altında kalan ölçek maddeleri

Alt Ölçek	Ortalama puanın altında kalan ölçek maddesi	Puan (<0.670)
Bilgi Odaklı RSOY	R2.Şizofreni olan insanlar gerçekte ortada olmayan şeyleri görürler.	0.662
	R5.Açıklanamayan fiziksel ağrı veya yorgunluk depresyon belirtisi olabilir.	0.662
İnanç Odaklı RSOY	R11.İnançlarına daha çok bağlı olan kişilerde ruh sağlığı bozukluğu gelişmez.	0.559
	R12.Ruh sağlığı hastalıkları kısa süreli hastalıklardır.	0.662
	R14.Depresyonda olan birine intihar düşüncesinin olup olmadığı sorulmamalıdır.	0.252
	R16.Ruh sağlığı hastalıklarından kurtulmak iyileşmekle aynı şeydir.	0.180
	R17.Bir kişi istediği zaman biriktirme hastalığını (eşya vs) durdurabilir.	0.419
	R18.Depresyonda olan kişi hiç tedavi edilmeden kendi başına iyileşir.	0.603
Kaynak Odaklı RSOY	R20.Bir intiharı önlemek için nereyi arayacağımı biliyorum.	0.543
	R22.Yaşadığım yerdeki ruh sağlığı hastalıkları hizmet birimiyle nasıl iletişim kurabileceğimi biliyorum	0.623

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişen sağlık sistemleri ve teknolojileriyle bireylerin sağlık sisteminden beklentileri değişirken, bireylere yüklenen sorumluluklar da değişmekte ve artmaktadır. Sağlık hizmetinden faydalanan bireylerin temel sağlık hizmetleri konusunda bilgi edinmesi, bu bilgiler ışığında kendi sağlık sorumluluğunu alarak davranışlarını yönlendirmesi beklenmektedir (Sezgin, 2013). Sağlık okuryazarlığının önemli bir bileşeni olan ruh sağlığı okuryazarlığı bu doğrultuda ruhsal sağlığa ilişkin farkındalığa sahip olma, tanı ve tedavi süreçlerine etkin katılma gibi sorumlulukları içermesi kadar ruh sağlığına yönelik damgalamayla mücadeleyi de kapsayan bir önemli kavramdır.

Bir il merkezinde yaşayan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyinin incelendiği araştırmada RSOY ölçek toplam puan ortalamasının 14.76 ± 3.67 olduğu saptanmıştır. RSOY alt boyutları ve ölçek toplam puanında erkeklerin kadınlara göre, lise mezunu olanların lisansüstü eğitime sahip olanlara göre, öğrenci olanların olmayanlara göre daha düşük düzeyde ruh sağlığı okuryazarlığı olduğu saptanmıştır ($p < .005$). Ülkemizde 239 sağlık çalışanı ile yapılan bir

çalışmada katılımcıların ölçek toplam puanının 16.96 ± 3.30 olduğu saptanmış, sağlık çalışanlarının yaşının, eğitim düzeyinin, medeni durumu ve mesleğinin önemli fark yarattığı saptanırken, cinsiyetin fark yaratmadığı bildirilmiştir (Öztaş ve Aydoğan, 2021). Toplum bazında ruh sağlığı okuryazarlığını etkileyen değişkenler incelendiğinde erkek olma ve düşük eğitim düzeyine sahip olma ile düşük düzey ruh sağlığı okuryazarlığı arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (Kaneko ve Motohashi, 2007). Başka bir çalışmada kadın öğrencilerin ruh sağlığı okur yazarlığı düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Miles vd., 2020). Erkeklerin kadınlara göre ruh sağlığına yönelik olumlu tutumlarının da daha düşük olduğu belirlenmiştir (Lee vd., 2020a). Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların, daha az eğitime sahip olanlardan daha yüksek ruh sağlığı okuryazarlığı seviyesi gösterdiği, sağlık okuryazarlığı ile ruh sağlığı okuryazarlığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Lee, vd., 2020b). 520 üniversite öğrencisinin katıldığı bir çalışmada ise sağlık okuryazarlığının düşük düzeyde olduğu, yaş, cinsiyet, sigara içme durumu, çalışma yılı ve çalışma alanının önemli bir fark yarattığı, kız öğrencilerin, sağlıkla ilgili fakülte öğrencilerinin ve sigara içmeyenlerin daha yüksek sağlık okuryazarlığına sahip olduğunu ortaya koymuştur (Rababh, vd., 2019). Araştırma bulguları alanyazın ışığında değerlendirildiğinde katılımcıların ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyinin yüksek olduğu, bunun da katılımcıların bir il merkezinde yaşama, eğitim düzeyinin yüksek olması ve çoğunluğunun kadın olması ile ilgili olduğu söylenebilir. Yine araştırmada erkeklerin daha düşük ruh sağlığı okuryazarlığına sahip olmalarının, ruhsal hastalıklara yönelik olumsuz tutumlarından kaynaklandığı, eğitim düzeyi yükseldikçe ruh sağlığı okuryazarlığının artmasının ise eğitim-öğretim programları içinde verilen ruh sağlığı ve hastalıklarına yönelik bilgiler nedeniyle olduğu düşünülmektedir. Öğrenci olan katılımcıların diğerlerine göre eğitim süreçlerini tamamlamamış olması ya da sağlıkla ilgili olmayan bir alanda eğitim görmeye devam etmesinin ruh sağlığı okuryazarlığının düşük düzeyde olmasına neden olduğu söylenebilir.

Araştırma kapsamında ele alınan katılımcıların ruh sağlığıyla ilgili konulara ilgisiz olma ve ruhsal sorunu olan bireyleri tanımama durumlarının ruh sağlığı okuryazarlığını olumsuz etkilediği ve puan ortalamalarının düşük olduğu bulunmuştur ($p < .005$). Ruhsal konulara ilgili olma ya da ruhsal hastalığı olan bireyi tanıma durumları bu konuya yönelik bilgi düzeyini artırmada etkili olabilmektedir. Miles ve arkadaşları (2020) tarafından 1213 üniversite öğrencisi ile yapılan bir çalışmada klinik psikoloji ile ilgili en az bir ders almış, psikoloji ve uygulamalı sağlık bilimleri alanlarında eğitim gören, kişisel, aile ya da akran geçmişi yoluyla psikolojik bozukluklarla daha fazla deneyime sahip olanların ve ruh sağlığı konularını tartışmaya açık aileleri bulunan öğrencilerin ruh sağlığı okuryazarlığının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ruhsal hastalığı olan bireye bakım veren aile üyelerinin 1993 ile 2016 yılları arasındaki 23 yıllık bir dönemdeki ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyini karşılaştırmak için yapılan bir çalışmada bakım veren aile üyelerinin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyinin artış yönünde önemli bir pozitif eğilim

gösterdiği saptanmıştır (Mehrotra, vd., 2018). Kanada'da 3047 katılımcı ile yapılan bir çalışmada depresyona yönelik ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyi araştırılmış, depresyon vakasını tanıma, tedavi konusunda sağlık profesyonelleri ile anlaşma, depresyonlu bireyle kişisel temas ve damgalanma arasındaki ilişkilerin ruh sağlığı okuryazarlığını etkilediği gösterilmiştir (Wang ve Lai, 2008). Araştırma bulgusunun alanyazınla uyumlu olduğu görülmektedir. Ruhsal hastalığı olan bireyin aile üyesinden, akrabasından, arkadaşından ya da komşusundan olması ile ruhsal hastalığın tanınması, hastalık belirtileri ve tedavi yöntemlerine yönelik kişisel deneyimin artması, ek olarak ruhsal hastalığı olan yakınına yardımcı olmak için ruhsal hastalıklara yönelik araştırma yapılması gibi durumların ve ruhsal sağlıkla ilgili konulara ilgi duymanın doğal bir sonucu olarak ruh sağlığı okuryazarlığının arttığı düşünülebilir.

Özellikle toplumsal düzeyde hizmetlerin planlamasında toplumdaki bireylerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve önceliklerin bu doğrultuda oluşturulması önemlidir. Araştırmada ölçek maddeleri ortalama puanları değerlendirildiğinde 'Şizofreni', 'Depresyon', 'Hastalık oluşumu', 'İntihar', 'İyileşme', 'Tedaviler' ve 'Hizmet kullanımına' yönelik maddelerin diğerlerine göre daha düşük ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Depresyona yönelik ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyini araştıran bir çalışmada katılımcıların %25.2'si depresyon hakkında yetersiz bilgiye, %12.5'i depresyona karşı yetersiz tutuma sahip olduğu ve %13.1'inin intiharı doğal kabul ettiğini göstermiştir (Wang ve Lai, 2008). Avustralya'da hemşirelik öğrencileri ile yapılan bir çalışmada katılanların çoğu (%66,7) farklı ruhsal hastalık türleri, tedavileri, ruh sağlığı üzerindeki damgalanmanın nasıl azaltılacağı, ruhsal hastalığı olan kişilere nasıl bakılacağı ve onlarla nasıl iletişim kurulacağı hakkında daha fazla bilgi ihtiyacı olduğunu bildirmiştir (Saito ve Creedy, 2021). Ruhsal hastalıklara yönelik mitlerin fiziksel hastalıklara yönelik mitlerden daha fazla olduğu, şizofrenin de ruhsal hastalıklara içinde en fazla mite ve yanlış bilgilere sahip olan hastalık olduğu bildirilmektedir (Vimalanathan ve Furnham, 2019; Sungur, 2020). Mitlerin toplum içinde yaygın olması ve nesilden nesile aktarılmasıyla, hastaların anlaşılması ve yardım arayışı engellemekte, damgalamanın etkisi ile tanı ve tedavi süreci olumsuz etkilemektedir (Sungur, 2000). Yine bu tarz mitlerin depresyon ve intihara yönelik olarak da oldukça yaygın olduğu ve bu durumun ölçekte verilen yanıtlarla uyumlu olduğu görülmektedir. İntihar girişiminde bulunan bireyin dikkat çekmek istediği ve intihar niyetinin sorgulanmasının intihar niyetini artıracığına dair mitler, intihar niyetinde olan bireye yardımcı güçleştirmekte ve intiharla mücadeleyi olumsuz etkilemektedir (Bowers, vd., 2010). Araştırmada depresyona yönelik bilgi eksikliği, intiharın sorgulanması, intihar için nereye arayacağını bilmemek ve ruhsal hizmet kullanımı konusunda bilgi eksikliğinin de geliştirilmesi gereken alanlar olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda kökenini eski çağlardan alan ruhsal hastalıklara yönelik mitlerin ve yanlış inançların etkisinin hala devam ettiği ve ruh sağlığı okuryazarlığını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Sonuç olarak bir il merkezinde yaşayan bireylerin ruh sağlığı okuryazarlığı düzeyinin incelendiği bu araştırmada ruh sağlığı okuryazarlığının yüksek düzeyde olduğu, sosyodemografik değişkenlerden etkilendiği ve özellikle şizofreni, depresyon ve intihar gibi konular hakkında toplumun desteklenmesi gerektiği saptanmıştır. Toplumun ruh sağlığı okuryazarlığının incelendiği farklı popülasyonlara yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Araştırmanın sınırlılıkları olarak verilerin online form ile toplanması nedeniyle kişisel beyana bağlı bilgilerin toplanması, online yöntemin il merkezinde yaşayan ve akıllı telefonu olmayan bireylerin katılımını sınırlaması olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

- Baştürk, S., & Taştepe, M. (2013). Evren ve örneklem. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Vize Yayıncılık.
- Bjørnsen, H. N., Eilertsen, M., Ringdal, R., Espnes, G. A., & Moksnes, U. K. (2017). Positive mental health literacy: development and validation of a measure among Norwegian adolescents. *BMC Public Health*, 17(1), 717-727. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-4733-6>
- Bowers, L., Banda, T., & Nijman, H. (2010). Suicide inside: a systematic review of inpatient suicides. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 198(5), 315-328. <https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e3181da47e2>
- Corrigan, P. W., Powell, K. J., & Al-Khouja, M. A. (2015). Examining the Impact of Public Service Announcements on Help Seeking and Stigma: Results of a Randomized Controlled Trial. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 203(11), 836-842. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000376>
- Evans-Lacko, S., Malcolm, E., West, K., Rose, D., London, J., Rüşch, N., Little, K., Henderson, C., & Thornicroft, G. (2013). Influence of Time to Change's social marketing interventions on stigma in England 2009-2011. *The British Journal of Psychiatry Supplement*, 202(S55), 77-88. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.113.126672>
- Göktaş, S., Işıklı, B., Önsüz, M., Yenilmez, Ç., Metintaş, S. (2019). Ruh Sağlığı Okuryazarlığı Ölçeği'nin (Rsoy Ölçeği) Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirliğinin Değerlendirilmesi. *Konuralp Medical Journal*, 11(3), 424-431. <https://doi.org/10.18521/ktd.453411>
<https://doi.org/10.1186/s12889-019-7781-2>
- Jorm, A. F. (2012). Mental health literacy: empowering the community to take action for better mental health. *The American Psychologist*, 67(3), 231-243. <https://doi.org/10.1037/a0025957>
- Jorm, A. F., Korten, A. E., Jacomb, P. A., Christensen, H., Rodgers, B., & Pollitt, P. (1997). Mental health literacy: A survey of the public's ability to recognise mental disorders and their beliefs about the effectiveness of treatment. *Medical Journal of Australia*, 166(4), 182-186.
- Jung, H., Von Sternberg, K., & Davis, K. (2016). Expanding a measure of mental health literacy: Development and validation of a multicomponent mental health literacy measure. *Psychiatry Research*, 243, 278-286. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2016.06.034>
- Kaneko, Y., & Motohashi, Y. (2007). Male gender and low education with poor mental health literacy: a population-based study. *Journal of Epidemiology*, 17(4), 114-119. <https://doi.org/10.2188/jea.17.114>
- Karasar, N. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayınevi.
- Kılıç, C. (1998). *Erişkinlerle ilgili sonuçlar*. Türkiye Ruh Sağlığı Profili: ana rapor (Erol N, Kılıç C, Ulusoy M, Keçeci M, Şimşek Z, Ed.). Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Kutcher, S., Wei, Y., & Coniglio, C. (2016). Mental Health Literacy: Past, Present, and Future. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne de Psychiatrie*, 61(3), 154-158. <https://doi.org/10.1177/0706743715616609>
- Lee, H. Y., Hwang, J., Ball, J. G., Lee, J., & Albright, D. L. (2020b). Is health literacy associated with mental health literacy? Findings from Mental Health Literacy Scale. *Perspectives in Psychiatric Care*, 56(2), 393-400. <https://doi.org/10.1111/ppc.12447>
- Lee, H. Y., Hwang, J., Ball, J. G., Lee, J., Yu, Y., & Albright, D. L. (2020a). Mental Health Literacy Affects Mental Health Attitude: Is There a Gender Difference?. *American Journal of Health Behavior*, 44(3), 282-291. <https://doi.org/10.5993/AJHB.44.3.1>

- Li, H. (2012). *Mental health literacy, stigma, and early intervention*. Elsevier Science BV.
- Mehrotra, K., Nautiyal, S., & Raguram, A. (2018). Mental health literacy in family caregivers: A comparative analysis. *Asian Journal of Psychiatry*, 31, 58–62. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2018.01.021>
- Miles, R., Rabin, L., Krishnan, A., Grandoit, E., & Kloskowski, K. (2020). Mental health literacy in a diverse sample of undergraduate students: demographic, psychological, and academic correlates. *BMC Public Health*, 20(1), 1699-1712. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09696-0>
- Naidu, A. (2008). Health literacy. *Whitireia Nursing Journal*, 15, 39–46.
- Özel, Y. (2018). Ruh Sağlığı Okuryazarlığı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 77, 380-387.
- Öztaş, B., & Aydoğan, A. (2021). Sağlık profesyonellerinin ruh sağlığı okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. <https://doi.org/10.14744/phd.2021.43265>
- Rababah, J. A., Al-Hammouri, M. M., Drew, B. L., & Aldalaykeh, M. (2019). Health literacy: exploring disparities among college students. *BMC Public Health*, 19(1), 1401-1414. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7781-2>
- Reavley, N.J., Jorm, A.F. (2011). *National survey of mental health literacy and stigma*. Canberra: Department of Health and Ageing.
- Saito, A. S., & Creedy, D. K. (2021). Determining mental health literacy of undergraduate nursing students to inform learning and teaching strategies. *International Journal of Mental Health Nursing*, 30(5), 1117–1126. <https://doi.org/10.1111/inm.12862>
- Sezgin, D. (2013). Sağlık okuryazarlığını anlamak. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 72-92.
- Sungur, M. Z. (2000). Şizofreni: Mitler ve gerçekler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(1), 5-12.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021, Şubat). *Kırşehir Nüfusu 2020*. TÜİK Kurumsal (tuik.gov.tr)
- Vimalanathan, A., & Furnham, A. (2019). Comparing physical and mental health literacy. *Journal of Mental Health (Abingdon, England)*, 28(3), 243–248. <https://doi.org/10.1080/09638237.2018.1466050>
- Wang, J., & Lai, D. (2008). The relationship between mental health literacy, personal contacts and personal stigma against depression. *Journal of Affective Disorders*, 110(1-2), 191–196.
- Yap, M. B., Reavley, N. J., & Jorm, A. F. (2012). Associations between awareness of beyondblue and mental health literacy in Australian youth: Results from a national survey. *The Australian and New Zealand journal of Psychiatry*, 46(6), 541–552. <https://doi.org/10.1177/0004867411435288>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Mental health literacy, which is a component of health literacy, is an important determinant of mental health with its potential to improve health individually and socially (Ozel, 2018). Mental health literacy is a concept that expresses “knowledge and beliefs that help to recognize, manage or prevent mental disorders” (Jorm et al., 1997). With a perspective that covers the health policies of the country, it is aimed that the individuals who make up the society have information about the prevention, recognition, treatment and rehabilitation of mental illnesses, and that the behavior of seeking help is reduced by reducing stigma (Reavley and Jorm, 2011). Patients with low health literacy may be disadvantaged in seeking help because they may not understand the information well or receive less preventive health care (Naidu, 2008). It is reported that only half of individuals with any mental illness use mental health services (Bjensan et al., 2017), and this results in the chronicity and aggravation of mental illnesses due to seeking help in the advanced stage of the disease (Kutcher et al., 2016; Li, 2012).

The first step is to define the knowledge, beliefs and attitudes of the individuals who make up the community towards mental problems in the planning of services and policies for community mental health. Thus, by making special interventions according to variables such as the age, gender and place of residence of the individuals, the mental health literacy of the individuals and therefore the society will be increased. Although the concept of mental health literacy, which was first defined in 1997, was started to be examined in western countries in earlier periods, it has come to the fore in our country in recent years and the scarcity of research in this direction is at a remarkable level. In the literature review, it was seen that there is a research for healthcare professionals in our country apart from scale development studies (Öztaş and Aydoğan, 2020). It will be possible to identify support groups and establish priorities through research on mental health literacy.

Method

The research is of descriptive type. The population of the research consists of adult individuals between the ages of 18-65 living in the city center of Kırşehir. 383 people constituted the sample of the research with 95% confidence level and 5% confidence interval by using a specific population sample calculation. Inclusion criteria for the research; being between the ages of 18-65, living in the city center and agreeing to participate in research. Due to the Covid 19 pandemic, the data were collected using the online platform, using the random snowball method. Research data were collected with the Introductory Information Form and the Mental Health

Literacy Scale (MHLS). Descriptive statistics were used to present the data, Independent t-test for analysis, One-way ANOVA and Tukey test for further analysis were used.

Results

When the distribution of the individuals participating in the research according to their descriptive characteristics is examined, 54.6% of them are female, 34.5% are between the ages of 18-25, and the average age is 33.84 ± 11.56 , 59.8% are university graduates, 50.7% are single. It was determined that the mean mental health literacy score of individuals was 14.76 ± 3.67 . In the MHLS sub-dimensions and the total score of the scale, it was determined that men had lower mental health literacy than women, those who were high school graduates than those with postgraduate education, and those who were students compared to those who did not have a lower level of mental health literacy ($p < 0.05$). It was found that the participants' indifference to mental health issues and not knowing individuals with mental health problems negatively affected their mental health literacy and their average score was low ($p < 0.005$). When the mean scores of the scale items were evaluated in the study, it was seen that the items for "Schizophrenia", "Depression", "Illness formation", "Suicide", "Recovery", "Treatments" and "Service use" had a lower average than the others.

Discussion & Conclusion

In the MHLS sub-dimensions and the total score of the scale, it was determined that men had lower mental health literacy than women, those who were high school graduates than those with postgraduate education, and those who were students compared to those who did not have a lower level of mental health literacy ($p < 0.005$). In a study conducted with 239 healthcare professionals in our country, the scale total score of the participants was found to be 16.96 ± 3.30 , and it was reported that the age, education level, marital status and profession of the healthcare professionals made a significant difference, while gender did not make a difference (Öztaş and Aydoğan, 2020). When the variables affecting mental health literacy on a community basis were examined, it was found that there was a strong relationship between being male and having a low education level and low mental health literacy (Kaneko & Motohashi, 2007). In another study, it was reported that the mental health literacy level of female students was higher than that of males (Miles et al., 2020). When the research findings are evaluated in the light of the literature, it can be said that the mental health literacy level of the participants is high, which is related to the fact that the participants live in a city center, have a high education level, and the majority of them are women. Again in the study, it is thought that the fact that men have lower mental health literacy is due to their negative attitudes towards mental illnesses, and that the increase in mental health literacy as the education level increases is due to the information on mental health and diseases given in the education-training programs. It can be said that the fact that the participants, who are

students, have not completed their education process or that they continue to study in a field that is not related to health, causes a low level of mental health literacy.

As a result, in this study, which examined the mental health literacy level of individuals living in a city center, it was determined that mental health literacy was at a high level, affected by sociodemographic variables, and the society should be supported especially about issues such as schizophrenia, depression and suicide. In this direction, it is recommended to carry out advanced studies to improve the mental health literacy of the society.

Pozitif Psikoloji Akımının Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anneler Örneklemesinde İncelenmesi*

An Investigation of the Positive Psychology Current in the Sample of Mothers with Children with Intellectual Disabilities

Erdi KULBAŞ^[1] Nilüfer ÖZABACI^[2]

Başvuru Tarihi:04 Eylül 2021

ÖZET

Kabul Tarihi:15 Ekim 2021

Zihinsel yetersizliğin her seviyesinde bireyler bir öğretici tarafından eğitime, bir yetişkin tarafından fiziksel veya duygusal desteğe ihtiyaç duyarlar. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin en önemli destek kaynağı ise anneleridir. Ancak büyük umutlarla ve hayallerle dünyaya gelen çocuklarının zihinsel yetersizlik tanısı alması her anne için birçok zorluğu beraberinde getirir. Bu anlamda öncelikle zihinsel yetersizliği olan bireyin annesinin fiziksel, duygusal ve psikolojik olarak sağlıklı olması önem arz etmektedir. Ailelerin ve özellikle annelerin yaşadıkları duygusal süreçten bir an önce çıkıp duruma uyum sağlamaları hem kendileri hem de aileleri için çok önemlidir. Bunun yanında çocuğunun bağımsızlığına yönelik umut geliştirmenin yolu birincil bakım rolü olan annelerin olumlu duygularını ve iyi oluşunu artırmaktan geçmektedir. Araştırmaya konu olacak literatür incelendiğinde bireylerin güçlü özelliklerini ve olumlu yönlerini ele alarak potansiyelini işlevsel bir biçimde kullanmasını hedefleyen pozitif psikoloji akımı, annelerin yaşadıkları psikolojik sürece ilişkin birçok yönden açıklamalar sunabilmektedir. Bu anlamda çalışmanın amacı zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin psikolojik durumlarını pozitif psikoloji akımı çerçevesinde değerlendirmektir. Araştırma sonucuna göre annelerin yaşadıkları psikolojik sürecin pozitif psikoloji akımının çalışma alanlarından psikolojik iyi oluş, öz anlayış, umut ve iyimserlik gibi kavramlarla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu anlamda araştırmanın son bölümünde ilgili kavramları konu alan teorik çalışmalar ve kavramlar üzerinde etkililiği kanıtlanmış deneysel programlar sunularak önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: pozitif psikoloji, zihinsel yetersizlik, psikolojik iyi oluş, öz anlayış, umut, iyimserlik

Received Date:04 September 2021

ABSTRACT

Accepted Date:15 October 2021

Individuals at all levels of intellectual disability need training by a teacher and physical or emotional support by an adult. The most important source of support for individuals with intellectual disability is their mothers. However, the diagnosis of intellectual disability for children born with great hopes and dreams brings many difficulties for every mother. In this sense, it is important that the mother of the individual with mental disability is physically, emotionally and psychologically healthy. It is very important for both themselves and their families that families, and especially mothers, get out of the emotional process and adapt to the situation as soon as possible. In addition, the way to develop hope for the independence of their child is to increase the positive emotions and well-being of mothers who have a primary care role. When the literature that will be the subject of the research is examined, the positive psychology movement, which aims to use the potential of individuals in a functional way by addressing their strong characteristics and positive aspects, can provide explanations from many aspects of the psychological process experienced by mothers. In this sense, the aim of the study is to evaluate the psychological state of mothers of children with intellectual disability within the framework of positive psychology. According to the results of the research, it has been seen that the psychological process experienced by the mothers is related to concepts such as psychological well-being, self-understanding, hope and optimism, which are among the fields of study of the positive psychology current. In this sense, in the last part of the research, theoretical studies on related concepts and experimental programs with proven effectiveness on the concepts were presented and suggestions were made.

Keywords: positive psychology, mental disability, psychological well-being, self-compassion, hope, optimism

Atıf Cite Kulbaş, E., & Özabacı, N. (2021). Pozitif psikoloji akımının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anneler örneğinde incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 676-695. <https://doi.org/10.47793/hp.991219>

* Bu makale birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığındaki doktora tezinden türetilmiştir.

^[1] Dr. | Milli Eğitim Bakanlığı | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0001-6104-2851 | erdikulbas@hotmail.com

^[2] Prof. Dr. | Yeditepe Üniversitesi | Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0001-6237-1921

GİRİŞ

Zihinsel yetersizliği olan bir çocuğun doğumu veya tanınması, aile için önemli ve benzersiz bir sürecin oluşmasını beraberinde getirir. Bir birim olarak aile ve bireysel üyeleri, gelecekle ilgili şok, keder, suçluluk ve belirsizlik duygularıyla başa çıkmak zorunda kalırlar (Gatford, 2007). Anne babalar normal gelişim gösteren çocuğu olan anne babalara göre yaşam kalitesi düşük, depresyonlu ve geleceğe karamsar bakış açısına sahip olma eğilimindedir (Cappe vd., 2011; Johnson vd., 2011). Bu belirtiler, babalardan ziyade annelerde daha yaygındır (Altieri ve Von Kluge, 2009). Ayrıca, çocuğun birincil bakıcısı olan anne, çocuk bakımı becerilerine yönelik suçluluk duygusu, gerginlik ve endişe geliştirme eğilimindedir (Jose vd., 2017; Koydemir ve Tosun, 2009). Bu süreç, ailenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve gelişimsel bağlamdan güçlü bir şekilde etkilenir, çünkü bu faktörler ailenin engellilik algısını ve bunu durumla başa çıkmak için sahip olduğu kaynakları şekillendirir (Xu, 2007).

Birtakım yetersizlikleri olan bireyin bakımı ile ilgilenen kişiler yaşamış oldukları sıkıntı, endişe ve bilinmezlikler neticesinde umutsuzluk ve depresif ruh hali gibi durumlara yatkın hale gelirler (Atagün vd., 2011). Bunun yanında ebeveynler kendilerine karşı öfke, suçlayıcı davranışlar ve hayal kırıklığı, sosyal izolasyon duyguları, çocuğun toplum içindeki davranışından utanç vb. geliştirme eğilimindedir (Bekhet, Johnson ve Zauszniewski, 2012). Aileler bunun yanında ilişkilerinde önyargı, korku ve reddedilme ile mücadele etmek zorunda kalabilirler (Sarı, Başer ve Turan, 2006). Aileler, çocuklarının kabul edilmediğini, tehdit edici ve itici olarak algılandığını hissedebilirler. Zihinsel yetersizliği olan bir çocuğa ebeveynlik yapmanın artan zorlukları, ebeveynlerin iyi oluşunu etkileyebilir (Crabtree, 2007).

Zihinsel yetersizliğin her seviyesinde bireyler bir öğretici tarafından eğitime, bir yetişkin tarafından fiziksel veya duygusal desteğe ilgiye ihtiyaç duyarlar. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin en önemli destekçisi ise anneleridir. Bu anlamda öncelikle zihinsel yetersizliği olan bireyin annesinin fiziksel, duygusal ve psikolojik olarak sağlıklı olması önem arz etmektedir (Vural-Yüzbaşı, 2018). Bu anlamda duygusal olarak sağlıklı olan anneler, duygularını ve davranışlarını kontrol edebilir ve zorluklarla baş edebilir, güçlü ilişkiler kurabilirler (Bekhet, Johnson ve Zauszniewski, 2012). Araştırmalara göre umut ve iyimserlik zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleri için önemli koruyucu faktörler olduğu (Kashdan vd., 2002) ve bu faktörlerin ebeveynlik davranışları ile önemli ilişkileri olduğu gösterilmiştir. Bunun yanında ebeveynlerin ilk etapta çocuklarının durumuna neden oldukları için kendilerini mantıksız bir şekilde suçlayıcı (Fernandez ve Arcia, 2004) davranışları öz anlayış düzeylerini sarsmaktadır. Öz anlayışlı bireyler kendine şefkat ve özenle davranarak, acı çekmenin paylaşılan insan deneyiminin bir parçası olduğunu hatırlayıp yaşam zorluklarını başarıyla karşılamak için daha fazla duygusal kaynağa sahip olurlar. Bu nedenle öz-anlayışın, ebeveynlerin otizmlili veya zihinsel

yetersizliği olan bir çocuk yetiştirmenin zorluklarıyla başa çıkma becerisinde rol oynaması muhtemeldir (Neff, 2011). Bu konuda Bögels, Lehtonen ve Restifo (2010), artan öz-anlayışın, otistik çocukların ebeveynleri için farkındalık temelli müdahalelerin etkili olduğu kilit bir mekanizma olabileceğini savunmuştur.

Gelişen ve değişen sosyal yapıya uygun olarak psikoloji akımları da dönemden döneme farklılık gösterip uygun yaklaşımlar çerçevesinde şekillenir (Luthans, 2002). Nispeten yeni bir yaklaşım olan pozitif psikoloji de bu akımlardan biridir. Pozitif psikolojinin bakış açısı sadece hayattaki en kötü şeyleri onarmakla meşgul olmaktan ziyade, yaşamdaki en iyi nitelikleri inşa etmeye yönelik bir değişimi katalize etmektir. Bunun sonucunda ele aldıkları çalışma konuları ile bireylerin iyi oluşlarını artırmak mutlu ve sağlıklı bir yaşam geçirmelerini sağlamak amaçlar arasındadır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Bu çalışmada da zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olan annelerin yaşadıkları psikolojik sürecin pozitif psikoloji kavramlarından psikolojik iyi oluş, öz anlayış, umut ve iyimserlik kavramları ile ilişkisi ve pozitif psikolojiye dayalı müdahale yöntemleri incelenmiştir.

Pozitif Psikoloji

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce bireylerin iyilik hallerini artırma, üstün yetenekli bireyleri ortaya çıkarma, rahatsızlıkları iyileştirme gibi konularda çalışmalar yapan psikoloji bilimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, büyük ölçüde iyileşmeye adanmış bir bilim haline geldi. İnsan doğasına ilişkin hastalık modelini kullanarak hasarı onarmaya odaklandı. Patolojiye yönelik bu özel ilgi, tamamlanmış bir birey ve gelişen bir topluluk fikrini ihmal etti (Linley, 2009). Nitekim Dünya Sağlık Örgütü sağlık tanımını herhangi bir rahatsızlığa sahip olmayan birey çerçevesinde değil; fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak iyilik haline sahip birey olarak ifade etmiştir. Son yıllarda ise gerek Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımı gerekse dünya üzerindeki toplumsal yapının değişime uğraması birey temelli yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yaklaşımlardan biri de pozitif psikolojidir (Hefferon ve Boniwell, 2014).

Pozitif psikolojinin geçmişi çok eskilere dayandırılabilmesine rağmen bu yaklaşım Martin Seligman tarafından 1998 yılında Amerikan Psikoloji Derneği başkanı olduğu dönemde bilim dünyasına tanıtılmıştır. Seligman'a (2002) göre, pozitif psikoloji sadece hastalığın, zayıflığın ve bozukluğun onarılması değil; ayrıca güçlü özelliklerin ve olumlu yanların da incelenmesidir. Tedavi bir bakıma doğru olanın inşasıdır. Pozitif psikoloji problem odaklı bakış açısından uzaklaşarak bireylerin potansiyellerini ortaya çıkarma ve geliştirme, mutluluk ve iyi oluş seviyelerini artırma gibi olumlu özelliklere odaklanmıştır. Bu yaklaşıma göre bireyin sadece ruhsal rahatsızlığını tedavi etmek değil; onun kişisel güçlerini ortaya çıkarmasını ve kullanmasını sağlamak, iyi oluşunu artırmak, mutlu ve dayanıklı bir birey haline gelmesine odaklanmak önceliklidir (Hefferon ve Boniwell, 2014).

Mutluluğun ve iyi oluşun anlaşılması ve açıklanması ile bunları etkileyen faktörlerin doğru tahmin edilmesi bu yaklaşımda odak noktası olarak ele alınan hususlar arasındadır. Bozuklukların olumsuz belirtilerini dikkate alan bu yaklaşım, temel olarak olumlu bir bakış açısıyla insanların mutluluğunu ve refahını artırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle pozitif psikoloji, geleneksel ve çağdaş psikolojiyi tamamlayan bir alandır (Seligman vd., 2005).

Pozitif psikolojinin çalışma alanı öznel, bireysel ve grup düzeyinde ele alınır. Öznel düzeydeki alanı, pozitif öznel deneyimle ilgilidir: geçmiş açısından esenlik ve tatmin; şimdi akış, neşe, duyuşal zevkler ve mutluluk; gelecekle ilgili yapıcı bilişler, iyimserlik, umut ve inanç incelenir. Bireysel düzeyde, cesaret, kişilerarası beceri, şefkat, estetik duyarlılık, azim, bağışlayıcılık, özgünlük, geleceğe dönüklük, yüksek yetenek ve bilgelik gibi olumlu kişisel özelliklerle ilgilenir. Grup düzeyinde ise, vatandaşlık erdemleri, bireyleri daha iyi vatandaşlığa doğru yönlendiren sorumluluk, özen, fedakarlık, nezaket, ılımlılık, hoşgörü ve iş ahlakı gibi kavramlarla ilgilidir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000).

Görüldüğü üzere pozitif psikolojinin çalışma alanı insanın olumlu özelliklerinin tamamını ele alan bir noktada olduğu için oldukça geniştir. Bu araştırma kapsamında ise zihinsel yetersizliği olan bir çocuğun annesinin psikolojik durumu dikkate alınarak psikolojik iyi oluş, öz anlayış, umut ve iyimserlik kavramları incelenmiştir.

Psikolojik İyi Oluş ve Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne

İyi oluş kavramı literatürde öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş olarak iki alt başlık içerisinde ele alınmıştır. Öznel iyi oluş, yaşam memnuniyeti, olumlu ve olumsuz duygulanım arasındaki denge ile açıklanmaktadır. Psikolojik iyi oluş ise, yaşamın varoluşsal zorluklarıyla mücadeleyi temel alan kişinin tüm benliği ile gelişimini ifade eden bir kavramdır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002).

Ryff (1989), psikolojik iyi oluş konusunda altı boyutta açıklanabilecek bir formülasyon önermiştir. Ryff ve Keyes'e (1995) göre, psikolojik iyi oluşun her bir boyutu bireyin olumlu işlev göstermeye çalışırken karşılaştığı zorlukları tanımlar. Keyes, Shmotkin, ve Ryff'a (2002) göre, insanlar kendi sınırlamalarının (kendini kabul) farkındayken bile kendileri hakkında iyi hissetmeye çalışırlar. Ayrıca, sıcak ve güvene dayalı kişilerarası ilişkiler (başkalarıyla olumlu ilişkiler) geliştirmeye ve çevrelerini kişisel ihtiyaç ve arzuları karşılayacak şekilde şekillendirmeye (çevresel hakimiyet) çalışırlar. Bireyselliği daha geniş bir sosyal bağlamda sürdürürken, insanlar aynı zamanda kendi kaderini tayin etme ve kişisel otorite (özerklik) duygusu ararlar. Yaşamsal olarak, çabalarında ve zorluklarında (yaşam amacı) anlam ararlar. Son olarak, kişinin yeteneklerinden ve kapasitelerinden (kişisel gelişim) en iyi şekilde faydalanmaya çalışması psikolojik iyi oluşun merkezinde yer alır.

Normal veya tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlere kıyasla, zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleri onlardan daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Bu sorun, onları psikolojik bunalım, zihinsel sağlık sorunları, kötü sağlık, uyum sorunları ve düşük düzeyde psikolojik iyilik haline yatkın hale getirir (Hayat ve Zafar, 2015).

Ebeveynlerin çocuk bakımı sırasındaki stres düzeyi, çocuk bakım işlevlerini ve ebeveynler ile çocuklar arasındaki ilişkiyi etkiler (Mitchell vd., 2018). Problem çözme ve stres yönetimi ile ilgili kişisel yeteneklerden biri psikolojik iyilik halidir. Yüksek oranda stres ve depresyon belirtileri psikolojik iyi oluşu kötü olan kişilerin bir parçasıdır (Desiningrum, 2018). Otizmlili çocukların anneleri düşük psikolojik iyi oluşa sahip olma eğilimindedir (Cox vd., 2015). Bu nedenle annenin başa çıkma stratejisi etkisiz hale gelir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların anneleri yaşam kalitesi ve ruh sağlığının iyi olması ile gösterilen psikolojik iyi olma durumunu yaşamaları ile çocuklarının zorlu koşullarına uyum sağlama yeteneklerini geliştirirler (Hsiao, 2016). Bu nedenle anneler için psikolojik olarak iyi olmak önemlidir, çünkü anneler kendilerini iyi hissedebilirlerse çocuklara daha iyi bakım ve eğitim sağlayabilirler (Neff ve Faso, 2015).

Öz Anlayış ve Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne

Farkındalıkla yakından ilişkili bir yapı olan öz-anlayış, son zamanlarda araştırma literatüründe ilgi görmeye başlamış bir kavramdır. Neff (2003), öz-anlayışın birbiriyle etkileşim halinde olan üç bileşenden oluştuğunu öne sürmüştür. Bunlar: öz şefkate karşı öz yargılama, ortak insanlığa karşı izolasyon ve farkındalığa karşı aşırı özdeşleşmedir. Öz şefkat, kişisel eksiklikler için kendine saldırmak ve kendini azarlamak yerine, sıkıntılı zamanlarda nazik, destekleyici ve kendine karşı şefkatli olmayı gerektirir. Ortak insanlık, birinin acısıyla izole hissetmek yerine, tüm insanların hata yaptığını ve yaşamlarında zorluklar yaşadığını kabul etmeyi içerir. Öz-şefkat bağlamında farkındalık, kişinin kendisinin veya yaşamının olumsuz yönlerini ne görmezden gelme ne de derin düşünme, netlik ve denge ile acı veren düşüncelerin ve duyguların farkında olmayı içerir.

Öz anlayış kişinin yaşadığı olumsuz duruma karşı kendisine sevecen bir tutum takınması, yetersizlik ve başarısızlık anında şefkatini kullanarak onu iyileştirmesi olarak ifade edilir (Deniz, Şahin ve Sümer, 2008). Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin de bu duruma ilişkin yaşadıkları nihai duygu utanç ve başarısızlık hissidir (Gray, 1993). Mak ve Kwok'a (2010) göre, ebeveynler çocuklarını "kontrol edemedikleri" için çevreleri tarafından eleştirilip kınanabilirler. Durumlarının fiziksel bir belirtici olmadığından, çoğu sadece çocuğun yanlış davrandığını varsayar. Başkalarından gelen yargı, daha etkili bir ebeveyn olmadıkları için genellikle kendi kendini suçlamada içselleştirilir. Ebeveynler, özellikle hangi tedavileri denemeleri gerektiği konusunda başkalarının sürekli tavsiyesiyle, doğru tedavi seçimlerini yapmadığını düşünebilirler (Miller vd., 2012). Ayrıca otizmlili çocuğu olan ebeveynler çocukları için yeterince

tedavi ve eğitim olanağı araştırmadıkları için suçluluk duygusu yaşayabilirler. Bu utanç, suçluluk ve öz yargılama kişiyi stres, depresyon ve anksiyeteye yatkın hale getirir (Mak ve Kwok, 2010).

Öz-anlayış mutluluk, iyimserlik ve yaşam doyumu gibi olumlu psikolojik sonuçlarla da bağlantılıdır (Hollis-Walker ve Colosimo, 2011; Neff, Pisitsungkagarn ve Hsieh, 2008). Araştırmalar, öz-anlayışlı olmanın motivasyonun güçlü bir yordayıcısı olduğunu ve bunun da daha fazla algılanan güvene ve daha az başarısızlık korkusuna yol açtığını göstermiştir (Smeets vd., 2014). Öz anlayışlı ebeveynlerin ayrıca çocuklarıyla daha işlevsel ilişkilere sahip oldukları yani etkileşimlerini hayal kırıklığı yaratan veya duygusal olarak kopuk bulmadıkları gözlemlenmiştir (Neff ve Beretvas, 2013). Ebeveynlerin bu durumla başa çıkması açısından önemli bir faktör olarak görülen farkındalık; geniş anlamda, bir açıklık ve merak duruşunu korurken, şimdiki anda dikkatin kendi kendini düzenlemesini ifade eder (Bishop vd., 2004).

Farkındalık temelli müdahalelerin, genel olarak zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleri (Myers vd., 2014) ve özellikle otizmli çocukların ebeveynleri arasındaki (Coatsworth vd., 2010) stresi azalttığı gösterilmiştir. Özellikle farkındalık, otistik çocukların ebeveynleri arasında daha iyi olma hali ile de ilişkilendirilmiştir (Conner ve White, 2014). Bu anlamda öz anlayışın ebeveynler için kendilerine duygusal bakım yapmalarına yardımcı olarak daha sağlıklı bir denge oluşturduğu düşünülmektedir.

Umut, İyimserlik ve Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne

Snyder (2002), umudu, kişinin potansiyeli doğrultusunda amaçlar belirlemesi, amaçlara ulaşabilecek yolları belirlemesi ve yaşayacağı engellere ilişkin motivasyon geliştirmesi olarak tanımlamıştır. Umut; bireyi harekete geçiren ve onun geleceğe iyi bakmasını kolaylaştıran, bu anlamda ruhsal iyi oluşu artıran bir düşünce türüdür. Umudu yüksek olan birey daha fazla yaşama amacına sahip, olumsuzluklarla baş edecek gücü elinde barındıran, enerjisi yüksek bir yapıdadır (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

Snyder'e (2005) göre, orta düzeyde belirlenen amaçlar kişileri geleceğe ilişkin daha umutlu kılar. Amaçlardan oluşan umut teorisi amaçların gerçekleştirilme düşüncesini de ele alır. Bu düşünsel yapı öncelikle amaca gidecek işlevsel yolları planlama daha sonra kişinin kendisine ve planına yönelik inanç geliştirmesinden geçer. Snyder'in "Pathways" olarak adlandırdığı bu boyut kişinin şu anki durumu ile gelecekte olmak istediği nokta arasındaki konumuna ilişkin yeterlilik algısını ifade eder. Alternatif düşünceler ise amaca giden yollarda karşılaşılan engellere ilişkin pes etmeme motivasyonunu oluşturur ve kişiye yeni yollar sunar. Bu da umudun geliştirilmesinde devamlılık sağlar (Rand ve Chavens, 2009).

Zihinsel yetersizliği olan çocukları yetiştiren ebeveynler için umut, hedefler ve eylemlilik önemlidir. Bu görevin getirdiği günlük zorlukların üstesinden gelmek, hedeflerin belirlenmesini

ve hedeflere yönelik çalışmayı gerektirir. Daha büyük bir inanç duygusuna ve hedeflere ulaşmak için daha fazla yola sahip olan ebeveynler, olmayanlara göre daha iyi uyum sağlayabiliyor gibi görünmektedir (Horton ve Wallander, 2001), bu da onların dayanıklılıklarını artırmaktadır.

Scheier ve Carver (1985), iyimserliği, geleceğin olumlu olacağı inancıyla karakterize edilen nispeten istikrarlı bir kişilik özelliği olarak tanımlamıştır. Umut teorisinde olduğu gibi, Scheier ve Carver (1985), tüm insan davranışlarının amaca yönelik olduğunu öne sürmüştür. İyimserlik, bir kişinin hedefe yönelik bu davranışların sonuçlarına ilişkin inançlarıdır ve kişinin, hedeflere ulaşılacağına dair sahip olduğu güven veya sahip olduğu iyimserlikle doğrudan ilgilidir (Carver ve Scheier, 2002). İyimserlik teorilerinin Umut Teorisi ile pek çok benzerliği vardır ve iyimserliğin kavramsal olarak umutla ilişkili olduğu gösterilmiştir. Spesifik olarak, her iki teori de hedeflerin ve sonuçların önemli olduğunu vurgular ve her ikisi de davranışın hedefler tarafından motive edildiği varsayımına dayanır (Snyder, Rand ve Sigmon, 2002). İyimserlik teorileri, umut teorisinden farklı olarak, yolların veya motivasyonel düşüncenin kökenlerini ele almaz, ancak bireylerin beklentilerine odaklanır (Scheier ve Carver, 1985). Kısacası, iyimserlik, kişinin hedeflere ulaşılacağına olan inancını ele alır ve umut, bu hedeflere nasıl ulaşılacağını ele alır ve ayrıca kişiyi bu hedeflere ulaşmaya motive eder. Umut, hedeflere ulaşmak için yollar yaratma yeteneğini ve bu yolları takip etme motivasyonunu içerir; İyimserlik, bu hedeflere ulaşılacağı inancını içerir. Umut daha çok hareket halindeki eylemle, iyimserlik ise geleceğe olan inançla ilgilidir.

Seligman (2002), iyimser insanların olumsuz sonuçlardan kaçınmaya çalıştıkları ve olumlu ve istenen sonuçlara doğru çabaladıkları için iyimserliğin hedefle ilgili olduğunu öne sürmüştür. İyimser insanlar, bu sonuçları sağlayacak eylemlerde bulunabileceklerine inanırlar. Hedefe ulaşma yolunda engeller veya tıkanıklıklar meydana geldiğinde, iyimserliği yüksek olan bu bireyler, bu durumlara yaklaşma konusunda daha az sıkıntı ve daha fazla güven yaşama eğilimindedir ve engellere rağmen devam edeceklerdir. Çünkü başarılı olacaklarına inanırlar (Carver ve Scheier, 2002).

Horton ve Wallander (2001), engelli çocuğa sahip 111 anneye yaptıkları çalışmada, umudun hem anne üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu, hem de refahı arttırdığını ve aynı zamanda umudun bir tampon görevi gördüğünde ılımlı bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Umut aynı zamanda psikolojik sorunlarla negatif, iyi oluşla (Cheavens vd., 2006), sağlıkla ilgili olumlu başa çıkmayla (Irving, Snyder ve Crowson, 1998) ve sağlığa uyumla olumlu bir ilişki içindedir.

Sosyal desteğin zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleri için de önemli olduğu gösterilmiştir. İyimserliği yüksek olanların çevrelerinden sosyal destek almayı daha kolay bulması olasıdır çünkü insanlar iyimserliği yüksek olanlara kötümser olanlara göre daha olumlu

yanıt verme eğilimindedir. İyimserler için kendilerini destekleyecek başkalarını çekmek daha kolay olabilir. İyimserliği yüksek olanların daha yüksek sosyal desteğe sahip oldukları görülmüş ve stres yaşadıklarında sosyal destekte artış eğilimi göstermişlerdir (Pratt vd., 2001). Snyder (2000), zorluklarla yüzleşebilmek için umudun hayati olduğunu öne sürmüştür.

İyimserliği ve umudu yüksek olanlar daha olumlu başa çıkma stratejileri kullanırlar ve bu ebeveynler için de önemlidir. İyimser ebeveynler daha sağlıklıdır ve iyimserliklerini olumlu başa çıkma ve problem çözmeyi kolaylaştırmak için kullanırlar (Pratt vd., 2001). Umut, stres karşısında etkili başa çıkma ile ilişkilendirilmiştir ve ayrıca bir kontrol duygusu ile ilişkilendirilmiştir. Umutları yüksek olanlar, hedef arayışları boyunca başarısızlıklardan ziyade başarıya odaklanma eğilimindedir (Snyder, 2000).

Parks ve Layous'a (2016) göre, pozitif psikoloji yaklaşımına yönelik müdahale yöntemlerinin ana amacı; bireylerin tüm potansiyelini işlevsel olarak kullanabilmesi olarak da tanımlanan psikolojik iyi oluşunu artırmaktır. Carr vd. (2020), 41 ülkede 347 çalışmayı inceledikleri bir metaanaliz çalışmasında görüldüğü üzere pozitif psikoloji müdahalelerinin birlikte ele alındığı oturum yapılanmalarının daha etkili sonuçlar ortaya çıkardığı yönündedir. Bu anlamda çalışmanın geri kalan bölümünde pozitif psikoloji alanında psikolojik iyi oluşun artırılmasını hedef alan müdahale yöntemlerine yer verilecektir.

Pozitif Psikolojide Terapötik Müdahale Yöntemleri

Pozitif psikoloji, psikoloji alanında nispeten yeni bir yaklaşımdır. Temelde şimdiye kadar ortaya çıkan özel bakış açıları ve terapötik yaklaşımları nedeniyle psikolojide dikkate değer bir konum kazanmıştır. Özellikle yaşam kalitesini, mutluluğu ve iyi oluşu artırmaya yönelik ampirik, kanıta dayalı pragmatik yaklaşımlar geliştirmesi sebebiyle ilgi duyulmaya başlanmıştır (Joseph ve Linley, 2006). Ayrıca hem önlemede hem de tedavide geliştirilen programlar aracılığıyla, günümüz bilimsel araştırmalarına yeni alanlar kazandırmıştır.

Pozitif psikoloji müdahaleleri, psikolojik iyi oluşu artırmayı, olumlu duygular, davranışlar ve bilişler oluşturmayı amaçlar (Sin ve Lyubomirsky, 2009). Ruh sağlığı semptomlarının tedavisine yönelik bu geleneksel olmayan yaklaşım, olumlu duyguların inşasının semptomlarda azalma ile ilişkili olacağını düşündürmektedir. Bu müdahaleler, zayıf yönleri açıklarken aynı zamanda güçlü yönleri geliştirmeye odaklanır. Katılımcılara, dikkatlerini ve hafızalarını yaşamın olumlu yönlerine ve özelliklerine yeniden odaklayacak stratejiler öğretilir (Rashid, 2009). Pozitif psikoloji müdahalelerinin bir meta-analizinde araştırmacılar, şükran mektupları yazmanın, iyimser düşüncüyü ele almanın, olumlu deneyimleri tekrarlamının ve sosyalleşmenin psikolojik iyi oluşu artırdığını ve depresyon semptomlarını etkili bir şekilde tedavi edebildiğini bulmuşlardır (Lyubomirsky vd., 2011; Sin ve Lyubomirsky, 2009).

Pozitif psikoloji müdahalelerine yönelik eğitim ve psikoterapi alanında yapılan deneysel çalışmalarda hastalık semptomlarının azaltılması ve önlenmesinde, olumlu duyguların ve deneyimlerin, mutluluğun, iyimserliğin, yaşam doyumunun ve yaşam kalitesinin artmasında etkili olduğu ortaya konulmuştur (Rashid ve Seligman, 2013; Seligman vd., 2005; Seligman, Rashid ve Parks, 2006; Sin ve Lyubomirsky, 2009). Rashid ve Seligman'ın (2013), "Pozitif Psikoterapi"si, pozitif psikoloji alanındaki en etkili müdahalelerden biridir.

Rashid ve Seligman'ın pozitif psikoterapisi, pozitif psikolojinin kurucusu Martin Seligman'ın yazarlardan biri olması nedeniyle, çağdaş pozitif psikolojiden psikoterapi pratiğine kadar tüm bulguların önemli bir uygulamasıdır (Rashid, 2013). Martin Seligman, mutluluk konusunda ortaya koyduğu PERMA adını verdiği model ile iyi oluşa ve işlevsel yaşama ulaşma yollarını tanımlamıştır. Seligman (2012), pozitif psikoloji kavramının sadece odaklandığı şeyin mutluluk olmadığına; asıl hedefin tam potansiyele uygun bir yaşam olduğunu söylemiştir. Bu teoride pozitif psikolojinin konusu iyilik halidir. Gerçekleşmesi için gerekli altyapı ve bağlamların sağlandığı beş ölçülebilir bileşenden oluşur. Bunlar: olumlu duygular (iki yönü mutluluk ve yaşam doyumdur), bağlılık, anlam, olumlu ilişki ve başarıdır.

Rashid ve Seligman'ın (2013), 14 oturumluk "Pozitif Psikoterapi"si, yapılandırılmış müdahaleler ve ilgili ev ödevleri yoluyla Seligman'ın keyifli yaşam, meşgul yaşam ve anlamlı yaşam olarak adlandırdığı iyi oluşun üç temel yolunu ele alır. Program, hazzı artıran ve keyifli yaşamı teşvik eden yaşamda zevk alma gibi müdahaleleri içerir. Pozitif psikoterapi sürecinin ilk oturumlarında pozitif kaynakların belirlenmesi, güçlü yanların ortaya çıkarılması ve kişiye özgü pozitif duyguların ele alınmasına yönelik çalışmalar yapılır. Terapinin orta aşamasında geçmişte yaşanmış olumsuz etki uyandıran anılara karşı iyi anıların çalışması yapılır. İlerleyen aşamada affetme ve şükran uygulamalarına yer verilir. Son aşamada ise umut ve iyimserlik konuları ele alınır ve kişinin yapmaktan zevk aldığı etkinlikler konusunda farkındalık elde etmesi amaçlanır. Daha sonra kişinin güçlü yanlarını diğer insanlar üzerinde kullanması ve onlara destek olması yönünde çalışmalar yapılarak terapötik süreç sonlandırılır (Rashid, 2015).

İyi oluş terapisi, bilişsel davranışçı terapiye ve Ryff'ın psikolojik iyi oluş modeline dayanan bir pozitif psikoloji müdahalesidir (Ryff, 1989). Tedavi, refahı artırmak için bilişsel yeniden yapılandırma tekniklerini öğretmeye ve ardından bu becerileri, psikolojik iyi oluşun altı boyutunu katılımcıların yaşamlarına entegre etmek için kullanırken, düşünmedeki hatalara dayalı müdahaleyi azaltmak için stratejiler kullanmaya odaklanır (Fava ve Ruini, 2003). İyi oluş terapisinin majör depresif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk ve travma sonrası stres bozukluğu olan kişiler de dahil olmak üzere farklı popülasyonlarda ruh hali ve işlevsellik üzerinde önemli bir etkisi olduğu bulunmuştur (Fava ve Tomba, 2009).

Pozitif psikoterapi modellerinden biri de 1960'lı yıllarda Peseschkian tarafından geliştirilen sosyo-kültürel faktörleri de dikkate alan terapi modelidir. Bu yaklaşıma göre bireyler bütüncül yaşantıları ile ele alınır ve insan doğasına bakış açısı bireyin geçmişten bu zamana geliştirdiği gerçek kapasiteleri üzerinedir. Bu anlamda psikodinamik bir özellik de taşımaktadır. Peseschkian'ın pozitif psikoterapisi üç temel ilke üzerine yapılandırılmıştır. Bunlar umut, konsültasyon ve dengedir. Bu modele göre insan sevme ve bilme olarak adlandırılan iki temel yetenek üzerinden değerlendirilir. Sevme yeteneği birincil yetenekler olarak değerlendirilir ve bunlar: sabır, güven, cinsellik, umut, zaman, inanç ve temastır. Bilme yeteneği ise insanların öğrenme yetenekleri olarak ilişkilendirilir ve ikincil yetenekler olarak isimlendirilir. Bunlar ise; dürüstlük, nezaket, kibarlık, dakik olma, güvenirlilik, temizlik, sadakat, tutumluluktur (Peseschkian, 2015).

Peseschkian'ın pozitif psikoterapisinde süreç beş basamaktan oluşmaktadır (Eryılmaz, 2017). Birinci basamak gözlem evresidir. Bu aşamada danışmaya gelen bireyin problemi denge modeli çerçevesinde(başarı, maneviyat, bireysel gelişim, beden) ele alınır. İkinci aşamada envanter aşamasıdır. Burada danışanların yetenekleri karakter ölçeği vasıtası belirlenir. Üçüncü aşamada danışanların güçlü özellikleri üzerinde durulur ve yaşadıkları psikolojik duruma ilişkin pozitif çıkarımlar yapılır. Dördüncü aşamada ise süreç boyunca hazırlanan plan uygulanır ve iletişim becerileri üzerinde durulur. Son aşamada ise danışanların denge modeli çerçevesinde geleceğe ilişkin hedefler belirlemeleri ve hedeflere ilişkin plan hazırlamaları üzerine çalışılır (Peseschkian, 2015).

Yukarıda görüldüğü üzere literatürde başlıca ele alınan pozitif psikoloji akımını temsil eden yaklaşımlar incelenmiştir. Yaklaşımların temel özelliği bireyleri sadece olumsuz ruh halleri veya yaşadıkları problem üzerinden değil; bireylerin güçlü yanlarını ele alarak bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Bu anlamda bireylerin sahip olduğu olumlu özellikler geliştirilerek yaşamın geri kalan bölümü için daha güçlü bir benlik inşa etme üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin yaşadığı psikolojik ve duygusal süreci pozitif psikoloji akımı ile ortaya koyan bir derleme çalışmasıdır. Derleme; belirli bir konu alanında yapılan araştırmaların özet ve sentezinden oluşan güncel alanyazına katkı sunan çalışmalardır (Herdman, 2006).

Alanyazın Taraması

Çalışma kapsamında zihinsel yetersizliği olan bireylerin annelerine yönelik pozitif psikoloji kavramlarını ele alan ulusal ve uluslararası araştırmalar incelenmiştir. Alanyazın inceleme aşamasında Türkçe ve İngilizce olarak “zihinsel yetersizlik”, “pozitif psikoloji”, “iyi oluş”, “umut”, “iyimserlik” ve “öz anlayış” kavramları anahtar sözcük olarak kullanılmıştır. İlgili alanyazın taranırken YÖK tez veri tabanı, ULAKBİLİM veri tabanı ve Google Scholar sayfalarından yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar Tablo 1’de şu şekilde özetlenmiştir:

Tablo 1*İncelenen çalışmaların temel özellikleri*

Yazar	Tarih	Araştırma Konusu
Atagün, M.İ. vd.	2011	Kronik hastalıklarda bakım veren yükü.
Bekhet, A. K. vd..	2012	Otizm spektrum bozukluğu olan kişilere bakıcıların dayanıklılıklarına etkisi: olumlu bilişlerin rolü
Cappe, E., vd.	2011	Yaşam kalitesi: Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinde uyumun değerlendirilmesinde ve ilgili destek ve yardım programlarının geliştirilmesinde dikkate alınması gereken kilit bir değişken.
Carr, A. vd.	2020	Pozitif psikoloji müdahalelerinin etkinliği: sistematik bir inceleme ve meta-analiz.
Crabtree, S.A.	2007	Arap Emirlikleri'nde gelişimsel engelli çocukların sosyalliği ve aile tepkileri.
Conner, C.M. vd.	2014	Otizmli çocukların annelerinde stres: koruyucu bir faktör olarak farkındalık.
Cooke, J. E.	2010	Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerde umut, iyimserlik ve sosyal destek.
Cox, C. R. vd.	2015	Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların annelerinde ölüm kaygıları ve psikolojik iyi olma hali.
Desiningrum, D.	2018	Yaşlılarda psikolojik iyi olma hali: otistik çocuğu olan ailelerde bir çalışma.
Ellis, J.B. vd.	2000	Gelişimsel olarak gecikmiş çocukların ebeveynlerinde yaşama nedenleri.
Fernandez, M. C., & Arcia, E.	2004	Yıkıcı davranışlar ve anne sorumluluğu: damgalama, kendini suçlama ve diğer tepkilerin karmaşık bir portresi.
Gatford, A.	2007	Down sendromu: farklı kültürlerden annelerin deneyimleri
Hayat, I. ve Zafar, M.	2015	Down sendromlu çocukları olan ebeveynlerde psikolojik iyi oluş ve başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki.
Horton, T. V., & Wallander, J. L.	2001	Kronik fiziksel rahatsızlığı olan çocuğa bakım veren annelerin psikolojik sıkıntılarına karşı dayanıklılık faktörleri olarak umut ve sosyal destek.
Hsiao, Y.-J.	2016	Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinde yaşam kalitesi ebeveyn stresinin rolleri, çocukların performansı, tıbbi destek ve sosyal destek.
Johnson, N. vd.	2011	Otizm spektrum bozukluğu: Ebeveynlik stresi ve sağlıkla ilgili yaşam kalitesi.
Kashdan, T. B. vd.	2002	Dışsallaştırma bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinde insan gücü olarak umut ve iyimserlik.
Mak, W., & Kwok, Y.	2010	Hong Kong'da otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynleri için damgalanmanın içselleştirilmesi

Miller, V. A. vd.	2012	Otistik çocukların ebeveynlerinde tedavi seçimleriyle ilgili faktörler.
Mitchell, A. E. vd.	2018	Bebeklerin anneleri için kısa bir çevrimiçi öz-şefkat müdahalesinin uygulanabilirliği ve kabul edilebilirliği.
Myers, R. E. vd.	2014	Gelişimsel yetersizliklerde farkındalık meditasyonu.
Neff, K. D., & Faso, D. J.	2015	Otizmlili çocukların ebeveynlerinde öz-şefkat ve iyilik hali.
Sari, H.Y. vd.	2006	Down sendromlu çocuğa sahip annelerin deneyimleri.
Sin, N., & Lyubomirsky, S.	2009	Pozitif psikoloji müdahaleleri ile iyi oluşu artırmak ve depresif semptomları hafifletmek: bir meta-analiz çalışması.
Vural-Yüzbaşı, D.	2018	Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin iyi oluşlarının başa çıkma tarzları, aile gereksinimleri ve sosyal destek değişkenleriyle modellenmesi.
Xu, Y.	2007	Engelli küçük çocukların kültürel açıdan farklı ailelerini güçlendirmek: Çift ABCX Modeli.

Etik Onay

Araştırmanın etik onayı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 28.10.2020 tarihli 2020-20 sayılı karar ile alınmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak zihinsel yetersizliği tanısı alan bir çocuğa sahip olan ebeveynler birçok zorluğa maruz kalmakta psikolojik olarak da çeşitli evreler atlatmaktadır. Ailelerin ve özellikle annelerin yaşadıkları duygusal süreçten bir an önce çıkıp duruma uyum sağlamaları hem kendileri hem de aileleri için büyük önem arz eder. Nitekim zihinsel yetersizliği olan bir birey için amaç potansiyelinin en üst seviyesine çıkıp bağımsız bir birey olarak yaşamasını sağlamaktır. Buradaki temel görev de ebeveynlere düşmektedir. Bu anlamda çocuğun bağımsızlığında umut geliştirmek, ebeveynlerin olumlu duygularını ve iyi oluşunu artırmak açısından çok önemlidir (Cooke, 2010; Seligman, 2012). Ayrıca bu ailelerde dayanıklılığa katkıda bulunan güçlü yönleri belirleyerek, bu kaynakları güçlendirmek ve böylece uyum sağlamakta zorlanan ailelerde başa çıkmayı kolaylaştırmak için müdahaleler ve destek programları uygulanabilir (Ellis ve Hirsch, 2000). Aile biriminin bu şekilde güçlendirilmesi önemlidir, çünkü ailenin esenliği, gelişimsel engelli çocuk da dahil olmak üzere bireysel üyelerinin esenliğini ve uyumunu etkiler (Walsh, 2003).

Pozitif psikolojinin diğer alt çalışma alanlarından farkı insan hayatının pozitif noktalarına odaklanmaktır. Psikolojinin patolojik kavramları yerine olumlu kavramlarla yapılan çalışmalar artış göstermektedir. Bireylerin kıskançlık ve çekememezlik duygularına yerine şükran-minnettarlık kavramı, cinsellik ve saldırganlık yerine öz denetim, dürüstlük, affetme, yaratıcılık kavramlarına, depresyon ve anksiyete yerine mutluluk, umut, iyimserlik gibi

kavramlar çalışılmaktadır (Sheldon, Kashdan ve Steger, 2011). Uluslararası literatürde çalışmaların yayımlandığı Pozitif Psikoloji Dergisi'ne (Journal of Positive Psychology) bakıldığında karakter güçleri, erdemler, akış, affetme, şükran, empati, iyi oluş, zevk, iyimserlik ve umut konularında yapılan çalışmalar göze çarpar. Bu anlamda pozitif psikoloji insanın yaşam tatminini artıracak, fonksiyonlarını geliştirecek pozitif doğasına odaklanan bir çalışma alanı olarak açıklanabilir (Lyubomirsky vd., 2011).

Khanjani (2017), araştırmasında, Seligman'ın PERMA modeline dayalı programın Pennsylvania Dayanıklılık Programına kıyasla depresyon, kaygı ve stres belirtilerini azaltmada ve ayrıca yaşam doyumunu, iyimserliği ve psikolojik sağlığı artırmada daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Genel olarak, pozitif psikoterapinin etkinliği üzerine yürütülen ampirik çalışmaların sonuçları, mevcut yaklaşımın bir yandan stres, kaygı, depresyon ve diğer duygusal sıkıntı semptomlarını azalttığını ve mutluluğu, yaşam doyumunu ve iyimserliği ve insanların psikolojik iyi oluşunu artırdığını belirtmektedir. Smeets vd. (2014), 3 haftalık öz anlayışa dayalı bir grup müdahalesinin kadınların psikolojik sağlamlık, iyi oluş, öz anlayış, iyimserlik ve öz yeterlilik üzerinde önemli etkiler oluşturduğunu göstermektedir.

Pozitif psikoloji müdahalelerinin etkilerine yönelik yapılan metaanaliz çalışmalarında da araştırma bulgularını destekleyecek çalışmalara rastlanmıştır. Weiss, Westerhof ve Bohlmeijer (2016), ise 3579 kişinin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde pozitif psikoloji müdahalelerinin etkisini inceledikleri 27 çalışmada küçük düzeyde olumlu etkilerin bulunduğunu keşfetmişlerdir. Drozd vd. (2014), şükran, hoş aktiviteler, güçlü yönler, ustalık, iyimserlik, akış ve farkındalığı ele aldıkları müdahalelerin iyi oluş üzerinde araştırma bulguları ile uyumlu olarak olumlu ve umut verici etkilerini tespit etmişlerdir.

Araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere pozitif psikoloji akımına yönelik müdahalelerin yetişkinlerde psikolojik iyi oluşu, umudu, öz anlayışı, yaşam doyumunu ve kalitesini, iyimserliği arttırdığı gözlemlenmiştir. Bunun yanında pozitif psikoloji literatürü incelendiğinde zihinsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın da amacı zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin psikolojik durumlarını pozitif psikoloji akımı çerçevesinde değerlendirmektir. Bundan sonraki çalışmalarda ise bu ailelerin annelerine yönelik yapılacak pozitif psikoloji temelli deneysel ve ampirik araştırmaların literatüre zenginlik katacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altiere, M. J., & Von Kluge, S. (2009). Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 18(1), 83-92. <https://doi.org/10.1007/s10826-008-9209-y>
- Atagün, M.İ., Balaban, Ö.D., Atagün, Z., Elagöz, M. ve Özpolat, A.Y. (2011). Kronik hastalıklarda bakım veren yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3), 513-552. <https://doi.org/10.5455/cap.20110323>
- Bekhet, A. K., Johnson, N. L., & Zauszniewski, J. A. (2012). Effects on resilience of caregivers of persons with autism spectrum disorder: The role of positive cognitions. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 18(6), 337-344. <https://doi.org/10.1177%2F1078390312467056>
- Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J., & ... Devins, G. (2004). Mindfulness: a proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11(3), 230-241. <https://doi.org/10.1093/clipsy.bph077>
- Bögels, S. M., Lehtonen, A., & Restifo, K. (2010). Mindful parenting in mental health care. *Mindfulness*, 1(2), 107-120. <https://dx.doi.org/10.1007%2Fs12671-010-0014-5>
- Cappe, E., Wolff, M., Bobet, R., & Adrien, J.-L. (2011). Quality of life: A key variable to consider in the evaluation of adjustment in parents of children with autism spectrum disorders and in the development of relevant support and assistance programmes. *Quality of Life Research*, 20(8), 1279-1294. <https://doi.org/10.1007/s11136-011-9861-3>
- Carr, A., Cullen, K., Keeney, C., Canning, C., Mooney, O., Chinseallaigh, E., & O'Dowd, A. (2020). Effectiveness of positive psychology interventions: a systematic review and meta-analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 15(5), 1-21. <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1818807>
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2002). The hopeful optimist. *Psychological Inquiry* 13(4), 288-290.
- Cheavens, J. S., Feldman, D. B., Gum, A., Michael, S. T., & Snyder, C. R. (2006). Hope therapy in a community sample: A pilot investigation. *Social Indicators Research*, 77(1), 61-78. <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-005-5553-0>
- Crabtree, S.A. (2007). Family responses to the social inclusion of children with developmental disabilities in the United Arab Emirates. *Disability & Society*, 22(1), 49-62. <http://dx.doi.org/10.1080/09687590601056618>
- Coatsworth, J. D., Duncan, L. G., Greenberg, M. T., & Nix, R. L. (2010). Changing parent's mindfulness, child management skills and relationship quality with their youth: results from a randomized pilot intervention trial. *Journal of Child and Family Studies*, 19(2), 203-217. <https://dx.doi.org/10.1007%2Fs10826-009-9304-8>
- Conner, C.M., & White, S.W. (2014). Stress in mothers of children with autism: trait mindfulness as a protective factor. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(6), 617-624. <http://dx.doi.org/10.1016/j.rasd.2014.02.001>
- Cooke, J. E. (2010). *Hope, optimism, stress, and social support in parents of children with intellectual disabilities* [Unpublished Master's Thesis]. The University of Southern Mississippi.
- Cox, C. R., Eaton, S., Ekas, N. V., & Van Enkevort, E. A. (2015). Death concerns and psychological well-being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 45(46), 229-238. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.07.029>

- Deniz, M. E. Sahin, K., & Sümer, S. A. (2008). The validity and reliability of the turkish version of the self-compassion scale. *Social Behavior and Personality*, 36(9), 1151-1160. <http://dx.doi.org/10.2224/sbp.2008.36.9.1151>
- Desiningrum, D. R. (2018). Grandparents' roles and psychological well-being in the elderly: a correlational study in families with an autistic child. *Enfermeria Clinica*, 28(1), 304-309. [https://doi.org/10.1016/S1130-8621\(18\)30175-X](https://doi.org/10.1016/S1130-8621(18)30175-X)
- Drozd, F., Mork, L., Nielsen, B., Raeder, S., & Bjørkli, C. A. (2014). Better days A randomized controlled trial of an internet-based positive psychology intervention. *The Journal of Positive Psychology*, 9(5), 377-388. <https://doi.org/10.1080/17439760.2014.910822>
- Ellis, J.B., & Hirsch, J.K. (2000). Reasons for living in parents of developmentally delayed children. *Research in Developmental Disabilities*, 21(4), 323-327. [https://doi.org/10.1016/S0891-4222\(00\)00045-7](https://doi.org/10.1016/S0891-4222(00)00045-7)
- Eryılmaz, A. (2017). Pozitif psikoterapiler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(3), 346-362. <https://doi.org/10.18863/pgy.288667>
- Fava, G. A., & Ruini, C. (2003). Development and characteristics of a well-being enhancing psychotherapeutic strategy: Well-being therapy. *J Behav Ther Exp Psychiatry*, 34(1), 45-63. [https://doi.org/10.1016/S0005-7916\(03\)00019-3](https://doi.org/10.1016/S0005-7916(03)00019-3)
- Fava, G. A., & Tomba, E. (2009). Increasing Psychological Well-Being and Resilience by Psychotherapeutic Methods. *Journal of Personality*, 77(6), 1903-1934. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2009.00604.x>
- Fernandez, M. C., & Arcia, E. (2004). Disruptive behaviors and maternal responsibility: a complex portrait of stigma, self-blame, and other reactions. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 26(3), 356-372. <http://dx.doi.org/10.1177/0739986304267208>
- Gatford, A. (2007). Down's syndrome: experiences of mothers from different cultures. *British Journal of Nursing*, 10(18), 1193-1199. <http://dx.doi.org/10.12968/bjon.2001.10.18.9940>
- Gray, D. (1993). Perceptions of stigma: the parents of autistic children. *Sociology of Health & Illness*, 15(1), 102-120. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.ep11343802>
- Hayat, I., & Zafar, M. (2015). Relationship between Psychological Well-Being and Coping Strategies among Parents with Down syndrome children. *International Journal of Humanities and Social Science*, 5(7), 109-117.
- Hefferon, K., & Boniwell, I. (2014). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar*. (T. Doğan, Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Herdman, EA. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 3(1), 2-4. https://jag.journalagent.com/kuhead/pdfs/KUHEAD_3_1_2_4.pdf
- Hollis-Walker, L., & Colosimo, K. (2011). Mindfulness, self-compassion, and happiness in non-meditators: a theoretical and empirical examination. *Personality and Individual Differences*, 50(2), 222-227. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.09.033>
- Horton, T. V., & Wallander, J. L. (2001). Hope and social support as resilience factors against psychological distress of mothers who care for children with chronic physical conditions. *Rehabilitation Psychology*, 46(4), 382-399. <https://doi.org/10.1037/0090-5550.46.4.382>
- Hsiao, Y.-J. (2016). Pathways to mental health-related quality of life for parents of children with autism spectrum disorder: roles of parental stress, children's performance, medical support, and neighbor support. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 23(8), 122-130. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.10.008>

- Irving, L. M., Snyder, C. R., & Crowson, J. J. (1998). Hope and coping with cancer by college women. *Journal of Personality*, 66(2), 195-214. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00009>
- Johnson, N., Frenn, M., Feetham, S., & Simpson, P. (2011). Autism spectrum disorder: Parenting stress, family functioning and health-related quality of life. *Families, Systems, & Health*, 29(3), 232-252. <https://doi.org/10.1037/a0025341>
- Jose, A., Gupta, S., Gulati, S., & Sapra, S. (2017). Prevalence of depression in mothers of children having ASD. *Current Medicine Research and Practice*, 7(1), 11-15. <https://doi.org/10.1016/j.cmrp.2016.12.003>
- Kashdan, T. B., Pelham, W. E., Lang, A. R., Hoza, B., Jacob, R. G., Jennings, J. R., Blumenthal, J. D., & Gnagy, E. M. (2002). Hope and optimism as human strengths in parents of children with externalizing disorders: stress is in the eye of the beholder. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(4), 441-468. <http://dx.doi.org/10.1521/jscp.21.4.441.22597>
- Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions. *Journal of personality and social psychology*, 82(6), 1007-1022. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007>
- Khanjani, M. (2017). The impact of positive psychotherapy on decreasing the college students' stress, anxiety, depression and increasing their well-being. *Quarterly of Clinical Psychology Studies Allameh Tabataba'i University*, 7(28), 107-119. <https://doi.org/10.22054/JCPS.2017.8158>
- Koydemir, S., & Tosun, Ü. (2009). Impact of autistic children on the lives of mothers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2534-2540. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2009.01.447>
- Linley, A. (2009). Positive psychology. In S. Lopez (Ed.). *The encyclopedia of positive psychology* (pp.670-816). Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781444306002.ch16>
- Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Executive*, 16(1), 57-72. <http://dx.doi.org/10.5465/AME.2002.6640181>
- Lyubomirsky, S., Dickerhoof, R., Boehm, J.K., & Sheldon, K.M. (2011). Becoming happier takes both a will and a properway: an experimental longitudinal intervention to boost well-being. *Emotion*, 11(2), 391-402. <https://doi.org/10.1037/a0022575>
- Mak, W., & Kwok, Y. (2010). Internalization of stigma for parents of children with autism spectrum disorder in Hong Kong. *Social Science & Medicine*, 70(12), 2045-2051. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.02.023>
- Miller, V. A., Schreck, K. A., Mulick, J. A., & Butter, E. (2012). Factors related to parents' choices of treatments for their children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 87-95. <http://dx.doi.org/10.1016/j.rasd.2011.03.008>
- Mitchell, A. E., Whittingham, K., Steindl, S., & Kirby, J. (2018). Feasibility and acceptability of a brief online self-compassion intervention for mothers of infants. *Archives of Women's Mental Health*, 21(5), 553-561. <https://doi.org/10.1007/s00737-018-0829-y>
- Myers, R. E., Winton, A. S. W., Lancioni, G. E., & Singh, N. N. (2014). Mindfulness meditation in developmental disabilities. In N. N. Singh (Ed.), *Psychology of meditation* (pp. 209-240). Nova.
- Neff, K. D. (2003). Self-compassion: an alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity*, 2(2), 85-101. <https://doi.org/10.1080/15298860309032>

- Neff, K. D., Pisitsungkagarn, K., & Hsieh, Y. (2008). Self-compassion and self-construal in the United States, Thailand, and Taiwan. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 39*(3), 267–285. <https://doi.org/10.1177%2F0022022108314544>
- Neff, K. D. (2011). Self-compassion, self esteem, and well being. *Social and Personality Psychology Compass, 5*(1), 1-12. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1751-9004.2010.00330.x>
- Neff, K. D., & Beretvas, S. (2013). The role of self-compassion in romantic relationships. *Self and Identity, 12*(1), 78–98. <https://doi.org/10.1080/15298868.2011.639548>
- Neff, K. D., & Faso, D. J. (2015). Self-compassion and well-being in parents of children with autism. *Mindfulness, 6*(4), 938–947. <https://doi.org/10.1007/s12671-014-0359-2>
- Parks, A. C., & Layous, K. (2016). Positive psychological interventions. In J. C. Norcross, G. R. VandenBos, D. K. Freedheim, & R. Krishnamurthy (Eds.). *APA handbook of clinical psychology: Applications and methods, 3*, 439–449. <https://doi.org/10.1037/14861-023>
- Peseschkian, N. (2015). *Positive psychotherapy: Theory and practice of a new method*. Springer Science & Business Media.
- Pratt, M. W., Norris, J. E., van de Hoef, S., & Arnold, M. L. (2001). Stories of hope: Parental optimism in narratives about adolescent children. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*(5), 603-623. <https://doi.org/10.1177/0265407501185003>
- Rand-Kevin, L., & Chavens-Jennifer S. (2009). Hope Theory. Shane J. Lopez & C.R. Snyder (Eds.), *Oxford handbook of positive psychology* (pp. 257-276). Oxford University.
- Rashid, T. (2009). *Positive psychotherapy*. Praeger Publishers.
- Rashid, T., & Seligman, M. E. P. (2013). *Positive psychotherapy: A treatment manual*. Oxford University Press.
- Rashid, T. (2015). Positive psychotherapy: A strength-based approach. *The Journal of Positive Psychology, 10*(1), 25-40. <http://dx.doi.org/10.1080/17439760.2014.920411>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069- 1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Ryff, C.D., & Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*(4), 720-728. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.69.4.719>
- Sari, H.Y., Baser, G., & Turan, J. M. (2006). Experiences of mothers of children with Down syndrome. *Paediatric Nursing, 18*(4), 29-32. <https://doi.org/10.7748/paed2006.05.18.4.29.c1024>
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies. *Health Psychology, 4*(3), 219-247. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.4.3.219>
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *American Psychologist, 55*(1), 5-14. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>
- Seligman, M.E.P. (2002). Positive psychology, positive prevention and positive therapy. In C.R. Snyder & S.J. Lopez (Eds.). *Handbook of positive psychology* (pp. 3-9). Oxford University Press.
- Seligman, M.E.P., Steen, T., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: Empirical validation of interventions. *American Psychologist, 60*(5), 410-421. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.410>
- Seligman, M. E., Rashid, T., & Parks, A. C. (2006). Positive psychotherapy. *Am Psychol, 61*(8), 774-788. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.61.8.774>

- Seligman, M. E. P. (2012). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. Free Press.
- Sheldon, K., Kashdan, T. B., & Steger, M. F. (2011). *Designing positive psychology: taking stock and moving forward*. Oxford Press.
- Sin, N., & Lyubomirsky, S. (2009). Enhancing well-being and alleviating depressive symptoms with positive psychology interventions: a practice-friendly meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 65(5), 467-487. <https://doi.org/10.1002/jclp.20593>
- Smeets, E., Neff, K., Alberts, H., & Peters, M. (2014). Meeting suffering with kindness: effects of a brief self-compassion intervention for female college students. *Journal of Clinical Psychology*, 70(9), 794-807. <https://doi.org/10.1002/jclp.22076>
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275. http://dx.doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Snyder, C. R., Rand, K. L., & Sigmon, D. R. (2002). Hope theory: A member of the positive psychology family. In C.R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*. Oxford University Press.
- Snyder, C. R. (2005). Teaching: The lessons of hope. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(1), 72-84. <https://doi.org/10.1521/jscp.24.1.72.59169>
- Tarhan, S. ve Bacanlı, H. (2016). İlkokuldan üniversiteye umut kavramının tanımlanması üzerine nitel bir çalışma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*. 4(2), 86-112. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/enad/issue/32040/354580>
- Vural-Yüzbaşı, D. (2018). *Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin iyi oluşlarının başa çıkma tarzları, aile gereksinimleri ve sosyal destek değişkenleriyle modellenmesi* (Yayın No. 492022) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Walsh, F. (2003). Family resilience: a framework for clinical practice. *Family Process*, 42(1), 1-18. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.00001.x>
- Weiss, L. A., Westerhof, G. J., & Bohlmeijer, E. T. (2016). Can we increase psychological well-being? the effects of interventions on psychological well-being: a meta-analysis of randomized controlled trials. *Plos One*, 11(6), e0158092. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0158092>
- Xu, Y. (2007). Empowering culturally diverse families of young children with disabilities: the Double ABCX Model. *Early Childhood Education Journal*, 34(6), 431-437. <http://dx.doi.org/10.1007/s10643-006-0149-0>

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Individuals at all levels of intellectual disability need attention from a teacher, physical or emotional support from an adult. The most important supporter of individuals with intellectual disability is their mothers. In this sense, it is important that the mother of the individual with mental disability is physically, emotionally and psychologically healthy (Vural-Yüzbaşı, 2018). In this sense, mothers who are emotionally healthy can control their emotions and behaviors, cope with difficulties and establish strong relationships (Bekhet, Johnson & Zauszniewski, 2012). Positive psychology, which is a relatively new approach, also aims to increase well-being by addressing the strengths of individuals. The point of view of positive psychology is to catalyze a change to build the best qualities in life, rather than simply fixate on the worst things in life. As a result, it is among the aims of increasing the well-being of individuals with the study subjects they deal with and ensuring that they have a happy and healthy life (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

It is very important for both themselves and their families that families and especially mothers get out of the emotional process they are experiencing and adapt to the situation as soon as possible. In addition, it is very important to increase the positive emotions and well-being of parents in order to develop hope for the child's independence. When the literature that will be the subject of the research is examined, the positive psychology movement, which aims to use the potential of individuals in a functional way by addressing their strong characteristics and positive aspects, can provide explanations from many aspects of the psychological process experienced by mothers. In this sense, the aim of the study is to evaluate the psychological state of mothers of children with intellectual disability within the framework of positive psychology.

Results

As a result, parents who have a child diagnosed with intellectual disability are exposed to many difficulties and go through various stages psychologically. It is of great importance for both themselves and their families that families, and especially mothers, get out of the emotional process and adapt to the situation as soon as possible. As a matter of fact, the aim for an individual with intellectual disability is to reach the highest level of his/her potential and to enable him/her to live as an independent individual. The main task here falls on the parents. In this sense, it is very important to develop hope in the child's independence and increase the positive emotions and well-being of parents (Cooke, 2010; Seligman, 2012). In addition, by identifying the strengths that contribute to resilience in these families, interventions and support programs can be applied to strengthen these resources and thus facilitate coping in

families who have difficulty in adapting (Ellis & Hirsch, 2000). Strengthening the family unit in this way is important because the well-being of the family affects the well-being and harmony of its individual members, including the child with developmental disabilities (Walsh, 2003).

As seen in the results of the research, it has been observed that interventions for positive psychology increase psychological well-being, hope, self-compassion, life satisfaction and quality, and optimism in adults. In addition, when the positive psychology literature is examined, it has been seen that there are limited studies on the parents of individuals with intellectual disabilities. The aim of this study is to evaluate the psychological state of mothers of children with intellectual disability within the framework of positive psychology. In future studies, it is thought that positive psychology-based experimental and empirical research on the mothers of these families will enrich the literature.

The Mediating Role of Self-Sufficiency in the Relationship Between Coronavirus Anxiety and Suicide Probability

Koronavirüs Anksiyetesiyle İntihar Olasılığı Arasındaki İlişkide Öz Yeterliliğin Aracı Rolü

Musa YILDIRIM^[1] Ümit BAYIN^[2] Özge AKINCI GÖKDAL^[3] Mustafa KOÇ^[4]

Başvuru Tarihi:23 Eylül 2021

ÖZET

Kabul Tarihi:15 Ekim 2021

Bu araştırmanın amacı Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkide öz yeterliliğin aracı rolünü incelemektir. Araştırmaya 341 üniversite öğrencisi katılım göstermiştir. Katılımcılardan veri toplamak için Kişisel Bilgi Formu, İntihar Olasılığı Ölçeği, Koronavirüs Anksiyetesi Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programında analiz edilmiştir. Veriler incelenirken Bağımsız Örneklemeler için t Testi, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ve Hiyerarşik Regresyon Analizi kullanılmıştır. Aynı zamanda aracı değişkenin bağımlı değişkenle bağımsız değişken arasındaki aracı rolünü incelemek amacıyla yenide örnekleme yönteminden (bootstrapping) faydalanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre öz yeterliliğin koronavirüs anksiyetesi ve intihar olasılığı arasındaki ilişkide kısmi olarak aracı rol oynadığı bulunmuştur. Aynı zamanda koronavirüs sebebiyle yalnız kaldığını söyleyenlerin koronavirüs kaygısı puanlarının yalnız kalmadığını söyleyenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Son olarak pandemi sürecinde, pandemi şartlarından dolayı istismara uğrayanların koronavirüs kaygısı ve intihar olasılıkları puanlarının istismara uğramayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öz yeterliliğin koronavirüs anksiyetesi ve intihar olasılığı arasındaki ilişkiye kısmi olarak aracılık ettiği bulunmuştur. Buna göre öz yeterliliğin artmasıyla intihar olasılığının azaldığı belirlenmiştir. Bulgular alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: koronavirüs anksiyetesi, intihar olasılığı, öz yeterlilik, pandemi, üniversite öğrencileri

Received Date:23 September 2021

ABSTRACT

Accepted Date:15 October 2021

The aim of this study is to examine the mediating role of self-efficacy in the relationship between coronavirus anxiety and suicide probability of university students during the Covid-19 pandemic. 341 university students participated in the study. While analyzing the data, Unpaired t Test, Pearson Product Moment Correlation Analysis and Hierarchical Regression Analysis were used. At the same time, the bootstrapping method was used to examine the role of mediating variable between the dependent variable and independent variable. According to the findings, it was found that self-efficacy plays a partial mediating role in the relationship between coronavirus anxiety and the suicide probability. In addition, it was also found that those who said they became lonely because of coronavirus had higher coronavirus anxiety scores than those who said they were not alone. Finally, it was determined that during the pandemic process, the coronavirus anxiety and suicide probability scores of those who were abused due to pandemic conditions were higher than those who were not. According to results obtained from the study, self-efficacy was found to partially mediate the relationship between coronavirus anxiety and the suicide probability. Accordingly, it was determined that the probability of suicide decreased with increased self-efficacy.

Key Words: coronavirus anxiety, suicide probability, self-efficacy, pandemic, university students

Atıf
Cite

Yıldırım, M., Bayın, Ü., Akıncı Gökdağ, Ö., & Koç, M. (2021). The mediating role of self-sufficiency in the relationship between coronavirus anxiety and suicide probability. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 696-719.
<https://doi.org/10.47793/hp.998182>

[1] PhD Student | Yıldız Technical University | Guidance and Psychological Counseling | Istanbul | Turkey | ORCID: 0000-0003-2051-6699 | musayildirim78@gmail.com

[2] PhD Student | Duzce University | Faculty of Education | Duzce | Turkey | ORCID: 0000-0001-6238-7579

[3] PhD Student | Duzce University | Faculty of Education | Duzce | Turkey | ORCID: 0000-0002-7597-661X

[4] Prof. Dr. | Duzce University | Faculty of Education | Duzce | Turkey | ORCID: 0000-0002-8644-4109

INTRODUCTION

The world is still facing coronavirus, which originated on December 31, 2019 in Wuhan, China, and which is highly threatening the health of individuals. It has been stated that coronavirus can be easily transmitted from person to person and cause severe diseases and death (T.C. Ministry of Health Covid-19 Guidelines, 2020). The spread of coronavirus to a wide area including Asia, Europe, Australia, North and South America and Africa in a short period of time has led the World Health Organization (who) to declare this virus a pandemic (WHO, 2020). With the declaration of the pandemic, the states began to implement a number of measures to deal with coronavirus, taking into account hygiene rules and the distance of transmission between humans.

The world is trying to control the coronavirus. But there is no exact date for how long the pandemic will last and how long it will disrupt our lives. The continuation of the risk threatens the physical health of individuals as well as has a significant impact on their psychological health. Depression, anxiety, sleep disorders, mania, obsessive compulsive disorder (OCD), post-traumatic stress disorder (PTSD), panic disorder, generalized anxiety disorder and hyperactivity are stated to be the most common psychiatric disorders during and after pandemics (Cheyette & Cummings, 1995; Huang & Zhao, 2020; Mak, Chu, Pan, Yiu & Chan, 2009). In addition, the concept of coronavirus anxiety has been put forward to describe anxiety about being infected with coronavirus. Coronavirus anxiety describes the emotional (fear, anxiety, anger), cognitive (repetitive thoughts, prejudices, etc.), behavioral (avoidance behaviors, dysfunctional behaviors, etc.) and physical (sleep disturbances, crying, etc.) symptoms related to coronavirus (Lee, 2020). Studies conducted during the coronavirus pandemic found that coronavirus anxiety was closely related to death anxiety and depression (Lee et al., 2020).

Unpredictable consequences, uncertainties, restrictive practices such as social isolation and quarantine cause anxiety, sadness, fear, panic, resentment, anger, frustration, guilt, despair and loneliness in individuals (Sher, 2020). Prolongation of the quarantine process, anxiety about infection of the individual himself/herself or one of his / her family members, inability to obtain actual information from the authorities involved in the process and inadequacies in medical care increase the negative psychological impact on individuals (Courtet et al., 2020; Ammerman et al., 2020). Such symptoms, which are common for many individuals to experience in a crisis situation, can lead to serious mental problems and suicidal behavior (Banerjee, 2020). In the study of Lai et al. (2020) with healthcare workers and patients infected with coronavirus in China, it was found that the pandemic was associated with anxiety, depression, distress, sleep disorders and suicidal tendency. Similarly, Lee et al (2020) also found significant changes in the social attitudes of individuals experiencing coronavirus anxiety in their study on adults in the

United States. In addition, there are studies that indicate an increase in the likelihood of suicide when coronavirus is transmitted and afterwards (Dunmore, 2020, Reger, Stanley and Joiner, 2020, Sahoo et al., 2020). Therefore, the coronavirus and the measures taken to deal with coronavirus have some negative psychological consequences.

Mann et al. (2005) emphasized in their study that individuals with pre-existing psychiatric disorders such as psychotic and substance use disorders were at high risk of suicide. It was found that women, minority groups, people with socioeconomic disadvantages, those unemployed, handicapped and those with chronic physical or psychological diseases had a higher risk of suicide during the pandemic (Iob, Steptoe & Fancourt, 2020). Besides, job loss and economic crisis are other well-known risk factors for suicide (Huang & Zhao, 2020). Historically, economic crises have been reported to be associated with high suicide rates (Tull et al., 2020; Oyesanya, Lopez-Morinigo & Dutta; 2015). In this context, it is emphasized that the unemployment resulting from the pandemic and the economic crisis may be associated with higher suicide rates in the future (Van Orden et al., 2010). Therefore, in addition to the psychological difficulties of the pandemic process, social changes also affect people negatively.

Durkheim emphasized that egoistic suicide occurs when an individual is not sufficiently included in a particular group, in other words, has a limited number of social ties (Berk, 2006). It has also been stated in leading suicide theories that strong social bonding plays a key role in preventing suicide (Huang & Zhao, 2020). The fact that a person's social bonds are strong and has a sense of belonging will lead to greater efforts to fulfill their responsibilities against themselves and their environment, as well as an increase in self-efficacy. Self-efficacy is defined as the motivation and belief that an individual develops that he or she has the necessary ability to perform an action and that he or she can perform an action (Bandura, 1999). According to Alabay (2006), self-efficacy means that individuals believe in themselves in order to successfully overcome negative events that they have gone through. Senemoglu (2012), on the other hand, defined self-efficacy as the self-judgment of a person in order to fulfill the desired performance. In short, self-efficacy can be expressed as an individual's self-belief in performing a certain activity.

The level of self-efficacy varies from individual to individual. But self-efficacy is a skill that can be improved (Craft, 2002; Gilliam, 2005). Individuals who have strong self-efficacy in certain areas can take more responsibility and plan for higher goals (Mercer, 2004). According to Bandura, a high level of self-efficacy perception positively affects individuals' personal well-being, psychological adaptation processes, ability to manage a stressful situation, self-values and social relationships (Bury, 2007). Supporting this view, Tate (2005) states that individuals with high self-efficacy are more persistent in maintaining their commitment to their goals, prefer to

face rather than escape from a threatening situation, and struggle decisively to achieve success. However, it is reported that individuals who have doubts about their self-efficacy perceive complex processes as threats and prefer to avoid these threats, can attribute the possible failures in difficult situations to themselves, and will focus on negative processes instead of focusing on solutions (Taylor & Bury, 2007). In addition, individuals those who perceive their self-efficacy as low experience more tension and stress than individuals with high self-efficacy (Keskin & Orgun, 2006). Therefore, people with high levels of self-efficacy have a higher capacity to cope with difficulties. As a matter of fact, self-efficacy is seen as a protective factor against suicide (Liu, et al, 2020).

As a result, risk factors for mental health increased during the coronavirus pandemic. Along with the risk factors that occur during the pandemic, it is predicted that the phenomenon of suicide, a mental health problem, may also increase (Brown & Schuman, 2020). But it is reported that the belief in self-efficacy, which is seen as a structure that will help to deal with the crises encountered in a healthy way, can reduce the likelihood of suicide. Based on this, this study aims to examine the mediating role of self-efficacy in the relationship between coronavirus anxiety and the suicide probability.

Importance

In times of pandemic, people are faced with many uncertainties. They have to take various measures to prevent the disease. Both the disease itself and the measures taken to protect it adversely affect the mental health of the community (Courtet et al., 2020; Ammerman et al., 2020). Researches have shown that the probability of suicide in individuals increases during pandemic periods (Iob, Steptoe and Fancourt, 2020). Therefore, this research is seen as an important research to determine how the self-efficacy skills of individuals affect the probability of suicide. It is hoped that the findings obtained from this study will be a source for intervention studies to be carried out for community mental health during pandemic periods.

Purpose

In this study, it was aimed to examine the mediating role of self-efficacy in the relationship between university students' coronavirus anxiety and suicide probability. In addition to this main purpose, the following research questions were examined.

1. Is there a significant difference in the probability of suicide, coronavirus anxiety and self-efficacy scores of university students according to gender?
2. Is there a significant difference in suicide probability, coronavirus anxiety and self-efficacy scores of university students according to whether or not they are alone during the pandemic process?

3. Is there a significant difference in suicide probability, coronavirus anxiety and self-efficacy scores of university students according to the situation of being abused during the pandemic process?

METHOD

In this section, information is given about the research model used in the study, study group and data collection, data collection tools, data analysis and ethics approval.

Research Model

In this study, it was aimed to examine the mediating role of self-efficacy in the relationship between coronavirus anxiety and suicide probability of university students. The research was conducted using a descriptive-type relational screening model. In this context, coronavirus anxiety is treated as an independent variable, self-efficacy is treated as a mediating variable and suicide probability is treated as a dependent variable. According to the assumption of the model used in the study, the relationship between variables will be tested in two models. In the first model, the predictor role of the independent variable on the dependent variable will be examined. If the independent variable predicts the dependent variable, the second model will be created. In the second model, the predictor role of the mediating variable and the independent variable on the dependent variable will be determined. In the second model, if the predictor effect of the independent variable on the dependent variable decreases compared to the first variable, it can be said that the mediating variable has a partial mediating effect on this relationship. Another possibility is that in the second model, the predictor effect of the independent variable on the dependent variable is completely absent. In this case, it can be said that the mediating variable fully mediates the relationship between the dependent variable and the independent variable (Preacher & Hayes, 2004).

Study Group and Data Collection

A total of 341 (247 Females, 94 Males) university students participated in the study. The average age of the students was 20.3. The age range was between 17-41. Considering the distribution of university students on the basis of faculties, it is observed that 94 students from the Faculty of Education, 17 from the Faculty of Arts and Sciences, 65 from the Faculty of Engineering, 49 from the Faculty of Medicine, 18 from the Faculty of Theology, 16 from the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 22 from the Faculty of Health Sciences, 40 from the Faculty of Health Sciences and 20 from the Faculty of Law participated in the study.

Data Collection Tools

Personal Information Form, Suicide Probability Scale, Coronavirus Anxiety Scale and General Self-efficacy Scale were used to collect data from the participants in the study.

Suicide Probability Scale. The Suicide Probability Scale was developed by Cull & Gill (1990) to measure risks devoted to suicide. Scale was adapted into Turkish by Atlı, Eskin & Dereboy (2009). In the study, which examined the psychometric properties of the scale, it was observed that 36 items were divided into 4 factors. It has been stated that these four factors can be considered together and a transaction can be made with the total scores taken from the scale. Again, in the same study, it was found that the number of internal consistency coefficient of the scale is above .80. In the current research, the internal consistency coefficient was determined as .90.

Coronavirus Anxiety Scale. The Coronavirus Anxiety Scale was developed by Lee (2020) to measure the anxiety arising from coronavirus. The scale was adapted into Turkish by Evren et al (2020). The scale consists of 5 items aimed at measuring anxiety. These 5 items revealed a one-factor structure. When the psychometric properties of the scale are examined, the internal consistency coefficient was found as .80, while in the current study it has been calculated as .83.

General Self-Efficacy Scale. It was developed by Schwarzer & Jerusalem (1995) for the purpose of measuring the self-efficacy belief that arises when people deal with stressful and challenging situations. The scale was adapted into Turkish by Aypay (2010). The 10 items found on the scale are divided into two factors. When all items found on the scale were evaluated together, the internal consistency coefficient was found to be 83. In the current study, the internal consistency coefficient was calculated as 91.

Data Collection Process

This study was conducted with university students. The data used in the study were collected via Google Forms obtained from the students who were studying at Sakarya University and Düzce University in the Academic Year 2020-2021.

Analysis of Data

SPSS 26.0 package program was used to analyze the data. The analysis part of the study consists of two stages. In the first step, whether the data set is suitable for regression analysis was examined. For this, kurtosis and skewness values of coronavirus anxiety, suicide probability and self-efficacy scores were considered (Mertler & Vannatta, 2005). Kurtosis and skewness values were found to be between ± 1.5 for all three variables. Then it was checked whether there are multiple connections between variables. As seen in Table 2, it has been understood that there is no multiple connection between the variables. Thus, it was determined that the data set

was suitable for regression analysis (Tabachnick & Fidell, 2013). Hierarchical regression analysis was used to determine the predictive role of coronavirus anxiety and self-efficacy on suicide probability. At the same time, a 10,000 replicate bootstrapping method was used to examine the mediating role of self-efficacy between coronavirus anxiety and suicide probability. SPSS-macro program (Preacher & Hayes, 2004; 2008) was used for this analysis.

Ethical Approval

The research was carried out with the approval of Düzce University Scientific Research and Ethics Committee dated 06.01.2021 and numbered E-78187535-300-647.

RESULTS

In this part of the study, the results obtained from the analysis were presented. Table 1 contains unpaired t-test results with regard to examination of the variables in terms of gender as well as whether being abused and whether being alone in the pandemic process.

When Table 1 is examined, it is understood that the suicide probability scores of university students do not differ by gender ($t=1.40, p> 0.05$) versus coronavirus anxiety ($t=5.50, p< 0.05$) and self-efficacy ($t=-3.10, p< 0.05$) scores differ by gender. Accordingly, it was found that women's coronavirus anxiety scores were significantly higher than men's and men's self-efficacy scores were significantly higher than women's.

Table 1

T-test results with regard to examination of the variables in terms of gender as well as whether being abused and whether being alone in the pandemic process.

Variables	Groups	N	$\bar{x}$	Ss	t	Test Sd	p																																																																																												
Suicide Probability	Female	247	40.23	17.58	1.40	339	0.118																																																																																												
	Male	94	37.39	13.79				Coronavirus Anxiety	Female	247	3.75	3.92	5.50	339	0.000	Male	94	1,40	2.00	Self- Efficacy	Female	247	28.55	6.10	-3.10	339	0.002	Male	94	30.69	5.41	Suicide Probability	Alone	172	41.17	15.37	1.93	339	0.053	Not Alone	169	37.69	17.29	Coronavirus Anxiety	Alone	172	3.63	3.80	2.72	339	0.007	Not Alone	169	2.57	3.41	Self- Efficacy	Alone	172	29.57	5.92	1.34	339	0.182	Not Alone	169	28.70	6.04	Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000	Not Abused	311	38.42	16.56	Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941
Coronavirus Anxiety	Female	247	3.75	3.92	5.50	339	0.000																																																																																												
	Male	94	1,40	2.00				Self- Efficacy	Female	247	28.55	6.10	-3.10	339	0.002	Male	94	30.69	5.41	Suicide Probability	Alone	172	41.17	15.37	1.93	339	0.053	Not Alone	169	37.69	17.29	Coronavirus Anxiety	Alone	172	3.63	3.80	2.72	339	0.007	Not Alone	169	2.57	3.41	Self- Efficacy	Alone	172	29.57	5.92	1.34	339	0.182	Not Alone	169	28.70	6.04	Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000	Not Abused	311	38.42	16.56	Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03								
Self- Efficacy	Female	247	28.55	6.10	-3.10	339	0.002																																																																																												
	Male	94	30.69	5.41				Suicide Probability	Alone	172	41.17	15.37	1.93	339	0.053	Not Alone	169	37.69	17.29	Coronavirus Anxiety	Alone	172	3.63	3.80	2.72	339	0.007	Not Alone	169	2.57	3.41	Self- Efficacy	Alone	172	29.57	5.92	1.34	339	0.182	Not Alone	169	28.70	6.04	Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000	Not Abused	311	38.42	16.56	Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03																				
Suicide Probability	Alone	172	41.17	15.37	1.93	339	0.053																																																																																												
	Not Alone	169	37.69	17.29				Coronavirus Anxiety	Alone	172	3.63	3.80	2.72	339	0.007	Not Alone	169	2.57	3.41	Self- Efficacy	Alone	172	29.57	5.92	1.34	339	0.182	Not Alone	169	28.70	6.04	Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000	Not Abused	311	38.42	16.56	Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03																																
Coronavirus Anxiety	Alone	172	3.63	3.80	2.72	339	0.007																																																																																												
	Not Alone	169	2.57	3.41				Self- Efficacy	Alone	172	29.57	5.92	1.34	339	0.182	Not Alone	169	28.70	6.04	Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000	Not Abused	311	38.42	16.56	Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03																																												
Self- Efficacy	Alone	172	29.57	5.92	1.34	339	0.182																																																																																												
	Not Alone	169	28.70	6.04				Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000	Not Abused	311	38.42	16.56	Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03																																																								
Suicide Probability	Abused	30	50.06	13.77	3.72	339	0.000																																																																																												
	Not Abused	311	38.42	16.56				Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000	Not Abused	311	2.87	3.47	Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03																																																																				
Coronavirus Anxiety	Abused	30	5.53	4.51	3.88	339	0.000																																																																																												
	Not Abused	311	2.87	3.47				Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941	Not Abused	311	29.15	6.03																																																																																
Self- Efficacy	Abused	30	29.06	5.65	-0.07	339	0.941																																																																																												
	Not Abused	311	29.15	6.03																																																																																															

Table 1 also includes the results of the study on the difference between the scores of participants who said yes and no to the judgment "I was alone for a long time due to Coronavirus". Accordingly, it was found that the suicide probability ($t=1,91, p> 0.05$) and self-efficacy scores ($t=1.34, p> 0.05$) of university students did not differ depending on whether they were alone for a long time due to coronavirus. However, it was found that those who said they were alone due to coronavirus had higher coronavirus anxiety scores than those who said they were not alone ($t=2,72, p> 0.05$).

The latest finding in Table 1 relates to comparing the scores of participants who answered yes or no to the question "Have you been subjected to physical, emotional or sexual abuse during your stay at home to protect yourself from Coronavirus?". As a result of the T test, there was no difference in self-efficacy scores between those who said yes to this question and those who said no ($t=-0.07, p<0.05$). In addition, coronavirus anxiety scores ($t=-3.88, p<0.05$) and suicide probability scores ($t=3.72, p<0.05$) of those who said yes to this question were higher than those who said no.

Table 2 includes the results of Pearson Product Moments Correlation Analysis with regard to the examination of the relationship between suicide probability, coronavirus anxiety and self- efficacy scores of the university students.

Table 2

Correlation analysis results related to the examination of the relationship between variables

	Suicide Probability	Coronavirus Anxiety	Self-Efficacy
Suicide Probability	1	.307**	-.296**
Coronavirus Anxiety		1	-.139*
Self-Efficacy			1

When Table 2 is examined, it is seen that there is a relationship between suicide probability and coronavirus anxiety at a level of 0.307, between suicide probability and self-efficacy at a level of -.296, and between coronavirus anxiety and self-efficacy at a level of -.139. Table 3 contains the results of hierarchical regression analysis for the prediction of the probability of suicide.

Table 3

Correlation analysis results on predictability of suicide

Variables	R ²	ΔR ²	B	Standard Error	β	t	p	F
Step 1	.09							
Coronavirus Anxiety			-.13	.23	.31	5.93	.000	35.25
Step 2	.16	.06						
Coronavirus Anxiety			-.12	.23	.27	5.38	.000	26.26
Self-Efficacy			.03	.14	-.26	-5.12	.000	

Looking at Table 2, it is seen that hierarchical regression analysis occurs in two stages. In the first stage, coronavirus anxiety was added into the model. At this stage, it was found that coronavirus anxiety positively predicted the suicide probability at a rate of 9% ($R^2=.09$) ($p<0.01$). In the second stage, self-efficacy was added to the model. Self-efficacy was found to make a negative 6% contribution to the model ($\Delta R^2=.06$). Thus, coronavirus anxiety and self-efficacy predicts 16% of suicide probability ($R^2=.16$).

In Model 2, it was observed that the β coefficient for coronavirus anxiety decreased from .31 to .27 as self-efficacy entered the model. This result suggests that self-efficacy may have a mediating role between coronavirus anxiety and the suicide probability. The results of the analysis carried out to examine the mediating role of self-efficacy between coronavirus anxiety and suicide probability are shown in Figure 1.

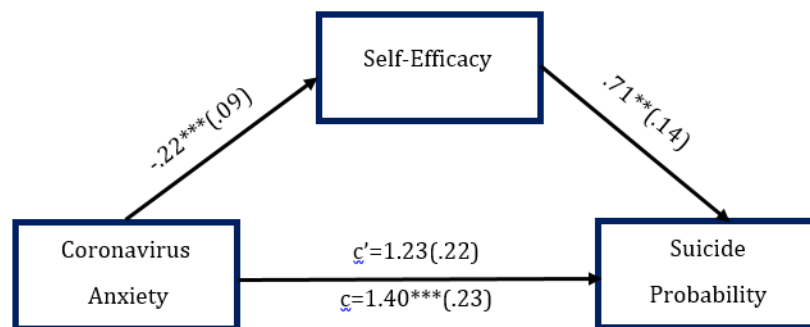

Figure 1. The mediating role of self-efficacy between coronavirus anxiety and suicide probability

All effect values in Figure 1 are non-standardized values, and the values in parentheses are standard error values. At the same time, the direct effect from coronavirus anxiety to suicide probability was expressed with the value of c' , and the total effect was expressed with the value of c . Figure 1 includes the results of a 10,000-replicated bootstrapping method to examine the mediating role between coronavirus anxiety and suicide probability. As a result of the analysis, it was found that the probability of suicide does not remain in the range of zero values when being predicted. Based on this, it can be said that self-efficacy has a partial mediating role between coronavirus anxiety and the suicide probability.

CONCLUSION, DISCUSSION AND RECOMMENDATIONS

In this part of the study, the findings are discussed in the light of the relevant literature. The study found that the suicide probability scores of university students did not differ by gender. Research is available in the literature to support this finding (Kjoller & Helweg-Larsen, 2000; Thomas, Crawford, Meltzer & Lewis, 2002). However, there are studies which indicate

that the suicide probability is higher in women (Atay, Eren & Gündoğar, 2012; Molina & Duarte, 2006; Whetstone, Morrissey & Cummings, 2007) or higher in men (Batıgün, 2005; Harriss, Hawton & Zahl, 2005; Kumar, Mohan, Ranjith & Chandrasekaran, 2006; Şahin & Batıgün, 2009). Therefore, there is no consensus on this issue. Suicide may be related to being in a risk group other than gender. As a matter of fact, it is believed that the probability of suicide is similar in both men and women because the pandemic process affects the entire society and damages their psychological health.

Another finding of the study was that women's coronavirus anxiety scores were significantly higher than men's. Similar findings have been reached in many studies (Çölgeçen & Çölgeçen, 2020; Göksu & Kumcağız, 2020; Erdoğan, Koçoğlu & Sevim, 2020; Kul, Demir & Katmer, 2020). Although these studies make up the majority of the literature, there are also studies that express that there is no difference by gender (Zhang et al., 2020). This can be explained by social gender perception. The fact that works, responsibilities and regulations at home during the coronavirus process are more expected from women and cleaning, food and other household tasks are considered to be overcome by women, and an increase in time spent at home due to social isolation may have caused a higher level of anxiety in women.

According to another result of the study, it was found that men's self-efficacy scores were significantly higher than women. Although there are studies in the literature that show similarities with this result (Akbay & Gizir, 2010; Akkoyunlu & Orhan, 2003; Selvi, 2020), there are also studies that do not envisage a significant difference according to gender (Keskin, 2019). The result of the research can be explained by missions attributed to men in societies based on male dominance. It can be said that the missions assigned to the man, such as being at the forefront, successful, active and competent may cause him to develop positive attitudes and perceive a higher level of self-efficacy.

As a result of the study, it was found that suicide probability and self-efficacy scores did not differ depending on whether being alone for a long time due to coronavirus. There are also studies in the literature that determine a negative directional relationship between loneliness and self-efficacy (Al Khatib, 2012; Lackaye & Margalit, 2008; Mercan, Demirci, Ozler & Oyur, 2015). In addition, Totan & Kabasakal (2011) found that self-efficacy has mediating effects on the relationship between loneliness and hope. However, there are also studies in the literature reporting that loneliness and suicidal behavior are associated variables (Batıgün, 2008; Eskin, 2001; Page et al., 2006) but another study that examined the relationship between suicidal thoughts and loneliness found that 25% of people who consider suicide feel very lonely (Stravynski & Boyer 2001). The fact that suicide probability and self-efficacy scores are not differentiated according to whether or not being alone due to coronavirus in the current study

may be due to the fact that the coronavirus process is also perceived as a temporary process and the time spent in homes is seen as a means of rest, since other pandemics that previously affected the entire world could be prevented in some way.

According to another result of the study, it was found that those who said they were alone due to coronavirus had higher coronavirus anxiety scores than those who said they were not alone. Research has shown that long-term social isolation increases feelings of depression, anxiety and loneliness (Stickley & Koyanagi, 2016; Reger et al., 2020; Wheaton et al., 2012). In a study conducted in Spain, it was found that 30% of the individuals staying at home in the early stages of the pandemic process had feelings such as loneliness, anger and anxiety (Orgilés et al., 2020). In this context, the current research result may be that individuals who develop anxiety about coronavirus, which contains both physical and mental threats, need a source of social support to survive this difficult process more healthily, which we do not know how long it will continue.

According to another result of the study, no differences were found in whether individuals were subjected to physical, emotional or sexual abuse during the coronavirus process and their self-efficacy scores. Studies have reported that individuals with emotional abuse have lower self-efficacy scores (Hussain & Munaf, 2012). In addition, a study conducted by Kim & Cicchetti (2003) found that adolescent individuals who were subjected to neglect and abuse had lower self-efficacy scores than those who were not exposed. However, it is stated that self-efficacy contributes to the individual's determination of how to manage these situations and regulate problem behaviors when faced with a negative life or risk situations (Caprara, Barbaranelli, Pastorelli & Cervone, 2004; Telef & Karaca, 2011).

The study found that the coronavirus anxiety scores of people who said yes to the question "Have you been subjected to physical, emotional or sexual abuse during your stay at home to protect against Coronavirus?" were higher than the coronavirus anxiety scores of people who said no. The fact that the pandemic process leads individuals to make difficult choices, trying to ensure home education conditions, the presence of older people in the household who need to be taken care of and be safe, and the raising of chronic emotional and behavioral problems can be effective in reaching this finding. As a matter of fact, Coyne et al. (2020) also notes that the pandemic process disrupts family relationships and causes household violence. A similar finding is that a study conducted in Australia showed a decrease in crime rates during the quarantine process created to provide protection against the pandemic, but an increase in domestic abuse cases. With the introduction of the quarantine process, domestic problems, domestic violence and abuse cases have been recorded in many countries as well as Australia (Usher & Kim, 2020). An increase in the violence against women, the elderly, and

children has been observed in the quarantine process in the United States, China, Brazil, & Australia (Campbell, 2020). It was found that domestic violence in China tripled compared to last year, while in France, domestic abuse cases increased by 32-36% (Allen, 2020; Li, 2020). As a result, research conducted in different countries shows an increase in family violence, physical, emotional and sexual abuse behaviors as a result of quarantine practices.

Another result from the study is that the suicide probability scores of people who said yes to the question “Have you been subjected to physical, emotional or sexual abuse during your stay at home to protect yourself from Coronavirus?” were higher than the suicide probability scores of people who said no. Quarantine, etc. measures taken by countries to deal with the pandemic on an individual and social scale can negatively affect the social support needs and social communication needs of individuals. In addition, due to the excessive responsibility associated with adapting to the pandemic process, individuals can experience negative processes such as post-traumatic stress disorder and depression due to the psychological effect of quarantine, and ongoing negative emotions can be replaced by an undesirable result such as suicide. In this context, when reviewing the literature, Brooks & colleagues (2020) similarly expressed that individuals are moving away from their social support needs in quarantine processes, in later stages they need social support even more than usual. In addition, it is noted that when people looking for Social Support do not find the social support they need in their partner, child, relative and close social environment, their psychosocial adaptation will also be negatively affected (Mukhtar, 2020). Evaluating the coronavirus pandemic in terms of Health Services, Tang, Junjian & Babatunde (2020) also states that the resources allocated as part of the emergency response to the outbreak may have prevented the transfer of resources to other health services (abortion, sexually transmitted diseases, post-traumatic stress disorder, depression, suicide, domestic violence). Based on this result, it can be concluded that coronavirus may play a role in increasing the likelihood of suicide in the context of social quarantine practices, which are a continuation of the anxiety caused by the pandemic, and the narrowing of resources allocated to the fight against coronavirus.

Finally, self-efficacy has been found to have a mediating role between coronavirus anxiety and the suicide probability. More specifically, the likelihood of suicide increases when coronavirus anxiety increases. But it has been determined that self-efficacy has a contribution that can partially reduce the suicide probability. Hocaoglu & Erdogan (2020) also stated that negative emotional processes, such as anxiety, which are contained in the pandemic process, can have a negative impact on the mental health of individuals. In addition, fear of transmission caused by the pandemic process, anxiety, prolonged isolation and social stigma can lead to negative effects and make the possibility of suicide a risk factor. In the relevant literature, it has

been reported that an increase was observed in psychiatric disorders during and after epidemics, as well as an increase in suicide attempts and suicide rates (Okusaga, Yolken, Langenberg, Lapidus, Arling & Dickerson, 2020). It is thought that the coronavirus process, which affects the world, may increase the suicide probability. It is even predicted that this process could become a “suicide storm” (Brown & Schuman, 2020). But it can be said that people who face similar risks will not face the same dangerous consequences. As a matter of fact, the use of functional struggle mechanisms and the resorting to social support resources is related to the high level of self-efficacy of individuals who experience compulsive emotions during the pandemic process. From this point of view, it can be assumed that individuals with a low perception of self-efficacy may increase the risk of taking steps towards ending their life instead of solving problems. Looking at the literature, Albal (2009) found that people without suicidal thoughts had higher levels of self-efficacy to cope with depression than people with suicidal thoughts. Weishaar (1996) associated the decline in self-ability levels with pessimistic thoughts and suicidal thoughts. In addition, a low level of self- efficacy weakens interpersonal relationships, causing the individual to consider himself inadequate for problem solving, and this process can leave the individual vulnerable to this risk as a hidden factor that can constitute suicide (Dieserud, Roysamb, Ekeberg & Kraft, 2001). As a result, it is quite meaningful that self-efficacy plays a mediating role between coronavirus anxiety and the possibility of suicide. Because individuals with high levels of self- efficacy are sufficient to cope with various difficulties and this serves as a protective function for mental health (Çiçek & Almalı, 2020). But self-efficacy has a partial mediating effect on the relationship between coronavirus anxiety and suicide probability. In other words, it does not fully mediate. The concept of self-efficacy can be studied in two sub-factors (Arseven, 2016). These are the competency expectation and the outcome expectation. Competence expectation refers to the ability of people to cope with a challenging process. The outcome expectation tells us about being able to achieve success as a result of this struggle. People with high levels of self-efficacy may be trying to cope effectively with coronavirus anxiety and the difficulties caused by the pandemic. But there is some uncertainty about this difficulty. For example, it is unclear how long this process will take, or whether the ways to cope are effective. Therefore, people with high levels of self-efficacy have high expectations of competence, while the outcome expectation may be uncertain. This explains why self-efficacy has a partial effect on the relationship between coronavirus anxiety and the suicide probability.

According to research results, self-efficacy plays a mediating role between coronavirus anxiety and the suicide probability. In other words, even if people with a high level of self-efficacy experience coronavirus anxiety, they believe in themselves and use their skills to cope. This can reduce the likelihood of suicide. Another conclusion that can be drawn from the study is

that women's self-efficacy levels are lower than men's, and coronavirus anxiety is higher. Again, coronavirus anxiety was found to be higher in those who said they were alone during the pandemic process than in those who were not alone. Finally, university students who were exposed to abuse during the pandemic were found to be more likely to have coronavirus anxiety and suicide probability than others.

In light of these results, a number of recommendations can be made to practitioners. First, it may be effective for the guidance and psychological counseling units of universities to carry out studies aimed at increasing self-efficacy. For example, psychoeducation programs, group counseling practices and skill training can be applied to increase the self-efficacy levels of university students. In addition, university students' coping mechanisms can be activated by slogans, banners, seminars and educational activities that emphasize self-efficacy in universities. In addition, policies aimed at strengthening social support systems in the pandemic process need to be implemented. "Social distance " has become the motto of this process. However, this motto refers directly to social relations itself. Instead, slogans such as "physical distance; social commitment" can be used to express both maintaining relationships and avoiding risks. Finally, home quarantines are being implemented to prevent the spread of coronavirus. Homes deemed safe to avoid the quarantine process may not be safe for everyone. As a matter of fact, in the current study, 9% of university students reported that they were subjected to physical, emotional or sexual abuse during the pandemic. In this process, having a hotline that people who are not in a safe home environment can contact by phone or online can be useful.

REFERENCES

- Akbay, S., & Gizir, C. (2010). Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinde akademik erteleme davranışı: akademik güdülenme, akademik özyeterlik ve akademik yükleme stillerinin rolü. [Academic procrastination among university students according to gender: the role of academic motivation, academic self-efficacy and academic attributional style] *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 60-78.
- Akkoyunlu, B., & Orhan, F. (2003). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi (BÖTE) bölümü öğrencilerinin bilgisayar kullanma öz yeterlik inancı ile demografik özellikleri arasındaki ilişki. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(3).
- Al Khatib, S.A. (2012). Exploring the relationship among loneliness, self-esteem, self-efficacy and gender in united arab emirates college students. *Europe's Journal of Psychology*, 8(1), 159-181. <https://doi.org/10.5964/ejop.v8i1.301>
- Alabay, E. (2006). İlköğretim okulöncesi öğretmen adaylarının fen ile ilgili öz-yeterlik inanç düzeylerinin incelenmesi. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 1.
- Albal, E. (2009). *Depresyonla başa çıkmada öz yeterlik ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişki*. [Master's thesis, İstanbul University, Health Sciences Institute: İstanbul]. Available from Yok Tez Merkezi database (247464).
- Allen-Ebrahimian, B. (2020). China's Domestic Violence Epidemic, Axios.
- Ammerman, B. A., Burke, T. A., Jacobucci, R., & McClure, K. (2020). Preliminary investigation of the association between covid-19 and suicidal thoughts and behaviors in the US. <https://doi.org/10.31234/osf.io/68djp>
- Arseven, A. (2016). Öz yeterlilik: bir kavram analizi. [Self-efficacy: a concept analysis]. *Electronic Turkish Studies*, 11(19). <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.10001>
- Atay, İ. M., Eren, İ., & Gündoğar, D. (2012). Isparta il merkezinde intihar girişimi, ölüm düşünceleri yaygınlığı ve risk faktörleri. [The Prevalence of Suicide Attempts, Death Ideas and the Risk Factors in the City of Isparta] *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(2), 89-98.
- Atlı, Z., Eskin, M., & Dereboy, Ç. (2009). İntihar Olasılığı Ölçeğinin (İÖÖ) klinik örnekleme geçerlik ve güvenirliği. [The Validity and the Reliability of Suicide Probability Scale (SPS) in Clinical Sample] *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 12(3), 111-124.
- Aypay, A. (2010). Genel Öz yeterlik ölçeği'nin (GÖYÖ) Türkçe'ye uyarlama çalışması. [The Adaptation Study of General Self-Efficacy (GSE) Scale to Turkish] *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 113-132.
- Bandura, A. (1999). Self-efficacy pathways to childhood depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(2), 258-259.
- Banerjee D. (2020). The COVID-19 outbreak: crucial role the psychiatrists can play. *Asian Journal of Psychiatry*. 50.
- Batıgün, A. D. (2005). İntihar olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme. [Suicide Probability: An Assessment Terms of Reasons for Living, Hopelessness and Loneliness]. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 29-39.
- Batıgün, D. A. (2008). İntihar olasılığı ve cinsiyet: İletişim becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri, yalnızlık ve umutsuzluk açısından bir inceleme. [Suicide Risk and Gender: An Evaluation of Suicide in Respect to Interpersonal Relationship Style, Reasons for Living, Loneliness, and Hopelessness] *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(62), 65-75.
- Berk, B. B. (2006). Macro-micro relationships in Durkheim's analysis of egoistic suicide. *Sociological Theory*, 24(1), 58-80. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2751.2006.00264.x>

- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., et al. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227):912-20.
- Brown, S., & Schuman, D. L. (2020). Suicide in the time of COVID-19: A perfect storm. *J Rural Health*, 3. <https://doi.org/10.1111/jrh.12458>
- Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 2, 100089.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C. & Cervone, D. (2004). The contribution of self-efficacy beliefs to psychosocial outcomes in adolescence: Predicting beyond global dispositional tendencies. *Personality and Individual Differences*, 37(4), 751-763. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2003.11.003>
- Cheyette, S. R., & Cummings, J. L. (1995). Encephalitis lethargica: lessons for contemporary neuropsychiatry. *The Journal of neuropsychiatry and clinical neurosciences*, 7(2), 125.
- Çiçek, B., & Almalı, V. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde kaygı öz-yeterlilik ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki: özel sektör ve kamu çalışanları karşılaştırması. [The Relationship Between Anxiety Self-efficacy and Psychological Well-Being during COVID-19 Pandemic Process: Comparison of Private and Public Sector Employees]. *Turkish Studies*, 15(4), 241-260.
- Çölgeçen, Y., & Çölgeçen, H. (2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi:türkiye örneği. [Evaluation of Anxiety Levels Arising From Covid-19 Pandemic: The Case of Turkey] *Electronic Turkish Studies*, 15(4). <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44399>
- Courtet, P., Olié, E., Debien, C., & Vaiva, G. (2020). Keep socially (but not physically) connected and carry on: preventing suicide in the age of COVID-19. *The Journal of clinical psychiatry*, 81(3). <https://doi.org/10.4088/JCP.20com13370>
- COVID-19 Pandemisinde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi ve Enfeksiyon Kontrol Önlemleri (Scientific Advisory Board Study) (2020). T.C. Ministry of Health, 24 July 2020.
- Coyne, Lisa W., et al. (2020). First Things First: Parent Psychological Flexibility and Self-Compassion During COVID-19. *Behavior Analysis in Practice*, 1.
- Craft, L. L. (2002). *Exercise and Clinical Depression: Examining Psychological Mechanisms*. Doctoral dissertation, Michigan State University, Michigan USA.
- Cull J.G., & Gill W.S. (1990) Suicide probability scale, Western Psychological Services, Los Angeles.
- Dieserud, G., Roysamb, E., Ekeberg, Q., & Kraft, P. (2001). Toward an integrative model of suicide attempt: A cognitive psychological approach. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31(2), 155-160.
- Dunmore R. (2020). Coronavirus-related suicides surface amid increased anxiety. Newsone.
- Erdoğan, Y., Koçoğlu, F., & Sevim, C. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde anksiyete ile umutsuzluk düzeylerinin psikososyal ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. [An investigation of the psychosocial and demographic determinants of anxiety and hopelessness during COVID-19 pandemic] *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.35403>
- Eskin, M. (2001). Ergenlikte yalnızlık, baş etme yöntemleri ve yalnızlığın intihar davranışı ile ilişkisi [Adolescent Loneliness, Coping Methods and the Relationship of Loneliness to Suicidal Behavior]. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4(1), 5-11.

- Evren, C., Evren, B., Dalbudak, E., Topcu, M., & Kutlu, N. (2020). Measuring anxiety related to COVID-19: A Turkish validation study of the Coronavirus Anxiety Scale. *Death Studies*, 1-7.
- Gilliam, C. M. (2005). The effects of rumination on problem-solving self-efficacy and self-efficacy for controlling upsetting thoughts in the context of depressive symptoms. Unpublished doctoral dissertation, University of Missouri, St. Louis.
- Göksu, Ö. & Kumcağız, H. (2020). COVID-19 salgınında bireylerde algılanan stres düzeyi ve kaygı düzeyleri. [Perceived Stress Level and Anxiety Levels in Individuals in Covid-19 Outbreak] *Turkish Studies*, 15(4): 463-479. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44397>
- Harriss, L., Hawton, K., & Zahl, D. (2005). Value of measuring suicidal intent in the assessment of people attending hospital following self-poisoning or self-injury. *British Journal of Psychiatry*, 186, 60-66. <https://doi.org/10.1192/bjp.186.1.60>
- Hocaoğlu, Ç., & Erdoğan, A. (2020). COVID-19 ve intihar. Coşar B, editör. *Psikiyatri ve COVID-19*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri. p.35- 42.
- Huang, Y., & Zhao, N. (2020). Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep quality during COVID-19 outbreak in China: a webbased cross-sectional survey. *Psychiatry Research*.
- Hussain, S., & Munaf, S. (2012). Perceived Father Acceptance Rejection in Childhood and Psychological Adjustment in Adulthood. *International Journal of Business and Social Science*, 3,1.
- Iob, E., Steptoe, A., & Fancourt, D. (2020). Abuse, self-harm and suicidal ideation in the UK during the COVID-19 pandemic. *The British Journal of Psychiatry*, 217(4), 543-546. <https://doi.org/10.1192/bjp.2020.130>
- K. A., Witte, T. K., Cukrowicz, K. C., Braithwaite, S. R., Selby, E. A., & Joiner Jr, T. E. (2010). The interpersonal theory of suicide. *Psychological review*, 117(2), 575.
- Keskin, T. (2019). *Sınıf Öğretmenlerinin Eğitsel Öz-Yeterlikleri ve Öğretmenlik Öz Yeterliklerinin İncelenmesi*. [Master's thesis, Muğla Sıtkı Koçman University, Education Sciences Institute: Muğla]. Available from Yok Tez Merkezi database (601597).
- Keskin, Ü. G., & Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz etkililik-yeterlilik düzeyleri ile başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. [Studying the strategies of students' coping with the levels of self-efficacy-sufficiency] *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7, 93-97.
- Kim, J., & Cicchetti, D. (2003). Social Self-efficacy and behavior problems in maltreated and nonmaltreated children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(1), 106-117. https://doi.org/10.1207%2FS15374424JCCP3201_10
- Kjoller, M., & Helweg-Larsen, M. (2000). Suicidal ideation and suicide attempts among adult Danes. *Scandinavian Journal of Public Health*, 28, 54-61. <https://doi.org/10.1177/140349480002800110>
- Kul, A., Demir, R., & Katmer, A. N. (2020). Covid-19 salgını döneminde psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak yaşam anlamı ve kaygı. [Meaning of life and anxiety as predictors of psychological resilience during the covid-19 epidemic] *Electronic Turkish Studies*, 15(6). 695-719. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44419>
- Kumar, C. T. S., Mohan, R., Ranjith, G., & Chandrasekaran, R. (2006). Gender differences in medically serious suicide attempts: A study from South India. *Psychiatry Research*, 144, 79-86. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2005.11.012>
- Lackaye, T., & Margalit, M. (2008). Self-efficacy, loneliness, effort, and hope: developmental differences in the experiences of students with learning disabilities and their non-

- learning disabled peers at two age groups. *learning disabilities: A Contemporary Journal*, 6(2), 1-20. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5826.2006.00211.x>
- Lai J, Ma S, Wang Y, et al. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to Coronavirus Disease 2019. *JAMA Network Open*, 3(3). <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>
- Lee, S. A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A Brief Mental Health Screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7), 393-401. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481>
- Lee, S. A., Jobe, M. C., Mathis, A. A., & Gibbons, J. A. (2020). Incremental validity of coronaphobia: Coronavirus anxiety explains depression, generalized anxiety, and death anxiety. *Journal of Anxiety Disorders*, 74, 102268.
- Li, S., Wang, Y., Xue, J., Zhao, N., & Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: a study on active Weibo users. *International journal of environmental research and public health*, 17(6), 2032.
- Liu, S., You, J., Ying, J., Li, X., & Shi, Q. (2020). Emotion reactivity, nonsuicidal self-injury, and regulatory emotional self-efficacy: a moderated mediation model of suicide ideation. *Journal of Affective Disorders*, 266, 82-89.
- Mak, I. W., Chu, C. M., Pan, P. C., Yiu, M. G. & Chan, V. L. (2009). Long-term psychiatric morbidities among SARS survivors. *Gen Hosp Psychiatry*. 31(4), 318-26.
- Mann, J. J., Apter, A., Bertolote, J., Beautrais, A., Currier, D., Haas, A., ... & Mehlum, L. (2005). Suicide prevention strategies: a systematic review. *Jama*, 294(16), 2064-2074. <https://doi.org/10.1001/jama.294.16.2064>
- Mercan, N., Demirci, K., Ozler, D., & Oyur, E. (2015). İş yaşamında yalnızlık, duygusal zeka ve psikolojik sermaye arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. [A study on the relations between loneliness, emotional intelligence and psychological capital] *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 197-211.
- Mercer, K. L. (2004). *Relations of Self-Efficacy to Symptoms of Depression and Anxiety in Adolescents with Learning Disabilities* [Unpublished doctoral dissertation]. University of British Columbia.
- Mertler, C. A., & Vannatta, R. A. (2005). *Advanced and multivariate statistical methods: Practical application and interpretation* (third edition). Pyrczak Publishing.
- Molina, J. A., & Duarte, R. (2006). Risk determinants of suicide attempts among adolescents. *American Journal of Economics and Sociology*, 65(2), 407-434. <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.2006.00456.x>
- Mukhtar, M. S. (2020). Mental health and psychosocial aspects of coronavirus outbreak in Pakistan: psychological intervention for public mental health crisis. *Asian Journal of Psychiatry*.
- Okusaga, O., Yolken, R. H., Langenberg, P., Lapidus, M., Arling, T. A., Dickerson, F. B., ... & Postolache, T. T. (2011). Association of seropositivity for influenza and coronaviruses with history of mood disorders and suicide attempts. *Journal of Affective Disorders*, 130(1-2), 220-225.
- Orgilés, M., Morales, A., Delvecchio, E., Francisco, R., Mazzeschi, C., Pedro, M., ve Espada, J. P. (2020). Coping behaviors and psychological disturbances in youth affected by the COVID-19 health crisis. <https://doi.org/10.31234/osf.io/2gnxb>
- Oyesanya, M., Lopez-Morinigo, J., & Dutta, R. (2015). Systematic review of suicide in economic recession. *World Journal of Psychiatry*, 5(2), 243. <https://doi.org/10.5498/wjp.v5.i2.243>

- Page, R. M., Yanagishita, J., Suwanteerangkul, J., Zarco, E.P., Mei-Lee, C. & Miao, N. F. (2006). Hopelessness and loneliness among suicide attempters in school-based samples of Taiwanese, Philippine and Thai Adolescents. *School Psychology International*, 27, 583-598.
- Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 36(4), 717-731.
- Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879-891.
- Reger, M. A, Stanley, I. H., & Joiner, T, E. (2020). Suicide mortality and coronavirus disease 2019- a perfect storm? *JAMA Psychiatry*. <https://doi.org/10.1001/jamapsychiatry.2020.1060>
- Şahin, N. H., & Batıgün, A. D. (2009). Lise ve üniversite öğrencilerinde intihar riskini belirlemeye yönelik bir modelin sınanması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(1), 28-36.
- Sahoo, S., Bharadwaj, S., Parveen, S., Singh, A. P., Tandup, C., Mehra, A., ... & Grover, S. (2020). Self-harm and COVID-19 Pandemic: An emerging concern-A report of 2 cases from India. *Asian journal of psychiatry*. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102104>
- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. Measures in health psychology: A user's portfolio. *Causal and control beliefs*, 1(1), 35-37.
- Selvi, G. (2020). *Sınıf öğretmenlerinin etkileşimli tahta kullanımına yönelik öz-yeterlik algı düzeylerinin belirlenmesi: Fatih Projesi örneği* [Unpublished master's thesis]. Sakarya University.
- Sher, L. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on suicide rates. *QJM: An International Journal of Medicine*, 113(10), 707-712. <https://doi.org/10.1093/qjmed/hcaa202>
- Stickley, A., & Koyanagi, A. (2016) Loneliness, Common Mental Disorders and Suicidal Behavior: Findings from a General Population Survey. *Journal of Affective Disorders*, 197, 81-87. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.02.054>
- Stravynski, A., & Boyer, R. (2001). Loneliness in relation to suicide ideation and parasuicide: A population-wide study. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 31(1), 32-40. <https://doi.org/10.1521/suli.31.1.32.21312>
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, COVID-19 (2019-n CoV Hastalığı) Rehberi (Bilim Kurulu Çalışması) (2020). T.C. Sağlık Bakanlığı, 14 Nisan 2020.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (Sixth edition). Pearson Education.
- Tang, K., Gaoshan, J., Ahonsi, B., Ali, M., Bonet, M., Broutet, N., ... & Thwin, S. S. (2020). Sexual and reproductive health (SRH): a key issue in the emergency response to the coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *Reproductive Health*, 17, 1-3.
- Tate, C. M. (2005). *Revision of the self-efficacy questionnaire of social skills for use with deaf college students* [Unpublished doctoral dissertation]. Gallaudet University.
- Taylor, D., & Bury, M. (2007). Chronic illness, expert patients and care transition. *Sociology of Health & Illness*, 29(1), 37-39.
- Telef, B. B., & Karaca, R. (2011). Ergenlerin öz-yeterliklerinin ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. [Adolescents' self-efficacy and psychological symptoms' investigation] *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 499-518.
- Thomas, H. V., Crawford, M., Meltzer, H. & Lewis, G. (2002). Thinking life is not worth living. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37, 351-356. <https://doi.org/10.1007/s00127-002-0556-5>

- Totan, T., & Kabasakal, Z. (2011). İlköğretim öğrencilerinde yalnızlık ve umut arasındaki ilişkilerde öz-yeterlik alanlarının aracılık etkileri, 20.Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Konya.
- Tull, M. T., Edmonds, K. A., Scamaldo, K., Richmond, J. R., Rose, J. P., & Gratz, K. L. (2020). Psychological outcomes associated with stay-at-home orders and the perceived impact of covid-19 on daily life. *Psychiatry Research*, 289. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113098>
- Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N., & Jackson, D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International Journal of Mental Health Nursing* (2020) 29, 549–552. <https://doi.org/10.1111/inm.12735>
- Weishaar, M. E. (1996). Cognitive Risk Factors in Suicid. İçinde: P. M. Salkovskis (Ed). *Frontiers of Cognitive Therapy*. Guilford Press.
- Wheaton, M. G., Deacon, B. J., McGrath, P. B., Berman, N. C., & Abramowitz, J. S. (2012). Dimensions of anxiety sensitivity in the anxiety disorders: Evaluation of the ASI-3. *Journal of Anxiety disorders*, 26(3), 401-408. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2012.01.002>
- Whetstone, L. M., Morrissey, S. L., & Cummings, D. M. (2007). Children at risk: The association between perceived weight status and suicidal thoughts and attempts in middle school youth. *Journal of School Health*, 77(2), 59-66. <https://doi.org/10.1111/j.1746-Bu1561.2007.00168.x>
- WHO (2020). *WHO characterizes COVID-19 as a pandemic*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> (Date of Access: 01 January 2020).
- Yates, T. M. (2007). The developmental consequences of child emotional maltreatment: A neurodevelopmental perspective. *Journal of Emotional Maltreatment*, 7(2), 9-34. https://doi.org/10.1300/J135v07n02_02
- Zhang, Y., Xiao, M., Zhang, S., Xia, P., Cao, W., Jiang, W., ... & Wang, C. (2020). Coagulopathy and antiphospholipid antibodies in patients with Covid-19. *New England Journal of Medicine*, 382(17), e38. <https://doi.org/10.1056/NEJMc2007575>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Koronavirüs 31 Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıkmış ve bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Koronavirüsün dünya çapında yaygınlaşması sonucunda bu DSÖ bu durumu pandemi olarak ilan etmiştir. İnsanlar koronavirüsün olumsuz etkilerinden korunmak için sosyal mesafe kurallarına uymaya çalışmış ve uzun süreli ev karantinalarında kalmıştır. Koronavirüs insanları fiziksel olarak etkilediği gibi psikolojik olarak da olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Nitekim pandemi süreçlerinin ruh sağlığına yönelik olumsuz etkileri daha önceki araştırmalara da konu olmuştur. Depresyon, kaygı, uyku bozuklukları, mani, obsesif kompulsif bozukluk (OKB), travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), panik bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu ve hiperaktivitenin pandemiler sırası ve sonrası en çok karşılaşılan psikiyatrik bozukluklar olduğu ifade edilmektedir (Cheyette ve Cummings, 1995; Huang ve Zhao, 2020; Mak, Chu, Pan, Yiu ve Chan, 2009). Öngörülemeyen sonuçlar, belirsizlikler, sosyal izolasyon ve karantina gibi kısıtlayıcı uygulamalar bireylerde kaygı, üzüntü, korku, panik, kızgınlık, öfke, hayal kırıklığı, suçluluk, umutsuzluk ve yalnızlığa neden olmaktadır (Sher, 2020). Karantina sürecinin uzaması, bireyin kendisinin veya aile fertlerinden birinin hastalığa yakalanma kaygısı, süreçte rol alan yetkililerden aktüel bilgi alınamaması ve tıbbi bakımda karşılaşılan yetersizlikler bireylerdeki olumsuz psikolojik etkiyi arttırmaktadır (Courtet ve diğerleri, 2020; Ammerman ve diğerleri, 2020). Pandemi sürecinde karşılaşılan muhtemel olan önemli psikososyal sorunlardan biri de intihardır. Mann ve diğerleri (2005) yaptıkları araştırmada psikotik ve madde kullanım bozuklukları gibi önceden var olan psikiyatrik rahatsızlıkları olan bireylerin yüksek intihar riski altında olduğunu vurgulamıştır. Pandemi sürecinde kadınlar, azınlık gruplar, sosyoekonomik dezavantaj, işsizlik, engellilik ve kronik fiziksel veya psikolojik hastalığa sahip bireylerin intihar riskinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (Job, Steptoe ve Fancourt, 2020). Bununla beraber iş kaybı ve ekonomik kriz intihar için iyi bilinen diğer risk faktörlerindedir (Huang ve Zhao, 2020). Tarihsel olarak ekonomik krizlerin yüksek intihar oranları ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Tull ve diğerleri, 2020; Oyesanya, Lopez-Morinigo ve Dutta; 2015). Bu bağlamda pandemiye bağlı gelişen işsizlik, ekonomik kriz gelecekte daha yüksek intihar oranları ile ilişkili olabileceği üzerinde durulmaktadır (Van ve diğerleri, 2010). Dolayısıyla pandemi sürecin psikolojik güçlüklerin yanı sıra sosyal değişimler de insanları olumsuz etkilemektedir. Durkheim, egoistik intiharın bir bireyin belirli bir gruba yeterince dahil olamadığı, diğer bir deyişle sınırlı sayıda sosyal bağ olduğu zaman meydana geldiğini vurgulamıştır (Berk, 2006). Sosyal bağın güçlü olmasının intiharın önlenmesinde kilit rol oynadığı önde gelen intihar kuramlarında da belirtilmiştir (Huang ve Zhao, 2020). Bireyin sosyal bağının güçlü olması ve aidiyet hissetmesi, kendisine ve çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirme konusunda daha çok çaba sarf

etmesini ve öz yeterliliğin yükselmesini de beraberinde getireceği söylenebilir. Öz yeterlilik bireyin bir eylemi yapabilmek için gerekli yeteneğe sahip olmasına, eylemi yapabileceğine dair geliştirdiği motivasyon ve inanç olarak tanımlanmaktadır (Bandura,1999). Alabay (2006)'a göre öz yeterlilik, bireylerin başlarından geçen olumsuz olayları başarılı bir şekilde atlatabilmelerine yönelik kendilerine inanmaları anlamına gelmektedir. Sonuç olarak koronavirüs pandemisi sürecinde ruh sağlığı açısından risk faktörleri artmış durumdadır. Salgın sürecinde ortaya çıkan risk faktörleriyle birlikte bir ruh sağlığı sorunu olan intihar olgusunun da artabileceği ön görülmektedir (Brown ve Schuman, 2020). Fakat karşılaşılan krizlerle sağlıklı şekilde baş etmeye yardım edecek bir yapı olarak görülen öz yeterlilik inancının intihar olasılığını azaltabileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle bu araştırmada Koronavirüs kaygısıyla intihar olasılığı arasındaki ilişkide öz yeterliliğin aracı rolü ele incelemek amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı koronavirüs anksiyetesiyle intihar olasılıkları arasındaki ilişkide öz yeterliliğin aracı rolünü tespit etmektir. Araştırmaya toplam 341 (247 Kadın, 94 Erkek) üniversite öğrencisi katılım göstermiştir. Araştırmada katılımcılarından veri toplamak amacıyla İntihar Olasılığı Ölçeği, Koronavirüs Anksiyetesi Ölçeği ve Genel Öz Yeterlilik Ölçeği kullanılmıştır. Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin koronavirüs anksiyetesi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkisinde öz yeterliliğin aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma betimsel türde ilişkisel tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada koronavirüs anksiyetesi bağımsız değişken, öz yeterlilik aracı değişken ve intihar olasılığı bağımlı değişken olarak işlem görmektedir. Koronavirüs anksiyetesi ve öz yeterliliğin intihar olasılığı üzerindeki yordayıcı rolünün tespit edilmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Aynı zamanda yeterliliğin koronavirüs anksiyetesi ve intihar olasılığı arasındaki aracı rolünün incelemek için 10.000 tekrarlı örnekleme yönteminden (bootstrapping) faydalanılmıştır. Bu analiz için SPSS-macro programı (Preacher ve Hayes, 2004; 2008) kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma sonuçlarına göre öz yeterliliğin koronavirüs anksiyetesi ve intihar olasılığı arasındaki ilişkide kısmi olarak aracı rol oynadığı bulunmuştur. Buna göre öz yeterliliğin artmasıyla intihar olasılığının azaldığı belirlenmiştir. Aynı zamanda koronavirüs sebebiyle yalnız kaldığını söyleyenlerin koronavirüs kaygısı puanlarının yalnız kalmadığını söyleyenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Son olarak pandemi sürecinde, pandemi şartlarından dolayı istismara uğrayanların koronavirüs kaygısı ve intihar olasılıkları puanlarının istismara uğramayanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada öz yeterliliğin, koronavirüs anksiyetesi ile intihar olasılığı arasında kısmi aracılık ettiği bulunmuştur. Daha açık bir ifadeyle koronavirüs anksiyetesi arttığında intihar olasılığı artmaktadır ve öz yeterliliğin intihar olasılığını kısmi olarak azaltabilecek bir katkısının olduğu belirlenmiştir. Hocaoğlu ve Erdoğan (2020) da pandemi sürecinin içinde barındırmış olduğu kaygı vb. olumsuz duygusal süreçlerin bireylerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceğini ifade etmiştir. Ek olarak salgın sürecinin meydana getirdiği bulaş korkusu, kaygı, uzun süre sosyal izolasyonda kalmak ve sosyal açıdan damgalanmanın olumsuz etkileri beraberinde getirerek intihar olasılığını risk faktörü haline getirebilir. İlgili alan yazında salgınlar sırasında ve sonrasında psikiyatrik bozuklukların artması ile intihar girişimi ve intihar oranlarında da artışın meydana geldiği bildirilmiştir. (Okusaga, Yolken, Langenberg, Lapidus, Arling ve Dickerson, 2020). Dünyayı etkisi altına alan koronavirüs sürecinin intihar olasılığını arttırabileceği düşünülmektedir. Hatta bu sürecin “intihar fırtınası” haline gelebileceği ön görülmektedir (Brown ve Schuman, 2020). Fakat benzer risklerle karşılaşan insanların aynı tehlikeli sonuçlarla karşılaşmayacağı söylenebilir. Nitekim pandemi sürecinde zorlayıcı duygular yaşayan bireylerin işlevsel başa çıkma mekanizmaları kullanması ve ihtiyaç duyduklarında sosyal destek kaynaklarına başvurmaları bu kişilerin yüksek öz yeterlilik düzeyiyle ilgilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde düşük öz yeterlilik algısı olan bireylerin sorunları çözmek değil, hayatını sonlandırma yönünde adımlar atma riskini artırabileceği düşünülebilir. Literatür incelendiğinde Albal (2009) yaptığı araştırmada intihar düşüncesi olmayan bireylerin, intihar düşüncesi olan bireylere göre depresyonla başa çıkma yönünde öz yeterlilik düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Weishaar (1996)’da öz yeterlilik düzeyinin düşük olmasını, kötümser düşünceler ve intihar düşünceleri ile ilişkilendirmiştir. Ek olarak öz yeterlilik seviyesinin düşük olması kişilerarası ilişkileri zayıflatarak bireyin kendisini problem çözme konusunda yetersiz görmesine neden olur ve bu sürecin intiharı oluşturabilecek gizli bir faktör olarak bireyi bu riske karşı savunmasız bırakabileceği ifade edilebilir (Dieserud, Roysamb, Ekeberg ve Kraft, 2001). Sonuç olarak öz yeterliliğin koronavirüsü anksiyetesi ile intihar olasılığı arasında aracı bir rolünün olması oldukça anlamlıdır. Çünkü öz yeterlilik düzeyi yüksek bireyler çeşitli zorluklarla baş etme konusunda yeterli olduğundan bu durum ruh sağlığını koruyucu bir işlev görmektedir (Çiçek ve Almalı, 2020). Ancak öz yeterlilik, koronavirüs anksiyetesi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkiye kısmi olarak aracılık etmektedir. Başka bir deyişle tam aracılık etmemektedir. Öz yeterlilik kavramının iki alt faktörde incelenebilir (Arseven, 2016). Bunlar yetkinlik beklentisi ve sonuç beklentisidir. Yetkinlik beklentisi, insanların zorlu bir süreçle baş edebilmelerini ifade eder. Sonuç beklentisi ise bu mücadele sonucunda bir başarı elde edebilmeyi anlatır. Öz yeterlilik düzeyi yüksek insanlar koronavirüs anksiyetesiyle ve pandeminin getirdiği güçlüklerle etkili şekilde baş etmeye çalışıyor olabilir. Fakat yaşanan bu

güçlük hakkında bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Örneğin bu sürecin ne kadar süreceği ya da baş etme yollarının gerçekten etkili olup olmadığı belirsizdir. Dolayısıyla öz yeterlilik düzeyi yüksek insanların yetkinlik beklentisi yüksekken sonuç beklentisi belirsiz olabilir. Bu durumun öz yeterliliğin, koronavirüs ansiyetesi ile intihar olasılığı arasındaki ilişkide kısmi araçlık ettiğini açıklar niteliktedir.

The Effect Of The Schema Therapy-Based Psycho-Education Program On The Depression And Happiness Levels Of Teachers *

Şema Terapi Temelli Psiko-eğitim Programının Öğretmenlerin Depresyon ve Mutluluk Düzeyine Etkisi *

Zafer KORKMAZ [1]

Received Date: 30 September 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 16 October 2021

The Cognitive Therapy Theories focus on cognitive structures based on past experiences called schemas in the treatment of clients. It can be argued that the information organized in the form of schemas can facilitate the lives of individuals enabling the systematic use of the information that already exists in the memory, and the new information can be organized around the existing schemas. However, maladaptive schemas developing in the early period of life cause individuals to make erroneous processes and eventually make wrong decisions. For this reason, it is extremely important to know the maladaptive schemas creating negations for individuals and to make preventive efforts for individuals to overcome the negations caused by these maladaptive schemas. In the present study, the effects of the psychoeducation program prepared according to the principles of Schema Therapy on the depression and happiness level of teachers were examined in the framework of the general objectives that were mentioned above. In the present study, the pre-test, post-test, follow-up test, and repeated measurement experimental design (single group repeated measurement) was used. According to the results of this study, it was observed after the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program that was applied to the schema therapy group that the program was significantly effective in reducing the depression levels of the experimental group participants, and this effect was permanent in the follow-up tests that were performed afterward. It was also seen that the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was significantly effective in increasing the happiness levels of the experimental group participants, and this effect was permanent in the follow-up tests.

Keywords: *schema therapy, depression, happiness*

Başvuru Tarihi: 30 Eylül 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 16 Ekim 2021

Danışanlarının tedavisinde Bilişsel (Kognitif) Terapi Kuramları şema (schema) olarak adlandırılan geçmiş yaşantıları temel alan bilişsel yapılar üzerinde durmaktadır. Şemalar şeklinde örgütlenen bilgilerin, kişilerin yaşamlarını kolaylaştırabileceği ve bellekte var olan bilgilerin sistematik bir biçimde kullanılmasını sağlayacağı, yeni gelen bilgilerin de mevcut şemalar çevresinde organize edilebileceği söylenebilir. Yaşamın erken döneminde gelişen uyumsuz şemalar ise bireylerin hatalı bazı işlemler yapabilmelerine ve yanlış kararlar alabilmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle bireyler için olumsuzluk yaratan uyumsuz şemaların bilinmesi ve bireylerin bu uyumsuz şemalardan kaynaklı olumsuzlukları atlama için önleyici çalışmaların yapılması son derece önemlidir. Yukarıda belirtilen genel amaçlar çerçevesinde, bu çalışmada Şema Terapi ilkelerine göre hazırlanmış psikoeğitim programının öğretmenlerin depresyon ve mutluluk düzeyine etkisi incelenmiştir. Çalışmada ön-test, son test, izleme testli tekrarlı ölçümlü deneysel desen (tek gruplu tekrarlı ölçüm) kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre; şema terapi grubunda uygulanan şema terapi temelli psikoeğitim programının ardından deney grubu katılımcılarının depresyon düzeyini azaltma noktasında anlamlı düzeyde etkili olduğu ve sonrasında yapılan izleme testlerinde bu etkinin kalıcı olduğu görülmektedir. Ayrıca şema terapi temelli psikoeğitim programının deney grubu katılımcılarının mutluluk düzeyini artırma noktasında anlamlı düzeyde etkili olduğu ve sonrasında yapılan izleme testlerinde bu etkinin kalıcı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *şema terapi, depresyon, mutluluk*

Atf Cite Korkmaz, Z. (2021). The effect of the Schema Therapy-Based Psycho-Education Program on the depression and happiness levels of teachers. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 720-736. <https://doi.org/10.47793/hp.1002583>

* This article was produced from the author's doctoral thesis.

INTRODUCTION

Unlike many other species, human beings are born vulnerable and require the care of others during their developmental period. At the beginning of this developmental period, namely, the quality of relations in early childhood affects the human relations, psychological health, academic success, and social adaptation of the person in further ages (Nia et al, 2014; Kocatürk & Çiçek, 2021). In other words, childhood experiences are the source of the compatible or problematic behaviors of that person in the future (Jakop et al., 2014).

Neurobiological studies showed that behaviors that stem from the relations of people with each other are largely derived from previous life experiences, and are largely governed by the unconscious (Roediger, 2015). Many studies also emphasized that early memories are a data bank for psychological problems in adult life. In addition to the previous studies that examined the relations between early childhood years and problematic behaviors, there are also some other studies, which show that positive emotions and a trusted medium in childhood have positive results in adulthood (Brewin et al., 1993; Canavarró & Pereira, 2007; Jakop et al., 2014).

Cognitive Therapy Theories focus on cognitive structures based on past experiences called “schemas” in the treatment of clients. According to the cognitive model, schemas were seen as the main source of the emotional and behavioral problems of individuals and were later called “basic beliefs” (Derubies et al., 2001). Young (1990), who conduct studies in the field of cognitive therapy, developed the Schema-Focused Therapy to be used in the treatment of clients.

Young stated that maladaptive schemas develop when the normal developmental needs of a child are not met. These maladaptive schemas, called “early maladaptive schemas”, are among the most important concepts of this schema therapy approach (Farrell et al., 2016). Early maladaptive schemas, which are normally in sleep in individuals, cause strong emotions such as fear, sadness, anger, shame, and guilt when activated in the face of a challenge in daily life (Young et al., 2017).

It is necessary to better understand the inner sides of individuals to make a change that will make individuals feel better and happier. These inner sides are defined as “Modes” in Schema Therapy (Rafaeli et al., 2013). Among the most important reasons preventing people from being well is that they suffer from various psychological disorders such as depression. For this reason, it is extremely important to identify and eliminate the factors causing psychological disorders for people to enjoy life, be at peace with themselves, others, and the world, and lead a happy and peaceful life (Beck, 1979). One of the methods that are employed in the elimination of these disorders is psychoeducational studies based on a certain theory or philosophical basis.

Importance of the Study

When the complex relation network in today's world, high emotional density, and the negative effects of relations on individuals are evaluated, it is obvious that recognizing the problems that stem from this situation, and planning prevention studies become important. For this reason, it is extremely important to know the maladaptive schemas causing negations for individuals and to conduct preventive studies for individuals to overcome the negations caused by these maladaptive schemas.

The teaching profession is risky because it negatively affects the mental health of teachers because of being under intense stress at school (Girgin & Baysal, 2005; Işıksan, 2004). Depression and unhappiness have individual and organizational outcomes (Khan et al., 2006). Unfortunately, the problems emerging as a result of a teacher's mental health disorder or unhappiness not only concern the teacher but are also reflected on students, school, parents, and their immediate environments. If this is not intervened, deterioration can be faced in the quality and quantity of the educational services provided by teachers (Girgin & Baysal, 2005). For this reason, a study or intervention for the mental health of teachers will contribute not only to the teachers but also to the educational system of the country (Kırılmaz et al., 2003; Tanhan, et al., 2020).

Purpose of the Study

An accurate understanding of the problems has an important place in solving the problems faced in people's lives. Following a path based on the cause-effect relation and which is understood properly through the sources can facilitate the solution of the problem significantly. Developing a literature-based psychoeducation program and evaluating the experimental results can be one of the effective methods (Büyüköztürk, 2017).

This method was followed in this study, and a comparison of the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program on the depression and happiness of teachers and comparisons were made in this respect. When the 8-week Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was being developed, the above-mentioned basic philosophy of schema therapy was developed by considering the early maladaptive schemas, responses to coping with maladaptive schemas, the moods the individuals had, and their needs.

The present study included the findings on the results of the psychoeducation program prepared according to the principles of Schema Therapy in the framework of the general purposes mentioned above. According to the method of this study, 2 hypotheses were developed related to depression and happiness.

Hypothesis 1- The depression levels of the subjects participating in the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program will decrease at significant levels, and this decrease will be long-term.

Hypothesis 2- There will be a significant increase in the happiness levels of the subjects participating in the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program, and this increase will be long-term.

In the present study, the purpose of the researcher was to raise awareness, skills, and attitudes to help the participants reduce the negative consequences of depression and unhappiness. The purpose of the psychoeducation program developed in this study was to provide experiences to raise awareness and skills to decrease the effects of depression and unhappiness. The theoretical background of the psychoeducational program that was developed by the researcher and the target behaviors and processes related to each session were discussed in detail in the study.

METHOD

Information on the model of the study, the creation of study groups, the selection of the participants, the measurement tools employed, and the techniques used in the analyses of the data are given in this part.

Study Design

The pre-test, post-test, follow-up test, and repeated measurement experimental design (single group repeated measurement) were used in this study to determine the effects of the psychoeducation program prepared in line with the schema therapy principles on the depression and happiness levels of teachers. This pattern had a 1x3 factorial design. It is tested in this model whether the mean scores of two or more related measurement sets differ from each other at significant levels (Büyüköztürk, 2017).

The measurements made in the model of the present study and the symbolic notation of the processes are given in Table 1. The equivalents of the letters in Table 1 in the experimental process and the symbolic image of the model are given as follows (Karasar, 2016):

G- Group

R- Randomness in the creation of the group

X- The tried level of the independent variable

O- Measurement (observation) 1-Beck Depression Inventory, 2-Oxford Happiness Inventory

Table 1

Symbolic Notation of the Study Design

Creation of Group	Group	Pre-Test	Procedure	Post-Test	Observation Test
R	Scheme Therapy Group	O 1-2	X1 (Method 1)	O1-2	O1-2

As seen in Table 1, there was only one experimental group in the design of this study, and after the pre-test applied to the experimental group, the psychoeducation program, which was the independent variable in this study, was applied. After this step, post-test and follow-up tests were administered to the group, and the effectiveness of the psychoeducation program was evaluated.

Study Group

The study group consisted of teachers who worked in the city of Batman. Approximately one thousand teachers were contacted with the Random Method throughout the city to determine the participants of the study, and as a result of the pre-test, they were informed that they would receive an 8-week training after certain criteria and evaluations. After this information was provided, 342 people volunteered to fill the pre-test form. The application was made voluntarily. A total of 148 (44%) were female and 194 (56%) were male among the 342 participants who participated in the pre-test.

The mean of the total scores of all teachers who participated in the pre-test application in the Beck Depression Inventory (BDI) and Oxford Happiness Inventory (OMS) was determined before the study group was created. The results of the analysis are shown in Table 2.

Table 2

Mean Total Scores of All Participants Received from BDI and OHS

	n	Minimum	Maximum	$\bar{x}$	SD
BDI Total Score	342	0,00	44.00	11.277	8.702
OHI Total Score	342	47.00	160.00	109.324	21.213

As seen in Table 2, the mean of the scores the participants had in the BDI pre-test was $\bar{x}$ = 11.277. The mean of the scores the participants had from OHI was $\bar{x}$ =109.324.

Separate analyzes were made for both the Beck Depression Inventory and the Oxford Happiness Inventory before the experimental groups of the study were determined.

The developer of the Beck Depression Inventory stated that higher scores in the inventory meant a higher indicator of depressive symptoms. For many practitioners who used the inventory, “0-9 points” refer to minimal depression symptoms in the normal range, “10-16 points” mild depression symptoms, “17-29 points” moderate depression symptoms, and “30-63 points” refer

to severe depression. According to Şahin (1988), who conducted the Turkish adaptation of the inventory, a score of 17 or higher from the inventory could distinguish depression with a probability of over 90%.

When the total scores in the Beck Depression Inventory were examined, it was found that 167 people had minimal depression symptoms in the normal range “0-9 points”, 74 people had mild depression symptoms with “10-16 points”, 89 people had moderate depression symptoms with “17-29 points”, and 12 people had severe depression symptoms with “30-63 points”. The criterion of experiencing at least moderate depression was determined as the first prerequisite for being included in the experimental group. At least 89 people who were in the mid-level depression score range in the Beck Depression Inventory met the first prerequisite for being included in the experimental group.

The developer-defined high happiness as a high total score in the scoring of the inventory, low happiness as a low score, and did not specify any extreme values in the Oxford Happiness Inventory. For this reason, the total score obtained in the inventory was subjected to Cluster Analysis in this study. Two-Step Clustering Analysis is among the multivariate statistical methods to divide a heterogeneous sampling into homogeneous subgroups calculating the descriptive measures of the homogeneous groups separately (Kayri, 2007).

Three categories were created after the Cluster Analysis regarding the total happiness score; low, moderate, and high. Participants in the low level of happiness category were taken as candidates for the experimental groups. However, at this step, the condition was sought for the same individual to have at least a moderate level of depression and a low happiness level.

It was found in the Cluster Analysis that the total score obtained in the Oxford Happiness Inventory was low-level happiness (93 people, 27.2%), with an average of 83 points, moderate happiness with an average of 107 points (141 people, 41.2%), and high-level happiness with an average of 133 points (108 people, 31.6%).

It was determined for the third prerequisite that these two conditions (depression-unhappiness) be experienced simultaneously. When the inventory scores of the volunteering participants were evaluated, it was found that there were a total of 31 people who met this third condition. A total of 8 men and 8 women were randomly selected from a total of 31 people who met the third condition, and the group was formed from 16 people after examining the inventory scores.

Data Collection Tools

Two different inventories were used to determine the effects of the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program, which was the independent variable of the study, on depression and happiness levels.

The Oxford Happiness Questionnaire. Oxford Happiness Questionnaire (OSQ): The questionnaire is a 29-item and 6-point Likert type (1-I strongly disagree, 6-Totally agree) measurement tool developed by Hills and Argyle (2002) to measure happiness. Hills and Argyle stated that the internal consistency coefficient (Cronbach's alpha) of the scale was 0.91. An 8-factor structure with an eigenvalue above 1 was obtained on the scale. However, they concluded that it would be appropriate to use the scale as a single factor due to the problems in interpreting and naming the factors in question. Doğan and Sapmaz (2012) made the Turkish adaptation of the scale with university students. The mean score obtained from the scale was found to be 0.119 (SD=20.13) for the application of the sample. The score range of the scale was determined as "53-168". High scores on the scale indicate a high level of happiness. As the score decreases, it means that the level of happiness also decreases.

Beck depression inventory (BDI). The Beck Depression Inventory (BDI) is a four-point Likert inventory with a 21-item, self-report rating inventory that measures characteristic attitudes and symptoms of depression (Beck, et al., 1961). The scale was updated by Beck et al. (1988) and took its current form. The range of points that can be obtained from the scale is from 0 to 63. A higher score means an increase in depressive symptoms and a lower score means a decrease in depressive symptoms. The results obtained by bringing together the studies using the Beck Depression Inventory showed that the Cronbach alpha internal consistency coefficient of the scale was 0.86 for the psychiatric sample and 0.81 for the non-psychiatric sample (Beck et al., 1988). The validity and reliability studies of the scale were carried out by Şahin (1988, 1989). As a result of the study conducted on a psychiatric sample, the correlation coefficient between the scale and the MMPI-D scale was 0.63 (Şahin, 1988). In the same study, it was stated that 17 points or more from the scale could distinguish clinical depression with a probability of over 90%.

Procedures Applied to the Study Group

A psychoeducation program was developed and implemented by the researcher in this study, which aimed to intervene in the depression and low happiness levels that were experienced by the participants. The psychoeducation program that was prepared in the study was designed to be applied with a group because contacting each individual with high depression and low happiness levels was not suitable in terms of time and other opportunities.

The main purpose of these schema therapy-based psychoeducational sessions that were developed in this study was to decrease the depression levels of the individuals and make them

happier by realizing this change. The psychological infrastructure of the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program that was prepared by the researcher, the establishment of relevant targets, its aims, the training process, and the evaluation of the functionality of the program at the end of the process was discussed in detail in the study process.

A meeting was held with the teachers who were selected to the Experimental Group based on the total score obtained from the Beck Depression Inventory and the Oxford Happiness Inventory (OSQ) after the pre-test application and before the psychoeducation sessions, and the teachers were informed about the process. After the sessions commenced, general information on psychoeducational programs was given. Then, the experimental group participants met once a week for 8 weeks. The mean duration of these sessions varied between 80-100 minutes. The last session was planned as an evaluation session for the psychoeducation process.

FINDINGS AND COMMENTS

In this section, the findings on the results of the psychoeducation program that was prepared according to the Schema Therapy principles and was applied to the participants are given. According to the applied method of this study, there were two Hypotheses on depression and happiness.

Hypothesis 1- There will be a significant decrease in the depression level of the subjects participating in the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program, and this decrease will be long-term.

Hypothesis 2- There will be a significant increase in the happiness level of the subjects participating in the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program, and this increase will be long-lasting.

The findings on the effectiveness of the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program are given under two headings; findings on depression and findings on happiness.

The Effects of Schema Therapy-Based Psychoeducation Program on Depression Levels

The mean and standard deviation values of the pre-test, post-test, and follow-up test scores of the experimental group in the Beck Depression Inventory are given in Table 3.

Table 3

Mean and Standard Deviation Values of the Pre-Test, Post-Test, and Follow-Up Test Scores of the Experimental Group Received from the Beck Depression Inventory

Groups	Pre-Test			Post-Test			Observation Test		
	N	$\bar{X}$	SD	N	$\bar{X}$	SD	N	$\bar{X}$	SD
Experimental Group	16	19.937	5.976	13	9.153	2.192	13	10.538	1.506

As seen in Table 3, there were 16 participants in the experimental group in the Beck Depression Inventory in the pre-test. However, the scores of 13 participants were included in the analysis in the post-test and follow-ups because of the loss of participants in the experimental group.

When the table is evaluated, it is seen that the mean score of the experimental group participants in the Beck Depression Inventory pre-test application before the psychoeducation program was $\bar{X}=19.937$, and the mean score in the same test after the psychoeducation program was $\bar{X}=9.153$, and $\bar{X}=10.538$ in the follow-up test. In this respect, after the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program that was applied to the experimental group, it was observed that the depression levels of the experimental group participants decreased. The One-Way ANOVA results in the repeated measures that were applied to determine the significance of the differences between the mean scores of the experimental group in the Beck Depression Inventory are given in Table 4.

Table 4

One-Way ANOVA Results of the Experimental Group in Pre-test, Post-test, and Follow-up Test Scores in Beck Depression Inventory

Source of variance	Sum of squares	SD	Sum of squares mean	F	P	Significant difference
Intergroup Measurement	85.744	12	7.145			
Error	865.846	2	432.923	163.658	.000	1-2-1-3
Total	63.487	24	2645			
	1015.437	38				
	1 Pre-Test		2 Post-Test		3 Observation Test	

It was found that there were significant differences between the pre-test, post-test, and follow-up test scores of the experimental group participants ($F(2.24)=163.658, p<.01$). The post-test mean score ($\bar{X}=9.153$) and the follow-up test mean score ($\bar{X}=10.538$) were significantly lower than the pre-test mean score ($\bar{X}=19.937$). However, the difference between the post-test and follow-up test scores was found to be insignificant, which shows that the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was effective in reducing the depression levels of the experimental group participants at significant levels, and this effect was permanent in the follow-up tests.

The Effects of Schema Therapy-Based Psychoeducation Program on Happiness Levels

The mean and standard deviation values of the pre-test, post-test, and follow-up test scores of the experimental group in the Oxford Happiness Inventory are given in Table 5.

Table 5

Mean and Standard Deviation Values of the Pre-Test, Post-Test, and Follow-Up Test Scores of the Group in the Oxford Happiness Inventory

Groups	Pre-Test			Post-Test			Observation Test		
	N	$\bar{X}$	SD	N	$\bar{X}$	SD	N	$\bar{X}$	SD
Experimental group	16	86.625	2.264	13	106.538	6.728	13	103.923	5.469

As seen in Table 5, there were 16 participants in the experimental group in the Oxford Happiness Inventory pre-test application. However, the scores of 13 participants were included in the analyses in the post-test and follow-up applications because of the loss of participants in the experimental group.

When the table is examined, it is seen that although the mean scores of the experimental group participants in the Oxford Happiness Inventory pre-test application before the psychoeducation program were $\bar{X}=86.625$, the mean scores in the same test after the psychoeducation program was $\bar{X} =106.538$ and $\bar{X}=103.923$ in the follow-up test.

In this respect, after the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was applied to the experimental group, it was observed that the happiness levels of the experimental group participants increased.

The One-Way ANOVA results for repeated measurements applied to determine the significance of the differences between the mean scores of the experimental group in the Oxford Happiness Inventory are given in Table 6.

Table 6

One-Way ANOVA Results of the Experimental Group in the Pre-test, Post-test, and Follow-up Test Scores in Oxford Happiness Inventory

Source of variance	Sum of squares	SD	Sum of squares mean	F	P	Significant difference
Intergroup	584.410	12	48.701			
Measurement	3249.590	2	1624.795	49.882	.000	1-2.1-3
Error	781.744	24	32.573			
Total	4615.744	38				
	1 Pre-Test		2 Post-Test	3 Observation Test		

It was found that there were significant differences between the pre-test, post-test, and follow-up test scores of the experimental group participants ($F(2,24)=49.882, p<.01$). The post-test mean score ($\bar{X}=106.538$) and the follow-up test mean score ($\bar{X}=103.923$) were significantly lower than the pre-test mean score ($\bar{X}=86.625$). However, the difference between the post-test and follow-up test scores was found to be insignificant, which shows that the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was effective in increasing the happiness level of the experimental group participants at significant levels, and this effect was permanent in the follow-up tests.

DISCUSSION, CONCLUSION, AND RECOMMENDATIONS

Depression and unhappiness are conditions, which might cause many problems in the daily lives of people. Correct methods and psychoeducation programs to be developed in this context can contribute to solving this problem of individuals for the treatment of depression. The Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was prepared and implemented in the scope of this study to intervene in the depression and unhappiness experienced by the teachers.

In this context, after the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program that was applied in the schema therapy group, it was shown that the program was significantly effective in reducing the depression levels of the experimental group participants, and this effect was permanent in the follow-up tests that were performed afterward. It also showed that the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program was significantly effective in increasing the happiness levels of the experimental group participants, and this effect was seen to be permanent in the follow-up tests.

After the literature review, no studies were detected that examined the direct effects of psychoeducational programs prepared in line with schema therapy principles on the depression and happiness levels of teachers. For this reason, the results of this study were discussed in line with the findings of similar or different intervention studies that were conducted with different study groups.

As a result of the literature review, although the relations between early maladaptive schemas and happiness (Yalçın et al., 2018) and early maladaptive schemas and depression (Taşçı, 2014) were partially examined, no experimental studies were detected in which the effects of the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program were examined on the level of happiness and depression of individuals were examined together. For this reason, it is considered that this study will make an important contribution to the literature in this respect.

According to the results of this study, there was an increase in happiness levels besides decreased depression among the participants. Similarly, it was found in the study that was

conducted by Halvorsen et al. (2009) that individuals who were diagnosed with depression had higher scores in 12 early maladaptive schemas than those who were not diagnosed. Similarly, in the study that was conducted by Shah and Waller (2000) and Cooper et al. (2005), the levels of 9 maladaptive schemas were found to be higher in depressed individuals.

Although strong relations were detected between maladaptive schemas and depression, limited group studies were conducted on the effectiveness of Schema Therapy on depression. In the study that was conducted by Renner et al. (2016) with 25 individuals who were diagnosed with chronic depression, it was reported that Schema Therapy reduced depressive symptoms at significant levels. At the end of the Schema Therapy that was applied to 12 individuals who were diagnosed with chronic depression by Malogiannis et al. (2014), the depression levels of 7 individuals decreased at significant levels. In another study that was conducted by Heileman et al. (2011) applying Schema Therapy to 8 women, it was found that the depression levels of the women showed significant regressions at the end of the therapy. Similar findings were obtained in this study, and it was found that the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program decreased depression levels and increased happiness levels.

Khoshnood et al. (2015) aimed to investigate the effects of Schema Therapy on increasing the happiness and mental health levels of Type 2 Diabetes patients. This quasi-experimental study was conducted with the pre-test and post-test design. Oxford Happiness Inventory and Mental Health Questionnaire were applied to the study groups as pre-test and post-test, respectively, and significant differences were detected between the two study groups in the study, and it was also found that Schema Therapy increased happiness and mental health scores at significant levels.

In a conclusion, when the findings obtained in this study on the effects of the Schema Therapy-Based Psychoeducation Program on depression and happiness levels are compared with the results of the studies in the literature, it is seen that the findings of the previous studies support our findings.

It was reported in the literature that the number of studies on schema therapy is insufficient in our country. Discussing such issues and sharing the results can contribute to families and educators as well as field workers. It is considered that these segments will gain a certain awareness with the increased number of such studies. Also, it is considered that it will create an idea for the solution of the problems experienced by people.

The Schema Therapy-Based Psychoeducation Program, whose direct effects were seen on the happiness and depression levels of the teacher group with this study, can be applied to different groups, and the results can be determined.

REFERENCES

- Beck, A. T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects*. University of Pennsylvania Press.
- Beck, A. T., Ward, C., Mendelson, M., Mock, J., & Erbaugh, J. (1961). Beck depression inventory (BDI). *Arch Gen Psychiatry*, 4(6), 561-571.
- Brewin, C. R., Verews, B., & Gotlib, I. H. (1993). Psychopathology ve early experiences: A reappraisal of retrospective reports. *Psychological Bulletin*, 113, 82-98.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem A Press.
- Canavarro, M. C. & Pereira, A. I. (2007). Children's perception of their parents' rearing style: The Portuguese version of EMBU-C. *Revista Iberoamericana de Diagnostico y Evaluacion*, 2 (24), 193210.
- Carter, J. D., McIntosh, V. V., Jordan, J., Porter, R. J., Frampton, C. M., & Joyce, P. R. (2013). Psychotherapy for depression: A randomized clinical trial comparing schema therapy and cognitive behavior therapy. *Journal of Affective Disorders*, 151(2), 500-505.
- Cooper, M.J., Rose, K.S. & Turner, H. (2005). Core beliefs and the presence or absence of eating disorder symptoms and depressive symptoms in adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders*, 38, 60-64.
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. Mentis Press.
- Csikszentmihalyi, M. (2005). *Akış: Mutluluk bilimi*. HYB Press.
- Doğan, T., & Sapmaz, F. (2012). Oxford Mutluluk Ölçeği Türkçe Formunun Psikometrik Özelliklerinin Üniversite Öğrencilerinde İncelenmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25, 297-304. <https://doi.org/10.5350/DAJPN2012250401>
- DeRubeis, R. J., Tank, T. Z., & Beck, T.A. (2001). Cognitive therapy. *The Handbook of Cognitive Behavioral Therapies*, KS Dobson (ed). Guilford Press.
- Farrell, J.M., Reiss, N. and Shaw, A.I. (2016). *Şema terapi: Klinisyenin rehberi*. (S. G. Alkan and E. Alkan, Trans.). Psikonet Press.
- Girgin, G. & Baysal, A. (2005). Tükenmişlik sendromuna bir örnek. Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(4), 172-187.
- Halvorsen, M., Wang, C.E., Richter, J., Myrland, I., Pedersen, S.K., & Eisemann, M. (2009). Early maladaptive schemas, temperament and character traits in clinically depressed and previously depressed subjects. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 16 394-407.
- Hashemi, R. & Darvishzadeh, K. (2016). Effectiveness of group schema therapy in reducing the symptoms of major depression in a sample of women. *Asian Soc Sci*, 12:232-238.
- Heilemann, M.V., Pieters, H.C., Kehoe, P., & Yang, Q. (2011). Schema therapy, motivational interviewing, and collaborative mapping as treatment for depression among low income, second generation Latinas. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 42, 473-480.
- Hills, P. & Argyle, M. (2002). The Oxford happiness questionnaire: a compact Inventory for the measurement of psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 33, 1073-1082.
- Işıkkhan, V. (2004). *Çalışma hayatında stres ve başa çıkma yolları*. Sandal Press
- Jacop, G., Genderen, H. & Seebauer, L. (2014). *Mod Terapisi: Diğer yollardan gitmek*. (N. Azizerli and M. Soykut, Trans.). Psikonet Presss.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel Akademik Press.

- Kayri, M. (2007). Araştırmalarda iki aşamalı kümeleme analizi ve bir uygulaması. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 28(1), 177-189.
- Khan, J.H., Schneider, K.T., Jenkins-Henkelman, T.M. & Moyle, L.L. (2006). Emotional social support and job burnout among high school teachers: is it all due to dispositional affectivity? *Journal of Organizational Behavior*, 27, 793-807.
- Khoshnood, G., Shirkavand, N., Ashoori, J. & Arab Salari Z. (2015). Effects of Schema Therapy on the Happiness and Mental Health of Patients with Type II Diabetes. *Journal of Diabetes Nursing*, 3 (1), 8-18.
- Kırılmaz, A.Y., Çelen, Ü. & Sarp, N. (2003). İlköğretimde çalışan bir öğretmen grubunda tükenmişlik durumu araştırması. *İlköğretim Online*, 2 (1), 2-9.
- Kocatürk, M., & Çiçek, İ. (2021). Relationship Between Positive Childhood Experiences and Psychological Resilience in University Students: The Mediating Role of Self-Esteem. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 1-12. <https://doi.org/10.1017/jgc.2021.16>
- Lenoir, F. (2018). *Mutluluk üstüne felsefi bir yolculuk*. (A. Altınörs, Trans), Bilge Press.
- Malogiannis, I. A., Arntz, A., Spyropoulou, A., Tsartsarai E., Aggeli, A., & Karveli, S. (2014). Schema therapy for patients with chronic depression: a single case series study. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 45, 319-329.
- Nia, K. M., Sovani, A. & Forooshani, S. G. R. (2014). Exploring Correlation Between Perceived Parenting Styles, Early Maladaptive Schemas ve Depression Among Women with Depressive Symptoms in Iran ve India- Role of Early Maladaptive Schemas as Mediators ve Moderatos. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 16(12), e17492.
- Rafaeli, E., Bernstein, D.P. & Young, J. E. (2013). Şema terapi ayırıcı özellikler. (M. Şaşıoğlu, Trans.), Psikonet Press.
- Renner, F., Arntz, A., Peeters, F.P., Lobbestael, J., & Huibers, M.J. (2016). Schema therapy for chronic depression: results of a multiple single case series. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 51, 66-73.
- Roediger, E. (2015). *Şema terapi nedir. Şema terapinin temellerine, modellerine ve uygulamasına giriş*. (S. Ataman, Trans.). Nobel Press.
- Seligman, Martin E.P. (2007a). *Gerçek mutluluk*. (Semra Kunt Akbaş, Trans).HYB Press.
- Seligman, Martin E.P. (2007b). *Öğrenilmiş İyimserlik*. (S, Kunt Akbaş, Trans.). HYB Press.
- Shah, R. & Waller, G. (2000). Parental style and vulnerability to depression: The role of core beliefs. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 188(1), 19-25
- Şahin, N. H. (1988). Beck Depresyon Envanteri'nin geçerliği üzerine bir çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 6(22), 118-126.
- Şahin, N. H. (1989). Beck depresyon envanterinin üniversite öğrencileri için geçerliliği, güvenilirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.
- Tanhan, A., Yavuz K. F., Nalbant, A., Arslan, G., Yıldırım, M., Ulusoy, S., Genç, E., Uğur, E., & Çiçek, İ. (2020). A proposed framework based on literature review of online contextual mental health services to enhance wellbeing and address psychopathology during COVID-19. *Electronic Journal of General Medicine*, 17(6), em254. <https://doi.org/10.29333/ejgm/8316>
- Taşçı, K. D. (2014). *Erken dönem uyumsuz şemalar ile depresyon ilişkisinin açıklanmasında ontolojik iyi oluş değişkeninin aracı rolü: Bir yol analizi çalışması* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Yalçın, S.B., Ak, M., Kavaklı, M & Kesici, Ş. (2018). Mutluluğun önündeki engel: Erken dönem uyumsuz şemalar. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 7(1),7-13.

- Young JE & Klosko J.S. (2019). *Hayatı yeniden keşfedin* (S. Kohen and D. Güler, Trans.). Psikonet Press.
- Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Professional Resource Exchange.
- Young, J. E. (1994). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Rev. Professional Resource Press/ Professional Resource Exchange.
- Young, J.E, Klosko, J.S. & Weishaar, E.M. (2017). *Şema terapi* (T.V. Soylu, Trans). Litera Press.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş

Pek çok türün aksine insanoğlu savunmasız doğar ve gelişim süreci boyunca başkalarının bakımına ihtiyaç duyar. Bu gelişim sürecinin başında, yani erken çocukluk dönemindeki ilişkilerin niteliği o kişinin ileriki yaşlardaki insan ilişkilerini, psikolojik sağlığını, akademik başarısını ve sosyal uyumunu etkiler. Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse, çocukluk çağı yaşantıları, o kişinin ileriki yaşlarda uyumlu veya problemlili davranışlarının kaynağı durumundadır. Erken çocukluk yılları ile problemlili davranışlar arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmaların yanında, çocuklukta yaşanan olumlu duyguların ve güven ortamının yetişkinlik yıllarına ait olumlu sonuçlarının olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada şema terapi temelli psikoeğitim programının öğretmenlerin depresyon ve mutluluk ve düzeyine etkisi incelenmiştir. 8 haftalık şema terapi temelli psikoeğitim programı geliştirilirken şema terapinin temel felsefesi, erken dönem uyumsuz şemalar, uyumsuz şemalarla başa çıkma tepkileri, kişinin içinde bulunduğu modlar ve kişilerin ihtiyaç alanları göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir. Araştırmacı, bu çalışmada katılımcılara depresyon ve mutsuzluğun olumsuz sonuçlarını azaltmalarında yardımcı olmak amacıyla farkındalık, beceri ve tutum kazandırmayı hedeflemiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, Şema Terapi ilkeleri doğrultusunda hazırlanmış psikoeğitim programının, öğretmenlerin depresyon ve mutluluk düzeyine etkisini görmek amacıyla, ön-test, son test, izleme testli tekrarlı ölçümlü deneysel desen (tek gruplu tekrarlı ölçüm) kullanılmıştır. Bu desen 1x3 faktöriyel desendir. Bu modelde iki ya da daha çok ilişkili ölçüm setlerine ait ortalama puanların birbirinden anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir. Uygulama gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmıştır. Ön-test uygulamasına katılan 342 kişinin 148' i (%44) kadın, 194' ü (%56) erkektir. Depresyon düzeyini belirlemek için, Beck ve arkadaşları tarafından Depresyonun duygusal, bilişsel ve motivasyonel bileşenlerini değerlendirmek üzere oluşturulan ve "Beck Depresyon Ölçeği" ölçeği kullanılmıştır. Mutluluk düzeyini belirlemek için, Hills ve Argyle tarafından bireylerin mutluluğunun ölçülmesi için geliştirilmiş Oxford Mutluluk Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek puanlarının incelenmesiyle belli ölçülere göre depresyon düzeyi yüksek, mutluluk düzeyi düşük olma kriterini aynı anda sağlayan toplam 31 kişiden rastgele yöntemle 8 erkek, 8 kadın seçilmiş ve deney grubu 16 kişiden oluşturulmuştur.

Bulgular

Deney grubu katılımcılarının psikoeğitim programı öncesi Beck Depresyon Ölçeği ön-test uygulamasında aldıkları puanların ortalaması $\bar{X}=19,937$ iken, psikoeğitim uygulaması ardından aynı testten aldıkları puanların ortalamasının $\bar{X} =9,153$, izleme testinden ise $\bar{X}=10,538$ olduğu

görülmektedir. Buna göre deney grubuna uygulanan şema terapi temelli psikoeğitim programının ardından deney grubu katılımcılarının depresyon düzeyinde azalma olduğu görülmektedir. Deney grubu katılımcılarının ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($F(2, 24)=163,658, p<.01$). Son test ortalama puanı ($\bar{X}=9,153$) ve izleme testi ortalama puanı ($\bar{X}=10,538$), ön-test ortalama puanına ($\bar{X}=19,937$) göre anlamlı derecede daha düşüktür. Öte yandan son test ve izleme testi puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu, şema terapi temelli psikoeğitim programının deney grubu katılımcılarının depresyon düzeyini azaltma noktasında anlamlı düzeyde etkili olduğu ve sonrasında yapılan izleme testlerinde bu etkinin kalıcı olduğunu göstermektedir. Deney grubu katılımcılarının psikoeğitim programı öncesi Oxford Mutluluk Ölçeği ön test uygulamasında aldıkları puanların ortalaması $\bar{X}=86,625$ iken, psikoeğitim uygulaması ardından aynı testten aldıkları puanların ortalamasının $\bar{X}=106,538$, izleme testinden ise $\bar{X}=103,923$ olduğu görülmektedir. Deney grubu katılımcılarının ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur, $F(2, 24)=49,882, p<.01$. Son test ortalama puanı ($\bar{X}=106,538$,) ve izleme testi ortalama puanı ($\bar{X}=103,923$), ön-test ortalama puanına ($\bar{X}=86,625$) göre anlamlı derecede daha yüksektir. Öte yandan son test ve izleme testi puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu, şema terapi temelli psikoeğitim programının deney grubu katılımcılarının mutluluk düzeyini artırma noktasında anlamlı düzeyde etkili olduğu ve sonrasında yapılan izleme testlerinde bu etkinin kalıcı olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Öğretmenlerin yaşadıkları depresyon ve mutsuzluklarına müdahale amacıyla, bu çalışma kapsamında şema terapi temelli bir psikoeğitim programı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Buna göre deney grubunda uygulanan şema terapi temelli psikoeğitim programının ardından deney grubu katılımcılarının depresyon düzeyini azaltma noktasında anlamlı düzeyde etkili olduğu ve sonrasında yapılan izleme testlerinde bu etkinin kalıcı olduğunu göstermektedir. Ayrıca şema terapi temelli psikoeğitim programının deney grubu katılımcılarının mutluluk düzeyini artırma noktasında anlamlı düzeyde etkili olduğu ve sonrasında yapılan izleme testlerinde bu etkinin kalıcı olduğunu göstermektedir. Bu çalışma literatürdeki çalışmalar ile karşılaştırıldığında bu çalışmanın bulgularını destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir. Fakat Ülkemizde şema terapi temelli araştırma sayılarının yetersiz olduğu görülmektedir. Şema terapi temelli çalışmaların ele alınması ve sonuçların paylaşılması, alan çalışanlarının yanında, aileler ve eğitimcilere de katkı sunabilir. Bu araştırma ve çalışma sayılarının çoğaltılmasıyla birlikte, belli bir farkındalık oluşabilir ve kişilerin yaşadığı sorunların çözümüne yönelik fikir oluşturabilir. Bu çalışmayla, öğretmen grubunun mutluluk ve depresyon düzeylerine doğrudan etkileri olduğu görülen ve şema terapi temelli psikoeğitim programı farklı gruplar üzerinde de uygulanıp sonuçları ortaya konabilir.

Öğrencilerin Güçlü Yönlerinin/Karakter Güçlerinin Keşfedilmesine Yönelik Sınıf İçi Uygulama Önerileri

In-Class Practice Suggestions for Discovering Students' Strengths/Character Strengths

Ramazan DEMİR^[1] Mehmet MURAT^[2]

Başvuru Tarihi: 25 Haziran 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 19 Ekim 2021

Pozitif psikolojinin önemli çalışma konularından birisi bireyin güçlü yönleridir. Bu çalışmada, güçlü yönlerin/karakter güçlerinin sınıfta keşfedilmesi ve işlevsel olarak kullanılması üzerinde durulmaktadır. Öncelikle, güçlü yönlerin önemi vurgulanmaktadır. Sonra, güçlü yönlerin alanyazında sık karşılaşılan sınıflaması olarak 6 erdem ve 24 karakter gücü kısaca açıklanmaktadır. Devamında, güçlü yönlerin okullar için önemi ve okul uygulamalarına kısaca değinilmektedir. Takip eden bölümde, güçlü yönlere yönelik sınıf uygulamalarının her biri açıklanmıştır. Bu uygulamalar, Güçlü Yönler Sınıfı, Güçlü Yönler Şahsiyetleri, Güçlü Yönler Senaryoları, Güçlü Yönler Kariyer Listesi, Güçlü Yönler Kartı, Güçlü Yönler Takvimi, Güçlü Yönler Ağacı, Güçlü Yönler Filmleri, Güçlü Yönler Kitaplığı, Güçlü Yönler Metaforu, Güçlü Yönler Sessiz Sineması, Güçlü Yönler Jengası, Güçlü Yönler Yapbozu, Güçlü Yönler Bulmacası, Güçlü Yönler Küpü, Güçlü Yönler İsim-Şehiri, Güçlü Yönlerimi Kullanıyorum, Problemlere Karşı Güçlü Yönlerim, Güçlü Yönler Listem, Güçlü Yönler Günlüğüm, Güçlü Yönler Aktivitelerim, Arkadaşlarımla Gözünden Güçlü Yönlerim, Ailemin Gözünden Güçlü Yönlerimdir. Son olarak çalışma sonuç ve öneriler kısmı ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: pozitif psikoloji, pozitif eğitim, pozitif psikoloji uygulamaları, güçlü yönler, karakter güçleri

Received Date: 25 June 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 19 October 2021

One of the important study topics of positive psychology is the strengths of the individual. This study focuses on discovering and functionally using strengths/character strengths in the classroom. First, the importance of strengths is emphasized. Then, 6 virtues and 24 character strengths are briefly explained as a common classification of strengths in the literature. In the following, the importance of strengths for schools and school practices are briefly mentioned. The following part explained each of the classroom practices for strengths. These practices are Strengths Class, Strengths Personas, Strengths Scenarios, Strengths Career List, Strengths Card, Strengths Calendar, Strengths Tree, Strengths Movies, Strengths Library, Strengths Metaphor, Strengths Charades, Strengths Jenga, Strengths Jigsaw, Strengths Puzzle, Strengths Cube, Strengths Name-City, I Use My Strengths, My Strengths Against Problems, My Strengths List, My Strengths Diary, My Strengths Activities, My Strengths in The Eyes of My Friends, My Strengths in The Eyes of My Family. Finally, the study was completed with the conclusion and suggestions part.

Keywords: positive psychology, positive education, positive psychology practices, strengths, character strengths

Abf Cite Demir, R., & Murat, M. (2021). Öğrencilerin güçlü yönlerinin/karakter güçlerinin keşfedilmesine yönelik sınıf içi uygulama önerileri. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 737-752. <https://doi.org/10.47793/hp.957527>

^[1] Uzm. Psk. Dan. | Milli Eğitim Bakanlığı | Gaziantep | Türkiye | ORCID: 0000-0002-3864-558X | rdemir3303@gmail.com

^[2] Doç. Dr. | Gaziantep Üniversitesi | Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | Gaziantep | Türkiye | ORCID: 0000-0003-3946-7006

GİRİŞ

Psikoloji tarihi incelendiğinde, psikolojinin bireyin veya grupların sıkıntılarını gidermeyi veya azaltmayı hedeflediği görülmektedir. Bununla birlikte, bireyin veya grupların olumlu yönlerine odaklanan yaklaşımlar da mevcuttur. Ancak psikoloji uzunca bir süre büyük oranda eksiklik, problem ve belirtiler ile ilgilenmiştir. Bu duruma en köklü eleştirilerden birisi pozitif psikoloji akımı ile gelmiştir. Pozitif psikoloji, kendinden önceki olumlu bakış içerisinde olan yaklaşımlardan da güç alarak bireyin ve grupların eksikliği, zayıflığı kadar güçlü yönlerinin de olduğunu dile getirmiştir. Bu kapsamda, pozitif psikolojinin birçok çalışma konusu içerisinde bireyin güçlü yönlerine/karakter güçlerine odaklanmak ve bireyin güçlü taraflarını keşfedip geliştirmesini sağlamak önemli bir çalışma alanı olmuştur (Demir ve Türk, 2020; Hefferon ve Boniwell, 2014).

Pozitif psikoloji açısından güçlü yönleri incelemenin ne denli önemli ve merkezi bir konumda yer aldığını yaklaşımın kurucusu Seligman (2002) şu şekilde dile getirmektedir: “Pozitif psikoloji hareketinin mesajı, bizim alanımızın deforme olduğunu hatırlatmaktır. Psikoloji sadece hastalığın, zayıflığın ve zararın incelenmesi değildir; ayrıca güçlü yanların ve iyi özelliklerin de incelenmesidir. Tedavi sadece yanlış olanı onarmak değil; ayrıca doğru olanın inşasıdır.” Bu sözlerde de açıkça görüldüğü gibi psikolojinin artık yanlışları gidermekle yetinmemesi gerektiği doğrunun inşası ile de ilgilenmesi gerektiği belirtilmektedir. Pozitif psikoloji yaklaşımının temel bakış açısı bu doğrultudadır. Bahsedilen doğrunun inşasını sağlayacak en önemli yollardan birisi olarak da bireyin veya grupların güçlü yönlerini görmektedir. Çünkü pozitif psikoloji anlayışına göre her birey, olumlu özellikler açısından bir potansiyele sahiptir (Park ve Peterson, 2004). Önemli olan bu potansiyeli açığa çıkabilmektir. Böylelikle, birey ve gruplar karşılaştıkları zor durumlara karşı güçlü yönlerinden faydalanarak bu zorluklarla mücadele edebilecek; mutlu, iyimser ve anlamlı bir yaşam sürdürebilecektir (Demir ve Türk, 2020). Karakter güçlerinin farkına varmak ve bunu kullanabilmek kişiyi ruhsal bozukluklara karşı korumaktadır (Boniwell, 2012). Hatta, karakter güçlerinin gelecek toplum yapısında zekâdan daha ayırıcı bir özellik olarak yer alacağı öngörülmektedir (Hokanson ve Karlson, 2013).

Alanyazın incelendiğinde, güçlü yönleri ele alan birçok yaklaşım olmasına rağmen çalışmaların daha çok yapıldığı sınıflama olarak erdemler ve karakter güçleri göze çarpmaktadır. Bu sınıflama, bozuklukları temel alan Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM) ve Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırması (ICD) bakışlarını eleştirerek güçlü yönleri temel alan bir sisteme dayanmaktadır. Birçok bilim insanının yer aldığı, farklı kültürler ve öğretilerin incelendiği, oldukça kapsamlı bir çalışmanın ürünü olan bu sınıflama sistemi 6 erdem ve 24 karakter gücüne dayanmaktadır. Bu erdemler ve altında yer alan karakter güçleri kısaca şu

şekilde açıklanabilir. İnsaniyet erdemi, yakınlığa geçmeyi içeren kişilerarası güçleri bünyesinde barındırmaktadır. İnsaniyet erdemi altında yer alan karakter güçleri; sevme, sosyal zekâ ve iyi yüreklilik olarak adlandırılabilir. Aşkınlık erdemi, anlam ve varoluş ile ilgili güçler olarak ifade edilebilir. Aşkınlık erdemi altındaki karakter güçleri; maneviyat, minnettarlık, umut, estetik ve mükemmelliğin takdir edilmesi, mizah olarak adlandırılabilir. Bilgelik erdemi, bilgiye ulaşma ve kullanmayı içeren bilişsel güçler olarak ifade edilebilir. Bilgelik erdemi altındaki karakter güçleri; özgünlük, merak, açık fikirlilik ve çok yönlü bakış olarak adlandırılabilir. Cesaret erdemi, engellere rağmen idareli davranışı içeren duygusal güçler olarak ifade edilebilir. Cesaret erdemi altındaki karakter güçleri; yaşam çöşküsü, dürüstlük, cesur olma ve sebatkârlık olarak adlandırılabilir. Ölçülülük erdemi, aşırıya kaçmamayı içeren güçler olarak ifade edilebilir. Ölçülülük erdemi altındaki karakter güçleri; tedbirlilik, affetme, alçakgönüllülük, öz düzenleme olarak adlandırılabilir. Adalet erdemi, sağlıklı toplumsal yaşam için gerekli yurttaşlıkla ilgili güçler olarak ifade edilebilir. Adalet erdemi altında yer alan karakter güçleri; hakkaniyet, liderlik ve takım çalışması olarak adlandırılabilir (Peterson ve Seligman, 2004). Bunun yanında güçlü yönlerle ilişkin diğer sınıflamalar olarak Liston (2014)'un sınıflaması, güç bulucu (Buckingham ve Clifton, 2001; Rath, 2007), erdem projesi (Popov, 2000) yer alabilmektedir. Bu yaklaşımların hepsinin ortak özelliği de bireyde güçlü yönlerin bulunduğunu ifade etmesidir. Ancak her bir yaklaşım bu güçlü yönleri farklı olarak ele almıştır.

Pozitif psikoloji yaklaşımı ile ilgili günümüzde birçok alanda çalışmalar yapılmaktadır. Bu alanlardan bir tanesi de eğitimidir. Eğitim kurumlarında pozitif psikoloji yaklaşımı ve kavramları çalışılmakta ve bu kurumların daha iyi hale gelmesi hedeflenmektedir. Pozitif psikoloji açısından bu kadar önemli görülen güçlü yönlerin de okul ve sınıf ortamlarında incelenmesi eğitim kurumları ve içerisindeki bireyler açısından büyük faydalar getirebilir. Okulda öğrencilerle sürekli etkileşim içerisinde olan özellikle öğretmen ve psikolojik danışmanlar, öğrencilerin güçlü yönlerini keşfetmesine ve işlevsel olarak kullanmasına destek olarak okulun daha olumlu bir atmosfere kavuşmasına, öğrencilerin istedik davranışlarının artmasına, istenmedik davranışlarının azalmasına katkı sunabilir (Demir ve Murat, 2021). Okulda bulunan ruh sağlığı uzmanları, öğrencilere karakter güçlerini tanıma ve geliştirme aşamasında yardımcı olduğu takdirde; onların akademik gelişimine, özyeterliliğine ve mutluluğuna katkı sunarak okul iklimini olumlu kılabilir (Molony ve Henwood, 2010). Milli Eğitim Bakanlığı Sınıf Rehberlik Programı (2020) incelendiğinde, pozitif psikolojiden yararlanabileceği ifade edilerek programda karakter güçlerine yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Seligman ve Peterson (2004) sınıflamasındaki erdemler ve karakter güçleri olarak ifade edilen 6 erdem ve 24 karakter gücünden bahsedilmektedir. Bu açıdan Milli Eğitim Bakanlığı'nın da öğrencilere sunulacak sınıf rehberlik uygulamalarında öğrencilerin güçlü yönlerinin keşfedilmesine ve geliştirilmesine verdiği önem gözükmektedir.

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin amaçlarından bir tanesi bireyin kendini gerçekleştirmesidir. Bu amaç, bireyin gizil güçlerinin farkında olması ve bunları kullanabilmesi veya kendi potansiyelinin farkına varıp tam olarak potansiyelini kullanabilmesi olarak ifade edilmektedir (Yeşilyaprak, 2010). Bahsedilen kavramların aslında, bireyin güçlü yönlerinin farkına varması ve bunları kullanabilmesi ile ne kadar benzeşik olduğu görülmektedir. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin problemi merkeze alan klinik yaklaşımlardan bireyin gizil güçlerini veya güçlü yönlerini ortaya çıkaramayı hedefleyen pozitif yaklaşımlara doğru ilerlediği belirtilmektedir (Eryılmaz, 2013). Bu açıklamalar, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde güçlü yönlerin aslında ne kadar önemli bir yerde durduğunu göstermektedir.

Demir ve Murat (2021), okul ortamında güçlü yönlerin keşfedilmesi ve desteklenmesine yönelik olarak okul geneli yapılabilecek çalışmalar önermektedir. Bu uygulamalar, Güçlü Yönler Gazetesi ve Dergisi, Güçlü Yönler Kulüpleri, Güçlü Yönler Yarışmaları, Güçlü Yönler Belgesi, Güçlü Yönler Kutusu, Güçlü Yönler Sergisi, Güçlü Yönler Köşesi olarak ifade edilmektedir. Yazarlar, söz konusu okul geneli uygulamaları yaparken uygulayıcıların öğrencilerin gelişim dönemi özellikleri, okulun ve öğrencilerin ihtiyaçları, okulun imkânları, okuldaki paydaşların desteğinin alınması vb. özellikleri dikkate alması gerektiğini; uygulamaların bu kriterlere göre uyarlanabileceğini ve yenilerinin geliştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da yukarıdaki yazarların önerdiği okul geneli uygulamalardan farklı olarak sınıf içi güçlü yönlerin keşfedilmesi ve işlevsel olarak kullanılmasına katkı sağlayabileceği düşünülen etkinlik önerileri sunulmuştur.

İlgili etkinliklerin psikolojik danışmanlar ve öğretmenler tarafından öğrencilere sınıf ortamında grup çalışmaları şeklinde uygulanması sonucunda, öğrencilerin güçlü yönlerini keşfedip bunları okul ve günlük yaşamlarında işlevsel olarak kullanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu uygulamaların, psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bazı ilkelerinin de okul ikliminde benimsenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Şöyle ki, psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin ilkelerinden birisi, okuldaki her öğrencinin bu hizmetlerden faydalanması olarak belirtilmektedir. Okullarda yaşanan en büyük sorunlardan birisi de bu hizmetlerden sadece problemlili öğrencilerin faydalandığı, bu servisi başvuran öğrencilerin problemlili olarak görüldüğü şeklindedir (Yeşilyaprak, 2010). Bunun sonucunda da öğrenciler, psikolojik danışma ve rehberlik servisine ön yargılı yaklaşabilmekte, etiketleme korkusu yaşayabilmekte, servisten yararlanmakta çekimser kalabilmektedir. Bu durum da hizmetlerden daha çok öğrencinin faydalanmasını engelleyebilmektedir (Demir ve Türk, 2020). Bu çalışmada sunulan güçlü yönler uygulamaları ile her öğrencinin rahatlıkla bu hizmetlerden faydalanabildiğini, bu hizmetlerin sadece sorunlarla değil pozitif yönlerle de ilgili olduğunu benimsemesinde katkı sunacağı düşünülmektedir. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin

önemli bir bölümünü oluşturan önleyicilik, daha problemler ortaya çıkmadan ortaya çıkabilecek olası problemlerin engellenmesi olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2009). Burada sunulan güçlü yönler için yönelik uygulamalar sayesinde öğrencilerin kendi güçlü yönlerinin farkına vararak ve bunları kullanarak aslında daha sorunları oluşmadan bu sorunlarını önleyeceği düşünülmektedir.

Demir ve Murat (2021), okul ortamında öğrencilerin güçlü yönlerinin ölçülmesinin önemine işaret ederek kullanılabilir ölçme araçlarını derlemiştir. Bu bağlamda, ölçme araçlarının öğrencilerin güçlü yönlerinin farkına varılmasında, desteklenmesinde, baskın güçlü yönlerin belirlenmesinde, hizmetlerin planlanmasında, uygulamaların verimliliğinin değerlendirilmesinde vb. birçok alanda faydası olabileceği belirtilmiştir. Okullarda kullanılabilir ölçme araçları olarak şunlar sunulmaktadır: Karakter Güçleri ve Erdemli Oluş Gençlik Envanteri [(Geliştirme: Park ve Peterson, 2006; Peterson ve Seligman, 2004), (Uyarlama: Kabakçı, 2013)], Karakter Gelişim İndeksi [(Geliştirme: Liston, 2014), (Uyarlama: Ekşi vd., 2017)], Güçlü Yönler Öz Yeterlik Ölçeği [(Geliştirme: Tsai vd., 2014), (Uyarlama: Dönmezoğulları ve Nazlı, 2019; Sarıçam vd., 2019)].

GÜÇLÜ YÖNLERE YÖNELİK SINIF UYGULAMALARI

Güçlü Yönler Sınıfı

Her sınıfın öğrencilerinin güçlü yönlerine ilişkin profilleri ölçme araçlarından ve bu çalışma içerisinde yer alan diğer uygulamalardan yararlanılarak çıkarılabilir. Daha sonrasında tüm sınıf değerlendirilerek ilgili sınıfın güçlü yönler profili çıkarılabilir. Böylelikle her sınıfın baskın olduğu güçlü yön belirlenebilir. Öğrencileri teşvik amaçlı sınıfın kapısına ilgili sınıfın adının, güçlü yönün isminin ve onu temsil eden bir fotoğrafın olduğu bir flama asılabilir. Sınıftaki öğrenciler kendilerinin ortaya çıkan güçlü yönüne ilişkin ara koridordaki veya sınıflarındaki panolarına diğer okul öğrencilerinin faydalanabileceği şekilde pano çalışması hazırlayabilir. Ayrıca sınıftaki öğrencilerin ilgili güçlü yönü okul ortamında diğer öğrencileri de kapsayacak şekilde ne gibi etkinlikler yapabilecekleri planlanabilir. Böylelikle sınıf ilgili güçlü yönü temsil eder ve onun keşfedilmesi ve işlevsel şekilde nasıl kullanılacağı ile ilgili tüm okula örnek oluşturabilecek çalışmalar yapar.

Güçlü Yönler Şahsiyetleri

Karakter güçleri sınıflamasında yer alan karakter güçlerinin her birini temsil eden şahsiyetler belirlenebilir. Şahsiyetlerin biyografileri öğrenciler tarafından araştırılarak sınıfta veya okul törenlerinde her hafta ilgili gücü temsil eden şahsiyetin biyografi okunabilir. Bu uygulama sınıf ortamında yapılırsa ilgili güçlü yön üzerine konuşma, ilgili şahsiyetin hangi

durumlarda güçlü yönünden faydalandığının değerlendirilmesi, öğrencilerin kendini ilgili güçlü yön açısından değerlendirmesi, ilgili güçlü yönü işlevsel kullanabildikleri kendi yaşam olayları, etkinliğe ilişkin kazanımları/düşünceleri/hisleri vb. konular ele alınabilir. Bunun yanında, ilgili güçlü yönü temsil eden şahsiyetin eğer varsa hayat hikâyesini ele alan kitap, belgesel, film sınıf, okul veya ev ortamında öğrencilerin izlenmesi için kullanılabilir. Bununla birlikte, ilgili gücü temsil eden şahsiyetin hayatı ile ilgili bilgiler ve görsellerin yer aldığı sınıf ve okul panosu çalışmaları yapılabilir.

Güçlü Yönler Senaryoları

Öğrencilere farklı karakter güçlerine uygun senaryolar oluşturulabilir veya hazır senaryolar temin edilebilir. Sınıf ortamında bu senaryoları canlandırması için gönüllü öğrencilere kendi istedikleri roller verilebilir. Öğrencilerin ilgili senaryoları sınıf ortamında canlandırması istenebilir. Canlandırma sonrasında öğrencilerin o rolü neden seçtiği, karakterle ne bağ kurduğu, rolü canlandırırken neler hissettiği vb. paylaşımlar yapmaları sağlanabilir. Öğrencilerin buradaki karakterlerin hangi güçlü yönlerini kullandıklarını, bunları kullanırken neler yaptıklarını, nelere dikkat ettiklerini, günlük hayatımızda bu karakter gücünü hangi durumlarda nasıl kullanabileceğimizi vb. sorularla paylaşım yapmalarını sağlanabilir. Eğer tüm öğrenciler rol almadı ise diğer öğrencilerin de canlandırma sonrası paylaşım sürecinde aktif katılımlarını teşvik edilebilir.

Güçlü Yönler Kariyer Listesi

Özellikle lise ve ortaokul kademelerinde uygulanabilecek bir uygulamadır. Öğrencilere karakter güçleri tanıtılarak başlanabilir. Bunun ardından her öğrenci kendi karakter güçlerini belirleyebilir. Öğrencilerin düşündükleri meslekleri belirlemeleri ve bunlar hakkında araştırma yapmaları istenebilir. Özellikle mesleğin gerektirdiği kişilik özelliklerinin yer almasına dikkat edilir. Daha sonra her öğrencinin bir tarafa güçlü yönlerini diğer tarafa da mesleğin gerektirdiği kişilik özelliklerini belirtmeleri ve düşündüğü mesleğin kendi güçlü yönleri ile ne kadar uyduğunun farkına varması sağlanabilir. Bu süreç ödevlendirmeler ile belirli günlere yayılabilir. Süreç boyunca öğrencilerin neler yaşadığı, neler hissettiği, meslek ve kendi güçlü yönleri ile ilgili nelerin farkına vardığı vb. durumlar paylaşılabilir.

Güçlü Yönler Kartı

Özellikle okul öncesi ve ilkokul öğrencilerine yönelik öğrencilerin güçlü yönlerini keşfetmeleri için kullanılabilir. Uygulayıcı tarafından her bir karakter gücünü temsilen bir fotoğraf, bir resim veya bir karikatür vb. olan kartlar sınıf ortamında öğrencilere karakter güçleri tanıtılırken kullanılabilir. Öğrencilerin karakter güçlerini bu şekilde tanıdıktan sonra kendi güçlü yönlerini paylaşmaları ve bulmaları teşvik edilir. Bu aynı anda olabileceği gibi diğer

bir zamana ödev olarak verilebilir. Bundan sonra, gerektiğinde ailenin de desteği ile öğrencilerin kendi güçlü yönlerini temsil eden resim, fotoğraf, karikatür bulmaları daha da güzel olanı kendilerinin oluşturmaları istenebilir.

Güçlü Yönler Takvimi

Her sınıfta bir “Güçlü Yönler Takvimi” oluşturulabilir. Bu takvim öğrenciler tarafından uygulayıcının desteği ve teşviki ile hazırlanabilir. Her güne özgü bir tane ilgili güçlü yönle ilişkili bir kısa hikâye, bir şahsiyetin hayatı, bir fotoğraf, bir örnek uygulama vb. seçilerek takvime işlenebilir. Her gün ilgili gündeki yapılanlar tüm sınıf öğrencilerine okunabilir. Böylelikle öğrenciler her gün bir güçlü yöne ilişkin bilgi edinmiş ve uygulama önerisi elde etmiş olur.

Güçlü Yönler Ağacı

Tüm kademelerde kullanılabileceği gibi okul öncesi ve ilkokul çocuklarında daha etkin kullanılabilir. Tahtaya büyükçe bir ağaç çizilebilir ya da kartonlardan sınıfın uygun bir yerine ya da sınıfın bulunduğu koridora büyükçe bir ağaç oluşturulabilir. Ağacın gövdesine “... sınıfının güçlü yönleri” yazılabilir. Öğrencilere karakter güçleri tanıtıldıktan sonra her öğrencinin kendisinde hangi güçlü yönün olduğunu belirlemesi sağlanabilir. Öğrenci güçlü yönü bulmakta zorluk yaşarsa sınıf arkadaşlarından destek alınabilir. Her öğrenci güçlü yönünü belirledikten sonra güçlü yönünü temsil eden bir meyve sadece kendisi asılabileceği gibi güçlü yönün ismi yazılarak da asılabilir. Böylelikle tüm sınıfın güçlü yönleri belirlenmiş olur.

Güçlü Yönler Filmleri

Öğrencilerin özellikle ergenlik dönemindeki öğrencilerin filme olan ilgisi güçlü yönlerin ele alınması adına fayda sağlayabilir. Sınıf veya okul bazında her hafta veya belirli aralıklarla bir tane karakter gücü belirlenip ilgili karakter gücü ile ilgili öğrencilerin gelişim dönemi özellikleri ve okul veya sınıfın fiziki şartları göz önünde bulundurularak film izlenebilir. Özellikle bu konuda Filmlerle Pozitif Psikoloji (Niemic ve Wedding, 2018) kitabından yararlanılabilir. Kitapta, karakter güçlerini ele alan çok sayıda film bulunmaktadır.

Güçlü Yönler Kitaplığı

Okullarda her sınıfın kendi kitaplığı bulunmaktadır. Yine tüm okul öğrencilerinin faydalandığı okul kütüphanesi de mevcuttur. İster okul kütüphanesi ister sınıf kitaplığının bir bölümü güçlü yönler kitaplığı olarak tasarlanabilir. Buraya her bir karakter gücünün işlendiği kitaplar konularak her hafta veya belirli aralıklarla öğrencilerin belirlenen karakter güçlerine ilişkin okuma yapmaları sağlanabilir. Öğrencilerin okumalardan sonra paylaşım yapmalarına fırsat sağlayacak zaman ayrılmalıdır.

Güçlü Yönler Metaforu

Uygulayıcı tarafından sınıf ortamında güçlü yönlerle ilgili bilgi verilerek başlanabilir. Sonrasında ilgili güçlü yönün neye benzetilebileceği üzerinde öğrencilerin düşünülmesi istenebilir. Uygulayıcı tarafından bir örnek verilebilir. Sonrasında öğrencilerden ilgili güçlü yönü bir hayvan, eşya, bitki, şehir, ülke, meslek vb. benzetmesi teşvik edilebilir. Öğrencilerin neden ilgili güçlü yönü seçtiği şeye benzettiği, hangi yönden benzerlik kurduğu vb. sorulabilir. Daha sonra öğrencilerin ilgili güçlü yöne sahip olup/olmama, ilgili güçlü yönü işlevsel olarak kullandıkları örnekler vb. üzerinde konuşulabilir.

Güçlü Yönler Sessiz Sineması

Sessiz sinema oyunu güçlü yönlerle ilişkilendirilebilir. Öğrencilerin gelişim dönemi özelliklerine uygun bir şekilde tüm sınıf veya sınıftaki belirlenen gruplar arasında oynanabilir. Belirlenen güçlü yönleri temsil edecek genişçe bir film listesi belirlenebilir. Bu filmlerden seçilerek öğrencilerin sessiz sinema oyununda olduğu gibi sözcük kullanmadan filmleri anlatmaları istenebilir. Oyunda kullanılan her film sonrası filmle ilgili öğrencilerin konuşması, filmdeki güçlü yönü ele alması, güçlü yönün nasıl işlevsel kullanıldığına dikkat edilmesi, öğrencilerin düşünce ve duygularını paylaşımlarını teşvik etmesi, kendilerinin ilgili güçlü yöne sahip olup/olmama durumu, ilgili güçlü yönü kendilerinin işlevsel şekilde kullanabildikleri örnek yaşantılar vb. üzerinde durulabilir.

Güçlü Yönler Jengası

Öğrencilerle karakter güçlerini eğlenerek keşfedebilecekleri bir oyun tasarlanabilir. Sınıf ortamında öğrenciler belirli gruplara ayırabilir. Daha önceden hazırlanan jengalar öğrencilere dağıtılabilir. Jenja yüzlerinde şunların bulunması tavsiye edilir. Bir tarafa karakter gücünün ismi, diğer tarafa öğrencilerin seviyesine uygun kısa bir tanımını, bir tarafa karakter gücünü temsil eden fotoğraf, resim, karikatür vb. bir görsel, diğer tarafına karakter gücünün kullanılabileceği bir durum, bir olay ya da bir sorun yer alabilir. Böylelikle sıra kendisine gelen her öğrencinin kendi çektiği tahtadaki karakter gücünü seslendirmesi ve gruptaki diğer arkadaşları ile paylaşması sağlanabilir. Daha sonra ilgili karakter gücünün kendisinde hangi derecede (yüksek, orta, düşük) olduğunu ifade etmesi sağlanabilir. Bu karakter gücünü kullandığı bir durumu arkadaşları ile paylaşması istenebilir. Gruplar oyunlarını bitirdikten sonra sınıfça oyunda ne yaşadıkları, neler düşündükleri, neler hissettiklerini, nelerin farkına vardıklarını, karakter güçleri anlamında kendilerinde nelerin farkına vardıkları vb. sorularla paylaşım yapmaları teşvik edilebilir.

Güçlü Yönler Yapbozu

Özellikle ilkokul ve okul öncesi öğrencilerine yönelik olarak kullanılabilir. Karakter güçlerinin isimlerinin ve onları temsil eden resim, fotoğraf, karikatür vb. olduğu bir yapbozu uygulayıcı olarak siz tasarlayabilirsiniz. Yapbozun parçalarının sayısının, büyüklüğünün, kelime-görsel dengesinin vb. öğrencilerin gelişim özelliklerine göre uyarlanması tavsiye edilir. Yapboz, bireysel veya gruplar halinde öğrencilerin tamamlaması için onlara verilebilir. Öğrencilerin yapbozu tamamlarken etkileşim halinde olmaları, buldukları parçalardaki karakter gücü ve temsili görsel hakkında paylaşımda bulunmaları teşvik edilebilir. Etkinlik tamamlandıktan sonra öğrencilerin yaşantılarına, öğrendiklerine, hislerine vb. ilişkin paylaşımda bulunmaları sağlanabilir.

Güçlü Yönler Bulmacası

Öğrencilerin gelişim dönemi özelliklerine uygun bir şekilde güçlü yönlerin yer aldığı bulmacalar uygulayıcı tarafından tasarlanabilir. Bu bulmacalarda güçlü yönler yer verilerek öğrencilerin bunları bulması sağlanabilir. Her bulunan güçlü yönün üzerinde konuşulması değerlidir. İlgili güçlü yönün öğrenci de olup/olmaması, günlük yaşamında işlevsel olarak nerelerde kullanabildiği vb. üzerinde konuşulabilir.

Güçlü Yönler Küpü

Bir küpün 6 yüzü vardır. Öğrencilere her bir erdem bir yüzeye gelecek şekilde küp ayarlanabilir. Küpün yüzeylerine ilgili erdem ve onu temsilen bir fotoğraf, resim, karikatür vb. yerleştirilir. Tüm sınıf sırasıyla ya da belirli gruplara ayrılarak öğrenciler tarafından küp atılır. Küpün hangi yüzeyi geldi ise o yüzeydeki karakter gücü okunarak arkadaşlarına gösterilir. İlgili erdem ne anlama geldiği, kendi açısından tanımlaması istenebilir. İlgili erdeme yönelik olarak kendi yaşamında yaptığı bir uygulama arkadaşlarına anlatılabilir.

Güçlü Yönler İsim-Şehiri

İsim-şehir oyunun güçlü yönler uyarlanmış halidir. Bir kâğıda güçlü yön ve güçlü yönü temsil eden kişi ismi-şehir-bitki-hayvan-eşya gibi sütunlar daha da arttırılarak ya da uygulamaya göre daha da azaltılarak yazılabilir. Sıradaki öğrenci içinden alfabeyi sayarken bir sonraki öğrenci durdurarak hangi harfte kaldı ise o harfle ilgili güçlü yön ve güçlü yönü temsil eden isim-şehir-bitki-hayvan-eşya bulunmaya çalışabilir. İlk bitiren 30'a kadar sayar ve tamamlanabilir. Hiç yazamayan 0, aynı yazanlar 5, farklı yazan 10 puan şeklinde alabilir. Böylece oyun istenildiği kadar devam eder. Oyunu oynarken öğrencilerin yazdıkları üzerine paylaşımda bulunmaları sağlanabilir. Neden o kişiyi, şehri, bitkiyi, hayvanı, eşyayı vb. yazdığı, hangi özellikleri ile ilgili güçlü yönü temsil ettiği vb. şeklinde paylaşımlar yapılabilir.

Güçlü Yönlerimi Kullanıyorum

Öğrencilerin güçlü yönleri belirledikten sonra her öğrenci için kendisinde bulunan güçlü yönlerini kullanabilmeleri için onlara gün içerisinde güçlü yönlerini kullandıkları olayları kaydetmeleri istenebilir. Öğrencilerin hangi alanda, hangi olayda güçlü yönlerini kullandıklarını paylaşmaları istenebilir. İlgili güçlü yönünü kullanmanın o olayda ya da problemi aşmada nasıl bir katkı sağladığı üzerinde durulabilir. İlgili güçlü yönünü kullanmasının kendisinde neler hissettirdiği üzerinde konuşulabilir. Her gün veya her hafta bu şekilde güçlü yönlerini kullandığı durumları kayıt etmeleri sağlanabilir. Böylelikle öğrenciler, güçlü yönlerinin daha çok farkına varabilecek ve daha işlevsel olarak kullanabilecektir.

Problemlere Karşı Güçlü Yönlerim

Öncelikle, öğrencilerin güçlü yönlerinin neler olduğu diğer uygulamalarda yer alan yöntemlerle öğretilebilir. Sonra öğrencilere ev ödevi verilebilir. Her öğrencinin kendi güçlü yönlerini yazması istenebilir. Sonra öğrencilerin yazdıkları kağıtları cebinde taşımalarını istenebilir. Daha sonra gün içerisinde karşılaştıkları problem anlarında cebindeki bu kâğıtta yazan güçlü yönlerini aklına getirmeleri istenebilir. Sahip olduğu güçlü yönlerinden hangisini o anda yaşadığı problemde nasıl kullanabileceğini düşünmesi istenebilir. Daha sonra ilgili problemde kullanıp kullanmadığını not alması istenebilir. Güçlü yönünü kullanmadığı veya kullandığı problemlerinde nelerin farklı olduğunu not almalarını istenebilir. Öğrencinin sınıf ortamında bu çalışmaları yaparken yaşadıklarını paylaşmasını, yorumlamasını, hissettiklerini, ilgili karakter gücünü kullandığı durumları paylaşması teşvik edilebilir.

Güçlü Yönler Listem

Her öğrenci için öğrencilerin güçlü yönlerinin olduğu bir liste oluşturmaları sağlanabilir. Bu listeyi öğrenciler yanında taşıyabilir. Her hafta en az bir güçlü özelliğini bir durumda kullanması istenebilir. Kendilerinin karşılaştıkları bir durum olmasa bile öğrencilerin kendi oluşturabilecekleri durumlarda kullanabilecekleri belirtilebilir. Her hafta ilgili güçlü yönünü kullandığı durumları not etmelerini istenebilir. Bu uygulamanın kendilerine katkıları ve uygulama sırası ve sonrası hislerini paylaşmaları istenebilir. Böylelikle öğrenciler, kendi güçlü yönlerinin farkına varıp daha işlevsel şekilde kullanabilecektir. Güçlü yönlerinin hayatlarına katkısını daha somut şekilde görebilecektir.

Güçlü Yönler Günlüğüm

Öncelikle, öğrencilerin güçlü yönlerini belirlemesini sağlanabilir. İlgili güçlü yönlerini gün içerisinde kullandığı durumların farkına varmaları teşvik edilebilir. Her günün sonunda hangi güçlü yönünü bugün kullandığını, kullandığı bu güçlü yönü hangi durumda kullandığını ve kendisine katkısının neler olduğunu yazmalarını istenebilir. Ara ara günlüklerini kendilerinin

okumaları, güçlü yönlerini nasıl kullandıklarının farkına varmaları sağlanabilir. Gönüllü öğrencilerin günlüklerinden sınıf içi paylaşım yapmaları sağlanarak diğer öğrencilerin de farklı güçlü yönleri farklı durumlarda nasıl kullanabileceğine ilişkin onlara fikir verilebilir.

Güçlü Yönler Aktivitelerim

Öğrencilerin güçlü yönlerinin neler olduğu çeşitli yöntemlerle öğretilir. Daha sonra öğrencilere ev ödevi verilebilir. Her öğrencinin kendi güçlü yönünü yazması istenebilir. Daha sonra ilgili güçlü yönünü kullanabileceği her hafta bir aktivite planlaması ve ilgili güçlü özelliğinin karşısına not alması istenebilir. Öğrencilerin belirlediği aktiviteleri yapması istenebilir. Öğrencinin sınıf ortamında bu çalışmalarını yaparken yaşadıklarını paylaşması teşvik edilebilir

Arkadaşlarımdan Gözünden Güçlü Yönlerim

Öncelikle, öğrencilerin güçlü yönlerinin neler olduğu diğer uygulamalarda yer alan yöntemlerle öğretilir. Öğrencilerin karakter güçlerini öğrendikten sonra her öğrencinin kendi sıra arkadaşının karakter güçlerini yazması istenebilir. Diğer bir öneri de ki daha zengin bir içerik sunabilir. Tüm sınıfın sizin belirlediğiniz bir öğrenci ile ilgili güçlü yönlerini yazmasını istenebilir. Yazan öğrencilerin kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için isim belirtmelerine gerek görülmez. Tüm kağıtları bir kişi toplayıp ya da bir kavanozda toplanıp ilgili öğrenciye teslim edilebilir. Bir derste tüm öğrenciler için yapma imkânı olmazsa her derste birkaç öğrenci için yapılarak belli bir sürede tüm öğrenciler tamamlanabilir. Öğrencinin yazılanları okumasını, yorumlamasını, hissettiklerini, ilgili karakter gücünü kullandığı durumları paylaşması teşvik edilebilir. Böylelikle tüm öğrenciler arkadaşlarının gözünden kendi karakter güçleri üzerinde düşünmeye, karakter güçlerini keşfetmeye başlayabilecektir.

Ailemin Gözünden Güçlü Yönlerim

“Arkadaşlarımdan Gözünden Güçlü Yönlerim” uygulamasının aileye uyarlanmış halidir. Şöyle ki öncelikle, öğrencilerin güçlü yönlerinin neler olduğu diğer uygulamalarda yer alan yöntemlerle öğretilir. Daha sonra ev ödevi şeklinde tüm öğrencilerin kendi ailesindeki kişilere karakter güçlerini anlatması ve kendisindeki karakter güçlerinin ne olduğu üzerinde aile sohbeti etmesi istenebilir. Öğrencinin sınıf ortamında ailesinin kendisi için söylediklerini paylaşmasını, yorumlamasını, hissettiklerini, ilgili karakter gücünü kullandığı durumları paylaşması teşvik edilebilir. Böylelikle tüm öğrenciler ailesinin gözünden kendi karakter güçleri üzerinde düşünmeye, karakter güçlerini keşfetmeye başlayabilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bireyin hem zayıf hem de güçlü yönleri bulunmasına rağmen psikoloji tarihi içerisinde uzunca bir dönemdir yoğun olarak bireyin sadece zayıf taraflarına odaklanılmıştır. Bu durumu eleştiren pozitif psikoloji, bireyin var olan güçlerinin önemine değinmiş ve bireyin güçlü yönlerini önemli çalışma konusu haline getirmiştir. Pozitif psikolojinin çalışma alanlarından birisi de eğitim kurumlarıdır. Bu bağlamda, öğrencilerin vakitlerinin çoğunu geçirdiği ve birçok anlamda yeni öğrenmeler gerçekleştiği kurumlar olan okullarda öğrencilerin güçlü yönlerinin keşfedilmesi ve desteklenmesi önemli görülmektedir. Bu şekilde öğrencilerin güçlü yönlerinin geliştirilmesi onların gerek okul yaşamında gerekse yaşamlarının diğer alanlarında problemleri ile baş etmesinde, olumlu davranışlar sergilemesinde, daha mutlu ve doyumlu bir yaşam sürdürmesinde katkı sunabilecektir. Elbette ki güçlü yönlerin desteklenmesi sadece öğrencilerin bahsedilen sosyal-duygusal özelliklerine katkı sunmakla kalmayacak bu özelliklerini kullanan öğrencilerin aynı zamanda akademik ve kariyer gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

Okulda öğrencilerin güçlü yönlerinin desteklenmesi birçok yol ile sağlanabilir. İlk olarak, okul geneli yapılabilecek güçlü yönlerle yönelik uygulamalar tüm okul öğrencilerinin dikkatini çekecek ve oluşturulan olumlu okul ikliminden tüm öğrenciler etkilenebilecektir. Bu kapsamda, okul personelinin hep birlikte genelde pozitif psikoloji özelde güçlü yönlerle yönelik okul geneli uygulamaların önemini kavraması, getirilerine inanması ve yapılan uygulamalar içerisinde aktif olarak yer alması okul atmosferini olumlu anlamda etkileyecektir. Bir diğer uygulama olarak sınıf içi yapılabilecek uygulamalardan yararlanılabilir. Bu çalışmada da öğrencilerin güçlü yönlerini keşfetmesine ve işlevsel olarak kullanmasına katkı sağlayabilecek uygulama önerileri sunulmuştur. Çalışma boyunca önerilen uygulamalar, sınıflarda başta psikolojik danışmanlar olmak üzere sınıf rehber öğretmenleri, branş öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri tarafından rahatlıkla uygulanabilir. Bu uygulamalar yapılırken çalışmanın içerisinde yer alan unsurların dikkate alınması fayda sağlayacaktır. Bir diğer uygulama olarak da psikolojik danışmanlar gerek bireysel gerek grupta yapılan danışma ve rehberlik hizmetlerinde yine öğrencilerin güçlü yönlerini geliştirmeyi hedefleyecek çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Boniwell, I. (2012). *Positive psychology in a nutshell: The science of happiness*. McGraw-Hill Open University Press.
- Buckingham, M., & Clifton, D. O. (2001). *Now, discover your strengths*. Simon & Schuster.
- Demir, R., & Murat, M. (2021). Okulda güçlü yönlerin keşfedilmesi ve desteklenmesi. İçinde G. Arslan & M. Yıldırım (Ed.), *Okulda Pozitif Psikoloji Kuramdan Uygulamaya*. Pegem Akademi.
- Demir, R., & Türk, F. (2020). Pozitif psikoloji: Tarihçe, temel kavramlar, terapötik süreç, eleştiriler ve katkılar. *Humanistic Perspective*, 2(2), 108-125.
- Dönmezoğulları, C., & Nazlı, S. (2019). Güçlü yönler öz yeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 257-265.
- Ekşi, H., Demirci, İ., Kaya, Ç., & Ekşi, F. (2017). Karakter gelişim indeksinin Türk ergenlerdeki psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 476-500.
- Eryılmaz, A. (2013). Pozitif psikolojinin psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında gelişimsel ve önleyici hizmetler bağlamında kullanılması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 1(1), 1-22.
- Hefferon, K., & Boniwell, I. (2014). *Pozitif psikoloji: Kuram, araştırma ve uygulamalar*. T. Doğan (Çev. Ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hokanson, B., & Karlson, R. W. (2013). Borderlands: Developing character strengths for a knowmadic world. *On the Horizon*, 21(2), 107-113.
- Kabakçı, Ö. F. (2013). *Karakter güçleri açısından pozitif gençlik gelişiminin incelenmesi*. [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Liston, M. A. (2014). *Conceptualizing and validating the character virtues index (CVI)*. University of Missouri. ProQuest Dissertations and Theses.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2020). T. C. Milli Eğitim Bakanlığı sınıf rehberlik programı.
- Molony, T., & Henwood, M. (2010). Signature strengths in positive psychology. *Communiqué*, 38(8), 15-16.
- Niemiec, R. M., & Wedding, D. (2018). *Filmlerle pozitif psikoloji: Karakter güçlerini geliştirmek için filmlerden yararlanma*. G. Kafa (Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Park, N., & Peterson, C. (2006). Moral competence and character strengths among adolescents: The development and validation of the Values in Action Inventory of Strengths for Youth. *Journal of Adolescence*, 29(6), 891-909.
- Peterson, C., & Park, N. (2004). Classification and measurement of character strengths: Implications for practice. In P. A. Linley, & S. Joseph (Eds.), *Positive Psychology in Practice*. John Wiley & Sons, Inc..
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association & Oxford University Press.
- Popov, L. K. (2000). *The virtues project educator's guide: Simple ways to create a culture of character*. Jalmar Press.
- Rath, T. (2007). *StrengthsFinder 2.0*. Gallup Press.
- Şahin, C. (2009). Eğitim sürecinde öğrenci kişilik hizmetleri ve rehberlik. İçinde M. Güven (Ed.). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Anı Yayıncılık.
- Sarıçam, H., Mert, A., & Çelik, İ. (2019). Güçlü yönler öz-yeterlilik ölçeğinin Türkçe versiyonunun psikometrik özellikleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 288-313.
- Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention and positive therapy. In C. R. Snyder, & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology*. Oxford University Press.

Tsai, C. L., Chaichanasakul, A., Zhao, R., Flores, L. Y., & Lopez, S. J. (2014). Development and validation of the strengths self-efficacy scale (SSES). *Journal of Career Assessment*, 22(2), 221-232.

Yeşilyaprak, B. (2010). *Eğitimde rehberlik hizmetleri*. Nobel Yayın Dağıtım.

EXTENDED ABSTRACT

When the history of psychology is examined, it is seen that psychology aims to eliminate or reduce the problems of individuals or groups. Besides, there are also approaches that focus on the positive aspects of the individual or groups. However, for a long time, psychology was largely concerned with deficiencies, problems, and symptomspractices. One of the most rooted criticisms of this situation has come with the positive psychology approach. Positive psychology stated that individuals and groups have strengths as well as weaknesses. In this context, positive psychology focuses on the strengths/character strengths of the individual. Discovering and developing strengths has been an important field of study for positive psychology (Demir ve Türk, 2020; Hefferon ve Boniwell, 2014).

There are many studies on the positive psychology approach today. One of these fields is education. Positive psychology approach and concepts are studied in educational institutions and it is aimed to make these institutions better. Examining strengths in school and classroom environments can bring great benefits for educational institutions and individuals in educational institutions. Especially teachers and psychological counselors, who are in constant interaction with students at school, can help students discover their strengths and use them functionally (Demir ve Murat, 2021). If the mental health professionals at the school help students discover and develop their character strengths, can make the school climate positive by contributing to their academic development, self-efficacy and happiness (Molony ve Henwood, 2010). When the Ministry of National Education Classroom Guidance Program (2020) is examined, it is seen that positive psychology is used and character strengths are included. In this context, 6 virtues and 24 character strengths, which are expressed as virtues and character strengths in the classification of Seligman and Peterson (2004), are mentioned. It is seen that the Ministry of National Education gives importance to the discovery and development of the strengths of the students in the classroom guidance practices to be presented to the students.

Demir and Murat (2021) suggest studies to discover and support strengths in the school environment. These practices are expressed as Strengths Newspaper and Journal, Strengths Clubs, Strengths Competitions, Strengths Certificate, Strengths Box, Strengths Exhibition, Strengths Corner. The authors stated the things to be considered during the mentioned practices. These are the characteristics of the developmental period of the students, the needs of the school and the students, the school's facilities, and the support of the school staff. They stated that existing practices can be adapted according to these criteria and new ones can be developed. In this study, practices that can contribute to the support of strengths in the classroom are presented. These practices are Strengths Class, Strengths Personas, Strengths Scenarios, Strengths Career List, Strengths Card, Strengths Calendar, Strengths Tree, Strengths

Movies, Strengths Library, Strengths Metaphor, Strengths Charades, Strengths Jenga, Strengths Jigsaw, Strengths Puzzle, Strengths Cube, Strengths Name-City, I Use My Strengths, My Strengths Against Problems, My Strengths List, My Strengths Diary, My Strengths Activities, My Strengths in The Eyes of My Friends, My Strengths in The Eyes of My Family.

Although the individual has both weaknesses and strengths, for a long time in the history of psychology, only the weak sides of the individual have been intensely focused. Positive psychology criticized this situation, emphasized the importance of the individual's existing strengths and made the individual's strengths an important subject of study. One of the study fields of positive psychology is educational institutions. In this context, it is important to discover and support the strengths of students in schools. In this way, the development of students' strengths will benefit them both in school life and in other areas of life. Students will be able to cope with their problems, exhibit positive behaviors, and have a happier life. Supporting strengths will not only contribute to the social-emotional characteristics of students, but will also contribute to their academic and career development.

Supporting students' strengths at school can be achieved in many ways. First of all, practices for strengths at school will attract the attention of all students and all students will be affected by the positive school climate created. In this context, the school staff's understanding of the importance of positive psychology in general and strengths in particular, their belief that it will provide benefits and their active participation in practices will positively affect the school atmosphere. As another option, in-class practices can be used. In this study, application suggestions are presented for students to discover their strengths and use them functionally. The practices suggested throughout the study can be easily applied by counselors, classroom guidance teachers, branch teachers, and classroom teachers. It will be beneficial to consider the elements included in the study while making these practices. As another option, counselors can apply studies that will support the strengths of students in counseling and guidance services, both individually and in groups.

Dijital Teknolojinin Yansımaları: Ebeveyn Teknoferansı ve Sosyotelizmi

The Reflections of Digital Technology: Parental Technoference and Phubbing

Müge AKBAĞ^[1] Banu SAYINER^[1]

Başvuru Tarihi: 15 Eylül 2020

ÖZET

Kabul Tarihi: 23 Ekim 2021

Teknolojideki hızlı gelişim son yıllarda iletişim alanına da yansımıştır. Bilgisayarlar, tabletler, cep telefonları ve akıllı telefonlar kişilerin hayatlarının adeta her anında kullanılır duruma gelmiştir. Bu cihazlar günlük yaşama getirdikleri yeniliklerin ve kolaylıkların yanı sıra bazı sorunlara da neden olmaktadır. Teknoferans veya sosyotelizm (phubbing) bu sorunlardan olup, bireylerin özellikle sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Technological (teknolojik) ve interference (müdahale/engel) kelimelerinden oluşan teknoferans, bir elektronik aletin kişilerin iletişimini kesintiye uğrattığı ya da zayıflattığı durum olarak tanımlanmaktadır. Phubbing (sosyotelizm) ise, phone ve snubbing (yok saymak) sözcüklerinin birleşiminden türetilmiş olup, bir kişinin diğer kişilerle birlikteyken telefonu ile ilgilenip onlarla iletişime geçmemesi olarak ifade edilmektedir. Bu kavramların davranış olarak yansımaları özellikle ebeveyn-çocuk ilişkilerinde görülmektedir. Toplumda çocukların ve gençlerin teknolojik cihazları en çok kullanan grup olduğu belirtilirken, anne-babaların da bu aletlerden yüksek oranda yararlandıkları araştırma bulgularıyla desteklenmektedir. Ebeveynlerin çocuklarının yaşamlarında birincil derecede model oldukları düşünüldüğünde; teknolojik aletleri kullanımlarının yaratacağı problemler önemlidir. Bu derleme çalışmasında, ebeveyn teknoferansı ve ebeveyn sosyotelizm davranışının ebeveyn-çocuk iletişimi ve çocuklar/gençlerin davranışları üzerindeki olumsuz etkilerine alan yazındaki araştırmalar ışığında dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Ardından ailede teknoferans ve sosyotelizmin azaltılmasına yönelik olarak uygulamalara ve ileride yapılacak araştırmalar için araştırmacılara bazı öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *teknoferans, sosyotelizm, ebeveyn, ebeveyn teknoferansı, ebeveyn sosyotelizmi*

Received Date: 15 September 2020

ABSTRACT

Accepted Date: 23 Ekim 2021

The rapid development in technology is also reflected in the field of communication in recent years. Computers, tablets, mobile phones and smart phones have become used in almost every moment's of people's life. These devices cause some problems as well as the innovations and conveniences they bring to daily life. Technoference or phubbing is one of these problems and affects the social relations of individuals negatively. Technoference, consisting of the words technological and interference, is defined as the situation in which an electronic device interrupts or weakens the communication of people. Phubbing, on the other hand, is derived from the combination of the words phone and snubbing (ignoring), is expressed as the fact that a person is interested in her/his phone and not communicating with other people when they are with them. The reflection of these concepts as behavior is seen especially in parent-child relationships. Although it is stated that children and young people are the group that uses technological devices the most in society, it is supported by research findings that parents also benefit from these devices at a high rate. Considering that parents are the primary models in their children's lives, the problems caused by the use of technological devices are important. In this review study, it is aimed to draw attention to the negative effects of parental technoference and parental phubbing behavior on the parent-child relationship and the behavior of children/youth in the light of the studies conducted in the literature. Afterwards, some suggestions were made to practitioners in order to reduce technoference and phubbing in the family. Suggestions were also given to the researchers for further studies.

Keywords: *technoference, phubbing, parent, parental technoference, parental phubbing*

Atıf Cite Akbağ, M., & Sayiner, B. (2021). Dijital teknolojinin yansımaları: Ebeveyn teknoferansı ve sosyotelizmi. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 753-778. <https://doi.org/10.47793/hp.996220>

^[1] Doç. Dr. | Marmara Üniversitesi | Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0003-0507-9072 | <mailto:makbag@marmara.edu.tr>

^[2] Dr. | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0002-4842-0712

GİRİŞ

Günümüzde, Bilgi ve İletişim Teknolojileri'ndeki (BİT-ICTs) hızlı gelişim sonucunda internet kullanımı da hızla yaygınlaşmıştır. İnternete ulaşmak için kullanılan teknolojik araçlar da bireylerin yaşamının birer parçası haline almıştır. Bilgisayarlar, tabletler ve cep telefonlarından günlük yaşamda sıklıkla yararlanılır duruma gelinmiştir. Dijital teknolojinin bir ürünü olan akıllı telefonların adeta birer cep bilgisayarı haline gelmesiyle kişiler bu teknolojik aletleri yaşamın her anında kullanmaktadırlar. Fotoğraf çekme ve paylaşma, film izleme, yeni haberleri takip etme, alışveriş yapma ve bankacılık işlemlerini gerçekleştirme için bu mobil araçlardan yararlanılmaktadır. Ayrıca çocuklar ve gençler için de birçok uygulama bulunmaktadır (Bauer, 2018). Bu noktada, gelişen teknolojiyle şekillenen yeni yaşam tarzı ile birlikte akıllı telefonların bireylerin yaşamında kolaylaştırıcı ve işlevsel bir rolünün olduğunu söylemek mümkündür.

İletişim teknolojilerinin dolayısıyla akıllı telefonların yoğun bir şekilde kullanılmasının bireylerin yaşamında sağladığı kolaylıkların yanı sıra getirdiği olumsuzluklar da inkar edilememektedir (Bulut ve Nazir, 2020). Bu olumsuzluklar özellikle toplumdaki bireylerin birbirleriyle olan iletişim şekillerindeki değişikliklerle kendini göstermektedir. Teknoferans ve sosyotelizm de kişilerarası iletişim şekillerindeki değişikliklere yol açan teknoloji temelli olumsuz davranış patternleri arasında sayılmaktadır. Kişilerin başka kişilerle iletişimdeyken, teknolojik aletlere yönelik etkileşimlerinin artması sonucu iletişim kesintilerinin oluşması "*teknoferans (technoference)*" veya "*sosyotelizm (phubbing)*" olarak nitelenmektedir (McDaniel vd., 2018; McDaniel ve Drouin, 2019). Teknoferans (technoference) sözcüğü "*technological*" (teknolojik) ve "*interference*" (müdahale/engel) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Teknoferans, teknoloji nedeniyle sosyal etkileşimlerin kesintiye uğraması (Stocdale vd., 2018), teknoloji araçlarının kullanımı sonucu kişiler arasındaki iletişimin kesilmesi olarak tanımlanmaktadır (McDaniel ve Coyne, 2016a). Phubbing (sosyotelizm) ise; "phone" (telefon) ve "snubbing" (yok saymak) sözcüklerinin bir araya gelmesinden türetilmiş olup, Macquarie Dictionary'nin Mayıs 2012'de McCann Melbourne adlı reklam şirketinin aracılığıyla yürüttüğü bir kampanya sürecinde güncellenmiştir (Karadağ vd., 2015; Ugur ve Koc, 2015). Türkçe'de "*sosyotelizm*" olarak ifade edilen bu davranış; kişinin diğer kişilerle birlikteyken dikkatini akıllı telefona yönlendirerek diğerleriyle iletişime geçmemesi olarak tanımlanmaktadır (Karadağ vd., 2016). Sosyotelizm alanyazında, sosyal ihmalkârlık veya mobil körlük olarak da yer almaktadır (Yam ve İlhan, 2020).

Teknolojik cihazların yaygın olarak kullanılması iletişimin ve etkileşimin kesilmesine yani teknoferansa neden olmaktadır (Qiao ve Liu, 2020). Akıllı telefonlar internet, sosyal medya, oyun gibi alanlara ulaşımı kolaylıkla sağladığından sosyotelizm davranışına da neden olan etmenlerin başında gelmektedir. Kişiler yanındaki bireylerle iletişime girmek yerine akıllı telefonları ile ilgili

olduklarında bu süreç sosyal etkileşimi negatif şekilde yönlendirmektedir (Yam ve İlhan, 2020). Sosyotelizm; iletişimde olunan kişi veya kişilere karşı saygısız bir tavır sergilemek, onları önemsememek, sanal ortamları gerçek hayata tercih etmek gibi pek çok olası dinamiği olan bir kavramdır (Karadağ, vd., 2015). Bu yüzyılda, birçok insan sosyal ortamlarda çevrelerindeki insanları görmezden gelerek akıllı telefonlarında önemli ölçüde zaman geçirmeyi tercih ettiğinden yüz yüze sosyal etkileşim azalma eğilimindedir. İnsanlar sosyal ortamlarda sürekli olarak telefonlarına bakan arkadaşları tarafından yok sayılma davranışına maruz kalmaktadır. Akıllı telefon ve sosyal medyanın yaygın olarak kullanılması olgusu, kişilerin hayatını yeni bir iletişim çağına dönüştürmüştür (Toker ve Tuncay, 2020). Başka bir deyişle, sosyotelizm sosyal iletişimi etkilemektedir. Sosyotelizmin, hem yalnızlık hem de sosyotelize maruz kalma üzerinde etkisinin olduğuna dair elde edilen bir araştırma bulgusundan hareketle bir iletişim engeli olarak tanımlanması gerektiği belirtilmektedir (Aydoğdu ve Çevik, 2020). Ayrıca sosyotelizm ve sosyotelize maruz kalmak anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon, düşmanlık gibi bazı psikolojik sorunlara da neden olmaktadır (Ergün vd., 2020).

Teknolojik aletlerden akıllı telefonun günlük hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi ve gece yatarken bile kapanmaması problemleri akıllı telefon kullanımını da beraberinde getirmiştir. Problemleri akıllı telefon kullanımını bağlamında teknoferans ve sosyotelizm davranışına ek olarak bazı yeni davranış türleri de ortaya çıkmıştır. Teknoloji ile açığa çıkan bu yeni davranışlar; akıllı telefonundan mahrum kalma korkusu (nomofobi-nomophobia-NO MOBILEPHONE PHOBIA), gelişmeleri takip edememe, gelişmeleri kaçırma korkusu (Fear of Missing Out-FoMO), internetsiz kalma korkusu (netlessfobi, netlessphobia- Being NetlessFobia) veya offline-çevirim dışı olma korkusu (Fear of being offline-Fobo) olarak sıralanabilir (Kalip ve Çöl, 2020; Yıldırım ve Kışioğlu, 2018). Alanyazında nomofobi sosyotelizmin alt boyutlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Aykaç ve Yıldırım, 2021; Barrios-Borjas vd., 2017). Chotpitayasunondh ve Douglas'a göre (2016) ise, sosyotelist davranışlar internet bağımlılığı, FoMO ve akıllı telefon bağımlılığı ile bağlantı göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre; akıllı telefon bağımlılığı, internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve oyun bağımlılığı sosyotelizmin belirleyicileri olarak görülmektedir (Karadağ vd., 2015; Nazir ve Bulut, 2019). Ayrıca sosyotelizm ile çevrimiçi bağımlılık davranışları arasındaki ilişkinin oluşturduğu tehlikeye dikkat çekilerek, sosyotelizmin oluşturduğu riskler bağlamında *yeni bir bağımlılık biçimi* olarak tanımlanabileceği de belirtilmektedir (Guazzini vd., 2019).

Teknoferans ve sosyotelizm davranışı, teknolojinin yaygınlaşması ve cep telefonlarının günlük yaşamda yoğun bir şekilde kullanılması nedeniyle gün geçtikçe daha yaygın bir hale gelmektedir. Toplumda çocuk ve gençlerin bu cihazları en çok kullanan kitle olduğu belirtilmekle birlikte; ebeveynlerin de bu cihazlardan yüksek oranda yararlandıklarına dikkat çekilmektedir

(Xie vd., 2019; Niu vd., 2020). Bu durum, “ebeveyn teknoferansı” ve “ebeveyn sosyotelizmi” kavramlarını gündeme getirmiştir. *Ebeveyn teknoferansı*, ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimleri sırasında dikkatini ve ilgisini çocuğun yerine cep telefonuna odaklaması ve bunun sonucunda ebeveyn-çocuk etkileşiminde kesintinin ortaya çıkmasına işaret ederken (Radesky vd., 2014), yine ebeveyn-çocuk etkileşiminde açığa çıkan *ebeveyn sosyotelizmi* de sosyal ortamlarda ebeveynin telefonuna dikkatini vererek çocuğu ihmal etmesi ve yok sayması olarak tanımlanmaktadır (Xie vd., 2019). Alanyazında bu iki davranış patterninin ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi üzerinde olumsuz etkilerinin olduğundan ve hatta ebeveyn ve çocuk arasındaki çatışmaları da arttırdığından bahsedilmektedir (Chotpitayasunondh ve Douglas, 2016; Meeus vd., 2020). Bu noktada, teknolojik cihazların özellikle de akıllı telefonların ebeveyn tarafından yoğun bir şekilde kullanılması sonucu açığa çıkan teknoferans ve sosyotelizmin, ebeveyn-çocuk ilişkisini bozucu etkileri nedeniyle çocukları ve gençleri çeşitli şekillerde etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda; bu derleme çalışması ile ebeveyn teknoferansı ve ebeveyn sosyotelizm davranışının ebeveyn-çocuk ilişkisi ve çocuklar/ gençler üzerindeki olumsuz etkilerinin alanyazında yapılmış araştırma bulgularının gözden geçirilmesi yoluyla ortaya konması, küresel bir soruna dönüşen bu durumu önlemeye yönelik öneriler getirilmesi ve ileride yapılacak araştırmalara ışık tutulması amaçlanmıştır.

Alanyazında Yapılmış Araştırmalar Işığında Ebeveyn Teknoferansının Etkileri

Televizyon ile başlayan yüksek oranda ekran kullanımı bilgisayar, tablet, video oyun konsolu ve sonunda akıllı telefonlarla bireylerin yaşamlarında geniş bir yer edinmiş ve onlara adeta hükmeder hale gelmiştir. Teknolojinin bu kadar yaygın kullanımı sadece gençlerde değil ebeveynlerde de görülmektedir. Ebeveynler teknolojik aletleri limitsizce kullanmaktadırlar. Sosyolog Turkle’in (2011), *Birlikte Yalnız: Neden Birbirimizden Az Teknolojiden Çok Şey Bekliyoruz* adlı kitabında elli iki yaşındaki bir baba bu süreci; “*Cep telefonum olmadan asla... O benim korumam..*” şeklinde ifade etmiştir. Bu bağlamda, günlük etkileşim ve yüz yüze iletişimin teknolojik aletlerle kesilmesi ve zarara uğraması aile içinde sıklıkla yaşanan bir problem haline gelmiştir. Makalenin bu bölümünde ebeveyn teknoferansının ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimlerini nasıl kesintiye uğrattığı ve bu durumun farklı gelişim düzeyindeki çocuklar üzerindeki etkileri alanyazındaki ilgili araştırma bulgularıyla desteklenerek ele alınmıştır.

Alanyazın incelendiğinde, araştırmaların bir kısmında ebeveyn teknoferansının etkilerinin bebeklik ve erken çocukluk dönemi bağlamında incelendiği dikkati çekmektedir. Araştırmacılara göre, akıllı telefonların ve mobil cihazların yaygınlığındaki artış, bebeklerin ve küçük çocukların bakımları sırasında telefonların kullanımını da yaygın hale getirirken, bu durum dikkat dağıtıcı bazı aksamalara yani teknoferansa neden olabilmektedir (McDaniel, 2020). McDaniel ve arkadaşlarının (2012) yaptıkları bir araştırma bu alanda yapılan ilk çalışmalardan

biri olma özelliğini taşımaktadır. Çalışmada, "yeni annelerin" özellikle blog ve sosyal ağlara yönelik sosyal medya kullanımları incelenmiş ve çalışmadan elde edilen bulgular yeni annelerin günde yaklaşık 3 saat (çoğunlukla internette) bilgisayar başında olduklarını ve bu süre zarfında sıklıkla sosyal ağ sitelerini ve bazen de blogları kullandıklarını göstermiştir. Bu araştırma, annelerin teknolojik aletleri yoğun bir şekilde kullanmaya eğilimli olduklarına dikkat çekmektedir. Bu durum, araştırmacıları annelerin teknolojik aletleri yüksek oranda kullanımı ve bebeklik/erken çocukluk dönemindeki çocukları ile etkileşimlerine yönelik araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Erken bebeklik/çocukluk döneminde çocuğu olan anneler üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmalardan birinde, birlikte ebeveynlik (coparenting) ilişkilerinde (çocuklarına birlikte ebeveynlik yaparken, başka bir deyişle çocuk yetiştirme ile ilgili sorumlulukları paylaşırken ebeveynler arasındaki ilişkilerde), çeşitli ebeveynlik alanlarında (uyku zamanı, yemek zamanı, vb.) teknoloji müdahalesinin sıklığı ve aynı zamanda teknoloji müdahalesi ile annelerin birlikte ebeveynlik kalitesine ilişkin algıları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Pek çok anne özellikle oyun zamanı gibi yapılandırılmamış ebeveynlik sırasında, teknolojinin zaman zaman birlikte ebeveynlik (coparenting) etkileşimlerini kesintiye uğrattığını belirtmiştir. Teknoferansı daha fazla deneyimlediklerini belirten anneler, birlikte ebeveynlik kalitesi ve ilişki doyumunun daha düşük, depresif belirtilerin daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Bu araştırma sonucunda, teknoferansın muhtemelen ebeveynler arasındaki koordinasyonu azalttığı ve bu durumun da bazı annelerin hayal kırıklığına uğramasına neden olduğu belirtilerek, ebeveynlere aile etkileşimleri sırasındaki teknoloji kullanımını eleştirel bir şekilde incelemeleri ve mümkünse düzenlemeleri önerilmiştir (McDaniel ve Coyne, 2016b).

Annenin mobil cihaz kullanımının anne-çocuk etkileşimlerinin sıklığıyla olan ilişkilerini inceleyen bir başka araştırma ise yapılandırılmış bir laboratuvar ortamında gerçekleştirilmiştir, Bu çalışmada, çocuklar 6 yaşındayken annelerin ve çocukların tanıdık ve tanıdık olmayan yiyecekleri denemeleri istendiğinde birbirleriyle nasıl etkileşime geçtiklerini karakterize edebilmek için video kayıtları alınmış ve anneler spontan olarak bir mobil cihaz kullanıp kullanmadıklarına göre ikiye ayrılmışlardır. Bu esnada annelerin çocuklara yönelik sözlü ve sözsüz iletileri sayılmıştır. Tüm yiyeceklerin ortalaması alındığında, cihaz kullanan anneler cihaz kullanmayan annelere göre çocuklarıyla daha az sözlü ve sözsüz etkileşim gerçekleştirmişlerdir. Bu ilişkinin, en tanıdık olmayan yiyecek olan helvanın tanıtılması sırasında en güçlü düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu araştırma sonucunda da, mobil cihaz kullanımının yaygın olduğu, bu durumun yapılandırılmış bir etkileşim görevi sırasında çocuklarla etkileşimi azalttığı ve bunun da özellikle tanıdık olmayan bir yiyeceğin tanıtılması sırasında ve sözel olmayan etkileşimler bağlamında görüldüğü belirlenmiştir (Radesky vd., 2015).

Diğer taraftan araştırmacılar ebeveynlerin küçük çocuklarının yanındayken mobil cihazları (örn. akıllı telefonlar, tabletler) kullanmasının daha az veya daha fazla olumsuz ebeveyn-çocuk etkileşimi ile ilişkilendirilebileceğine ve bu konunun ebeveynlerin bakış açılarıyla araştırılmasının gereğine işaret etmişlerdir. Bu amaçla, 0-8 yaş arası çocukların İngilizce konuşan 22 anne, 9 baba ve 4 büyükanneden oluşan bakıcılarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, tutarlı bir şekilde bilişsel gerilimler (iş ve çocuklar arasında çoklu görevlerin bilgi/rol aşırı yüklenmesine yol açması), duygusal gerilimler (stres yaratan ve azaltan etkiler) ve ebeveyn-çocuk ikilisi etrafındaki gerilimler (aile rutinlerini bozmaya karşı korumaya yönelik bir araç olarak hizmet etmek) olmak üzere üç tema altında toplanan ve kendi mobil teknoloji kullanımlarıyla ilgili yüksek derecede bir iç gerilimden bahsetmişlerdir. Araştırmacılar, bakıcıların bu tür duygusal ve bilişsel tepkilerini anlamalarına yardım etmenin, onların aile zamanını teknoloji temelli taleplerle dengelemelerini sağlayacağını belirtmektedirler (Radesky vd., 2016).

Ebeveynlerin yoğun akıllı telefon kullanımının çocuklarıyla etkileşimlerine olan etkisini ortaya koymayı amaçlayan bir başka araştırma da Amerikalı ve İsraili ebeveynler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kültürlerarası gözleme dayalı bu çalışmada, oyun alanları ve lokantalar gibi halka açık yerlerde çocukları ile birlikteyken ebeveynlerin yoğun akıllı telefon kullanımı sırasında çocuklarının etkileşim girişimlerini görmezden geldikleri, çocuklarının güven ve duygusal ihtiyaçlarına yönelik dikkat ve bakım eksikliği gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu durumda çocuklar yaşadıkları engellenmişlik duygusunu ebeveynleriyle iletişim kurmak için herhangi bir girişimde bulunmaktan kaçınarak veya uygunsuz ve riskli davranışlar sergileyerek ifade etmişlerdir. Diğer taraftan oyun alanları çocukların fiziksel gelişimlerine katkıda bulunurken, onların yeni çocuklar ile tanışarak sosyal ilişkiler kurdukları, sabır, kısıtlama, işbirliği, sıra alma ve nezaket gibi önemli sosyal beceriler kazandıkları yerlerdir. Lokantalar ise yeni yiyecekleri, tatları bulmalarının yanı sıra toplum içinde yemek yeme normlarını öğrenmek ve deneyimlemek gibi sosyalleşme fırsatlarının sunulduğu yerlerdir. Bu yerler, ebeveynlere ve çocuklara zengin bir diyalog, oyun ve genel olarak zenginleştirici etkileşimler için fırsatlar sunmaktadır. Ancak araştırmacılara göre, yoğun ebeveyn teknoferansı nedeniyle bu iletişimin yaratacağı olumlu sonuçlar engellenmektedir (Elias vd., 2020).

Ebeveyn teknoferansının ebeveynlerin bebeklik ve erken çocukluk dönemindeki çocuklarıyla etkileşimini kesintiye uğratarak olumsuz yönde etkilediğine işaret eden bu araştırmaların yanısıra alanyazındaki bazı araştırmalar ebeveyn teknoferansının çocuklardaki davranış problemleri üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Böyle bir çalışmada, annelerin ve babaların problemleri dijital teknoloji kullanımının anne-çocuk ve baba-çocuk etkileşiminde daha fazla teknoferansı yordadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca her iki ebeveynin teknoferans

davranışlarının çocuklardaki davranış problemlerini öngördüğü bulunmuştur. Araştırmacılar bu konuda boylamsal çalışmalara ihtiyaç olduğunu da belirtmişlerdir (McDaniel ve Radesky, 2018a). Bazı araştırmacılar da ebeveyn teknoferansının çocuklardaki davranış problemleri üzerindeki dolaylı etkisine dikkat çekmiştir. Ebeveynin teknoloji kullanımı, ebeveynlik stresi ve çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada; ebeveyn-çocuk aktiviteleri sırasında ebeveynin teknoloji kullanımı ile çocuğun dışsallaştırma (öfke nöbetleri, aşırı hareketlilik vb.) ve içselleştirme davranışı (geri çekilme, kolaylıkla incinme vb.) arasında ebeveynlik stresinin aracı rolü test edilmiştir. Araştırma sonucunda çocuğun dışsallaştırma davranışı arttıkça ebeveynlik stresinin de arttığı bunun da teknoferansın artmasına yol açtığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca teknoferansın da daha fazla dışsallaştırma davranışını öngördüğü belirtilmiştir. İçselleştirme davranışı ile teknoferans arasında da zayıf olmakla birlikte bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (McDaniel ve Radesky, 2018b). Özetle; çocuklarının zor davranışları nedeniyle strese giren ebeveynler teknoloji yoluyla ebeveyn-çocuk etkileşiminden kendilerini geri çekmekte; ebeveyn-çocuk etkileşimi sırasında bu yüksek düzeydeki teknoloji kullanımı da zamanla çocukların dışsallaştırma ve içselleştirme davranışlarını etkileyebilmektedir.

Ebeveyn teknoferansının çocuğun davranış repertuarına olan etkilerine dair ipuçları sunan bir başka çalışma 4-5 yaşlarında çocuğu olan ebeveynlerle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, ebeveyn ve çocuğun cep telefonu kullanımına bağlı olarak görülen teknoferansın birbiri ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ebeveynlerin sorunlu cep telefonu kullanımı, çocuklarda içselleştirilmiş davranış problemleri (duygusal semptomlar ve akran sorunları) ve aynı zamanda çocuk ve yetişkin teknoferansı ile ilişkilidir. Çocuğun olumlu sosyal davranışı (prosocial behavior) teknoferans ile negatif yönde anlamlı bir ilişki göstermektedir (Sundqvist vd., 2020).

Alanyazındaki araştırmaların bir kısmında ebeveyn teknoferansının çocukların davranışları üzerindeki olumsuz etkileri ergenlik döneminde çocuğu olan aileler üzerinde incelenmiştir. Bu araştırmalar genellikle ebeveyn teknoferansı ile ergen akıllı telefon bağımlılığı arasında bir ilişki olup olmadığına odaklanmıştır. Böyle bir çalışmada, ebeveyn teknoferansı ile ergen akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkide sosyal duyarlılığın ve yalnızlığın aracı rolü test edilmiştir. Bulgular, ebeveyn teknoferansının ergen problemleri cep telefonu bağımlılığı eğilimini pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Ayrıca sosyal duyarlılık ve yalnızlığın ebeveyn teknoferansı ile ergen akıllı telefon bağımlılığı arasında aracı rolünün olduğu sonucuna varılmıştır. Başka bir deyişle, ebeveyn teknoferansı arttıkça ergenlerin sosyal duyarlılık ve yalnızlık düzeyleri artmakta, bu da akıllı telefon bağımlılığına eğilimin artmasına neden olmaktadır (Liu vd., 2020). Sonuç olarak; bu çalışma ile yüksek düzeydeki ebeveyn teknoferansının ergen akıllı telefon bağımlılığı açısından nasıl bir risk oluşturduğuna dikkat çekilmiştir.

Ebeveyn-çocuk ilişkilerine teknolojik müdahalenin, başka bir deyişle teknoferansın ergenlerde akıllı telefon bağımlılığı riskini artırıp artırmadığını ve bu ilişkide bilişsel faktörlerin rolünü incelemeyi amaçlayan diğer bir çalışmada ise; katılımcıların algılanan teknoferans, dikkat kontrolü (attentional control), içsel durum farkındalığı (internal state awareness) ve akıllı telefon bağımlılığına yönelik görüşleri alınmıştır. Bu araştırmada da; ergenlerin ebeveynleriyle ilişkilerinde algıladıkları teknoferans arttıkça akıllı telefon bağımlılığının arttığı bulunmuştur. Araştırma sonuçları, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde teknolojik cihaz müdahalesi ile ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı arasındaki pozitif ilişkide dikkat kontrolünün kısmi aracılık rolünün olduğunu göstermiştir. Ayrıca, dikkat kontrolü ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki, içsel durum farkındalığı düzeyi arttıkça güçlenmektedir. Bulgular, yüksek düzeyde dikkat kontrolünün ve içsel durum farkındalığının ergenlerin akıllı telefon bağımlılığı geliştirmesini önleyebileceğini ve aile bağlamında teknoferans riskinin dikkate değer olduğunu göstermektedir (Qiao ve Liu, 2020).

Alanyazındaki bazı araştırmalar da hem ebeveyn hem de ergen teknoferansının ergenin akıllı telefon bağımlılığının yanı sıra bazı olumlu ve olumsuz davranışları üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ebeveyn ve ergen teknoferansının ergenin olumlu ve olumsuz davranışları üzerindeki etkisinin sınındığı bir çalışmada; ergenlerin kendilerinin ve ebeveynlerinin teknoferansına ilişkin algıları ile kaygı, depresyon, siber zorbalık, olumlu sosyal davranışlar, sivil katılım gibi olumlu ve olumsuz davranışları arasındaki ilişkide algıladıkları ebeveyn sıcaklığının aracı rolü incelenmiştir. Araştırmada, ergenlerin ebeveynlerine yönelik teknoferans algıları ile artan kaygı, depresyon, siber zorbalık ve olumlu sosyal davranış arasındaki ilişkiye algılanan ebeveyn sıcaklığının aracılık ettiği saptanmıştır. Ergen teknoferansının, algılanan ebeveyn sıcaklığı ile ilişkisi bulunmazken; artan siber zorbalık, kaygı, depresyon, azalan olumlu sosyal davranış ve sivil katılım ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Stocdale vd., 2018).

Tüm bu araştırmalardan elde edilen bulgular, ebeveyn teknoferansının bebekler, çocuklar ve ergenler üzerinde hem ebeveyn-çocuk etkileşimi açısından hem de davranışsal, sosyal ve psikolojik belirtiler açısından olumsuz etkilerine dair kanıt sunmaktadır.

Alanyazında Yapılmış Araştırmalar Işığında Ebeveyn Sosyotelizminin Etkileri

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu sosyal olma durumu aile içinde başlamaktadır ve aile üyelerinin birbirleriyle etkili bir iletişim içinde olması, karşılıklı paylaşımlar ve birlikte geçirilen nitelikli süreler sayesinde gerçekleşmektedir. Bu makalenin konusunu oluşturan sosyotelizm davranışı da tıpkı teknoferans gibi aile içi iletişimde çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Sosyotelizm, bir sosyal dışlanmadır ve daha önce de belirtildiği gibi, cep telefonu kullanımı nedeniyle sosyal bir ilişki üzerindeki kesintiye belirtmek için kullanılmaktadır. Diğer taraftan sosyotelizm sadece sosyotelize maruz kalan kişi (phubbed) üzerinde değil, aynı zamanda sosyotelistler (phubber) üzerinde de olumsuz bir etkiye sahiptir. Sık sık sosyotelizm davranışını

yapanlar sosyal ipuçlarını anlamada, yorumlamada ve konuşmalar sırasında göz temasını sürdürmede zorluk yaşama gibi problemleri iletişim becerileri geliştirebilirler. Sosyotelistin bu iletişim tarzı ve tavrı, insanları onlardan kaçınmaya ve onları kaba olarak algılamaya götüren bir kısır döngüye neden olabilir (Bulut ve Nazir, 2020). Dolayısıyla sosyotelizmi metaforik olarak “iki ucu keskin bıçak” gibi tanımlamak yanlış olmaz. Al-Saggaf ve O’ Donnell’in (2019) belirttiğine göre, insanların kendilerine daha az yakın olanlara kıyasla kendileriyle yakın akrabalar tarafından daha sık sosyotelizme maruz bırakıldıklarına ve sosyotelizmin sadece insan iletişiminin normlarını dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda bu davranışın insanlar üzerinde zararlı etkileri olduğuna dair ampirik kanıtlar bulunmaktadır. Ebeveyn sosyotelizmi açısından bakıldığında, ebeveynler de çocuklarına en yakın kişiler olarak en fazla çocuklarını sosyotelizme maruz bırakma riskini taşımaktadırlar.

Teorik ve pratik kanıtlar, ebeveynlerin sosyotelizm davranışlarının çocuğun ve ergenin sapkın davranışı üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir (Xie vd., 2019; Xie ve Xie, 2020). Ebeveyn sosyotelizmi, ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşime girdiklerinde cep telefonlarını ne ölçüde kullandıklarını veya dikkatlerinin ne şekilde dağıldığını ifade eder. Ebeveyn sosyotelizminin olumsuz etkilerinin anlaşılmasına yönelik akademik ilgi giderek artmaktadır (Wang vd., 2020a). Dolayısıyla makalenin bu bölümünde ebeveyn sosyotelizminin ebeveyn- çocuk ilişkisi ile çocuk ve ergenin davranışları üzerindeki etkileri konu ile ilgili alanyazında yapılmış yakın tarihli araştırmaların bulgularıyla desteklenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Alanyazındaki konu ile ilgili araştırmalar gözden geçirildiğinde; araştırmalardan bazılarının ebeveyn sosyotelizminin ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkisi üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaya yönelik olarak yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalardan birinde, çocukların algıladıkları ebeveyn sosyotelizm düzeyleri ile ebeveynleriyle aralarındaki sosyal kopukluk duyguları arasında pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, çocukların ebeveynlerinden birinin veya her ikisinin de kendilerine ne kadar çok sosyotelizm uyguladığını hissedersen, ebeveynleriyle o kadar az bağlantıda hissettiklerini ortaya koymaktadır (Pancani vd., 2020). Meksikalı ailelerde ebeveyn sosyotelizminin aile üyeleri arasındaki etkileşime olan olumsuz etkilerine dikkat çekmeyi amaçlayan benzer bir çalışmada araştırmacılar, ebeveynlerin sosyotelizm davranışı ile çocuklarının da bu davranışı yapmalarını cesaretlendirdiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, çocuklarda sosyal ağların gelişigüzel kullanımının genel olarak aileleriyle olan duygusal bağlarını etkilediğine de vurgu yapmışlardır (Téllez-Carvajal, 2017). Bu araştırma bulgularına dayanarak, ebeveyn sosyotelizminin ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kalitesi üzerinde belirleyici bir rol oynadığı düşünülebilir. Ancak bir yargıya varabilmek adına ebeveyn-çocuk ilişki kalitesinin ebeveyn sosyotelizmi bağlamında daha geniş kapsamlı olarak ele alınıp incelendiği araştırmalara ihtiyaç vardır.

Diğer taraftan ebeveyn sosyotelizminin etkileri üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmında ergenlik dönemindeki bireylere odaklanıldığı dikkati çekmektedir. Araştırmalarda ağırlıklı olarak ebeveyn sosyotelizminin ergenin problemleri cep telefonu kullanımı ve cep telefonu bağımlılığı ile ilişkisi farklı araştırma desenlerinde farklı değişkenlerle birlikte incelenmiş, ilişkinin varlığına dair ortak sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmalardan birinde Hong ve arkadaşları (2019) ebeveyn sosyotelizminin ergenin problemleri cep telefonu kullanımı ile doğrudan ilişkisinin olmadığı, ancak ebeveyn-çocuk ilişkisi ve ergenlerin benlik saygısı aracılığıyla ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgulara dayanarak araştırmacılar, ebeveyn sosyotelizmi ile çocukların problemleri cep telefonu kullanımı arasındaki ilişki nedeniyle ergenler arasında problemleri cep telefonu kullanımını önlemeye veya azaltmaya yönelik ailesel müdahalelerin yapılmasını önermişlerdir. Hong ve arkadaşlarının (2019) araştırmasında olduğu gibi ebeveyn sosyotelizminin ergenin problemleri cep telefonu kullanımı üzerindeki dolaylı etkisinin incelendiği bir başka araştırmada ebeveyn-çocuk ilişkisinin ebeveyn sosyotelizmi ve ergenin problemleri cep telefonu kullanımı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur. Ayrıca hem ebeveyn sosyotelizmi ve ergen problemleri cep telefonu kullanımı arasındaki doğrudan ilişki hem de ebeveyn-çocuk ilişkisinin aracılık etkisi öz-kontrol değişkeni tarafından da düzenlenmektedir. Elde edilen bu bulgu, özellikle bu iki etkinin her ikisinin de düşük düzeyde öz-kontrole sahip bireyler için daha güçlü olduğunu göstermiştir. Araştırmanın bulguları, araştırmacıların da belirttiği üzere ergen problemleri cep telefonu kullanımının risk faktörlerini ve aynı zamanda ergenler üzerindeki ebeveyn etkilerini vurgular niteliktedir (Niu vd., 2020). Ebeveyn sosyotelizminin ergenin cep telefonu bağımlılığı üzerindeki etkisine ilişkin yapılan bazı araştırmalar da, altta yatan psikolojik mekanizmaları daha iyi anlamak adına çoklu aracılık modelleri çerçevesinde yapılandırılmıştır. İnternet kullanım bozuklukları (internet-use disorders), sosyal kaygı ve temel öz-değerlendirmeler yoluyla ebeveyn sosyotelizmi ile ergen cep telefonu bağımlılığı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan bir araştırmanın bulguları, sosyal kaygı ve temel öz-değerlendirmelerin (core self-evaluations) ebeveyn sosyotelizmi ve ergen cep telefonu bağımlılığı arasındaki ilişkide çoklu aracılık rolü oynadığını göstermiştir. Dolayısıyla bu araştırma yazarların da belirttiği üzere, duygusal-bilişsel-davranışsal bir bakış açısıyla ebeveyn sosyotelizmi ve ergen cep telefonu bağımlılığı arasındaki bağlantının altında yatan psikolojik mekanizmaların anlaşılmasına yardımcı olmuştur (Zhang vd., 2021). Aktarılan bu araştırma bulgularından yola çıkarak ebeveyn sosyotelizminin ergen cep telefonu bağımlılığı üzerinde doğrudan etkisinden çok dolaylı etkisinin olduğu ve olası farklı aracı değişkenlerle incelemesinin bu iki değişken arasındaki ilişkinin dinamiğini daha iyi anlamamızı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ebeveyn sosyotelizminin, ergenlerin cep telefonu bağımlılığı için bir risk faktörü olduğuna dair kanıt sunan bir başka araştırmada, ergenlerin cep telefonu bağımlılığının ebeveynleri tarafından sosyotelizmi davranışına maruz kaldıktan sonra artıp artmadığı ve

ebeveyn-çocuk bağlanmasının aracılık rolü incelemiştir. Araştırmada ebeveyn-çocuk bağlanmasının ebeveynin sosyotelizmi ile ergenin cep telefonu bağımlılığı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur. Ayrıca araştırmacılar, ebeveyn sosyotelizmi ile ebeveyn-çocuk bağlanması arasında tespit edilen negatif ilişkiden yola çıkarak ebeveyn sosyotelizmine maruz kalan ergenlerin kendilerini ebeveynleri tarafından reddedilmiş hissedebileceklerini, bu durumun da ebeveyn-çocuk bağlanması üzerinde bozucu etkiler yaratabileceğini bildirmişlerdir (Xie vd., 2019). Dolayısıyla ebeveyn sosyotelizmi bir yandan ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkilemekte bir yandan da ilişkinin bozulmasıyla birlikte ergenlerin cep telefonu bağımlılığı gibi olumsuz davranışlar göstermelerine zemin hazırlamaktadır. Xie ve arkadaşlarının (2019) yaptığı araştırmanın bulgularını destekleyen başka bir araştırmada ebeveyn sosyotelizminin ergenin cep telefonu bağımlılığını güçlendirerek, cep telefonu bağımlılığı olasılığının artmasına neden olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca cep telefonu bağımlılığı niyetinin ebeveyn sosyotelizmi ile ergen cep telefonu bağımlılığı arasında aracılık rolü oynadığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, ebeveyn sosyotelizmi ergenlerin cep telefonu bağımlılığı niyetini güçlendirmekte ve dolayısıyla ergenin cep telefonuna bağımlılık geliştirme olasılığı da artmaktadır (Liu vd., 2019). Bu araştırmanın bulguları da ebeveyn sosyotelizminin ergenlerin cep telefonu bağımlılığının önemli bir göstergesi olduğuna işaret etmektedir.

Alanyazın incelendiğinde son yıllarda ebeveyn sosyotelizminin çocuk ve ergenlerde cep telefonu bağımlılığının yanı sıra başka psikolojik göstergeler üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların varlığı da dikkati çekmektedir. Yapılan bir araştırmada, ebeveyn sosyotelizminin ergenin yaşam doyumu üzerinde negatif etkisinin olduğu ve bu etkiye tamamıyla ebeveyn ve ergen arasındaki ilişki doyumunun aracılık ettiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, ebeveyn sosyotelizmi ile ergenlerin ilişki doyumu arasındaki ilişkide ergenlerin bağlanma stillerinin düzenleyici bir rolü olduğu da tespit edilmiştir. Ergenlerin yaşam doyumu üzerinde ebeveyn sosyotelizminin etkisi saplantılı ve korkulu ergenler arasında anlamlı bulunurken, güvenli ve kayıtsız ergenler arasında anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgulara göre, ebeveyn sosyotelizmi ergenlerin iyi oluşlarını engelleme potansiyeline sahip olsa da sonuçlar ergenler için bağlanma stillerine bağlı olarak değişmektedir (Liu vd., 2020).

Ebeveyn sosyotelizminin etkileri ergenin ruh sağlığı bağlamında da incelenmiş ve araştırmaların çoğunlukla ergenlerdeki depresif belirtiler üzerine odaklandığı görülmüştür. Yapılan bir çalışmada, ebeveyn sosyotelizminin (Parent Phubbing-Pphubbing) ergen sosyotelizmi (Adolescent Phubbing-Aphubing) ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca ebeveyn sosyotelizmi ve ergen sosyotelizminin ergenlerin depresif belirtileriyle pozitif yönde ilişkili olduğu, her ikisi de arttıkça ergenlerin depresif belirtilerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Ebeveyn sosyotelizmi ve ergen sosyotelizmi arasındaki uyumsuzluk arttıkça ergenlerin depresif

belirtilerinde azalma olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca bağlanmadan kaçınma, ergenlerin depresif belirtileri üzerinde ebeveyn-ergen sosyotelizminin uyumluluk ve uyumsuzluk etkilerini düzenleyici bir role sahiptir. Başka bir deyişle, ebeveyn ve ergen sosyotelizmi arasındaki uyumluluğun ergenin depresif belirtileri üzerindeki etkisi bağlanmadan kaçınma düzeyi yüksek olan ergenlerde daha zayıftır. Araştırmacılar bu durumu, bağlanmadan kaçınma düzeyi yüksek olan ergenlerin düşük olanlara kıyasla yalnız kalmaktan daha fazla memnun oldukları ve sosyotelizmin de onlara yalnız kalmak için bir alan yarattığı şeklinde yorumlamışlardır (Bai vd., 2020b). Bu bulgular, sosyotelizmin ergenlerin ruh sağlığı üzerindeki etkisini açıklamaya çalışırken bağlanmadan kaçınma gibi içsel eğilimlerin de dikkate alınmasının önemine vurgu yapmaktadır. Bu noktada, bağlanmadan kaçınmanın yanı sıra diğer bağlanma stillerinin de rolünün incelenmesi söz konusu etkinin doğasını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Ebeveyn sosyotelizminin geç çocukluk ve ergenlik dönemindeki depresyona yönelik etkilerinin incelendiği bir diğer çalışmada da, ebeveyn sosyotelizminin ergen depresyonunu doğrudan yordadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bir diğer bulguya göre, ebeveyn sosyotelizmi ile ergenlerdeki depresif belirtiler arasındaki ilişkiye ebeveyn sıcaklığı, ebeveyn reddi ve ilişkili olma ihtiyacı doyumunun aracılık yaptığı sonucuna varılmıştır. Ebeveyn sosyotelizmi, ebeveyn sıcaklığı ve ilişkili olma ihtiyacının doyumunu azaltarak ergen depresyonunda artışa sebep olmaktadır. Bu durum, ebeveyn sosyotelizminin geç çocukluk ve ergenlik dönemindeki depresyonu hızlandırabileceği ve şiddetlendirebileceğine yönelik risk oluşturduğuna işaret etmektedir (Xie ve Xie, 2020). Bu çalışma aynı zamanda, ergenin ruh sağlığı açısından bir risk faktörü oluşturan ebeveyn sosyotelizmini azaltmak için cep telefonu kullanımının yeniden düzenlenmesine yönelik önlemlerin alınmasına ilişkin ihtiyacı da gözler önüne sermektedir.

Ebeveyn sosyotelizmi ile ergenlerin depresif belirtileri arasındaki ilişkiyi etkilemesi olası başka faktörlerin neler olduğunu anlamaya yönelik yapılan bir başka çalışmada, ebeveyn sosyotelizmini daha yüksek düzeyde deneyimleyen düşük benlik saygısına sahip ergenlerin yüksek benlik saygısına sahip ergenlere göre depresyona girme olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan daha yüksek düzeydeki ebeveyn sosyotelizmi benlik saygısı ve algılanan sosyal destekten biri veya her ikisi de düşük olduğunda ergenlerin depresif belirtilerindeki artışı önemli ölçüde öngörmüştür. Buna karşılık, ergenlerin benlik saygısı ve algılanan sosyal desteğin her ikisi de yüksek olduğunda bu etki önemsiz hale gelmiştir. Araştırma sonucunda, ergenlerin depresif belirtilerinden endişe duyan ebeveynlerin uygun müdahaleleri yapabilmeleri için ergenlerin benlik saygısına ve algıladıkları sosyal desteğe daha fazla dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Wang vd., 2020a).

Sonuç olarak, ebeveyn sosyotelizminin ergenlerdeki depresif belirtileri doğrudan etkilemekle birlikte bu iki değişken arasındaki ilişkinin görüldüğü kadar basit olmadığı ve araya

giren farklı değişkenlerin ilişkisinin doğasını anlamamız için önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Alanyazında olumsuz erken deneyimlerin ergen internet oyun bozukluğunun üzerindeki etkisini azaltmak için ebeveyn-ergen etkileşiminde ebeveyn sosyotelizminin azaltılmasının gerekli bir müdahale olduğuna vurgu yapan araştırmalar da mevcuttur. Xie ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan araştırmanın bulguları çocuklukta ebeveyn ihmalinin ergen internet oyun bozukluğu ile pozitif ilişki gösterdiğini, ebeveyn sosyotelizmi ve depresyonun ise bu ilişkide aracı rol oynadığını ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, çocuklukta ebeveyn ihmali ebeveyn sosyotelizmi ve depresyon yoluyla ergen internet oyun bozukluğunu arttırmıştır.

Ebeveyn sosyotelizminin ergenler üzerindeki etkisinin incelendiği bir başka değişken akademik tükenmişliktir. Yapılan bir araştırmanın bulguları, anne sosyotelizminin ruh sağlığı yoluyla akademik tükenmişlik üzerinde dolaylı etkisi olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, ayrıca uyumluluğun anne sosyotelizmi ve ergen ruh sağlığı arasındaki ilişkide düzenleyici rolünün olduğuna işaret etmektedir. Uyumluluk düzeyi yüksek olan ergenlerin anne sosyotelizminden (Mphubbing) daha fazla etkilendikleri, bunun da ruh sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan nevroziklik de ruh sağlığı ve ergen akademik tükenmişliği arasındaki ilişkide düzenleyici role sahiptir. Nevrotiklik ruh sağlığının ergen akademik tükenmişliği üzerindeki etkisini şiddetlendirmektedir. Araştırmacılar bu noktada nevrozik ergenlere dikkat edilmesi gerektiğini, çünkü onların stres faktörlerine karşı daha savunmasız olduklarını ve tükenmişliğe düşmelerinin daha kolay olduğunu vurgulamışlardır. Araştırma sonuçlarına dayanarak, annelerin cep telefonlarını ellerinden alarak çocukları ile daha anlamlı etkileşimler kurmalarının büyük önem taşıdığı belirtilmiştir (Bai vd., 2020a). Sonuç olarak bu araştırma, anne sosyotelizminin ergenin psikolojik özelliklerini nasıl etkileyebileceğine dair bir bakış açısı sunmaktadır.

Günümüzde çok gündemde olan ve araştırmacıların dikkatini çeken siber zorbalık suçunun ebeveyn sosyotelizmi ile nasıl bir ilişkisinin olduğu da araştırma konusu olmuştur. Bulgular, yüksek düzeyde ebeveyn sosyotelizmine maruz kalan ergenlerin başkalarına siber zorbalık yapma olasılığının yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca ahlaki kopuş (moral disengagement) ebeveyn sosyotelizmi ile ergenin siber zorbalık suçu arasındaki ilişkiye önemli ölçüde aracılık etmiştir. Araştırmada, çevrimiçi disinhibisyonun (sanal alemdeki davranışların gerçek hayatla kıyaslandığında daha az kısıtlandırılmış ve daha cüretkar olması-gerçek hayatta cesaret edilemeyen ve fırsat bulunamayan eylemlerin gerçekleştirilmesi) ebeveyn sosyotelizmi ve ergenlerin siber zorbalık suçu arasındaki ilişkide düzenleyici rolü de incelenmiş ve çevrimiçi disinhibisyonun iki değişken arasındaki dolaylı ilişkiyi düzenlediği belirlenmiştir. Ergenler yüksek düzeyde çevrimiçi disinhibisyon deneyimlediklerinde ebeveyn sosyotelizminden ahlaki

kopuşa ve ahlaki kopuştan da siber zorbalık suçuna giden yollar güçlenmiştir (Wang vd., 2020b). Bu araştırmanın bulgularının da, ebeveyn sosyotelizmi ile ergenlerde siber zorbalık suçu arasındaki ilişkinin altında yatan mekanizmaları daha iyi anlamamıza, bir diğer deyişle ebeveyn sosyotelizminin ergenlerde siber zorbalık suçunu nasıl arttırdığını görmemize katkı sağladığı söylenebilir.

Tüm bu aktarılan araştırma bulguları, ebeveyn sosyotelizminin çocuk ve ergenlerde sorunlu benlik gelişimi, azalan yaşam doyumu, bağlanma sorunları, siber zorbalık, anksiyete, depresyon, internet oyun bağımlılığı, cep ve akıllı telefon bağımlılığı, akademik tükenmişlik, ebeveynlerle ilişkide sosyal kopukluk ve duygusal bağların zayıflaması, ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesinde meydana gelen olumsuz yöndeki değişimler gibi psikolojik ve sosyal içerikli problemlere neden olduğuna ilişkin kanıtlar sunmaktadır. Şüphesiz ki, ebeveyn sosyotelizminin azaltılması için yapılacak müdahalelere yol gösterici olması açısından ebeveyn sosyotelizminin dinamiklerini anlamak adına yapılacak daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

Ailede Teknoferans ve Sosyotelizmin Azaltılması

Ailede teknolojik aletlerin yoğun kullanımına yönelik olumsuz etkileri azaltmak için alınabilecek çeşitli önlemler bulunmaktadır. Öncelikle aile üyelerinin teknolojiyi nasıl kullandığını anlamak önemlidir. Çocukların akıllı telefon, tablet, televizyon veya bilgisayar kullanırken ekran karşısında geçirdiği zamanı belirlemek gerekmektedir. Ayrıca bu aletlerin gece boyunca odanın dışında şarj edilmesi uyku ritim ve kalitesi açısından yararlıdır (Bauer, 2018). Diğer taraftan, yetişkinlerin ekran ile zaman geçirmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Annelerin bloglarda yazmasının ana sebebinin, geniş aile ve arkadaşlarla yakınlık kurma duygusu olduğu düşünülmektedir. Bu durum, *Bronfenbrenner'in Ekolojik Teorisi* bağlamında açıklanabilir. Bu teoriye göre, yeni annelerin blogları aracılığıyla geniş aile üyeleri ve arkadaşlarıyla etkileşimleri (yani mezosistem) teorik olarak yakınlık kurma ve sosyal destek duygularını ve mikrosistemleri (ebeveynlik stresi, evlilik doyumu, çatışma ve depresyon gibi) içindeki etkileşimlerini etkilemektedir. *Bronfenbrenner'in Ekolojik Teorisi*, annelerin başarılı ebeveynlik deneyimlerini bloglarda paylaşabildikleri, aile ve arkadaşlardan geri bildirim alabildikleri ve ayrıca blogları okurken dolaylı deneyimler yoluyla öğrenebildikleri için sosyal destek algılarının artabileceğini öne sürmektedir. Bu bağlamda araştırmacılar, gelecekteki araştırmalarda ekzosistem ve makrosistem süreçlerinin de incelenerek konuya açıklık getirilebileceğini belirtmektedir (McDaniel vd., 2012).

Alanyazın incelendiğinde, çocukların akıllı telefon kullanımının ebeveyn tarafından düzenlenmesi genellikle çatışmayla ilişkilendirilmektedir. Bu çatışmayı açıklamaya yönelik yapılan bir çalışmada, ebeveynlerin kendi akıllı telefon kullanımına odaklanılmıştır. Çalışmada, ebeveynlerin aşırı akıllı telefon kullanımının çocukların akıllı telefon kullanımı üzerindeki kontrol

eksikliğini arttırdığı tespit edilmiştir. Çocukların akıllı telefon kullanımı üzerindeki kontrol eksikliğinin de hem çocukların ve hem de ebeveynlerin bakış açılarından akıllı telefonla ilgili çatışmaları arttırdığı sonucuna varılmıştır. Genel olarak bulgular, teknolojiyle ilgili aile çatışmalarını açıklarken hem çocukların hem de ebeveynlerin akıllı telefon kullanımının dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. (Matthes vd., 2020). Araştırmanın bulgularına dayanarak, ebeveynlerin aşırı akıllı telefon kullanımlarının farkına varmaları ve kendi davranışlarının etkileri konusunda bilinçlenmelerine yönelik eğitici psikolojik müdahale programlarından geçirilmeleri önerilebilir.

Ebeveynler, sosyal etkileşimler açısından çocuklarının ilk öğretmenleridir. Onları teşvik etmek ve geliştirmek için günlük sosyal etkileşimleri sırasında ebeveyn rol modeli olarak uygun ve kabul edilebilir davranışlar göstermeleri gerekmektedir. Bu durum, çocukların sosyal-duygusal gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Bauer, 2018). Günlük öğrenmeyi teşvik etmede modelleme büyük ölçüde tercih edilmektedir. Hataların maliyetli veya tehlikeli olduğu durumlarda, gerekli faaliyetleri gösteren yetkin modeller sunularak gereksiz hatalar olmadan ustaca performanslar oluşturulabilir. Bazı karmaşık davranışlar yalnızca modellerin etkisiyle üretilebilir. *Sosyal öğrenme kuramında* genellikle taklit ve özdeşleşme etiketleri altında toplanan olgular *modelleme* olarak tanımlanır (Bandura, 2021). Sosyal öğrenmenin doğrudan pekiştirme ilkeleriyle yeterince açıklanamadığı durumlarda, doğrudan takviye almadan başkalarının davranışlarının tepki ve sonuçlarını gözlemleyerek yeni sosyal tepkiler kazanılabileceğine dair bir öğrenme türünü kapsayan araştırmalar yapılmıştır. Bunun sonucunda, davranış teorisi kapsamına daha geniş bir sosyal öğrenme fenomeni getirmek için tasarlanan deneylere dayanarak taklit yoluyla öğrenme kavramı geliştirilmiştir (Bandura vd., 1963). Bir çocuğun ebeveyn tarafından gerçekleştirilen sosyal eğitimi sırasında da çocuk, öğrenmesine yönelik bir talimat verilmese bile, ebeveynlerini gözlemleyerek ve çeşitli ipuçlarını değerlendirerek öğrenme sürecinin oluşmasını yönlendirebilmektedir. Tesadüfi öğrenme açısından özdeşleşme olgusu ile çocukların modelin varlığında yetişkin bir model tarafından sergilenen davranışı kolayca taklit ettikleri görülmüştür (Bandura ve Huston, 1961). Bir modelin tepkilerinin sadece gözlemleyerek bile çocukların tepkileri üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla bir modelin davranışının başkaları üzerinde etki ve kontrolünün varlığı kanıtlanmıştır. Taklide dayalı öğrenmenin önemli bir başka özelliği, modelin olmadığı yeni ortamlarda taklidin oluşturduğu tepki kalıplarının genelleştirilmesini içermesidir. Çocuk, bir modelin davranışlarını gözleyerek yeni davranış kalıpları üretebiliyorsa, bu durum taklide dayalı öğrenmenin açıkça var olduğunun göstergesi olarak kabul edilmektedir (Bandura vd., 1961). Dolayısıyla ebeveynler de çeşitli kısıtlamalarla veya rol model olarak geliştirdikleri ebeveynlik tarzları sayesinde çocuklarının problemleri cep telefonu kullanımına etki edebilirler. Nitekim yapılan araştırmalar, açık ve empatik ebeveyn-çocuk iletişiminin önemine ve ebeveynlerin problemleri cep telefonu kullanımının

çocuklarının problemleri cep telefonu kullanımı üzerindeki zararlı etkilerine işaret etmektedir (Hefner vd., 2018).

Çocuklarda mobil dokunmatik ekranlı cihaz (Mobile Touch Screen Device-MTSD) kullanımı da giderek yaygınlaşmakta ve bu durum beraberinde olumsuz ve olumlu sonuçları getirmektedir. Daha fazla kullanımla ilişkili faktörler henüz keşfedilmemekle birlikte ebeveynlerin tutumları, inançları, rol modellemeleri ve ebeveynlik tarzları aracılığıyla çocukların MTSD kullanımını etkilemelerinin olası olduğu belirtilmektedir. Yapılan bir çalışmada, Macar ebeveynler çocuklarının dijital etkinlikleri, çocuğun MTSD kullanımına ilişkin kendi tutum ve inançları ve cep telefonlarına olan bağlılıkları hakkında görüşlerini bildirmişlerdir. Dijital ebeveynlik tarzları bağlamında elde edilen sonuçlara bakıldığında, ebeveynleri daha izin verici, daha yetkeli (authoritative-bazı sınırlamalar ve şartlar dahilinde kullanıma izin veren) ve daha az otoriter (authoritarian-kullanıma kısıtlama veya yasaklar getiren ya da sadece belli zamanlarda izin veren) olan çocukların MTSD kullanımına daha fazla zaman harcadıkları bulunmuştur. Daha düşük bir eğitim düzeyine sahip ebeveynler cep telefonlarına daha fazla bağlılık sergilediklerini, çocukların erken cihaz kullanımına yönelik daha olumlu bir tutuma sahip olduklarını ve aletlerin kullanımının zarardan çok fayda sağladıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlar, dijital ebeveynlik tarzlarının varlığının ilk kanıtı olup ebeveyn özelliklerinin potansiyel önleme ve tedavi hedefleri olduğuna dikkat çekmektedir. Araştırma sonucunda, çocukların MTSD kullanımlarını azaltmanın ebeveynlerin tutumlarında değişim yaratmakla sağlanabileceği belirtilmiştir (Konok vd., 2019). Bu araştırmanın sonuçlarına göre, özellikle eğitim düzeyi düşük ebeveynlerle bilgilendirici psikoeğitim çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Sosyotelizm üzerine birçok çalışması bulunan McDaniel (2019), telefonlar ve mobil cihazlarla ebeveyn dikkatinin dağılmasıyla ilgili ortaya çıkan araştırmaları gözden geçirdiği bir çalışmada, çocukların yanındayken telefonlar ve mobil cihazlarla ilgilenen ebeveynin dikkatinin dağılmasının yaygınlaştığını vurgulamaktadır. Buna göre, ebeveyn-çocuk bağlantısında daha düşük farkındalık ve duyarlılık, daha az sözlü ve sözsüz etkileşimler, daha az koordineli ebeveynlik ve birlikte geçirilen zaman sürecinde tatminsizlik ve çocuklarda görülen sorunlu davranışlar endişe verici sonuçlar olarak saptanmıştır. Bununla birlikte cihaz bildirimleri, iş/sosyal baskılar, ebeveynlik stresi ve can sıkıntısı veya yalnızlık gibi birçok neden ve alışkanlık ebeveynleri çocuklarının yanında teknolojik cihazları kullanmaya yönlendirebileceğinden sorun karmaşıktır. Sonuç olarak, ebeveynlik cihaz ve çocuk arasındaki tercihler sonucunda cihaz kullanımının seçilmesinden kaynaklanan duygular ve streslerden etkilenmektedir. Araştırmacı, aile zamanı ve sosyal etkileşimler sırasında sağlıklı cihaz alışkanlıklarını geliştirmek üzere kanıt dayalı programların geliştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır.

Alanyazın incelendiğinde, dijital teknolojiden vazgeçmek yerine onun yararlarını ön plana çıkarmaya yönelik önlemlerin alınması gerektiğine işaret edilerek getirilen bazı öneriler de dikkati çekmektedir. Bu öneriler:

- Boş zaman, iş zamanı, kendine ve ailesine ayıracağı zaman arasında bir denge oluşturma,
- Ebeveynlerin her zaman çocuklar için ana referans kaynağı olduğunun bilinciyle teknolojilerin kullanımında iyi uygulamaları teşvik ederek geleceğin teknoloji bağımlılarını oluşturmamak için yardımcı olmaları,
- Akıllı telefon, tablet ve bilgisayar kullanımında çocuklara sınır getirilmesi,
- Çocukların bu cihazların sadece boş zamanlarında değil okul işlerini yaparken, aile içinde vakit geçirirken, yemek yerken ya da yatmadan önce aktivite yaparken de çeşitli amaçlarla kullandıklarına yönelik olarak bilgilendirilmeleri şeklinde sıralanmaktadır (Télez-Carvajal, 2017).

Diğer taraftan bazı araştırmacılar da, konu ile ilgili uzmanların neler yapabileceklerine dair açıklamalarda bulunmuşlardır. Örneğin; pediatri uzmanlarının ebeveynlerin akıllı telefon kullanımlarını ve bunun ebeveyn-çocuk etkileşimlerini nasıl etkilediğini gözlemleyerek, bu etkileşimde stres yaratan davranışları belirlemek suretiyle ebeveynlerin bu stresle başa çıkmalarına yönelik mekanizmalar geliştirmelerine ve çocuklarla birlikte tüm aile üyelerinin teknoloji kullanımına yönelik davranışlarını yönetmelerine yardımcı olabilecekleri belirtilmektedir (Bauer, 2018). Aile üyelerinin ekran karşısında geçirdikleri zaman ile ilgili çeşitli stratejiler oluşturularak düzenlemeler yapılmasına yönelik rehberlik programları hazırlanmalıdır (McDaniel ve Schramm, 2019). Toker ve Tuncay (2020) yaptıkları araştırma sonucunda, sosyotelistlerin sosyotelizme maruz kalanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ilişkilerinin güçlü yönlerini tasvir ederek en aza indirmek için kullanılacak bir "Phubber-Phubbee Modeli" önermişlerdir. Akıllı telefon kullanım süresi sosyotelizm ve nomofobi ile pozitif ilişkili olduğu için akıllı telefonların etkin ve verimli kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesini ve ortalama akıllı telefon kullanım süresinin azaltılması için psikolojik ve teknolojik desteği içeren disiplinler arası çalışmaların yapılmasını da vurgulamışlardır. Sosyotelizme maruz kalmanın ve sosyotelizm davranışının akıllı telefonların verimli ve etkili kullanımıyla en aza indirilebileceğine dikkat çekmişlerdir. Araştırmacıların önerdiği bu modelden ebeveyn sosyotelizminin azaltılmasında da yararlanılabilir.

Kişilerarası etkileşimi kurtarmak için sosyotelizmin durdurulması gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, teknolojiler insanların iletişim kurmasına yardımcı olmalıdır. Fakat şimdi

tam tersi bir sonuç yaşanmaktadır (Télléz-Carvajal, 2017). Bu noktada, aile içi iletişimin etkililiğini sağlamak için ebeveynlerin yönlendirici etkisini dikkate almak kaçınılmazdır.

SONUÇ

Bu derleme çalışmasında, teknolojinin ve özellikle akıllı telefonların yoğun kullanımı sonucunda yeni bir davranış paterni olarak gözlenen *teknoferans* ve *sosyotelizm* olgusu *ebeveyn teknoferansı* ve *ebeveyn sosyotelizmi* bağlamında incelenmiştir. Ebeveyn teknoferansı ve ebeveyn sosyotelizminin iletişimde yarattığı kesintiler nedeniyle ebeveyn- çocuk ilişkisi ve farklı gelişim seviyesindeki çocukların davranışları ve psikolojik özellikleri üzerindeki olası olumsuz etkileri, alanyazındaki araştırmaların bulgularıyla desteklenerek ele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre, ebeveynlerin akıllı telefon kullanımının problemleri düzeyine gelmesi aile içi iletişimi ve ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Alanyazında yapılan çalışmaların bulguları özetlendiğinde, ebeveyn teknoferansının ve ebeveyn sosyotelizminin çocuk ve ergenin davranış problemleri ve çeşitli psikolojik özellikleri (akademik tükenmişlik, siber zorbalık suçu, yaşam doyumu, kaygı vb.) üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisinin olduğu şeklinde bir sonuca varılabilir. Diğer taraftan ebeveyn teknoferansı ve ebeveyn sosyotelizminin özellikle ergenin cep telefonu bağımlılığı ile ilişkisi yoğun olarak incelenmiş ve hem tek başına hem de başka değişkenler aracılığıyla akıllı cep telefonu bağımlılığının artmasına yol açtığı görülmüştür. Bu değişkenlerden bazıları sosyal kaygı, yalnızlık, sosyal duyarlılık, benlik saygısı, ebeveyn-çocuk bağlanması, öz-kontrol ve ebeveyn-çocuk ilişkisi olarak sıralanabilir. Çalışmada yine alanyazın ışığında ebeveyn sosyotelizminin ergenin ruh sağlığı üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Araştırmaların çoğunlukla ergen depresyonu üzerinde odaklandığı dikkati çekerken, ergen depresyonunun ebeveyn sosyotelizmine bağlı olarak arttığı ve bu iki değişken arasındaki bazı değişkenlerin de aradaki ilişkiyi güçlendirdiği belirlenmiştir. Bu değişkenlerden bazıları da ebeveyn sıcaklığı, ebeveyn reddi, benlik saygısı ve sosyal destek olarak sıralanabilir. Alanyazındaki araştırmalar ışığında ebeveyn sosyotelizminin ergen sosyotelizmini de tetiklediği söylenebilir.

Sonuç olarak, teorik ve ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar aile içinde yüksek oranda teknoloji kullanımının azaltılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bunun için ebeveynlerin çocuklarına yasaklar koymalarından ziyade kendilerinin model olmaları gerekmektedir. Ebeveynin sahip olduğu değerlerin, inançların, tutum ve davranışların bireylerin sağlıklı gelişiminde önemli bir rol oynadığı ebeveynler tarafından unutulmamalıdır. Ebeveynler çocuklarının içinde buldukları aile ortamında çocuğun gelişimini olumlu etkileyecek ortamlar hazırlamalıdır. Olumsuz model davranışlar çocuğun veya ergenin gelişim ve eğitim sürecindeki hatalar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir modeli örnek alıp taklit eden çocuklar için sosyotelizm, ebeveynlerin kaçınması gereken bir davranıştır. Nazir ve Pişkin (2016) sosyotelizmi "Dünyayı

birbirine bağlayan ama insanları birbirinden ayıran teknolojik bir istila (invasion)” olarak nitelmiştir. Teknolojik cihazların özellikle de akıllı telefonların olumsuz yönde kullanılması bu hızla devam ederse - aile içi iletişimin bile büyük oranda zarar gördüğü dikkate alındığında - yaşamda ulaşılabilecek noktanın insanlık için hangi boyutta olacağı düşündürücüdür. Ailelerle birlikte geleneksel ve yeni teknolojileri kullanmaya yönelik bir kılavuz oluşturulması önemlidir. Bu kılavuzda ebeveyn-çocuk medya kullanımı, teknolojik aletlerin aşırı kullanımını engelleme ve yüz-yüze geçirilecek kaliteli zamanı sağlamaya yönelik yapılabilecek faaliyetler ile ilgili rehberlik edilmelidir. Aile üyeleri sürekli değişen bu dijital manzaraya karşı dijital anlamda yararlı alanlara yönlendirilmelidir (Bauer, 2018). Ebeveynlerin, teknoferans ve sosyotelizm davranışlarını öncelikle kendilerine yönelik olarak azaltıp, daha sonra da çocuklarını teknolojinin olumlu şekilde kullanımına yönlendirmeleri gerekmektedir. Bu noktada önleyici ve koruyucu ruh sağlığı hizmetleri kapsamında ebeveynlere yönelik psikoeğitim programları hazırlanarak yaygın bir şekilde uygulanması sağlanabilir.

Diğer taraftan farklı kültürlerde yoğun bir şekilde araştırılan ebeveyn teknoferansı ve sosyotelizm davranışı üzerine ülkemizde yapılan sınırlı sayıda ampirik çalışmanın olduğu dikkate alındığında, daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ebeveyn teknoferansı ve sosyotelizminin sonuçlarına işaret eden çalışmaların yanı sıra her iki davranış paternini etkileyen faktörlerin başka bir deyişle öncüllerin (ebeveynin kişilik özellikleri ve eğilimleri, ebeveynlik stilleri, dijital ebeveynlik tarzları vb.) neler olduğunun ve ebeveynleri bu davranışa yönlendiren nedenlerin belirlenmesi için çok değişkenli araştırma modelleri çerçevesinde daha geniş kapsamlı nicel ve nitel çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmadan edinilen bilgi birikimine dayanarak, ebeveyn teknoferansı ve sosyotelizminin değerlendirilmesinde kullanılacak spesifik ölçeklerin geliştirilmesine ve konunun kültürel ve kültürlerarası bağlamda ele alınıp incelenmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Al-Saggaf, Y., & O'Donnell, S. B. (2019). Phubbing: Perceptions, reasons behind, predictors, and impacts. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 1(2), 132-140. <http://doi.org/10.1002/hbe2.137>.
- Aydoğdu, F., & Çevik, Ö. (2020). Okul psikolojik danışmanlarının sosyotelist davranışlarının, sosyotelizme maruz kalma ve yalnızlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 2(3), 219-230. <https://doi.org/10.47793/hp.810850>.
- Aykaç, S., & Yıldırım, Ş. (2021). Gelişen Dünyada nomofobi ve sosyotelist olma- sosyotelizme maruz kalmanın etkileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 243-256. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.60703-780598>.
- Bai, Q., Bai, S., Dan, Q., Lei L., & Wang P. (2020a). Mother phubbing and adolescent academic burnout: The mediating role of mental health and the moderating role of agreeableness and neuroticism. *Personality and Individual Differences*, 155 (5), 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109622>.
- Bai, Q., Lei, L., Hsueh, F. H., Yu, X., Hu, H., Wang, X., & Wang, P. (2020b). Parent-adolescent congruence in phubbing and adolescents' depressive symptoms: A moderated polynomial regression with response surface analyses. *Journal of Affective Disorders*, 275, 127-135. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.03.156>.
- Bandura, A. (1961). Identification as a process of incidental learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(2), 311-318.
- Bandura, A. (2021). *Psychological modeling: Conflicting theories*. New York: Routledge Press.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575-582.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Vicarious reinforcement and imitative learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(6), 601-607.
- Barrios-Borjas, D. A., & Bejar-Ramos, V. A. ve Cauchos-Mora, V. S. (2017). Uso excesivo desmartphones/teléfonos celulares: Phubbing y nomophobia. (Excessive use of smartphones/cell phones: Phubbing and nomophobia). *Revista Chilena de Neuro-Psiquiatría*, 55(3), 205-206. <https://doi.org/10.4067/s0717-92272017000300205>.
- Bauer, N. S. (2018). Technoference over time and parenting. *Pediatric Research*, 84(2), 157-158. <https://doi.org/10.1038/s41390-018-0059-z>.
- Bulut, S., & Nazir, T. (2020). Phubbing phenomenon: A wild fire, which invades our social communication and life. *Open Journal of Medical Psychology*, 9(1), 1-6. <https://doi.org/10.4236/ojmp.2020.91001>.
- Chotpitayasunondh, V., & Douglas, K. M. (2016). How "phubbing" becomes the norm: The antecedents and consequences of snubbing via smartphone. *Computers in Human Behavior*, 63, 9-18. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.05.018>.
- Elias, N., Dafna Lemish, D., Dalyot, S., & Floegel, D. (2020). "Where are you?" An observational exploration of parental technoference in public places in the US and Israel. *Journal of Children and Media*, 15(3), 376-388. <https://doi.org/10.1080/17482798.2020.1815228>.
- Ergün, N., Göksu, İ., & Sakız, H. (2020). Effects of phubbing: Relationships with psychodemographic variables. *Psychological Reports*, 123(5), 1578-1613. <https://doi.org/10.1177/0033294119889581>.
- Fu, X., Liu, J., Liu, R. D., Ding, Y., Hong, W., & Jiang, S. (2020). The impact of parental active mediation on adolescent mobile phone dependency: A moderated mediation model. *Computers in Human Behavior*, 107, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106280>.

- Guazzini, A., Duradoni, M., Capelli, A., & Meringolo, P. (2019). An explorative model to assess individuals' phubbing risk. *Future Internet*, 11(1), 1-13. <https://doi.org/10.3390/fi11010021>.
- Hefner, D., Knop, K., Schmitt, S., & Vorderer, P. (2018). Rules? Role model? Relationship? The impact of parents on their children's problematic mobile phone involvement. *Media Psychology*, 22(1), 82-108. <https://doi.org/10.1080/15213269.2018.1433544>.
- Hong, W., Liu, R. D., Ding, Y., Oei, T. P., Zhen, R., & Jiang, S. (2019). Parents' phubbing and problematic mobile phone use: The roles of the parent-child relationship and children's self-esteem. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(12), 779-786. <http://doi.org/10.1089/cyber.2019.0179>.
- Kalip, K., & Çöl, M. (2020). Teknolojiyle bağlantılı yeni davranışsal bozukluklar. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5(2), 318-33. <http://doi.org/10.35232/estudamhsd.712134>.
- Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak Şahin, B., Çulha, İ., & Babadağ, B. (2015). Determinants of phubbing, which is the sum of many virtual addictions: A structural equation model. *Journal of Behavioral Addictions*, 4(2), 60-74. <http://doi.org/10.1556/2006.4.2015.005>.
- Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak Şahin, B., Çulha, İ., & Babadağ, B. (2016). The virtual world's current addiction: Phubbing. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3(2), 223-269. <https://doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0013>.
- Konok, V., Bunford, N., & Miklósi, A. (2019). Associations between child mobile use and digital parenting style in Hungarian families. *Journal of Children and Media*, 14(1), 91-109. <https://doi.org/10.1080/17482798.2019.1684332>.
- Liu, K., Chen, W., Wang, H., Geng, J., & Lei, L. (2020). Parental phubbing linking to adolescent life satisfaction: The mediating role of relationship satisfaction and the moderating role of attachment styles. *Child: Care Health and Development*, 47(2), 281-289. <http://doi.org/10.1111/cch.12839>.
- Liu, Q., Wu, J., Zhou, J., & Wang, W. (2020). Parental technoference and smartphone addiction in Chinese adolescents: The mediating role of social sensitivity and loneliness. *Children and Youth Service Review*, 118, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105434>.
- Liu, R. D., Wang, J., Gu, D., Ding, Y., Oei, T. P., Hong, W., Zhen, R., & Li, Y. M. (2019). The effect of parental phubbing on teenager's mobile phone dependency behaviors: The mediation role of subjective norm and dependency intention. *Psychology Research and Behavior Management*, 12, 1059-1069. <https://doi.org/10.2147/prbm.s224133>.
- Matthes, J., Thomas, M., Stevic, A., & Schmuck, D. (2020). Fighting over smartphones? Parents' excessive smartphone use, lack of control over children's use, and conflict. *Computers in Human Behavior*, 116, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106618>.
- McDaniel, B. T. (2019). Parent distraction with phones, reasons for use, and impacts on parenting and child outcomes: A review of the emerging research. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 1(2), 72-80. <http://doi.org/10.1002/hbe2.139>.
- McDaniel, B. T. (2020). Technoference: Parent mobile device use and implications for children and parent-child relationships. *Zero To Three*, 41(2), 30-36. <https://researchrepository.parkviewhealth.org/informatics/19>.
- McDaniel, B. T., & Coyne, S. M. (2016a). "Technoference": The interference of technology in couple relationships and implications for women's personal and relational well-being. *Psychology of Popular Media Culture*, 5(1), 85-98. <http://doi.org/10.1037/ppm0000065>.

- McDaniel, B. T., & Coyne, S. M. (2016b). Technology interference in the parenting of young children: Implications for mothers' perceptions of coparenting. *The Social Science Journal*, 53(4), 435–443. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2016.04.010>.
- McDaniel, B. T., & Drouin, M. (2019). Daily technology interruptions and emotional and relational well-being. *Computers in Human Behavior*, 99, 1–8. <http://doi.org/10.1016/j.chb.2019.04.027>.
- McDaniel, B. T., & Radesky, J. S. (2018a). Technoference: Parent distraction with technology and associations with child behavior problems. *Child Development*, 89(1), 100–109. <http://doi:10.1111/cdev.12822>.
- McDaniel, B. T., & Radesky, J. S. (2018b). Technoference: Longitudinal associations between parent technology use, parenting stress, and child behavior problems. *Pediatric Research*, 84(2), 210–218. <http://doi:10.1038/s41390-018-0052-6>.
- McDaniel, B. T., & Schramm, D. (2019). Technoference strategies: Managing family screen time. *Families and Communities*, November, 1–6. Erişim adresi: <https://extension.usu.edu/relationships/files/techostrategies.pdf>.
- McDaniel, B. T., Coyne, S. M., & Holmes, E. K. (2012). New mothers and media use: Associations between blogging, social networking, and maternal well-being. *Maternal and Child Health Journal*, 16(7), 1509–1517. <https://doi.org/10.1007/s10995-011-0918-2>.
- McDaniel, B. T., Galovan, A. M., Cravens, J. D., & Drouin, M. (2018). “Technoference” and implications for mothers' and fathers' couple and coparenting relationship quality. *Computers in Human Behavior*, 80, 303–313. <http://doi:10.1016/j.chb.2017.11.019>.
- Nazir, T., & Bulut, S. (2019). Phubbing and what could be its determinants: A dugout of literature psychology. *Psychology*, 10, 819–829. <http://doi.org/10.4236/psych.2019.106053>.
- Nazir, T., & Pişkin, M. (2016). Phubbing: A technological invasion which connected the world but disconnected humans. *The International Journal of Indian Psychology*, 3(4), 175–182. <https://doi.org/10.25215/0403>.
- Niu, G., Yao, L., Wu, L., Tian, Y., Xu, L., & Sun, X. (2020). Parental phubbing and adolescent problematic mobile phone use: The role of parent-child relationship and self-control. *Children and Youth Services Review*, 116, 1–7. <http://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105247>.
- Pancani, L., Gerosa, T., Gui, M., & Riva, P. (2020). “Mom, dad, look at me”: The development of the parental phubbing scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 1–24. <http://doi.org/10.1177/0265407520964866>.
- Qiao L., & Liu, Q. (2020). The effect of technoference in parent-child relationships on adolescent smartphone addiction: The role of cognitive factors. *Children and Youth Services Review*, 118, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105340>.
- Radesky, J. S., Kistin, J. K., Eisenberg, S., Gross, J., Block, G. Zuckerman, B., & Silverstein, M. (2016). Parent perspectives on their mobile technology use: The excitement and exhaustion of parenting while connected. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 37(9), 694–701. <https://doi.org/10.1097/dbp.0000000000000357>.
- Radesky, S. J., Kistin, J. C., Zuckerman, B., Nitzberg, K., Gross, J., Kaplan-Sanoff, M., Augustyn, M., & Silverstein, M. (2014). Patterns of mobile devices use by caregivers and children during meals in fast-food restaurants. *Pediatrics*, 133(4), e843–e849. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-3703>.
- Schneider, F. M., & Hitzfeld, S. (2019). I ought to put down that phone but I phub nevertheless: Examining the predictors of phubbing behavior. *Social Science Computer Review*, 1–14. <http://doi.org/10.1177/0894439319882365>.

- Stockdale, L. A., Coyne, S. M., & Padilla-Walker, L. M. (2018). Parent and child technoference and socioemotional behavioral outcomes: A nationally representative study of 10- to 20-year-old adolescents. *Computers in Human Behavior, 88*, 219-226. <http://doi.org/10.1016/j.chb.2018.06.034>.
- Stockdale, L. A., Porter, C. L., Coyne, S. M., Essig, L. E., Booth, M., Keenan-Kroff, S., & Schvaneveldt, E. (2020). Infants' response to a mobile phone modified stillface paradigm: Links to maternal behaviors and beliefs regarding technoference. *Infancy, 25*(5), 571-592. <http://doi.org/10.1111/infa.12342>.
- Sundqvist, A., Heimann, M., & Koch, F. S. (2020). Relationship between family technoference and behavior problems in children aged 4–5 years. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 23*(6), 371-376. <http://doi.org/10.1089/cyber.2019.0512>.
- Téllez-Carjaval, E. (2017). Families and Technologies: What about the phubbing in Mexico?. *Horyzonty Wychowania, 16* (37), 59-69. <http://doi.org/10.17399/HW.2017.163704>.
- Toker, B., & Tuncay, N. (2020). Phubber-phubbee model: An analysis of phubbing behaviours. *Journal of Educational and Instructional Studies in the World, 10*(2), 19-27.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York, NY: Basic Books.
- Ugur, N. G., & Koc, T. (2015). Time for digital detox: Misuse of mobile technology and phubbing. *Procedia-Social Behavioral Sciences, 195*, 1022-1031. <http://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.491>
- Wang, X., Gao, L., Yang, J., Zhao, F., & Wang, P. (2020a). Parental phubbing and adolescents' depressive symptoms: Self-Esteem and perceived social support as moderators. *Journal of Youth and Adolescence, 49*(2), 427-437. <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01185-x>.
- Wang, X., Wang, W., Qiao, Y., Gao, L., Yang, J., & Wang, P. (2020b). Parental phubbing and adolescents' cyberbullying perpetration: A moderated mediation model of moral disengagement and online disinhibition. *Journal of Interpersonal Violence, 25*, 1–23. <http://doi.org/10.1177/0886260520961877>.
- Xie, X., & Xie, J. (2020). Parental phubbing accelerates depression in late childhood and adolescence: A two-path model. *Journal of Adolescence, 78*, 43–52. <http://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.12.004>.
- Xie, X., Chen, W., Zhu, X., & He, D. (2019). Parents' phubbing increases adolescents' mobile phone addiction: Roles of parent-child attachment, deviant peers, and gender. *Children and Youth Services Review, 105*, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104426>.
- Xie, X., Guo, Q., & Wang, P. (2021). Childhood parental neglect and adolescent internet gaming disorder: From the perspective of a distal—proximal—process—outcome model. *Children and Youth Services Review, 120*, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105564>.
- Yam, F. C., & İlhan, T. (2020). Modern çağın bütünsel teknolojik bağımlılığı: Phubbing. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler - Current Approaches in Psychiatry, 12*(1), 1–15. <https://doi.org/10.18863/pgy.551299>.
- Yıldırım, S., & Kişioğlu, A. N. (2018). Teknolojinin getirdiği yeni Hastalıklar: Nomofobi, netlessfobi, FoMO. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25*(4), 473-480. <https://doi.org/10.17343/sdutfd.380640>.
- Zhang, Y., Ding, Q., & Wang, Z. (2021). Why parental phubbing is at risk for adolescent mobile phone addiction: A serial mediating model. *Children and Youth Services Review, 121*, 1-7. <http://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105873>.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Today, Information and Communication Technologies (ICTs) show a rapid development. As a result of this, people use technological devices, especially smart phones, in every moment of life. This situation has a very high impact on the lives of not only young people, but also their parents.

The intensive use of smartphones causes some negativities. The occurrence of communication interruptions as a result of increased interactions with technological devices while communicating with other people is called "technoferece" or "phubbing" (McDaniel *et al.*, 2018; McDaniel & Drouin, 2019). The word technoferece is formed by the combination of the words "technological" and "interference". Technoferece is defined as the interruption of social interactions due to technology (Stocdale *et al.*, 2018), the interruption of communication with individuals as a result of the use of technology tools (McDaniel & Coyne, 2016a). Phubbing; it is derived from the combination of the words "phone" and "snubbing". This word was updated in a campaign process created by the Macquarie Dictionary through the McCann Melbourne advertising company in May 2012 (Karadağ *et al.*, 2015; Ugur & Koc, 2015). This behavior, which is defined as sociotelizmi in Turkish; it is expressed as the fact that the person does not communicate with others by directing his or her attention to the smartphone when he or she is with other people (Karadağ *et al.*, 2016).

The intensive use of technological devices, especially smart phones, by parents affect children and youth in various ways. Both technoferece and phubbing by parents cause negative interactions and processes in terms of family relations. In this review paper, it is aimed to examine parental technoferece and parental phubbing and to draw attention to these two behavior pattern which have become a global problem.

Parent and Technoferece

The use of technology is seen intensely in people's lives. In this process, which started with television; computers, tablets, video game consoles, and eventually smartphones have become almost interfering or dominating the lives of individuals. This high use of technology is seen not only in young people but also in parents. Parents use technological devices without limits.

In studies on the high use of technological devices by mothers and their interaction with their babies, the effects on various parenting areas such as sleep and meal time were examined (McDaniel *et al.*, 2012; McDaniel & Coyne, 2016b; Radesky *et al.*, 2015). Interruption of parent-child interactions due to technology or technoferece causes some negative consequences in child development. As a result of the researches, these were determined as follows; social-emotional-

cognitive behavior problems (Elias *et al.*, 2020; McDaniel, 2020; McDaniel & Radesky, 2018a; McDaniel & Radesky, 2020; Qiao & Liu, 2020; Radesky *et al.*, 2016; Stocdale *et al.*, 2020; Sundqvist *et al.*, 2020; Zurcher *et al.*, 2020), smart phone addiction (Liu *et al.*, 2020b; Qiao & Liu, 2020), anxiety, depression, cyberbullying, and mental health effects (Stocdale *et al.*, 2018). Consequently, interruption and loss of daily interaction and face-to-face communication with technological devices has become a frequent problem in the family.

Parent and Phubbing

Human is a social entity. This state of being social starts within the family, and the fact that family members are in effective communication with each other is realized through mutual sharing and quality time spent together. Phubbing causes various problems in family communication. Researchers have identified the following problems caused by parental phubbing when parents interact with their children; academic burnout (Bai *et al.*, 2020a), feelings of disconnection (Pancani *et al.*, 2020), lower life satisfaction (Liu *et al.*, 2020a), lower self-esteem (Hong *et al.*, 2019; Wang *et al.*, 2020a), parent-child attachment problems (Xie *et al.*, 2019), problematic mobile phone use and mobile phone dependency (Fu *et al.*, 2020; Liu *et al.*, 2019; Niu *et al.*, 2020; Xie *et al.*, 2019; Zhang *et al.*, 2021), internet gaming disorder (Xie *et al.*, 2021), cyberbullying (Wang *et al.*, 2020b), social anxiety (Zhang *et al.*, 2021), neuroticism (Bai *et al.*, 2020a), depressive symptoms (Bai *et al.*, 2020b; Wang *et al.*, 2020a; Xie & Xie, 2020; Xie *et al.*, 2021). Research on the effects of parental phubbing on child and adolescent behavior should be supported.

Reducing Technoference and Phubbing in the Family

There are various precautions that can be taken to reduce the negative effects of intensive use of technological devices in the family. At this point, it is important to understand how family members use technology. There are many reasons why adults spend time with screen. It is thought that the main reason mothers write on blogs is the feeling of connection with extended family and friends. This situation can be explained in the context of Bronfenbrenner's Ecological Theory. According to this theory, new mothers' interactions with extended family members and friends through their blogs (i.e. the mesosystem) theoretically influence their feelings of connection and social support, and interactions within their microsystems such as parenting stress, marital satisfaction, conflict, and depression (McDaniel *et al.*, 2012).

Besides, according to the social learning theory, parents should show behaviors towards the effects of observation, model and imitation-based learning with the phenomenon of identification in terms of learning during the social education of their children (Bandura & Huston, 1961; Bandura *et al.*, 1961; Bandura *et al.*, 1963; Bauer, 2018). Where mistakes are costly or

dangerous, masterful performances can be created without unnecessary errors by providing competent models that show the necessary actions (Bandura, 2021). Parents can influence their children's problematic smartphone use through various regulations or parenting styles they develop as role models. (Konok *et al.*, 2019; Téllez-Carvajal, 2017). Experts should prepare guidance programs that can help parents develop mechanisms for coping with this stress and manage their behaviors towards technology use for all family members, together with children, by observing how parents use smartphones and how it affects parent-child interactions, identifying behaviors that cause stress in this interaction (Bauer, 2018; McDaniel ve Schramm, 2019). Phubbing must be stopped in order to save interpersonal interaction. Technologies should help people communicate. But now the opposite is happening (Téllez-Carvajal, 2017). At this point, it is inevitable to consider the guiding effect of parents in order to ensure the effectiveness of intra-family communication.

Conclusion

The results obtained from theoretical and empirical studies point to the necessity of reducing the high rate of technology use within the family. Parents should first reduce their technoreference and phubbing behaviors towards themselves, and then direct their children to use technology in a positive way. At this point, psychoeducation programs for parents can be prepared and implemented widely within the scope of preventive and protective mental health services. On the other hand, considering that there is a limited number of empirical studies conducted in our country on parental technoferece and phubbing behavior, which are extensively researched in different cultures, it is thought that more research is needed. In addition to the studies pointing to the results of parental technoferece and phubbing, more comprehensive quantitative and qualitative studies can be conducted within the framework of multivariate research models to determine the antecedents that affect both behavior patterns and the reasons that lead parents to this behavior.

Ebeveynlerin Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları ile Ergenlerin İnternet Bağımlılığı*

Parents' Family Life and Child Raising Attitudes and Adolescents' Internet Addiction

Sabahat COŞKUN^[1] Hülya SARAY KILIÇ^[2] Gamze SARIKOÇ^[3]

Başvuru Tarihi: 24 Eylül 2021

ÖZET

Kabul Tarihi: 24 Ekim 2021

Bu çalışmada, ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları ile ergenlerin internet bağımlılığı arasındaki farkın incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 101 ebeveyn ve 12-18 yaş aralığındaki 101 ergen olmak üzere toplam 202 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaş ortalaması 41.84±4.29 (min=32, max=54), ergenlerin yaş ortalaması ise 14.11±1.8 (min=12, max=17) olarak tespit edilmiştir. Veri toplama formunda yer alan Sosyodemografik Özellikler ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği'ni ebeveynler, İnternet Bağımlılığı Ölçeği'ni ise ergenler cevaplamıştır. Verilerin analizinde Student-t, Mann Whitney U, One-Way Anova, Kruskal Wallis, Ki-kare ve Pearson korelasyon testleri kullanılmıştır. Ebeveynlerin %86.1'i iş güvencesinin olduğunu, %89,1'i çocuğun bakımına birilerinin katılmadığını ve %55,4'ü çocuklarına kısmen zaman ayırdığını belirtmiştir. Ebeveynlerin aşırı koruyuculuk düzeylerinin düşük, demokratik tutum ve eşitlik yaklaşımları, ev kadınlığı rolünü reddetme, aile içi çatışma ve sıkı disiplin düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ergenlerde internet bağımlılığı tespit edilmezken, yarısına yakını riskli internet kullanımı gösteren grupta yer almıştır. Ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu ile ergenlerin internet bağımlılığı arasında bir fark tespit edilmemiştir. Ancak ergenlerin büyük bir çoğunluğunun riskli internet kullanımı gösteren grupta yer alması her bir ergenin internet bağımlılığı olma açısından risk altında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle ergenlerin doğru ve güvenli internet kullanımlarını teşvik edecek çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: ebeveyn tutumu, çocuk yetiştirme, ergenlik, internet bağımlılığı

Received Date: 24 September 2021

ABSTRACT

Accepted Date: 24 October 2021

In this study, it was aimed to examine the difference between parents' family life and child-rearing attitudes and adolescents' internet addiction. The research was carried out using the relational survey model, one of the quantitative research methods. A total of 202 people, including 101 parents and 101 adolescents aged 12-18, participated in the study. The mean age of the parents participating in the study was 41.84±4.29 (min=32, max=54), and the mean age of the adolescents was 14.11±1.8 (min=12, max=17). Parents answered the Sociodemographic Characteristics and Family Life and Child Raising Attitude Scale in the data collection form, and adolescents answered the Internet Addiction Scale. Student-t, Mann Whitney U, One-Way Anova, Kruskal Wallis, Chi-square and Pearson correlation tests were used to analyze the data. 86.1% of the parents stated that they had job security, 89.1% of them did not participate in the care of the child, and 55.4% of them partly spared time for their children. It was observed that the levels of overprotection of the parents were low, while the levels of democratic attitudes and equality approaches, rejection of the role of housewife, intra-familial conflict and strict discipline were high. While internet addiction was not detected in adolescents, nearly half of them were in the group with risky internet use. No difference was found between parents' family life and child-rearing attitudes and adolescents' internet addiction. However, the fact that the majority of adolescents are in the group with risky internet use reveals that each adolescent is at risk for internet addiction. For this reason, it is recommended to carry out studies that will encourage adolescents to use the internet correctly and safely.

Keywords: parenting attitude, child rearing, adolescent, internet addiction

Atıf Cite Coşkun, S., Saray Kılıç, H., & Sarıkoç, G. (2021). Ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları ile ergenlerin internet bağımlılığı. *Humanistic Perspective*, 3 (3), 780-799. <https://doi.org/10.47793/hp.1000101>

* Bu makale 15-17 Kasım 2018 tarihinde Sakarya'da düzenlenen 5.Ulusal 1.Uluslararası Hemşirelikte Güncel Yaklaşımlar Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

[1] Dr. Öğr. Üyesi | Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi | Sağlık Yönetimi Bölümü | Bilecik | Türkiye | ORCID: 0000-0002-9063-2778 | sabahatsakar@hotmail.com

[2] Dr. Öğr. Üyesi | Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi | Hemşirelik Bölümü | Bilecik | Türkiye | ORCID: 0000-0001-8165-2577

[3] Dr. Öğr. Üyesi | Sağlık Bilimleri Üniversitesi | Psikiyatri Hemşireliği | Ankara | Türkiye | ORCID: 0000-0003-1651-4308

GİRİŞ

İnsanın yaşam evreleri gözden geçirildiğinde en karmaşık ve en sorunlu yaşanan dönemin ergenlik dönemi olduğu bilinmektedir. Bu dönemde fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden birçok değişiklik gözlemlenir. Ergenlik; fiziksel, duygusal değişim ve gelişim sonucunda, cinsel ve psikososyal açıdan olgunlaşma ile başlayıp bireyin kimlik duygusunu bulması ve bağımsızlığını kazanması ile son bulan bir dönem olarak kabul edilmektedir (Derman, 2008). Ergenlerde yaşanan hızlı biyo-psiko-sosyal değişiklikler hem ergenlerin hem de ailelerin uyum sorunları yaşamasına neden olmaktadır (Çuhadaroğlu, 2008). Bu zorlu ve sancılı dönem ergenlerin kimlik oluşumlarına da etki etmekte ve onları farklı riskli davranışlara eğilimli hale getirebilmektedir (Niedorys vd., 2018). Bu nedenle ergenin çevresi ile özellikle ailesi ile olan etkileşimi ve iletişimi büyük önem kazanmaktadır. Çünkü duygusal gelişimin, sosyalleşmenin ve toplumsal kuralların ilk adımları aile ortamındaki ilişkiler ile atılmaya başlar (Ersoy, 2015). Çocukluk döneminde, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki nitelikli, destekleyici, geliştirici ve besleyici ilişkilerin varlığı, ergenlik dönemindeki davranışların yönü için önemli göstergelerden biridir (Atar vd., 2016). Ebeveynler çocuk yetiştirmede demokratik, baskıcı, ilgisiz, aşırı koruyucu tutumları gösterebilmektedir. Demokratik tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarının birçok yönden sağlıklı gelişim gösterdiği belirtilmektedir (Şalcı vd., 2018). Literatürde ebeveyn tutumlarının ergenlerin benlik saygıları, utangaçlık düzeyleri, madde bağımlılığı görülme durumu, depresyon düzeyi, karar verme stratejileri vb. birçok konu ile ilişkisinin ele alındığı görülmektedir (Erbil vd., 2006; Oğuz vd., 2018; Öztürk vd., 2011; Sarı ve Özkan, 2016). Fiziksel ve duygusal değişimlerin yoğun yaşandığı ergenlik döneminde, algılanan ebeveyn desteği ve ebeveyn-ergen arasındaki yakın ilişkiler, sağlıklı açık iletişim açısından önemlidir (Aufseeser vd., 2006). Bu ilişki ergenlerin olumlu ya da olumsuz yönelimlerde bulunmasında önemli bir etkidir. Ebeveynlerin tutarlı ve düzenli davranış biçimleri, ergenlerin ruhsal durumlarında belirleyici rol oynayabilmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Ebeveynlerin destekleyici tutumları ergenlerin hem psiko-sosyal gelişimlerinin sağlıklı olmasına hem de çevresi ile iyi ilişkiler kurmasına katkı sağlamaktadır. Böylece ergenler uyum sorunu yaşamayan, sağlıklı bir birey olarak yaşamına devam etmektedir. Ancak ebeveynlerin olumsuz ve kısıtlayıcı tutumları nedeniyle duygusal, fiziksel ve sosyal ihtiyaçları karşılanamayan ergenler ise çevreleriyle kuracakları ilişkide uyumsuz, mutsuz, içedönük, pasif ve başkalarına bağımlı olma gibi durumların yanı sıra ruhsal problemlerle de karşı karşıya kalabilmektedir (Altıntaş ve Öztürk, 2016; Uzun ve Baran, 2015). Ergenlerde anneye bağlanma ve intihar davranışıyla ilişkili faktörlerin incelendiği bir çalışmada; intihar davranışında bulunan ergenlerin anneye bağlanma puanlarının düşük olması sonucu, güvensiz bağlanmanın intihar davranışı için önemli bir risk faktörü olabileceğini bildirmiştir (Şenses Dinç vd., 2020). Ergenlerde psikolojik dayanıklılık, kişilik özellikleri ve sosyal desteğin incelendiği başka bir araştırmada; ergenlerde psikolojik dayanıklılığın en önemli yordayıcısının algılanan sosyal destek

olduğu gösterilmiştir (Gökalp ve Yöndem, 2021). Bu durumda ebeveyn ve arkadaşları tarafından yeteri kadar sosyal destek görmeyen ve yakın ilişki kuramayan ergenlerin kendilerini daha iyi ifade ettikleri sanal ortamlara yönelerek internet kullanımlarında artışa neden olduğu belirtilmektedir (Altıntaş ve Öztapak, 2016). Ülkemizdeki veriler de internet kullanımının her yaş grubunda artış gösterdiğini ancak bu artışın en çok ergenlik döneminde yaşandığı göstermektedir (TUİK, 2021). Bu dönemin gelişimsel özellikleri de göz önünde bulundurulduğunda ergenler internet kullanımı açısından büyük bir risk grubunu oluşturmaktadır (Balkaya Çetin ve Ceyhan, 2014).

Günümüzde internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte internetin olası zararları tartışılmaya başlanan bir konu olmuştur (Bozkurt vd., 2016). İnternet; doğru ve yerinde kullanıldığında günlük yaşamın kolaylaşmasına yardımcı olurken, aşırı ve kontrolsüz kullanımında bireyin aile, okul, iş ve sosyal yaşantısı ile kişilerarası ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek tedavi edilmesi gereken bir durum haline gelebilmektedir (Alam vd., 2014). İlk olarak Goldberg (1996) tarafından kullanılan “internet bağımlılığı” kavramı için aynı yıllarda Young tarafından tanı ölçütleri tanımlanmıştır (Saliceti, 2015). Young, belirlediği sekiz tanı ölçütünden beşinin karşılanması durumunda “internet bağımlılığı” tanısının düşünebileceğini belirtmiştir (Young, 1999). İnternetin her geçen gün kullanımının artış göstermesi internet bağımlılığının tanı kriterlerinin farklı araştırmacılar tarafından ele alınmasına neden olmuştur. Bu konuda Tao ve arkadaşları (2010) internet bağımlılığı tanı ölçütlerini semptom, dışlama, klinik olarak önemli derecede bozulma ve süre kriteri (bağımlılığın en az 3 ay boyunca sürmesi ve günde en az 6 saat zorunlu olmayan internet kullanımının olması) olmak üzere dört başlık altında geliştirmişlerdir. (Tao vd., 2010).

İnternet bağımlılığı toplum sağlığı için potansiyel bir tehlikedir (Mihajlov ve Vejmelka, 2017). Ancak bu durumun ergenler açısından daha büyük tehdit oluşturduğu unutulmamalıdır. Çünkü ergenlerin kendilerini teknolojinin çok hızlı geliştiği bu çağda bulmaları, teknoloji kullanımına diğer yaş gruplarına göre daha meraklı ve eğilimli olmaları, gelişimsel açıdan henüz tam olgunlaşmamış olması, risk alma davranışının artması, kimlik bulma çabaları ve sosyal çevreye uyum sağlamada zorluklarla karşılaşması onları internet bağımlılığına daha yatkın hale getirmektedir (Balkaya Çetin ve Ceyhan, 2014; Derin ve Bilge, 2016; Gönültaş vd., 2020). Karapetsas ve arkadaşları (2012) ergenler ile yaptıkları çalışmada, ergenlerin %22’sinin internet bağımlısı olma kriterini sağladığını belirtmişlerdir (Karapetsas vd., 2012). Hollanda’da yürütülen bir başka çalışmada ise ergenlerin %3,7’ sinin internet bağımlısı olma riski taşıdığı belirtilmiş olup; çevrimiçi oyunların ve sosyal medya kullanımının internet bağımlısı olma riskini artırdığı vurgulanmıştır (Kuss vd., 2013).

İnternet bağımlılığı ergenlerde birçok probleme de neden olmaktadır. Ergenlerin sağlıksız yaşam davranışları edinmelerine (uyku kalitesinde bozulma, aşırı yorgunluk, yeme bozuklukları, fiziksel aktivitede azalma, madde kullanımı, sigara, alkol vb.), şiddet, siber zorbalık, cinsel istismar ve ihmaline kolayca maruz kalmalarına neden olabilmektedir (Alaçam vd., 2015; Hendekçi ve Aydın Avcı, 2020; Kara Özçalık ve Atakoğlu, 2021; Younes vd., 2016). Bunun yanı sıra gerçek hayatta oluşturmakta zorluk yaşadıkları veya istemedikleri kimliklerini kendilerini rahatça ifade edebilecekleri farklı kimlik denemeleri ile sosyal paylaşım ve oyun siteleri aracılığı ile oluşturabilmektedirler (Balkaya Çetin ve Ceyhan, 2014). Ayrıca uzun süre internet başında zaman geçiren ergenler günlük yaşamdaki görev ve sorumluluklarını yerine getirememekte, akademik başarıları düşmekte, yalnızlık, depresyon ve sosyal çevreyle olan ilişkilerin zayıflaması gibi problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir (Anlı, 2018; Jiang, 2014; Karaca vd., 2021). Literatürde internet bağımlısı olan ergenlerin yarısından fazlasının en az bir psikiyatrik bozukluğa sahip olduğu bildirilmiştir (Hekim vd., 2019). Şahan ve Çapan'ın (2017) yürüttükleri araştırmada ergenlerde problemli internet kullanımı ile sosyal kaygı düzeyinin ve kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların pozitif yönde ilişkili olduğu belirtilmiştir (Şahan ve Çapan, 2017). İnternet bağımlılığının ergenlerde yarattığı bu olumsuzlukların oluşmasında etkili faktörlerin belirlenmesinin de oldukça önemli olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda ebeveyn tutumlarının ergenlerin internet kullanım davranışını önemli ölçüde etkilediği belirtilmektedir. İspanya'da ergenler arasında aşırı internet kullanımını etkileyen faktörlerin araştırıldığı bir çalışmada ebeveynleriyle olumlu ilişkilere sahip ergenlerin internet kullanımlarının daha az olduğu belirtilmiştir (Casaló ve Escario, 2019). Yine Lam'ın (2016) belirttiğine göre Jessor'un Problem Davranış Teorisi'nde ebeveyn davranışı ve tutum gibi aile ve ebeveyn faktörlerinin ergenlerde internet bağımlılığın gelişmesinde ana etken olabileceği belirtilmektedir (Lam, 2016). Çin'de yapılan bir araştırmaya göre; ebeveynleri tarafından ilgi ve sevgi görmeyen çocukların, internet bağımlılığı düzeyinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Çalışmada ebeveynlerin gösterdikleri bu tutum nedeniyle çocukların kendilerini sanal dünyada ifade etmeye çalıştıkları sonucuna varılmıştır (Li vd., 2014). Hong Kong'da yapılan çalışmada ise; aile içi çatışmaların yoğun yaşanması ve ebeveynlerin kısıtlayıcı tutumları ergenlerin internet bağımlılığı olması ile anlamlı derecede ilişkili olduğu belirtilmiştir (Wu vd., 2016).

Son günlerde özellikle ergenler ülkemizde ve tüm dünyada yaşanan Covid 19 salgını nedeniyle, alınan izolasyon önlemleri sonucunda evde daha fazla vakit geçirmek zorunda kalmaktadır. Bu durumda ergenlerin internet kullanımları ve aile ilişkileri daha fazla önem kazanmaktadır. Ebeveynlerin bu durumda gösterecekleri tutumlara bağlı olarak ergenlerin internet kullanım davranışları farklılık gösterecek ve olumsuz tutumların ergenleri internet bağımlılığına sürükleyeceği öngörülmektedir. Bu konuda ebeveynlere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Ergenlere yaklaşım, güvenli internet kullanımı, etkili iletişim ve

olumlu aile içi ilişkilerin kurulması onların toplumda sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Ergenlik dönemi bireyin kimlik arayışında olduğu, kendini bulma yolculuğuna çıktığı bir süreçtir. Kişilik gelişiminin tamamlanmaya çalışıldığı ergenlik dönemi bazı riskli davranışların gelişme potansiyelinin yüksek olduğu bir dönemdir (Kocairi vd., 2020). Bu süreçte fiziksel, psikolojik ve sosyal büyümenin getirdiği zorluklar da ergenlerin aile içerisinde ve sosyal ilişkilerinde birtakım güçlüklerle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bu dönemde anlaşılmak, dinlenilmek ve birey olduğunu hissetmek ergenler için değerlidir. Buna karşın aile içinde ve sosyal ilişkilerde yaşanan çatışmalar ergenleri yalnız kalmaya ve riskli davranışlar edinmeye itebilmektedir. Bu durumda günümüzde internet kullanımının da artış göstermesi ile ergenlerin internet kullanımına daha fazla yönelebildikleri gözlenmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere ebeveyn tutumunun çocukların internet kullanımı üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın da bu gereksinim doğrultusunda önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları ile ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri ve sosyo-demografik özellikleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. Ebeveynlerin sosyo-demografik özellikleri ile ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Ebeveynlerin ve ergenlerin yaş ortalama puanları ile ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları alt boyut puan ortalamaları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları alt boyut puan ortalamaları ile ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?
4. Ergenlerin internet bağımlılığı düzeyleri ile ebeveynlerin sosyo-demografik özellikleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, değişkenler (bağımlı, bağımsız) arasındaki fark nicel araştırma yöntemlerinden olan tanımlayıcı yöntemle incelenerek ilişki tarama modeli kullanılmıştır

(Büyüköztürk vd., 2018). Çalışma 18 Ocak- 16 Haziran 2018 tarihleri arasında bir eğitim ve araştırma hastanesinde çalışan ebeveynler ve ergen çocukları ile yürütülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırmaya dahil edilme kriterleri; 12-18 yaş grubu çocuğa sahip olan ebeveynler, araştırmaya katılmaya gönüllü olan, okuma, anlama, yazmada problemi olmayan ve internet kullanabilen 12-18 yaş aralığındaki ergenler olarak belirlenmiştir. Araştırmanın evrenini belirtilen hastanede dahil edilme kriterlerine uyan tüm ebeveynler ve ergenler oluşturmaktadır. Örneklem seçimine gidilmemiştir ve evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Örneklemde yer alan 20 ebeveyn ve çocukları çalışmaya katılmayı kabul etmemiştir. Araştırmanın örneklemini 12 -18 yaş aralığındaki çocuğa sahip 101 ebeveyn ve 101 ergen toplam 202 katılımcı oluşturmuştur. Örneklemin %83,42'sine ulaşılarak çalışma tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini içeren veri toplama formu, Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (AHÇYT) ve İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ) kullanılmıştır. Çalışmamızda sosyo-demografik özelliklerinin yanında ebeveynler AHÇYT'ni, ergenler ise, İBÖ'ni doldurmuştur. Uygulama aşamasında araştırmacılar araştırmanın yürütüldüğü hastanede veri toplama formu ebeveynlerce uygulamıştır. Ancak ergenlere yönelik oluşturulan anket ebeveynler aracılığıyla onların gözetimi altında toplanmıştır. Katılımcıların sorularına yönelik açıklamalar ve bilgilendirme "Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu" ile açıklanmış, talepleri halinde araştırmacılara telefon ile ulaşılmıştır.

Sosyo-demografik özellikleri içeren veri toplama formu. Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu form yaş, cinsiyet, gelir durumu, eğitim durumu, çocuğuna yeterli zaman ayırma durumu ve çocuğun yaşı vb. toplam 14 sorudan oluşmaktadır.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (AHÇYT). Schaefer ve Bell (1958) tarafından çocuğun bireysel gelişimine, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumlarının ve aile hayatının doğrudan etkili olduğu ilkesine dayandırılarak geliştirilmiş ve Güney ve arkadaşları (1978) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır (Öner, 1997). Ölçek olumlu ve olumsuz maddeler içermektedir. Ölçek 60 maddeden oluşmaktadır ve 4'lü Likert tipindedir. Yapılan faktör analizine göre aşırı annelik (aşırı koruyuculuk), ev kadınlığı rolünü reddetme, demokratik tutum ve eşitlik tanıma, geçimsizlik (aile içi çatışma) ve sıkı disiplin olarak beş alt boyutta değerlendirilmektedir. Ölçeğin tüm alt boyutlarından ayrı puan elde edilmekte ve toplam puan üzerinden hesaplama ise yapılmamaktadır. Alt boyutlardan alınan puanlar birbirleriyle karşılaştırılmamaktadır. Her bir alt boyuttan alınan yüksek puan o boyutun yansıttığı tutumun onaylandığını göstermektedir.

İnternet Bağımlılığı Ölçeği (İBÖ). Young (1986) tarafından, Patolojik Kumar Oynama Ölçütlerinden uyarlanarak oluşturulmuş ve 20 soruluk bir öz bildirim ölçeği haline getirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Bayraktar (2001) tarafından yapılmıştır (Bayraktar, 2001). Ölçek 6'lı Likert tipindedir. Ölçekten alınan 80 ve üzeri puan "internet bağımlılığı", 50-79 arası puan "riskli internet kullanımı", 49 ve altında alınan puan ise internet kullanımı ile ilgili sorun yaşamayan "ortalama internet kullanıcısı" olarak tanımlanmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Etik kurul ve yazarlardan ölçek izni alındıktan sonra araştırmacılar veri toplama formunu ebeveynlere yüz yüze görüşme yöntemi kullanarak 15-20 dakikada uygulamıştır. Ancak ergenlere yönelik oluşturulan anket ebeveynler aracılığıyla onların gözetimi altında toplanmıştır. Katılımcıların sorularına yönelik açıklamalar ve bilgilendirme "Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu" ile açıklanmış, talepleri halinde araştırmacılara telefon ile ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 (SPSS Inc., Chicago, IL, ABD) paket programı kullanılmıştır. Betimleyici istatistikler yüzde, ortalama, standart sapma ve minimum-maksimum değerler ile ifade edilmiştir. Çözümleyici analizler için verilerin normal dağılıma uygunluk durumlarına göre Student-t, Ki-kare, Mann Whitney U, One-Way Anova, Kruskal Wallis, ve Pearson korelasyon testleri kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Etik Onay

Araştırmanın yürütülebilmesi için etik ilkelere uygunluğu bir eğitim ve araştırma hastanesinin etik kurulu tarafından değerlendirilmiş (Tarih: 16.01.2018, Sayı No:46418926, Karar no:17/23) ve etik kurul onayı ile araştırmanın yapıldığı kurumdan kurum izni alınmıştır. Araştırmacılar tarafından araştırmanın amacı ve süreci katılımcılara açıklanarak onamları alınmıştır. Ergenlerin bu araştırmaya katılabilmesi için ebeveynlerinden izin alınmıştır. Araştırma Helsinki Bildirgesi esas alınarak yürütülmüştür.

BULGULAR VE YORUM

Araştırma 101 ebeveyn ve 101 ergen olmak üzere toplam 202 katılımcı ile tamamlanmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin sosyo-demografik özellikleri ile AHÇYT'den almış oldukları sonuçların karşılaştırma sonuçları Tablo 1'de yer almaktadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin %73.3'ü kadın (n=74) ve %95'i (n=96) evlidir. Ebeveynlerin %86.1'i (n=87) iş güvencesinin olduğunu, %89,1'i (n=90) çocuğun bakımına birilerinin katılmadığını ve %55,4'ü (n=56) çocuklarına kısmen zaman ayırdığını belirtmiştir. Ebeveynlerin %62.4'ü (n=63) orta

gelirli, %74.3'si (n=75) üniversite mezunu, %63.4'ü (n=64) iki çocuğa sahip olduğunu ifade etmiştir. Ebeveynlerin AHÇYT alt boyut puanları birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Çalışmamızda, aşırı koruyuculuk alt boyutunun puan ortalaması 41.80 ± 8.72 (min=16, max=64), demokratik tutum ve eşitlik alt boyutunun ise 19.79 ± 2.51 (min=9, max=36) olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre ebeveynlerin aşırı koruyuculuk düzeylerinin düşük ve demokratik tutum ve eşitlik yaklaşımlarının yüksek olduğu görülmektedir. AHÇYT alt boyutlarından ev kadınlığı rolünü reddetme alt boyutu puan ortalaması 36.95 ± 6.52 (min=13, max=52), aile içi çatışma alt boyutu 18.04 ± 3.54 (min=6, max=24) ve sıkı disiplin alt boyutu ise 45.86 ± 8.79 (min=16, max=64) olarak tespit edilmiştir. Yüksek puan alınmasının olumsuz olarak değerlendirildiği bu alt boyutlara göre ebeveynlerin ev kadınlığı rolünü reddetme, aile içi çatışma ve sıkı disiplin düzeylerinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 1

Ebeveynlerin sosyo-demografik özellikleri ile AHÇYT alt boyutları sonuçlarının karşılaştırılması

Değişkenler			Aşırı Koruyuculuk	Ev Kadınlığı Rolünü Reddetme	Demokratik Tutum ve Eşitlik Tanıma	Aile İçi Çatışma	Sıkı Disiplin	
	n	%	Mean±SS	Mean±SS	Mean±SS	Mean±SS	Mean±SS	
			41.80±8.72	36.95±6.52	19.79±2.51	18.04±3.54	45.86±8.79	
Cinsiyet	Kadın	74	73.3	42.12±8.60	37.18±6.74	19.87±2.41	17.89±3.56	46.29±8.63
	Erkek	27	26.7	40.92±9.13	36.29±5.97	19.55±2.81	18.48±3.51	44.66±9.28
			p=0.545 t ^a =0.608	p=0.546 t ^a =0.606	p=0.434 Z ^b =-0.782	p=0.427 Z ^b =-0.794	p=0.352 Z ^b =-0.930	
Medeni Durum	Evli	96	95.0	41.57±8.85	36.87±6.66	19.70±2.52	18.04±3.60	45.54±8.86
	Bekâr	5	5.0	46.20±3.96	38.40±2.70	21.07±2.07	18.20±2.16	52.00±4.06
			p=0.249 t ^a =-1.159	p=0.613 t ^a =-0.507	p=0.157 Z ^b =-1.414	p=0.900 Z ^b =-0.126	p=0.090 Z ^b =-1.693	
Ebeveynin İş Güvencesi	Kadroolu	87	86.1	42.78±7.96	37.50±6.28	19.91±2.55	18.28±3.45	46.62±7.82
	Sözleşmeli	14	13.9	35.71±10.90	33.50±7.19	19.00±2.21	16.57±3.85	41.14±12.71
			p=0.004 t ^a =0.032	p=0.032 t ^a =2.170	p=0.145 Z ^b =-1.458	p=0.119 Z ^b =-1.560	p=0.191 Z ^b =-1.309	
Çocuğun Bakımına Katılan	Var	11	10.9	41.67±8.37	36.85±6.69	19.66±2.57	18.12±3.41	45.64±8.83
	Yok	90	89.1	42.81±8.99	37.72±5.17	20.81±1.83	17.45±4.61	47.63±8.64
			p=0.684 t ^a =-0.408	p=0.678 t ^a =-0.416	p=0.162 Z ^b =-1.397	p=0.814 Z ^b =-0.235	p=0.461 Z ^b =-0.737	
Çocuğuna Yeterli Zaman Ayırma	Evet	24	23.8	40.16±10.27	37.25±6.75	19.62±2.12	18.83±3.31	46.04±10.15
	Hayır	21	20.8	43.28±6.14	38.38±5.89	20.09±2.07	18.28±2.90	48.00±5.38
	Kısmen	56	55.4	41.94±8.85	36.28±6.67	19.75±2.83	17.62±3.83	44.98±9.18
			p=0.485 F ^c =0.730	p=0.445 F ^c =0.817	p=0.783 KW ^X ^{2d} =0.490	p=0.475 KW ^X ^{2d} =1.487	p=0.436 KW ^X ^{2d} =1.659	
Gelir Durumu	Gelir-gidere eşit	63	62.4	42.38±7.04	37.41±5.49	19.93±2.44	18.38±3.30	46.50±6.85
	Gelir giderden az	23	22.8	37.21±11.15	33.52±8.52	18.86±3.01	16.21±3.72	41.21±12.63
	Gelir giderden fazla	15	14.9	46.40±8.33	40.26±4.96	20.60±1.54	19.46±3.33	50.26±5.98
			p=0.004 F ^c =5.934	p=0.004 F ^c =5.766	p=0.140 KW ^X ^{2d} =3.932	p=0.010 KW ^X ^{2d} =9.305	p=0.041 KW ^X ^{2d} =6.367	
Eğitim Durumu	Ortaöğretim	16	15.8	32.31±9.47	30.81±6.77	18.25±3.87	14.87±3.46	36.06±11.32
	Lise	10	9.9	42.20±3.91	36.20±4.98	19.90±1.79	16.60±3.33	46.10±6.74

	Üniversite	75	74.3	43.77±7.70 p<0.001 F ^c =14.468	38.36±5.91 p<0.001 F ^c =10.588	20.10±2.12 p=0.071 KW ^X 2d=5290	18.92±3.15 p<0.001 KW ^X 2d=17.549	47.92±6.92 p<0.001 KW ^X 2d=16.289
Çocuk Sayısı	1	23	22.8	43.08±8.47	37.39±5.22	19.69±2.86	18.39±3.99	47.04±8.50
	2	64	63.4	42.34±8.02	37.65±6.51	20.01±2.16	18.15±3.43	46.84±7.58
	3 ve üzeri	14	19.9	37.21±11.17 p=0.205 KW ^X 2d=3.173	33.00±7.49 p=0.049 F ^c =3.116	18.92±3.33 p=0.250 KW ^X 2d=2.774	17.00±3.28 p=0.348 KW ^X 2d=2.113	39.42±11.91 p=0.057 KW ^X 2d=5.726

a: Student-t testi; b: Mann whitney U testi; c: One-way Anova testi; d: Kruskal Wallis testi

AHÇYT sonuçları ile ebeveynlerin sosyo-demografik özelliklerinin karşılaştırma sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır. Buna göre AHÇYT’nin tüm alt boyutları ile cinsiyet, medeni durum, çocuğuna yeterli zaman ayırma ve çocuğun bakımına katılan birinin varlığı arasında istatistiksel anlamda bir farkın olmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Aşırı koruyuculuk alt boyutu puanlarının iş güvencesi olan ebeveynlerde yüksek ancak geliri az olanlarda ve ilk ve ortaöğretim mezunlarında düşük olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Ev kadınlığı rolünü reddetme alt boyutu puanları da iş güvencesi olan ebeveynlerde yüksek iken geliri az olanlarda, üç ve üzerinde çocuk sahibi ve ilk ve ortaöğretim mezunlarında daha düşük olarak tespit edilmiştir ($p<0.05$). Aile içi çatışma ve sıkı disiplin alt boyutları puanlarının da geliri az olan ebeveynlerde ve ilk ve ortaöğretim mezunlarında daha düşük olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Ergenlerin İBÖ’den aldıkları puanlama sonucunda; internet bağımlısı tespit edilmezken, %42,6’sının ($n=43$) riskli internet kullanımı gösterdiği, %57,4’ünün ($n=58$) ise internet kullanımına bağlı sorun yaşamadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2

Ebeveynlerin ve ergenlerin yaş ortalama puanları ile AHÇYT alt boyut puan ortalamaları arasındaki ilişki

	Aşırı Koruyuculuk	Ev Kadınlığı Rolünü Reddetme	Demokratik Tutum Ve Eşitlik Tanıma	Aile İçi Çatışma	Sıkı Disiplin
Ebeveyn Yaşı 41.84±4.29	p=0.581 r*=-0.056	p=0.625 r*=-0.049	p=0.346 r*=-0.095	p=0.172 r*=-0.137	p=0.948 r*=0.007
Ergen Yaşı 14.11±1.8	p=0.166 r*=-0.139	p=0.814 r*=0.024	p=0.288 r*=-0.107	p=0.994 r*=0.001	p=0.543 r*=-0.061

*Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı

Çalışmada ergenlerin yaş ortalaması 14.11±1.8 (min=12, max=17) ve ebeveynlerin yaş ortalaması 41.84±4.29 (min=32, max=54) olarak tespit edilmiş olup ergenlerin ve ebeveynlerin yaş ortalamaları ile AHÇYT alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark elde edilmemiştir (Tablo 2).

Tablo 3*AHÇYT alt boyut puan ortalamaları ile İBÖ düzeylerinin karşılaştırılması*

AHÇYT alt boyutları	Ortalama internet kullanıcı (n=58) Mean±SS	Riskli internet kullanıcı (n=43) Mean±SS	Test	p
Aşırı koruyuculuk	40.96±9.86	42.93±6.93	t*=1.121	0.265
Demokratik Tutum ve Eşitlik Tanıma	19.77±2.58	19.81±2.46	Z**=0.492	0.623
Ev Kadınlığı Rolünü Reddetme	36.81±6.73	37.13±6.31	Z**=0.024	0.981
Aile Çatışma	17.82±3.89	18.34±3.01	Z**=0.580	0.562
Sıkı Disiplin	44.93±10.00	47.11±6.74	Z**=0.818	0.413

*Student t testi; **Mann whitney U testi

Ebeveynlerin AHÇYT alt boyutları (koruyucu annelik, demokratik tutum, ev kadınlığı rolü, geçimsizlik, sıkı disiplin) ile ergenlerin İBÖ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (Tablo 3).

Tablo 4*Ergenlerin İBÖ düzeyleri ile ebeveynlerin sosyo demografik özelliklerinin karşılaştırılması*

		Ortalama internet kullanıcı		Riskli internet kullanıcı		p	X ² *
		n	%	n	%		
Cinsiyet	Kadın	44	75.9	30	69.8	0.505	0.494
	Erkek	14	24.1	13	30.2		
Medeni Durum	Evli	56	96.6	40	93.0	0.648	0.419
	Bekâr	2	3.4	3	7.0		
Ebeveynin İş Güvencesi	Kadrolu	52	89.7	35	81.4	0.258	0.235
	Sözleşmeli	6	10.3	8	18.6		
Çocuğun Bakımına Katılan	Var	6	10.3	5	11.6	1.000	0.838
	Yok	52	89.7	38	88.4		
Çocuğuna Yeterli Zaman Ayırma	Evet	16	27.6	8	18.6	0.258	2.713
	Hayır	9	15.5	12	27.9		
	Kısmen	33	56.9	23	53.5		
Gelir Durumu	Gelir-gidere eşit	33	56.9	30	69.8	0.150	3.790
	Gelir giderden az	13	22.4	10	23.3		
	Gelir giderden fazla	12	20.7	3	7.0		
Eğitim Durumu	İlk ve ortaöğretim	10	17.2	6	14.0	0.482	1.458
	Lise	4	6.9	6	14.0		
	Üniversite	44	75.9	31	72.0		
Çocuk Sayısı	1	11	19.0	12	27.9	0.539	1.236
	2	38	65.5	26	60.5		
	3 ve üzeri	9	15.5	5	11.6		

*Ki-kare testi

Ergenlerin İBÖ sonuçları ile ebeveynlerin sosyo-demografik özellikleri karşılaştırıldığında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (Tablo 4).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları çocukların kişiliklerini, sosyalleşme sürecini, çevresindeki insanlarla olan ilişkilerini, ilgi alanlarını ve davranışlarını önemli ölçüde belirleyebilmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları çocukların hayatının her dönemini etkileyecek önemli etkilere sahip olabilmektedir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016; Şalcı vd., 2018).

Araştırmaya katılan ebeveynlerin aşırı koruyuculuk düzeylerinin düşük, demokratik tutum ve eşitlik yaklaşımlarının yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Aşırı koruyuculuk aşırı kontrol ve müdehaleciliği belirtirken; demokratik tutum ve eşitlik yaklaşımı çocuğa eşit haklar tanımayı ve fikirlerini açıkça belirtmesine fırsat vermeyi ifade etmektedir (Öner, 1997). Günümüzde ebeveynlerin bilgiye kolay ulaşmaları sayesinde çok zor ve çalkantılı bir dönem olarak gördükleri ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri konusunda bilgi edinmesi, bu bilgiler doğrultusunda ergenle etkili iletişim ve iyi bir ilişki kurması ebeveyn tutumlarının olumlu yönde olmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Diğer yandan örneklem grubunu oluşturan ebeveynlerin eğitim düzeylerinin yüksek olmasının da ebeveyn tutumlarının demokratik ve eşitlikçi olmasına katkıda bulunduğu söylenebilir. Schmidt, Polak ve Spooner'in (2005) yaptığı araştırma sonucuna göre demokratik aile yapısında yetişen çocuklar küçük yaşlardan itibaren rahat biçimde büyüdüklerinden kişiler arası ilişkilerinde daha rahat olmakta ve dışadönük yaratıcı olma özelliğini kazanabilmektedir (Schmidt vd., 2005). Dışa dönük olma ve kişiler arası ilişkilerinde rahat olmanın çocukların sosyal ilişkilerini de güçlendireceği ve internet bağımlısı olma riskini de azaltacağı düşünülmektedir.

Ev kadınlığı rolünü reddetme uzun süre çocuklarla kalmaktan keyif almamak, sinirlilik; aile içi çatışma anne babanın çatışmalarının çocuk üzerindeki rolü ve geçimsizliği; sıkı disiplin çocuğu zorlama ve ebeveynin hakimiyetinde olduğuna inanmayı ifade etmektedir (Öner, 1997). Çalışmamızda ayrıca ebeveynlerin ev kadınlığı rolünü reddetme, aile içi çatışma ve sıkı disiplin düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Ev kadınlığı rolünü reddetmenin, katılımcıların çalışan ebeveynler olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Aydoğdu ve Dilekmen'in (2016) ebeveyn tutumlarını çeşitli değişkenler açısından değerlendirdikleri çalışmasında; çalışan ebeveynlerin otoriter ve aşırı koruyucu tutumlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aydoğdu ve Dilekmen, 2016). Bizim çalışmamızda da benzer şekilde sıkı disiplin düzeyinin yüksek olmasının sebebinin ebeveynlerin gün içerisinde çocukları görme ve denetleme fırsatı bulunmaması nedeniyle işten eve döndüklerinde çocuklarını daha iyi kontrol etmek için sıkı disiplin yöntemlerini uygulayabileceklerini düşündürmektedir.

Bu çalışmada, kadrolu çalışan katılımcıların, ebeveyn tutumlarının aşırı koruyuculuk gösterdiği, ev kadınlığı rolünü reddetme durumlarının ise sözleşmeli çalışan ebeveynlerden daha

yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadrolu çalışanların, sözleşmeli çalışanlara göre iş yaşantısı süresinin daha uzun olması sebebiyle çalışma hayatını benimseyerek ev kadınlığı rolünü reddettikleri düşünülmektedir. Bu durumun da ebeveynlik tutumuna yansyarak çocukları ile uzun süre vakit geçirememenin aşırı koruyucu tutuma neden olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmamızda ilk ve orta öğrenime sahip ebeveynlerin aşırı koruyuculuk, ev kadınlığı rolünü reddetme, aile içi çatışma, sıkı disiplin puanlarının lise ve üzeri eğitime sahip ebeveynlerden düşük olduğu görülmüştür. Monteiro ve diğerlerinin (2017) araştırmasında 12 yıldan fazla eğitimi olan annelerin eğitim süresi daha az olan annelere göre daha otoriter olmaya eğilimli olduğu belirtilmektedir (Monteiro vd., 2017). Zeteroğlu ve Basal (2016)'ın yaptığı araştırmada anne ve babanın ebeveynlik tutumları belirlenmiştir ve araştırmaya göre annenin eğitim düzeyi ile demokratik/otoriter eğilim skorları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunduğu; babanın eğitim düzeyi düştükçe, anne tutumun daha otoriter olduğu belirtilmiştir (Zeteroğlu ve Basal, 2016). Eğitim düzeyinin artması ile anne babaların ebeveynlik tutumlarının olumlu yönde geliştiği ancak aşırı koruyuculuk ve sıkı disiplin puanlarının arttığı görülmektedir. Diğer yandan eğitim düzeyi arttıkça aile içi çatışma ve ev kadınlığı rolünü reddetmenin artması da ilgi çekicidir. Bu durumun eğitim düzeyinin artmasıyla diğerlerinden ve bireyi kendisinden beklentisinin artmasıyla ilişkisi olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada iki çocuğu olan ebeveynlerin ev kadınlığı rolünü reddetme puanları, üç ve üzeri çocuğu olan ebeveynlerden yüksektir. Bu durumun 3 ve üzeri sayıda çocuğa sahip olmanın evdeki iş yükünü artırması sebebiyle ev kadınlığı rolünü daha rahat benimseyebileceklerini düşündürmektedir. Bu bulgunun tartışılması için konu ile ilgili çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmamızda gelir düzeyi düşük olan ebeveynlerin aşırı koruyuculuk, ev kadınlığı rolünü reddetme ve aile içi çatışma düzeylerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Bu veri geliri düşük olan katılımcıların hem işte çalışıyor olması hem de evdeki işlerini yürütmeleri için destek alma oranlarının daha düşük olabilmesi sebebiyle ev kadınlığı rolünde zorlanabileceklerini ve bu rolü reddetmek isteyebileceklerini düşündürmektedir. Aile içi çatışma düzeylerinin daha düşük oranda yaşanması ise gelir düzeyi düşük olan ailelerde aza kanaat etmenin getirebileceği bir avantaj olarak aile içinde daha olumlu bir atmosferin oluşmasına katkı sağlamış olmasından kaynaklanabilir. Gökçe (2002) tarafından yapılan çalışmada ailenin gelir düzeyi arttıkça çocukları üzerindeki koruyucu davranışları artmaktadır. Ayrıca ailenin sahip olduğu gelir düzeyi doğrultusunda çocuğun temel ihtiyaçları beslenme, ulaşım ve giyinme gibi gereksinimleri aşırı koruyucu bir yöntemle karşılanmaktadır (Gökçe, 2002). Aydoğdu ve Dilekmen'in (2016) ebeveyn tutumlarını çeşitli değişkenler açısından değerlendirdikleri çalışmasında; gelir düzeyi düşük olan ebeveynlerin izin verici tutumlarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Aydoğdu ve Dilekmen,

2016). Gelir düzeyi yüksek ebeveynlerin çocuklarından beklentilerinin daha yüksek olabileceği, çocuklarına daha iyi imkanlar sunabilmeleri sebebiyle daha koruyucu davrandıkları düşünülmektedir.

Günümüzde teknolojinin birçok avantajı yaşamımızı kolaylaştırırken, dezavantajı olarak internet bağımlılığı da yaşamımızı bir o kadar sınırlayabilmektedir. Bu araştırmada, ergenlerin yaklaşık yarısına yakın bir kısmının riskli internet kullanımı gösterdiği tespit edilmiştir. Ortaokul ve lise öğrencilerinden 2309 katılımcı ile yürütülen bir araştırmada öğrencilerin yarıya yakınının riskli internet kullanımı gösterdiği tespit edilmiştir (Sağlan vd., 2017). Yapılan diğer çalışmalarda ergenlerin %1.1 ile %21.7 arasında değişen oranlarda internet bağımlısı, %10.7 ile %46.7 arasında değişen oranlarda da riskli internet kullanımına sahip olduğu tespit edilmiştir (Aksoy ve Koçtürk, 2019; Kilic vd., 2016; Stavropoulos vd., 2013; Yavuz, 2018). Günümüzde internetin yaşam içinde oldukça fazla yer alması ergenlerin de internet kullanımını artırmıştır. Çalışmamızda internet bağımlısı hiçbir ergenin olmadığı saptanmıştır. Sevindirici nitelikte olan bu bulgu örneklem grubunu oluşturan ebeveynlerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin yüksek olması ile ilişkilendirilebilir. Ebeveynlerin eğitim düzeyinin yüksek olması internet bağımlılığının olumsuz yönleri konusunda bilgi ve farkındalıklarının yüksek olduğunu ve böylece çocuklarını internetin olumsuz etkilerinden koruyabildiklerini düşündürmektedir. Ancak bu çalışmada internet bağımlılığı açısından riskli grupta olan ergenlerin bulunduğu ve bu önemli grubun göz ardı edilmemesi gerektiği de unutulmamalıdır. Bu bağlamda, risk altında olan grubun internet bağımlısı olma ve internet bağımlılığının getirdiği sorunlarla karşılaşabileceği ön görülmektedir. Bu nedenle bu araştırmadaki ergenlerin hem gelişimsel dönem özellikleri hem de araştırmanın analiz sonuçları değerlendirildiğinde internet bağımlılığı açısından yüksek risk altında oldukları düşünülmektedir.

Yapılan çalışmalarda ebeveyn tutumunu ilgisiz olarak algılayan ergenlerin internet bağımlılık puan ortalamasının demokratik, otoriter ve koruyucu olarak algılayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aksoy ve Koçtürk, 2019; Ayas ve Horzum, 2016; Büyükşahin Çevik ve Çelikkaleli, 2010). Başka bir araştırmada da ebeveynlerin koruyucu ve otoriter tutumları arttıkça ergenlerin problemleri internet kullanımı da artmakta olduğu belirtilmiştir (Taneri ve Tiryakioğlu, 2015). Çalışmamızda ebeveynlerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumlarının alt boyutları ile ergenlerin internet bağımlılığı arasında bir fark tespit edilmemiştir. Literatür sonuçları ile çalışmamız sonuçları arasında görülen bu farklılığı oluşturan farklı durumlar olabileceği düşünülmektedir. Örneklem grubumuzdaki ebeveyn grubunun eğitim düzeyinin yüksek olması nedeniyle hem çocuk yetiştirme hem de internet kullanımı konusunda bilgi ve farkındalığa sahip olması, çalışmalarda ebeveyn tutumlarını ölçen farklı ölçeklerin kullanılması ve çalışmamızdan elde edilen bulgularda hiçbir ergenin internet bağımlısı

olmamasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Çalışmamızdaki ebeveyn ve ergenlerin internet kullanımı konusunda bilinçli bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Bu çalışma sonucunda; ebeveynlerin aşırı koruyuculuk düzeylerinin düşük, demokratik tutum ve eşitlik yaklaşımları, ev kadınlığı rolünü reddetme, aile içi çatışma ve sıkı disiplin düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca ebeveynlerin AHÇYT ile ergenlerin internet bağımlılığı arasında bir fark tespit edilmemiştir. Bunun yanı sıra ergen grubunda internet bağımlısı olan hiçbir ergen yok iken, çoğunluğunun riskli internet kullanımı gösteren grupta yer aldıkları belirlenmiştir. Bu durumun her bir ergenin internet bağımlısı olma açısından risk altında olduğu bilgisini vermektedir. Bu nedenle, internet kullanımıyla ilgili ergenlerin doğru ve güvenilir bilgi edinmelerini sağlayacak, sağlıklı ve güvenli internet kullanımlarını teşvik edecek çalışmaların yapılması sağlanmalıdır. Ergenlere ulaşılabilirliği açısından bakıldığında onların toplu halde buldukları yerler okullardır. Bu nedenle okul sağlığı hizmetlerine büyük görevler düşmektedir. Özellikle rehber öğretmen ve okul sağlığı hemşirelerinin erken dönemde ergenlerin internet kullanım düzeylerini tespit etmesi ve risk altındaki grubun internet bağımlılığının getirdiği olumsuz etkilerden koruması önemli sorumluluklarındandır. Buna yönelik okulda; okul sağlığı hemşirelerinin ve öğretmenlerin, evde; ebeveynlerin, kurum düzeyinde ise ilgili kurum, kuruluşlar ve medya iş birliği ile ergenleri internet bağımlılığının neden olduğu fiziksel ve psiko-sosyal risklerden korumak için uygun müdahalelerde bulunması gerektiği önerilmektedir. Bu doğrultuda ergenlere bu tür teknolojileri etkin, güvenli ve doğru bir şekilde nasıl kullanacakları, doğru ve yararlı bilgilere ulaşma yöntemleri ile ilgili eğitimler, seminerler, konferanslar verilmesi önerilmektedir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Birinci sınırlılığı, ergenlerin ebeveynleri tarafından denetlenip denetlenmediği ya da internet kullanımına bir sınırlama getirilip getirilmediğinin sorgulanmaması; ikinci sınırlılığı ise araştırmanın tek bir merkezde yürütülerek sadece örneklem grubuna genellenebilmesidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. N., & Koçtürk, M. (2019). Ebeveyn tutumlarını algılama ve internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 63-70. <https://doi.org/10.18506/anemon.473873>
- Alaçam, H., Çulha Ateşçi, F., Şengül, A. C., & Tümkaya, S. (2015). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığının sigara ve alkol kullanımı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16:383-388. <https://doi.org/10.5455/apd.172340>
- Alam, S. S., Hashim, N. M. H. N., Ahmad, M., Wel, C. A. C., Nor, S. M. & Omar, N. A. (2014). Negative and positive impact of internet addiction on young adults: Emperical study in Malaysia. *Intangible Capital*, 10(3), 619-638. <https://doi.org/10.3926/ic.452>
- Altıntaş, S., & Öztapak, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin problemleri internet kullanımları ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 7(13), 109-128.
- Anlı, G. (2018) İnternet bağımlılığı: sosyal ve duygusal yalnızlık. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. 3(2), 389-397. <https://doi.org/10.21733/ibad.414862>
- Atar, A. Ö., Yalçın, Ö., Uygun, E., Demirci, A. C. & Erdoğan, A. (2016). The assessment of family functions, dyadic adjustment, and parental attitude in adolescents with substance use disorder. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 53(1), 38. <https://doi.org/10.5152/npa.2015.8750>
- Aufseeser, D., Jekielek, S. & Brown, B. (2006). The Family Environment and adolescent well-being: exposure to positive and negative family influences. *Child Trends*, 1-12.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2016). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(39), 46-57.
- Aydoğdu, F., & Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 570-585.
- Balkaya Çetin, A., & Ceyhan, A. (2014). Ergenlerin internette kimlik denemeleri ve problemleri internet kullanım davranışları. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*. 1(2), 5-46. <https://doi.org/10.15805/addicta.2014.1.2.063>
- Bayraktar, F. (2001). *İnternet kullanımının ergen gelişimindeki rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Bozkurt, H., Şahin, S., & Zoroğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(3), 235-247. <https://doi.org/10.16899/ctd.66303>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018). Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (25. Baskı). Pegem Akademi.
- Büyükşahin Çevik, G., & Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 225-240.
- Casaló, L. V., & Escario, J. J. (2019). Predictors of excessive internet use among adolescents in Spain: The relevance of the relationship between parents and their children. *Computers in Human Behavior*, 92, 344-351. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.042>
- Çuhadaroğlu, Ç. F. (2008). Youth and Violence. *Political Violence, Organized Crimes, Terrorism And Youth* içinde (11-21). IOS Press.
- Derin, S., & Bilge, F. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığı ve öznel iyi oluş düzeyi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(46), 35-51.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63, 19-21.

- Erbil, N., Divan, Z., & Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum*, 3(10), 7-15.
- Ersoy, E. (2015). Assessment of adolescent perceptions on parental attitudes on different variables. *Journal of Education and Training Studies*, 3(5), 165-176. <https://doi.org/10.11114/jets.v3i5.929>
- Gökalp, E. A., & Yöndem, Z. D. (2021). Ergenlerde psikolojik dayanıklılığın kişilik özellikleri ve algılanan sosyal desteğe göre yordanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 759-768. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.64908-877822>
- Gökçe, S. (2002). *Lise öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin yordanması* [Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gönültaş, O., Uzun, K., Akın, M. S., & Özcan, F. A. (2020). Ergenlerin internet bağımlılığı düzeylerinin çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13(70), 520-529.
- Hekim, Ö., Göker, Z., Aydemir, H., Çöp, E., Dinç, G., & Üneri, Ö. (2019). Ergenlerde internet bağımlılığı ve psikopatoloji ile ilişkisi: Kesitsel bir çalışma. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 22(3), 329-333. <https://doi.org/10.5505/kpd.2019.80488>
- Hendekci, A., & Aydın Avcı, İ. (2020) Adölesanlarda internet bağımlılığı ile beslenme egzersiz davranışları arasındaki ilişki. *Ankara Medical Journal*. 2, 315-326. <https://doi.org/10.5505/amj.2020.52533>
- Jiang, Q. (2014). Internet addiction among young people in China: Internet connectedness, online gaming, and academic performance decrement. *Internet Research*. 24(1), 2-20. <https://doi.org/10.1108/IntR-01-2013-0004>
- Kara Özçalık, C., & Atakoğlu, R. (2021) Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı: Yaygınlık, mağdur ve suçlu özellikleri. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*. 12(1), 76-81. <https://doi.org/10.14744/phd.2020.30643>
- Karaca, S., Uyanık, E., Kenç, M., İşlek, M., Aksu, R., Öngün, E., & Ünsal Barlas, G. (2021) Ortaokul Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Depresif Belirtiler. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 12(2), 510-516. <https://doi.org/10.31067/acusaglik.849305>
- Karapetsas, A. V., Fotis, A. J., & Zygouris, N. C. (2012). Adolescents and internet addiction: a research study of the occurrence. *Encephalos*, 49, 67-72.
- Kilic, M., Avcı, D., & Uzuncakmak, T. (2016). Internet addiction in high school students in Turkey and multivariate analyses of the underlying factors. *Journal of Addictions Nursing*, 27(1), 39-46. <https://doi.org/10.1097/JAN.000000000000110>
- Kocairi, C., Yüksel, R., Arslantaş, H., & Söylemez, B. (2020) Lise öğrencisi ergenlerin bağlanma stillerinin teknoloji bağımlılıkları ile ilişkisi: kesitsel bir çalışma. *Yeni Sempozyum*. 58(1), 11-17. <https://doi.org/10.5455/NYS.20200218074634>
- Kuss, D. J., Van Rooij, A. J., Shorter, G. W., Griffiths, M. D. & van de Mheen, D. (2013). Internet addiction in adolescents: Prevalence and risk factors. *Computers in Human Behavior*, 29(5), 1987-1996. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.04.002>
- Lam, L. (2016). Parental internet addictive behavior and internet addiction in adolescents: a mediating model through parental mental health. *Austin Addiction Sciences*, 1(1), 1-5.
- Li, M., Chen, J., Li, N., & Li, X. (2014). A twin study of problematic internet use: its heritability and genetic association with effortful control. *Twin Research and Human Genetics*, 17(4), 279-287.
- Mihajlov, M., & Vejmelka, L. (2017). Internet addiction: A review of the first twenty years. *Psychiatria Danubina*, 29(3), 260-272. <https://doi.org/10.24869/psyd.2017.260>

- Monteiro, L., Fernandes, M., Torres, N., & Santos, C. (2017). Father's involvement and parenting styles in Portuguese families. The role of education and working hours. *Análise Psicológica*, 35(4), 513-528. <http://dx.doi.org/10.14417/ap.1451>
- Niedorys, B., Mikos, M., Rzaça, M. S., & Kocka, K. (2018). Relationships in the family and their impact on the degree of the Internet addiction among school youth. *Journal of Education, Health and Sport*, 8(4), 346-356. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1230279>
- Oğuz, F., & Öğretir Özçelik, A. (2018). Ergenlerde algılanan anne baba tutumu ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(58), 536-543. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2567>
- Öner, N. (1997). Türkiye'de kullanılan psikolojik testler. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 150-151.
- Öztürk, N., Kutlu, M., & Abdullah, A. (2011). Anne baba tutumlarının ergenlerin karar verme stratejileri üzerindeki etkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 45-64.
- Sağlan, R., Atay, E., Demirtaş, Z., Öcal, E. E., Arslantaş, D., & Ünsal, A. (2017). Ortaokul ve lise öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve kuru göz hastalığının değerlendirilmesi. *Eurasian Journal of Family Medicine*, 6(3), 117-126.
- Saliceti, F. (2015). Internet addictive disorder (IAD). *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 1372-1376. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.292>
- Sarı, T., & Özkan, İ. (2016). Ergenlerin öznel iyi oluşları ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 29(2), 155-162.
- Schmidt, L. A., Polak, C. P., & Spooner, A. L. (2005). Biological and Environmental contributions to childhood shyness: A diathesis-stress model. In W. R. Crozier & L. E. Alden (Eds.), *The essential handbook of social anxiety for clinicians* (33-55). John Wiley & Sons Ltd.
- Stavropoulos, V., Alexandraki, K., & Motti-Stefanidi, F. (2013). Recognizing internet addiction: Prevalence and relationship to academic achievement in adolescents enrolled in urban and rural Greek high schools. *Journal of Adolescence*, 36(3), 565-576. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.008>
- Şahan, M., & Çapan, B. E. (2017) Ergenlerin Problemlü İnternet Kullanımında Kişilerarası İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaların ve Sosyal Kaygının Rolü. *Ege Eğitim Dergisi*. 18(2), 887-913. <https://doi.org/10.12984/eggefd.336391>
- Şalcı, O., Sağlam, C., & Dereci, S. (2018). Türkiye'de yapılan anne-baba çocuk yetiştirme tutumlarına yönelik lisansüstü çalışmaların incelenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı (4)*, 78-87.
- Şenses Dinç, G., Çöp, E., Göker, Z., Şahin, M., Bilgili, D., Hekim, Ö., Dibek Mısırlıoğlu, E., Kurt, F., & Üneri, Ö. Ş. (2020) Ergenlerde İntihar Davranışı ile Anneye Bağlanma Özellikleri Arasındaki İlişki. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. 14, 16-21.
- Taneri, P., & Tiryakioğlu, Ö. (2015). Ortaokul 7 ve 8 sınıf öğrencilerinin sorunlu internet kullanımı ve anne baba tutumları ilişkisinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 40, 205-223. <https://doi.org/10.9761/jasss3078>
- Tao, R., Huang, X., Wang, J., Zhang, H., Zhang, Y., & Li, M. (2010) Proposed Diagnostic criteria for Internet addiction. *Addiction* 105, 556-564.
- TÜİK kurumsal. Hane halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021. Erişim tarihi: 09.10.2021. <https://data.tuik.gov.tr>
- Uzun, H., & Baran, G. (2015). Çocuk ebeveyn ilişki ölçeğinin okul öncesi dönemde çocuğu olan babalar için geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 30-40.

- Wu, C. S. T., Wong, H. T., Yu, K. F., Fok, K. W., Yeung, S. M., Lam, C. H., & Liu, K. M. (2016). Parenting approaches, family functionality, and internet addiction among Hong Kong adolescents. *BMC pediatrics*, 16(1), 130. <https://doi.org/10.1186/s12887-016-0666-y>
- Yavuz, O. (2018). The effects of Internet addiction on school success during adolescence. *International Journal of Society Researches*, 8(15), 1056-1080.
- Younes, F., Halawi, G., Jabbour, H., El Osta, N., Karam, L., Hajj, A., & Rabbaa Khabbaz, L. (2016). Internet addiction and relationships with insomnia, anxiety, depression, stress and self-esteem in university students: A cross-sectional designed study. *PloS one*, 11(9), e0161126. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0161126>
- Young, K. S. (1999). Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. *Innovations in Clinical Practice: A Source Book*. 17(17), 351-352.
- Zeteroglu, E. S., & Basal, H. A. (2016). Mother Attitudes and children's multiple intelligence areas according to educational levels of parents. *The Anthropologist*, 24(1), 97-104. <https://doi.org/10.1080/09720073.2016.11891994>.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Close relationships between parents and adolescents, healthy open communication and perceived parental support are important during the adolescence period when physical and emotional changes are intense. On the other hand, with the development of technology, some changes have begun to emerge in family dynamics. Today, with the widespread use of the Internet, the possible harms of the Internet have become a subject of discussion. Internet; While it helps to facilitate daily life when used correctly and appropriately, it can become a disease that needs to be treated by negatively affecting the individual's family, school, work and social life and interpersonal relationships in excessive and uncontrolled use.

Method

This research was conducted as a descriptive and correlational study in a training and research hospital in Turkey between January and June 2018. The sample of the study consisted of 101 parents and 101 adolescents with a child between the ages of 12 and 18, with a total of 202 participants. Data collection form including sociodemographic characteristics of the participants, Family Life and Child Raising Attitude Scale (FLCRAS) and Internet Addiction Scale (IAD) were used to collect data.

Results

73.3% of the parents participating in the study were female and 95% were married. 74.3% of the parents are university graduates, 62.4% are middle-income, 63.4% have two children, 55.4% have children stated that they spared some time, 89.1% did not participate in the care of the child, and 86.1% (n=87) stated that they had job security. In our study, the mean score of the overprotection sub-dimension was 41.80 ± 8.72 , and 19.79 ± 2.51 in the democratic attitude and equality sub-dimension. According to these results, it is seen that parents have low levels of overprotection and high democratic attitudes and approaches to equality. The FLCRAS sub-dimensions, rejecting the role of housewife, mean scores of 36.95 ± 6.52 , intrafamilial conflict sub-dimension 18.04 ± 3.54 and strict discipline sub-dimension is 45.86 ± 8.79 . According to these sub-dimensions, in which high scores are evaluated negatively, parents' rejection of the role of housewife, intra-familial conflict and strict discipline levels are considered to be high. As a result of the scoring of the adolescents from the IBO; While no internet addiction was detected, it was determined that 42.6% showed risky internet use, and 57.4% did not have any problems related to internet use. In the study, the mean age of the adolescents was 14.11 ± 1.8 and the mean age of the parents was 41.84 ± 4.29 .

Discussion & Conclusion

Parents' child-rearing attitudes can significantly determine children's personalities, socialization process, relationships with people around them, interests and behaviors. For this reason, parental child-rearing attitudes can have important effects that will affect every period of children's lives. It is evaluated that the parents participating in the research have low levels of overprotection, and high democratic attitudes and approaches to equality. It is thought that, thanks to the fact that parents have easy access to information, obtaining information about the

developmental characteristics of the adolescence period, which they see as a very difficult and turbulent period, effective communication and establishing a good relationship with the adolescent in line with this information contribute to positive parental attitudes. On the other hand, it can be said that the high level of education of the parents constituting the sample group also contributes to the democratic and egalitarian parental attitudes. In our study, it was observed that parents' rejection of the role of housewife, intra-familial conflict and strict discipline levels were also high. The rejection of the housewife role is thought to be related to the fact that the participants are working parents. It has been determined that parents with job security are overprotective in their attitudes, and their rejection of the role of housewife is higher than parents without job security. It is thought that the permanent staff reject the role of housewife by adopting the working life because of the longer working life than the contracted staff. It is thought that not being able to spend time with their children for a long time by reflecting this situation on their parenting attitude may lead to an overprotective attitude.

In our study, it was observed that parents with primary and secondary education had lower levels of overprotection, rejection of the role of housewife, intra-familial conflict, and strict discipline scores than parents with high school or higher education. It is seen that with the increase in the education level, the parenting attitudes of the parents develop positively, and the scores of overprotection and strict discipline increase. On the other hand, it is interesting that as the level of education increases, domestic conflict and rejection of the role of housewife increase. It is thought that this situation is related to the increase in the level of education and the increase in the expectation of the individual from others and from himself. In our study, it was observed that parents with low income levels had lower levels of overprotection, rejection of the role of housewife, and intra-familial conflict. This data suggests that participants with low income may have difficulty in the role of housewife and may want to reject this role, since they may have lower rates of support for both working at work and running their home affairs. Today, the fact that the internet takes place in life has increased the use of the internet by adolescents. In our study, it was determined that there was no internet addicted adolescent. This pleasing finding can be associated with the high level of education of the majority of the parents constituting the sample group. The high level of education suggests that parents have a high level of knowledge and awareness about the negative aspects of internet addiction, and thus they can protect their children from negative effects. As a result of this study; it is seen that parents have low levels of overprotection, democratic attitudes and approaches to equality, rejecting the role of housewife, intra-familial conflict and strict discipline levels are high.